

Hannele Tainio

KAUPUNKIKÖYHÄLISTÖ

ASUNNOTTUMUUSKIERTEESSÄ

– näkökulmia pääkaupunkiseudun pitkäaikaisasunnottomuuteen

Diakonia-ammattikorkeakoulu

2009

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUJA
B Raportteja 39

Julkaisija: Diakonia-ammattikorkeakoulu

Kannen kuva: Santra Hallenberg

Taitto: Roope Lipasti

ISBN 978-952-493-056-7 (nid)

ISBN 978-952-493-057-4 (pdf)

ISSN 1455-9927

Juvenes Print Oy

Tampere 2009

TIIVISTELMÄ

Hannele Tainio

Kaupunkiköyhälistö asunnottomuuskierteessä – näkökulmia pääkaupunkiseudun asunnottomuus-kierteeseen

Helsinki:

Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2009

173 s.

Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisu

2 liitettä

B Raportteja 39

ISBN

ISSN 1455-9927

978-952-493-056-7 (nid)

978-952-493-057-4 (pdf)

Tutkimus liittyy vuosina 2005–2007 Pääkaupunkiseudun sosiaalialan kehittämissyksikössä toteutettuun "Asunnottomien palvelujen kehittämissyksikkö"-hankkeeseen, jossa toimin tutkijasosiaalityöntekijänä. Tutkimuskohteena ovat vaikeasti asutettavaksi määritellyt pääkaupunkiseudun asunnottomuusryhmät eli pitkäaikaisasunnottomuus ja sen ratkaisuyritykset. Tutkimukseni kuuluu marginalisaatiokysymysten alaan eli laajemmin köyhyys- ja syrjäytymistutkimuksiin.

Viime aikaisissa sosiaalityön tutkimuksissa asunnottomuutta on tarkasteltu ensisijaisesti yksilökohtaisesta näkökulmasta. Niissä ovat korostuneet asunnottomien psykososiaaliset ongelmat ja niihin liittyvät asumisjärjestelmän puutteet kuten riittämättömät tukipalvelut. Tutkimuksissa on myös osoitettu, että tietyille erityisesti vaikeista psykososiaalisista ongelmista kärsiville asunnottomille ei ole riittävästi heille soveltuvia asumispalveluita. Pitkäaikaisasunnottomuuden on osoitettu olevan sidoksissa myös asunnottomien elinolosuhteisiin.

Kolmen tutkimuskysymyksen avulla tutkimuksessa on tarkasteltu pitkäaikaisasunnottomuutta asunnottomien itsensä, työntekijöiden ja reunaehto- jen eli asumispalvelujärjestelmän näkökulmasta. Tutkimusaineiston muodostavat pitkäaikaisasunnottomien ryhmähaastattelut (13 ryhmähaastattelua, 53 osallistujaa), asuttamistyöntekijöiden yksilöhaastattelut (15 kpl) se-

kä internetpohjainen kysely ja tutustumiskäynnit 33:een pääkaupunkiseudun asunnottomille asumispalveluita tarjoavaan yksikköön.

Kuvaan ensin asunnottomien elinolosuhteita pitkäaikaisasunnottomien näkökulmasta (tutkimuskysymys 1). Sen jälkeen asuttamistyötä ja asuttamista vaikeuttavia tekijöitä sosiaalipalvelutoimistoissa ja asumisyksiköissä työskentelevien näkökulmasta (tutkimuskysymys 2) ja viimeiseksi kuvaan kyselyyn ja tutustumiskäynteihin pohjautuen asunnottomien asumisjärjestelmää pääkaupunkiseudulla vaikeasti asutettavien kannalta (tutkimuskysymys 3).

Ensimmäisessä ja toisessa tutkimuskysymyksessä olen käyttänyt Ference Martonin fenomenografista lähestymistapaa soveltuvien osin. Kolmannen tutkimuskysymyksen kohdalla metodinen väline analyysissä on ollut taulukointi, joka on havainnollinen ja kuvaava pieniä aineistoja käsiteltäessä. Tutustumiskäynneillä tekemäni havainnot täydentävät kyselyä.

Tutkimukseni perusteella pitkäaikaisasunnottomuutta ylläpitävät sekä yksilökohtaiset että rakenteelliset tekijät. Köyhyydestä johtuva alhainen elintaso, psykososiaaliset ongelmat, erityisesti hallitsematon päihteiden käyttö seurauksineen sekä nykyisen asumisjärjestelmän (asuntolat ja asumispalvelut) puutteet ylläpitävät asunnottomuuskierrettä.

Tutkimukseni vahvistaa tältä osin aikaisempia sosiaalialan asunnottomuus-tutkimuksia, joissa on todettu, että erityisesti asunnottoman asiakkaan väkivaltaisuus yhdistettynä päihde- ja mielenterveysongelmiin, häättöihin ja vuokravetkoihin ylläpitää asunnottomuuskierrettä. Sosiaalialan asunnottomuus-tutkimuksissa tiede on saavuttanut konsensuksen. Uudet tutkimukset vahvistavat aikaisempia. Uutta tietoa ei tule, mutta kuva asunnottomuudesta ja siihen liittyvistä yhteiskunnan mikro- ja makrotason tekijöistä tarkentuu.

Asiasanat:

Asunnottomuus, fenomenografia, köyhyys, päihteiden käyttö, syrjäytyminen

Teemat:

Hyvinvointi ja terveys
Kansalaisyhteiskunta

Julkaistu: Painettuna ja Open Access -verkkojulkaisuna

Painetun julkaisun tilaukset:

Granum-verkkokirjakauppa <http://granum.uta.fi/>

Verkko-osoite:

http://www.diak.fi/files/diak/Julkaisutoiminta/B_39_ISBN_9789524930574.pdf

ESIPUHE

Tämä julkaisu pohjautuu Helsingin yliopistossa maaliskuussa 2008 hyväksytyyn sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluvaan lisensiaaintityöhöni. Julkaisu on päivitetty vastaamaan vuoden 2009 tiedossa olevaa tilannetta. Tekstiä on kevennetty siten, että siitä on vähennetty opinnäytetyölle välttämättömiä piirteitä, lähinnä metodologista osuutta. Tekstin julkaisukuntoon saattamisesta kiitän Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimuspäällikköä Sakari Kainulaista.

Tutkimuksessa selvitetään pitkäaikaisasunnottomien, asumisyksiköissä ja sosiaalipalvelutoimistoissa asuttamistyötä tekevien työntekijöiden näkemyksiä pitkäaikaisasunnottomuutta ylläpitävistä tekijöistä ensi sijassa laadullisen tutkimusotteen avulla. Tutkimustehtävä on rajattu koskemaan vain vaikeasti asutettaviksi määriteltyjen asuttamiseen liittyviä kysymyksiä.

Tarkastelen pitkäaikaisasunnottomuutta kolmesta näkökulmasta: 1. Milaista on eläminen asunnottomana (asunnottomien näkökulma)? 2. Mitkä tekijät vaikeuttavat asuttamistyötä (työntekijöiden näkökulma)? 3. Millainen pääkaupunkiseudun asumisjärjestelmä (asuntolat ja asumispalvelut) on pitkäaikaisasunnottomuuden näkökulmasta?

Tutkimusaineiston muodostavat pitkäaikaisasunnottomien ryhmähaastattelut, asuttamis-työntekijöiden yksilöhaastattelut sekä internetpohjainen kysely. Lisäksi tein tutustumiskäyntejä 33 erilaiseen ja eritasoiseen asunnottomien asumisyksikköön pääkaupunkiseudulla. Kiitän kaikkia haastatteluihin suostuneita. Pitkäaikaisasunnottomien haastattelujen onnistumisesta erityiskiitokseni Diakonia-ammattikorkeakoulun lehtori Ilkka Jääskeläiselle ja seuraaville opiskelijoille: Hanna Kangastalo ja Tiina Railo, Timo Laine ja Antti Kulmala, Nita Laine ja Eveliina Suonto, Minna Lindström ja Mikhail Pankratiev, Kirsi Mustakallio ja Virpi Pöyry, Ulla Tuhkala ja Laura Jantunen sekä Ulla Pilvijärvi ja Taru Reponen.

Tutkimusprosessi oli pitkä ja haastava. Prosessin aikana kohtasin monia elämän eri tavoin kolhimia ihmisiä ja heidän kanssaan työtä tekeviä. Omat ajatukseni, mielipiteeni ja asenteeni muuttuivat useaan kertaan. Tutkimuk-

sen viimeisissä luvuissa nostan esiin joitakin asuttamiseen ja palvelutarpeisiin liittyviä haasteita tietoisena siitä, ettei kaikkiin esille otettuihin ongelmiin ole löydettävissä nopeita tai helppoja ratkaisuja. Matkan varrella käymistäni kiintoisista keskusteluista lausun lämpimät kiitokseni VTL Tuulikki Forssenille, professori Leo Nyqvistille sekä tutkija Sirkka-Liisa Kärkkäiselle ja tutkija Jouko Karjalaiselle.

Tutkimuksen perusteella pitkäaikaisasunnottomien köyhyys ja psykososiaaliset ongelmat, erityisesti hallitsematon päihteiden käyttö seurauksineen sekä nykyisen asumisjärjestelmän (asuntolat ja asumispalvelut) puutteet ylläpitävät asunnottomuuskierrettä. Asunto on kierteen katkaisemisen kannalta välttämätön, mutta ei riittävä ratkaisu. Vuosikausia päihdekierteessä vailla työtä ja asuntoa eläneet, fyysisesti ja psyykkisesti sairaat ihmiset tarvitsevat kokonaisvaltaisen huolenpidon lisäksi pitkäkestoista sosiaalityötä sekä tukea palveluiden, tukitoimenpiteiden ja taloudelliseen toimeentuloon liittyvien etuuksien yhteen sovittamisessa.

Roihuvuoressa syyskuussa 2009
Hannele Tainio

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	11
2 ASUNNOTTOMUUS YHTEISKUNNALLISENA KYSYMYKSENÄ	16
2.1 Asunnottomien asumisjärjestelmän kehitys pääkaupunkiseudulla	18
2.2 Asumismuotojen määrittely	22
2.3 Asunnoton ja koditon	26
3 SOSIAALISESTA ONGELMASTA ILKEÄKSI ONGELMAKSI	31
3.1 Vaikeasti asutettavat	33
3.2 Asunnottomuuden yksilökohtaiset syyt	36
4 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT	39
4.1 Fenomenografinen lähestymistapa	40
4.2 Tutkimusmenetelmän valinta ja tutkimusprosessi	40
4.3 Empiirinen aineisto ja aineiston keruu Ulkopuolisten haastattelijoiden käyttö	50
4.4 Aineiston analyysi Tutkimuksen eettisyys	57
5 "ON RISTEILTY METTÄT JA MAAT JA ASUNTOLAT KAIKKI KIERRETTY"	60
5.1 "Kavereiden nurkissa"	60
5.2 "Lintsillä"	63
5.3 "On aika vaikee lähtee rapusta töihin"	66
5.4 "Eikä sitä joka päivä tarvi syödäkään"	73
5.5 "Siinä meni yks pullo ensin, sitten toinen eikä riittäny nekään"	76
5.6 "Mä käyn kyläilemässä ja tämmöstä"	80
5.7 "Kestävimmistä teltoista tornitaloyksiöön "	84
5.7.1 Asumistoiveita ei ole tai niistä ei kerrota	85
5.7.2 Toiveena asumistason parantaminen	86
5.7.3 Toiveena itsenäinen asuminen	90
5.8 Päätelmiä asunnottomien elinoloista	92

6 "MITEN SILLE SAADAAN INHIMILLISET ASUMISOLOSUHTEET? "	94
6.1 "Markkinoilla on lukuisa määrä yrittäjiä"	95
6.2 "Vuokravelat on ilman muuta este asumisen kannalta"	99
6.3 "Kova ydin: hoitamaton mielenterveys- ja päihdeongelma"	105
6.4 "Ne taustat on niin kauheet, et mitä niiltä vois odottaa?"	108
6.5 "Joskus mieltii, et missähän sitä on työssä?"	113
6.6 Päätelmiä asuttamista vaikeuttavista tekijöistä	118
7 ASUMISYKSIKÖT SOSIAALISTEN ONGELMIEN SÄILIÖNÄ	121
7.1 Pysyvää tilapäisasumista	121
7.1.1 Fyysiset puitteet	122
7.1.2. Henkilöstöresurssit	125
7.2 Tukipalvelut	126
7.2.1 Sosiaalityö	127
7.2.2 Terveyspalvelut	129
7.3 Päihteiden käyttö: asumisen kynnskysymys	131
7.4 Päätelmiä nykyisestä asumisjärjestelmästä	135
8 PITKÄAIKAISASUNNOTTOMUUTTA YLLÄPITÄVÄT TEKIJÄT	139
9 KÖYHYYS JA PSYKOSOSIAALISET ONGELMAT – VAIKEA ASUTETTAVUUS	146
10 PARADIGMAN MUUTOS	150
LÄHTEET	155
Liite 1. Helsingin sosiaaliviraston (ASSO) asumispalvelutilastot 19.1.2007	174

Kuvio- ja taulukkuuettelo

Kuviot

Kuvio 1.	Vaikeasti asutettavat ja asumispalvelujärjestelmä	135
Kuvio 2.	Pitkäaikaisasunnottomuutta ylläpitävät tekijät	140

Taulukot

Taulukko 1.	Pääkaupunkiseudun asunnottomat yksittäisruokakunnat (lkm) kaupungeittain 2001–2008 (15. marraskuuta)	18
Taulukko 2.	Tutkimusprosessi	43
Taulukko 3.	Kyselyyn vastanneet yksiköittäin	45
Taulukko 4.	Asiakaskunnan soveltuvuus asumisyksiköihin	175
Taulukko 5.	Kuntakohtaiset asumispalvelut	176
Taulukko 6.	Asumistilojen varustetaso	176
Taulukko 7.	Asumiseen liittyvät tukipalvelut	177
Taulukko 8.	Henkilöstömitoitus asumisyksiköissä	178
Taulukko 9.	Henkilökunnan koulutus	179
Taulukko 10.	Suhtautuminen päihteiden käyttöön asumisyksiköissä	180

1 JOHDANTO

Toimin 1980-luvulla muutaman vuoden huoltotarkastajana päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien ja irtolaisten huoltotoimistossa (PAVI) sekä sosiaalityöntekijänä asunnottomien alkoholistien hoitolaitoksessa Kyläsaarissa. Asiakkainani olivat asunnottomat päihdeongelmaiset, irtolaiset ja prostituoidut. Vuosikymmeniä myöhemmin toimiessani Pääkaupunkiseudun sosiaalialan kehittämissyksikössä Asunnottomien palvelujen kehittämisyksikkö -hankkeen tutkijasosiaalityöntekijänä (2006–2007) tehtävänäni oli laatia selvitys pääkaupunkiseudun nykyisistä yksityisten sosiaalipalveluntuottajien asumispalveluista ja asunnottomien muuttuvista palvelutarpeista. Selvitystä tehdessäni minua alkoi yleisemminkin kiinnostaa, miksi asunnottomuus joidenkin henkilöiden kohdalla jatkuu vuodesta toiseen, vaikka he ovat sosiaalityön asiakkaina ja asumispalvelujärjestelmän piirissä.

Lasse Murron väitöskirja Asunnottomien alkoholistien elinolosuhteet ja elämäntapa sekä yhteiskunnan toimenpiteet ilmestyi kolmekymmentä vuotta sitten. Siinä hän tarkasteli yhteiskunnan sosiaalisten ja taloudellisten tekijöiden, kuten työttömyyden, taloudellisen laman ja asuntopulan yhteyttä tamperelaisten asunnottomien alkoholistien elinolosuhteisiin ja elämäntapaan. Tutkimus osoitti asunnottomien alkoholistien elämäntavan olevan pysyvän. Yhteiskunnan silloiset huoltotoimenpiteet eivät olleet riittävän tehokkaita kompensoimaan alkoholistien alkoholisoitumisprosessin aikana kokemia menetyksiä. Niitä olivat työn, asunnon ja niin sanotun normaaliin elämään kuuluvien elämäntaitojen ja ihmissuhteiden menettäminen. (Murto 1978.)

Yhteiskunta on muuttunut paljon noista ajoista. Sosiaalitoimessa asunnottomien asiakkaiden määrä on vähentynyt. Erilaiset säätöt ovat onnistuneet hankkimaan ja rakennuttamaan asuntoja yksinäisille asunnottomille. Sosiaalihuoltolain mukaiset asumispalvelut ovat parantuneet ja monipuolistuneet ja sosiaalityön työmenetelmät ovat kehittyneet. Asunnottomien alkoholistien asuttamisen olisi kaiken järjen mukaan pitänyt ratketa näinä vuosikymmeninä, jolloin asunnottomuus on jatkuvasti vähentynyt, yleinen so-

siaaliturva parantunut ja päihdehuollon palvelut ovat kehittyneet ja monipuolistuneet.

Asunnottomien joukossa asunnottomat alkoholistit on pieni ryhmä. Alkoholiongelmaistenkin joukossa, joita arvellaan olevan lasku- ja määrittelytavasta riippuen lähes 500 000 ja joiden määrä on alkoholin käytön lisääntyessä jatkuvasti kasvussa (Mäkelä & Österberg 2006, 322–323), asunnottomat muodostavat vain murto-osan. Selvitykseni (Tainio 2007) perusteella havaitsin kuitenkin, että tämä asunnottomien ”kantajengi”, kroonistuneet ja vakavasti alkoholiriippuvaiset keski-ikäiset ja ikääntyvät miehet, on ryhmä, jonka asumista ei ole kyetty pääkaupunkiseudulla ratkaisemaan. He kuormittavat järjestyspoliisia, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita ja käyttävät runsaasti päihdehuollon palveluita.

Tutkimusta tehdessäni perehdyin aluksi erilaisiin asunnottomuuden vähentämissuunnitelmiin ja raportteihin, joita on tehty runsaasti viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Suomen hallitus on toteuttanut yhdessä kuntien ja muiden toimijoiden kanssa erilaisia asunnottomuuden vähentämishjelmia kansainvälisestä asunnottomien vuodesta 1987 lähtien. Yleisen asunnottomuuden vähennyttä pääkaupunkiseudun asunnottomuustilannetta pidettiin niin vaikeana, että valtion ja pääkaupunkiseudun kaupunkien edustajat sopivat erillisestä asunnottomuuden vähentämishjelmasta vuosiksi 2002–2005. Vähentämishjelman raportissa huomiota kiinnitettiin erityisesti pitkäaikaisasunnottomiin, asunnottomien kovaan ytimeen, joiden asumisen ongelmaan ei asuntopoliittisin toimenpitein ole löytynyt ratkaisua. He ovat erityisryhmä, joille tarvitaan erityiset, räätälöidyt asumispalvelut. Ratkaisua lähdettiin hakemaan sosiaalihuollon puolelta. (Asunnottomien asumispalvelujen kehittäminen...2005, 9–11). Keinoina olivat ARA-tuotannon varmistaminen, RAY-avustukset, kuntien ja kolmannen sektorin hankkeet, säädösmuutokset, tutkimukset ja selvitykset sekä tuetun asumisen järjestäminen asunto- ja sosiaalitoimen yhteistyönä sekä räätälöityjen ratkaisujen luominen vaikeasti asutettaville henkilöille (Hynynen 2005, 7; Kaakinen ym. 2006, 16). Lisäksi tavoitteena on ollut 4000 asunnon järjestäminen yksinasuville ja perheellisille asunnottomille. Tarkoituksena on ollut samalla turvata heille asumisen edellyttämät tukipalvelut. (Asunnottomien asumispalvelujen kehittäminen... 2005, 7.)

Euroopassa on 1990-luvun puolivälistä lähtien yleistynyt ajatus siitä, että kelvollinen

asunto on jokaisen kansalaisen perusoikeus, jota ilman ihmisarvoinen elämä ei ole mahdollista. Esimerkiksi Skotlannin itsehallintoalueen kodittomuusohjelman lähtökohtana on, että koti on jokaiselle kuuluva subjektiivinen oikeus eikä vain sosiaalinen tavoite. Sanoma on, että lämmin ja mukava koti kuuluu kaikille. Ohjelman myötä tarkoituksena on luoda asumiseen tiukat kriteerit. Asunnottomuuskierteessä olevia, usein moniongelmaisista, pyritään tukemaan parantamalla sosiaali- ja mielenterveystyön yhteistyötä. (HS 24.9.2006.)

Ympäristöministeriö asetti 21.5.2007 työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella pitkäaikaisasunnottomuuden valtakunnallinen vähentämishohjelma. Työryhmän laatima raportti muistuttaa hengeltään Skotlannin kodittomuusohjelmaa. Työryhmä kiteytti esityksensä neljään periaatteeseen: 1. Asunnottomuutta ei tule hyväksyä missään muodossa. 2. Jokaisella on oikeus omaan identiteettiin ja riittävään yksityisyyteen – nimeen ovelta. 3. Kenenkään ei tarvitse asua ulkona tai kadulla. 4. Ketään ei saa häätää asunnottomaksi eikä kotiuttaa laitoksesta kadulle. On hyväksyttävä asunto ensin -periaate, jonka mukaan asunto on edellytys, joka mahdollistaa muiden ongelmien ratkaisun. (Nimi ovelta 2007.)

Pääkaupunkiseudun hallintoviranomaiset aikovat puolittaa asunnottomuuden kolmessa vuodessa yhteistyössä eri järjestöjen kanssa. Vuoteen 2015 mennessä koko asunnottomuusongelma olisi historiaa. Jokaiselle asunnottomalle löytyisi asunto ja ne, jotka tarvitsevat tukea asumiseensa, myös sitä saisivat. Helsingissä tavoitteena on järjestää pitkäaikaisasunnottomille 1800 vuokrasuhteeseen perustuvaa tukiasuntoa ja eniten tukea tarvitseville 200 palveluasumiseen rinnastettavaa hoidollista asumisyksikköä, joissa on ympärivuorokautinen tuki- ja valvontahenkilöstö.

Helsinki peruskorjaa 700 asuntoa pitkäaikaisasunnottomille vuosina 2008–2009. Koskelan sairaalan ja Marian sairaala-alueilla kunnostetaan kaksi taloa, joihin tulee 150 tukiasuntoa. Hietaniemenkadun palvelukeskus pyrittiin aukaisemaan vuoden 2008 aikana, mutta sen avaaminen siirtyi kesäkuuhun 2009. Palvelukeskukseen mahtuu noin sata monista ongelmista kärsivää asunnottomia. Siellä heille tarjotaan ensimmäinen apu ja tilapäinen huone. Palvelukeskus korvaa Herttoniemen asuntolan ja Pääskylänrinteen päiväkeskuksen, jotka molemmat piti lakkauttaa. Herttoniemen asuntolan toimintaa jatketaan edelleen poikkeusluvalla kevääseen 2010. Näin pyritään turvaamaan tilapäismajoitus, kun Pelastusarmeijan Alppikadun asun-

tola, Suojapirtti ry:n Rukkila sekä Kovaosaisten ystävien Arvid-koti remontoidaan vastaamaan uusia asumistasovaatimuksia talvikaudella 2009–2010. Myös Espoolla ja Vantaalla on valmiit suunnitelmat 250 asunnon rakentamisesta. (HS 17.1.2008.)

Helsingin sosiaalijohtaja kutsui työryhmän esitystä Ara-seminaarissa 15.1.2008 sosiaalipoliittiseksi pommiksi. Tavoitteena on asuntolatoiminnan hallittu alasajo yhteistyössä asuntoloita ylläpitävien tahojen kanssa. Asuntoloista luovutaan asteittain ja ne korvataan itsenäisen, tuetun sekä valvotun asumisen mahdollistavilla yksiköillä. (Voutilainen 15.1.2008.) Raha-automaattiyhdistys osoittaa ylläpitäjille tarvittaviin peruskorjauksiin investointiavustusta ja Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö osallistuu ohjelmakauden aikana 50 %:lla tarvittavan tukihenkilöstön palkkakustannuksiin. (Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen... 2008,7; Valtioneuvoston periaatepäätös 14.2.2008.) Tämän jälkeen asunnottomille olisi tarjolla vain joko vuokrasuhteeseen perustuvaa asumista tai sosiaalihuoltolain mukaista asumispalvelua. Mikäli nämä tavoitteet toteutuvat, tutkimukseni ajoittuu asuttamistyön ja asuntolajärjestelmän viimeisiin toimintavuosiin.

Viimeaikaisissa sosiaalityön tutkimuksissa painopiste on ollut erityisryhmien (naiset, vangit ja maahanmuuttajat) asunnottomuudessa. Yksilökohtaisissa tutkimuksissa ovat korostuneet asunnottomien psykososiaaliset ongelmat ja niihin liittyvät asumisjärjestelmän puutteet, kuten riittämättömät tukipalvelut (Granfelt 1992; 1998; 2003a; Hynynen 2005; Pitkänen ym. 2004). Tutkimuksissa on myös osoitettu, että tietyille erityisesti vaikeista psykososiaalisista ongelmista kärsiville asunnottomille ei ole riittävästi heille soveltuvia asumispalveluita (Pitkänen & Kaakinen 2004, 40–43).

Pitkittynyt asunnottomuus on yhteiskuntapoliittinen kysymys, siksi pehdyin myös köyhyys- ja syrjäytymistutkimuksiin. Köyhyydellä ja syrjäytymisellä on ratkaiseva merkitys asunnottomuusprosessissa. Asuntopoliittiset toimenpiteet ja -ohjelmat sekä niiden merkitys pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisessä rajautuvat tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimuksessani tarkastelen asunnottomuuden pitkittymistä sosiaalihuollollisessa kontekstissa.

Olen tutkinut pitkäaikaisasunnottomien, asumisyksiköissä ja sosiaalipalvelutoimistoissa asuttamistyötä tekevien työntekijöiden näkemyksiä pitkäaikaisasunnottomuutta ylläpitävistä tekijöistä ensisijassa laadullisen tutkimusotteen avulla. Tarkastelen tutkimuksessani myös pääkaupunkiseudun asun-

nottomien asumisjärjestelmää sekä niitä tekijöitä, jotka vaikeuttavat asuttamista ja asunnottomien siirtymistä itsenäiseen asumiseen. Tutkimuksen näkökulma on rajattu vain vaikeasti asutettaviksi määriteltyihin asunnottomiin – ei asunnottomiin tai asunnottomuuteen yleisesti.

Tutkimus etenee siten, että johdannon jälkeen luvussa kaksi olen käsitellyt asunnottomuutta yhteiskunnallisena ongelmana kuvaamalla asunnottomuuden määrittelyä ja nykyisen asumisjärjestelmän kehittymistä pääkaupunkiseudulla. Kolmannessa luvussa käsittelen tutkimuksen empiirisen osan toteutumista, tutkimuksen tavoitetta, aineiston keruuta, tutkimusmenetelmän valintaa ja sitä, miten olen tutkimuksessani soveltanut eri menetelmiä. Empiirisessä osassa etenen pitkäaikaisasunnottomien elinolojen tarkastelusta asuttamistyötä tekevien työntekijöiden käsityksiin niistä tekijöistä, jotka vaikeuttavat heidän työtään asuttajina. Sen jälkeen kuvaan pääkaupunkiseudun (Helsinki, Espoo ja Vantaa) nykyistä asunnottomien asumisjärjestelmää. Viimeisessä luvussa esitän tutkimukseni johtopäätökset ja arvioin tutkimustuloksia.

2 ASUNNOTTOMUUS YHTEISKUNNALLISENA KYSY- MYKSENÄ

Suomessa asunnottomien olojen parantamiseen tähtäävät toimenpiteet ja palveluiden kehittäminen ovat olleet osa asunto- ja sosiaalipoliittisen ajattelumallien kehittymistä ja muuttumista. Kun 1960-luvulla sosiaalipoliittisessa ajattelussa uskottiin, että siirtyminen yömajoista hoito- ja huoltokoteihin oli suuri askel, niin vielä suurempi on ollut se muutos, jossa pääpaino asetettiin asuntopoliittisille toimenpiteille, joita sosiaaliturvajärjestelmät ovat tukeneet. (Kärkkäinen ym.1998, 4.)

Asunnottomuutta pidettiin 1960-luvulla alkoholistien, työttömien ja irtolaisten ongelmana. Ratkaisuksi kehitettiin laaja valikoima sosiaalihuollon asumisratkaisuja: alkoholistien hoito- ja huoltokodit, väliaikaiset asuntolat ja yömajat. (Kärkkäinen ym.1998, 17–24.) Erityisryhmät ja asuntojen järjestäminen erityistä tukea tarvitseville nousi esille 1970-luvulla, kun valtakunnallisessa asunto-ohjelmassa vuodelta 1976 todettiin, että ”yleistä asuntopoliittikkaa kehitettäessä on myös otettava huomioon ne väestöryhmät, joiden kohdalla asumiseen kohdistuvat julkisen vallan toimenpiteet eivät ole riittäviä kohtuullisen asumistason saavuttamiseksi. Näillä asuntopoliittisilla erityisryhmillä on joko poikkeuksellisia vaikeuksia asunnon hankinnassa tai rahoituksessa, heidän asumisensa edellyttää poikkeuksellisia rakenne- ja varusteratkaisuja tai heidän asumisensa kytkeytyy tiiviisti asianomaiseen ryhmään kohdistuviin muihin sosiaalisiin palveluihin ”. (Kärkkäinen ym. 1998,18.)

Asunnottomuus erotettiin irtolaisuudesta ja asuntopulan kysymyksistä omaksi erityiskysymykseksi 1980-luvulla. Asunnottomuus alettiin tulkita asunnon puutteeksi. Sosiaalihuollosta ja kontrollista luovuttiin yksinomaaisina ongelman ratkaisuina. Yhteistyö asunto- ja sosiaali- ja terveystyöryhmien välillä aloitettiin. Asunnottomille tarkoitettuja palveluita alettiin pitää osana kunnan muita palveluita. (Mt. 1998,19.) Pääkaupunkiseudun kunnista vain Helsingin sosiaalitoimeen syntyivät erityiset asunnottomille tarkoitetut sosiaalipalvelut.

Vuonna 1986 voimaan tuli laki asunto-olojen kehittämisestä ja vuonna 1995 liitettiin perustuslakiin pykälä, että julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä. (Suomen perustuslaki 1919/1995.) Laki asunto-olojen kehittämisestä (919/1985,5 §) velvoittaa kuntaa huolehtimaan, että toimenpiteitä suunnataan erityisesti asunnottomien ja puutteellisesti asuvien asumisolojen parantamiseen. Asunto-oloja tulee kehittää siten, että asunnottomaksi joutuneelle järjestetään kohtuulliset asumisolot, mikäli hän ei kykene omatoimisesti ilman kohtuuttomia vaikeuksia itse niitä järjestämään.

Kansainvälisenä asunnottomien vuonna 1987 Suomen hallitus asetti tavoitteekseen asunnottomuuden poistamisen vuoden 1991 loppuun mennessä. Asunto-olojen kehittämissuunnitelman mukaan asunnottomien käyttöön tuli viiden vuoden erityismäärärahoihin osoittaa 18 000 asuntopaikkaa. Kuntien veloitteeksi tuli järjestää vuoden 1991 loppuun mennessä asumisen vähimmäistasoa vastaava asunto jokaiselle sosiaalihuoltolain tarkoittamaa asumispalvelua tarvitsevalle asunnottomalle ja ulkona majoilleille jo vuoteen 1987 mennessä. Kuntien piti selvittää vuoden 1986 loppuun mennessä laitoksissa asunnon puutteen vuoksi olevien, asunnottomien ja erittäin puutteellisesti asuvien määrä ja tehdä suunnitelma näiden henkilöiden asumisen järjestämiseksi. Asunnottomia oli koko maassa tuolloin lähes 20 000. Vuoden 1991 lopussa heitä oli 14 000. (Kärkkäinen ym. 1998, 20–22.)

Taulukosta 1 näkyy, että pääkaupunkiseudun kunnissa asunnottomuus väheni vuoteen 2006 saakka. Vuonna 2006 Espoossa (+ 50) ja Vantaalla (+ 26) asunnottomuus kääntyi hienoiseen nousuun. Vuonna 2007 Espoossa (+ 24) ja Vantaalla (+ 118) asunnottomien määrä kasvoi edelleen, myös Helsingissä asunnottomuus lisääntyi (+ 45). Vuonna 2008 asunnottomuus on jatkanut Vantaata (– 3) lukuun ottamatta kasvuaan. Lukumäärätiedot ovat kuitenkin vain suuntaa antavia, sillä kuntien arviointiperusteet vaihtelevat kunnasta toiseen ja saman kunnan eri vuosina esittämät tiedot voivat vaihdella tarkkuustasoltaan (Tiitinen & Ikonen, 2007). Esimerkiksi Helsingissä vuosina 2002–2003 välillä tapahtunut asunnottomien tilastollinen vähentyminen yli 1000:lla selittyy osittain sillä, että vuonna 2003 yksinäisten vapautuvien vankien tilastointitapaa muutettiin. (Tiitinen & Ikonen 2004, 6–7). Asunnottomat myös muuttavat pääkaupunkiseudun sisällä kunnasta toiseen.

Taulukko 1 Pääkaupunkiseudun asunnottomat yksinäisruokakunnat (lkm) kaupungeittain 2001–2008 (15.marraskuuta)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Helsinki	4600	3515	3270	3095	3065	3110	3150
Espoo	529	446	438	393	443	467	486
Vantaa	431	479	477	470	496	614	611
yhteensä	5560	4440	4185	3958	4004	3961	4247

Lähde: Asunnottomat 2008.

2.1 Asunnottomien asumisjärjestelmän kehitys pääkaupunkiseudulla

Asunnottomuus on tilastojen valossa ollut ennen kaikkea Helsingin ongelma. Seudullisesti asunnottomuuden hoito on ollut riippuvaista siitä, miten asunnottomuutta on Helsingissä ratkaistu. Matkustajakodit ja asuntolat ovat sijainneet Helsingissä. Espoon ja Vantaan osalta voi todeta, että kuntiin ei ole kehittynyt erityisesti asunnottomille tarkoitettuja asumispalveluita kuten asuntoloita. Näissä kunnissa asunnottomuutta on hoidettu muun psykososiaalisen problematiikan ohella esimerkiksi kehittämällä päihde- ja mielenterveyshuollon asumispalveluita.

Helsingissä on asuttu pihamökeissä, liitereissä, kellareissa ja kokonaan taivasalla jo 1800-luvun puolivälistä. Sodan jälkeisinä vuosina asunnottomuus oli kaupungeissa laaja ongelma. Rakennemuutos maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta teolliseksi oli yksi maailmanhistorian nopeimmista. Kaupunkeihin muutettiin työn perässä. Asunnottomien määrä nousi sataan tuhanteen. Helsingissä rakennettiin lähiöitä ja tarvittiin paljon miehiä rakennustöihin. Viisikymmenluvulla Helsinkiin tuli 10 000 asukasta vuosittain. Muuttaneista suuri osa asui siirtotyömaiden parakeissa, sillä vuokra-asunnot olivat kiven takana. (Kärkkäinen ym. 1998, 7–24.)

Toisen maailmansodan jälkeen avattiin pommisuojiin tuhannelle ihmiselle yömaja. Yömajoja perustivat ja ylläpitivät uskonnolliset yhteisöt ja vapaa-

ehtoisorganisaatiot. Sosiaalishistorioitsija Panu Pulman (Maksimainen 2007, 39–40; Pulma 2000, 130–131, 222–225) mukaan viranomaiset huokaisivat helpotuksesta, kun ilmaantui aatteellisia yhdistyksiä huolehtimaan asunnottomista. Alusta asti hallinto- ja huoltoviranomaisille oli selvää, etteivät yhdistykset selviäsi tehtävästään, mutta siitä huolimatta asunnottomat jätettiin heidän harteilleen kaupungin sosiaali- ja asuntopolitiikan marginaaliin.

Osa asunnottomista asui yömajoissa pitkiä aikoja, jopa kymmeniä vuosia. Joka syksy havaittiin yömajojen ulkopuolelle jääneen useita satoja miehiä. Miehet yöpyivät kadulla, rakennustyömailla, ladoissa, metsissä, roskalaatikoissa, laivoissa ja rappukäytävissä. Arvid von Martensin perustama Kovaosaisten ystävät ry (perustettu 1950) avasi 1950-luvulla hätämajoituspaikkoja hylättyihin kouluihin, juhla- ja voimistelusalaisiin, Stadionille, tyhjiin rautatievaunuihin ja kirkkoihin. Joskus majapaikan sai vain muutamaksi yöksi, joskus viikoksi ja ”puskaradio” tiedotti asunnottomille miehille, missä oli mahdollisuus yöpyä. (Taipale 1991, 11–14.)

Yömajojen asukkaat olivat pääosin naimattomia maalta tai rintamalta tulleita parhaassa työiässä olevia miehiä. Yömajoissa olosuhteet olivat kurjat. Vaatteet eivät koskaan kuivuneet ja yömajoista oli aamun tullessa lähdettävä. Lönnrotinkatu 12 avattiin 1954 ”Lönnkan yömaja” kuudellesadalle miehelle. Yömaja suljettiin vasta 1976. Linnankatu 9:ssä avattiin 500-paikkainen miesten asuntola, mutta koska samoihin aikoihin suljettiin muita tilapäisiä yömajoja vuodesta 1960 tuli hyvin vaikea. Marraskuun liike alkoi kiinnittää asunnottomiin huomiota, kun kylmän talven 1967 aikana useita asunnottomia löydettiin kuolleena. ”Sadoilta miehiltä puuttuu suoja pakkasta vastaan. Viisikin ihmistä on nukkunut samassa roskalaatikossa ja ”vaihtamalla kerrosta” lämmittäneet toisiaan. Osa on palelluttanut jäseniään ja osa kuollut pakkaseen.” (Mt. 13.)

Suoja-Pirtti ry, jonka Arvo Parkkila perusti 1961, avasi Lepakkoluolana tai Liekkihoteellina tunnetun Suomen kenties kuuluisimman ensisuojan Porkkalankadun entisessä maalivarastossa vuonna 1967 (Hiilikellarista terapeutiseksi..1991). Lepakkoluolankin toiminta oli tarkoitettu alun perin tilapäiseksi, mutta vierähti 12 vuotta ennen kuin Helsingin kaupunki perusti erityisesti päihdeongelmaisille asunnottomille oman hoitolaitoksen Kyläsaaren vuonna 1979. Kyläsaaren perustaminen suunnitelmista toimivaksi yksiköksi vei kanteluprosesseineen kymmenen vuotta. Myös silloin ympäristön vastustus oli kovaa. Kyläsaaren hoitolaitoksen toiminta päättyi 1995.

Ensisuojatoiminta siirtyi Herttoniemen asuntolan parakkiin, jossa toimintaa jatketaan poikkeusluvalla toukokuuhun 2010.

Helsingissä asuntolajärjestelmästä muodostui asunnottomien asumismuodon ydin. Asuntolapaikkoja alettiin tietoisesti vähentää 1980-luvulta alkaen asunnottomuusohjelman periaatteiden mukaisesti. Asuntolapaikkojen vähentäminen ja korvaavien asumisratkaisuvaihtoehtojen vähyys johtivat käytännössä kuitenkin tilanteeseen, jossa toistuvasti tarvittiin tilapäisiä majoitustiloja. Talvikaudella 1984–1985 noin tuhat miestä yöpyi lämmittelysuojassa. Siellä joutuivat yöpymään myös henkilöt, jotka normaalisti majailivat ulkona tai joilla oli porttikieltoja asuntoloihin erilaisten psyykkisten ja päihdeongelmien vuoksi. (Kokonaisvaltaisen asuntolapolitiikan... 1986, 8–9.)

Vuonna 1983–1985 Suoja-Pirtti ry aloitti Helsingin kaupungin toimeksiannosta hätämajoitustoiminnan kylmimpien kuukausien ajaksi. Paikaksi saatiin Sturenkadun entisen putkan tilat. Majoitustilat olivat auki 19.00–8.00, ja maksimissaan niihin voitiin majoittaa 50 miestä. Kahtena seuraavana kovana pakkastalvena käytettiin hätämajoitussuojana myös Kyläsaaren käytöstä poistetun jätteenpolttolaitoksen turbiinihallia, kun kaupungin terveystarkastaja oli ensin hyväksynyt sen majoitustoimintaan sopivaksi. Josain vaiheessa harkittiin myös laivan hankkimista majoituskäyttöön, joten ainakaan luovuutta ratkaisujen etsinnässä ei viranomaisilta ole puuttunut. (Taipale 1991, 29; Suuri muutto... 1997, 3.) Viimeksi hätämajoitukseen turvauduttiin Helsingissä talvella 2005–2006, kun Herttoniemen ensisuojaan sai paloturvallisuussyistä majoittaa vain 50 ihmistä.

Nykyisen kunnallisen sosiaalitoimivetoisen asuttamisjärjestelmän synty Helsingissä ajoittuu 1980-luvun alkuun, jolloin Helsingin sosiaalitoimi aloitti asuntojen välittämisen asuntoloiden asukkaille. Näin pyrittiin asunnon järjestämisen ohella osaltaan myös rajoittamaan ulkokuntalaisten asunnottomien siirtymistä Helsinkiin, sillä vuonna 1978 tehdyssä selvityksessä oli havaittu, että Helsingin yömajoissa asui 200 Espoosta ja 200 Vantaalta muuttanutta asunnotonta. (Kaakinen 1988, 89.) Asuntoloihin majoittamisen ohella sosiaalitoimi asuttaa henkilöitä pienasuntoihin sellaisessa tilanteessa, jossa nämä itse eivät syystä tai toisesta voi solmia vuokrasopimusta omin neuvoin. Helsingin sosiaalitoimella oli vuoden 2006 tammikuussa välitettävänä 2150 pienasuntoa (liite 1).

Vuonna 1985 perustettu Y-säätiö ja muut vastaavanlaiset hankintayhtiöt vuokraavat pienasuntoja kuntien sosiaalitoimelle, jotka jälleenvuokraavat

ne asunnon tarvitsijoille. Helsingin oman asumispalvelutoiminnan rinnalla toimivat erilaiset yhdistykset ja järjestöt, joilla on ollut merkittävä rooli ja vastuu sosiaalisessa asuntotuotannossa. (Kopomaa 2005, 16).

Asunnottomien vuodesta 1987 lähtien Helsingin sosiaalitoimen virallinen näkemys on ollut se, että epätarkoituksenmukainen asuntola-asuminen pitää minimoida järjestämällä asunnottomille asunto tavanomaisesta asuntokannasta. Tavoitteena oli asuntolapaikkojen hallittu vähentäminen. (Kaakinen 1988,90.) Vertailun vuoksi mainittakoon, että vuonna 1970 Helsingissä oli 3645 asuntolapaikkaa ja vuonna 2006 756, joten vähentämisessä on onnistuttu (liite 1), mutta ongelmaksi on tullut hätämajoituspaikkojen tarve varsinkin kovina pakkastalvina.

Vielä 1990-luvun loppupuolella erityissosiaalitoimiston (nykyisin asunnottomien sosiaalipalvelutoimisto) edustajien mielestä Helsingin sosiaalipalvelujärjestelmä oli tarpeeksi joustava vastaamaan asunnottomien muuttuviin tarpeisiin, mikä tarkoitti sitä, että sosiaalitoimi otti näin vastuun asunnottomien asunnottomuudesta sekä materialistisena että kodittomuuskysymyksenä (Laapio 2000,10). Vuonna 2006 Helsingin sosiaaliviraston kanta muuttui hetkellisesti, kun sosiaalilautakunnalle annettussa asunnottomien tilanneselvityksessä todettiin, että ”asuntoloita tarvitaan jatkossakin. Ne ovat yksi tärkeä asumispalvelumuoto, koska toimiva asuntolaverkosto vähentää akuutin asunnottomuuden tuottamaa elämäntilanteiden kriisiytymistä.” (Selvitys asunnottomien asumistilanteesta 30.5.2006.) Uuden pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelman mukaan asuntola-asumista ei kuitenkaan enää Helsingissäkään hyväksytä edes tilapäisenä asumismuotona (Voutilainen 15.1.2008).

Asunnottomien asumisjärjestelmä on vuosikymmenien aikana rakentunut yhteistyössä Helsingin kaupungin sosiaaliviraston asunnottomuusasioista vastaavien johtavien virkamiesten sekä yleishyödyllisten yhdistysten johtajien kanssa. Tyypillisin yhteistyömuoto on ollut varsinkin suurimpien järjestöjen kanssa se, että kaupungilla on ollut oma edustaja järjestön hallintoelimissä. Perusteena tälle yhteistyölle on esitetty, että sosiaalilautakunnan velvollisuus on valvoa sosiaalipalveluja tuottavien yksityisten järjestöjen toimintaa ja näin se on sujunut jouhevimmmin. (Kokonaisvaltaisen asuntolapolitiikan... 1986, 48.) Voimaan tullut kilpailulainsäädäntö estänee jatkossa tämän kaltaisen yhteistyön (Laki julkisista hankinnoista 1505/1992).

Asunnottomien sosiaalipalvelutoimisto on tehnyt laajaa yhteistyötä myös asuntoloiden ylläpitäjien kanssa. Lainsäädäntö ei tätä yhteistyötä säätele eikä määrittele, koska asuntolat eivät tarjoa sosiaalihuoltolain määrittelemiä asumispalveluita. Yhteistyö on rakentunut vuosikymmenien aikana hyvien henkilökohtaisten yhteistyösuhteiden sekä molemminpuolisen luottamuksen pohjalta. Käytännössä toiminta on sujunut niin, että kun Helsingissä on tarvittu nopeasti uusi asumispalveluratkaisu tai hätämajoituspaikka, sosiaaliviraston asunnottomien sosiaalipalveluista vastaavat johtavat virkamiehet ovat ottaneet yhteyttä jonkun asumispalvelu- tai asuntolatoimintaa ylläpitävän järjestön tai yhdistyksen johtoon, tilanneet palvelun ja solmineet ostopalvelusopimuksen. Perusteluna menettelylle on ollut se, että yksityiset yhdistykset ovat pystyneet reagoimaan ja tuottamaan tarvittavat asumisratkaisut nopeammin kuin mihin kunnallinen byrokraattinen järjestelmä valitusmenettelyineen olisi pystynyt. (Suuri muutto... 1997, 8–9, 37.) Tuloksena on ollut asumisjärjestelmän kirjavuus ja lyhytaikaiset tilapäisratkaisut.

Asumisolosuhteet asuntoloissa ovat vuosikymmenien saatossa muuttuneet. Asuntola-asumisen tasoa on pyritty nostamaan. Pommisuojayömajoista, joissa maattiin suurissa saleissa ilman yksityisyyttä ja joissa oli kerrossänkyjä vierä vieressä, on pyritty siirtymään yhden tai kahden hengen huoneisiin. Entinen Pursimiehenkadun asuntola (nykyinen Helsingin vieraskoti ry:n Asumispalveluyksikkö) on remontin jälkeen noussut fyysisiltä puitteiltaan asuntola-asumisen kärkeen. Yhden hengen huone täyttää myös asuntoviranomaisten asunnolle asettamat kriteerit. Aukkailla on oma huone, jonka yhteydessä ovat oma wc ja suihku, keittomahdollisuus helloineen, jääkaappineen ym. sekä oman rauhan takaava oma avainkortti.

Sosiaaliviranomaisten käsitys tavoiteltavasta asumistasosta on vaatimattomampi. Heille asunnon kriteeriksi riittää yhden hengen huone, jossa ei tarvitse olla keittomahdollisuutta eikä omia saniteettitiloja. (Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen... 2008, liite 2.)

2.2 Asumismuotojen määrittely

Sosiaalihuollon asunnottomien asumisjärjestelmä rakentuu asuttamismallille, jossa asunnoton asiakas osoittaa kyvykkyytensä siirtyä asumistasolta toiselle joko osana kuntoutusprosessia tai toimimalla muuten yhdessä laadittujen tavoitteiden mukaisesti. Asteittainen tai porrasmalliajattelu on ollut

yleisesti käytössä pohjoismaissa, etenkin Ruotsissa (Löfstrand 2003, 19–23). Suomessakin se pohjaa lainsäädäntöön, jossa tavoitteeksi asetetaan itsenäinen asuminen (Sosiaalihuoltoasetus 10§). Ideologisesti porrasmalli kytkeytyy ansainta- ja kuntoutumisasiologiaan (Granfelt 2003a, 29).

Tutkimuksessa keskitytään portaittaisen asumisjärjestelmän alimmille askeleille asuntola-asumiseen ja käsitellään muita asumismuotoja vain siltä osin kuin ne liittyvät tutkimusongelmaan. Esittelen kuitenkin aluksi koko asunnottomien asumisjärjestelmän määritelmiseen, jotta portaittaisen asumisjärjestelmän idea tulisi ymmärrettäväksi. Tässä tutkimuksessa asumisjärjestelmä tarkoittaa sekä asuntoloita että sosiaalihuoltolain mukaisia asumispalveluita.

Asumisjärjestelmä jakautuu kahteen ryhmään, asuntoloihin ja asumispalveluihin, joita säätelevät eri lait. Asuntolatoimintaa säätelee Laki majoitus- ja ravitsemisliikkeistä (308/2006), ja ylin valvova viranomainen on kauppa- ja teollisuusministeriö. Asuntolatoiminta rinnastuu yritystoimintaan (vrt. hotellit). Liikeryityksen toiminnan aloittamisesta ja lopettamisesta riittää ilmoitus poliisi- ja veroviranomaiselle. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö eikä lääninhallitus valvo tai säätele majoitustoimintaa.

Asumispalveluita säätelee sosiaalihuoltolaki (Sosiaalihuoltolaki 710/1982), ja ylin valvova viranomainen on sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Sosiaalihuoltolain 23 §:n mukaan ”asumispalveluja annetaan henkilölle, joka erityisestä syystä tarvitsee apua ja tukea asunnon tai asumisensa järjestämisessä”. Lain 27 §:ssä kunnan on mahdollista itse perustaa, hankkia tai muuten varata paikallista tarvetta vastaava määrä palvelu- ja tukiasuntoja sekä laitospaikkoja. Lisäksi kunta voi hankkia muita asuntoja 23 §:ssä tarkoitettujen henkilöiden asumisen järjestämistä varten. (Sosiaalihuoltolaki 710/1982.)

Sosiaalihuoltolain mukaisia asumispalveluita järjestetään silloin, kun asumiseen liittyy sosiaalihuollollisen tuen ja hoidon tarve. On kuitenkin syytä muistaa, että sosiaalihuoltolaki lähtee asumispalveluiden toissijaisuudesta asuntopoliittisiin toimiin nähden. Sosiaalihuoltolaissa (23 §) kunnan järjestämisvastuulla olevat asumispalvelut jaetaan palvelu- ja tukiasumiseen. Palvelu- ja tukiasumisen kirjo on suuri. Asumispalveluita on määritelty eri tavoin, yhteistä määritelmää ei ole. Palveluasuminen on käsitteenä äärimmäisen sekava ja ongelmallinen. Yksiköiden nimikkeet, palveluiden sisältö ja laatu vaihtelevat suuresti. Määrittelyistä on kunnissa omia sovellutuksia. Seuraava määrittely on koottu lääninhallituksen ja Stakesin palveluluoki-

tuksista (10.8.2005), Kokonaisvaltaisen asuntolapolitiikan työryhmän raportista (1986) sekä Sosiaali- ja terveysministeriön mielenterveyskuntoutujiin asumispalvelujen kehittämissuosituksista (Asumista ja kuntoutusta... 2007). Määrittelyä on täydennetty Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Helsingin kaupungin asunnottomien asumispalveluiden esittelyllä (www.hel.fi/sosvir 23.6.)

Vastaanottoyksikkö (Hietaniemenkadun palvelukeskus) on ympärivuorokautinen palvelukeskus, jonka tavoitteena on heikoimmassa asemassa olevien asunnottomien helsinkiläisten elinolojen parantaminen. Palvelukeskuksessa arvioidaan asunnottoman hoidon ja tuen tarve sekä pyritään etsimään hänelle pysyvä asumisratkaisu. Tavoitteena on ohjata asunnoton muiden asumis- ja sosiaali- ja terveyspalvelujen piiriin.

Asuntola on majoitus- ja ravitsemisliikkeistä annetun lain mukaan toimiva majoitusliike, jonka tarkoituksena on yösijan antaminen etupäässä joukkomajoituksen muodossa. Asuntola-asumisen tulisi rajoittua tilapäiseen asumiseen.

Tuettu asuminen on omatoimista suoriutumista tukeva ja kuntoutumista edistävä asumismuoto, jossa henkilö voi asua joko omassa vuokra- tai omistusasunnossa tai tukiasunnossa. Tukiasunnossa asuminen on luonteeltaan tilapäistä ja tavoitteena on siirtyminen itsenäiseen asumiseen. Asiakkaita tuetaan ja ohjataan kotikäynneillä arkitoinnoissa ja elämönhallinnassa. Tukiasumisen piirissä olevat asiakkaat voivat kuulua myös kotihoidon palvelujen piiriin. Palvelut tuotetaan asiakkaalle asuntoon.

Tukiasunnoissa asiakkaat asuvat joko itsenäisessä asunnossa tai soluasunnossa. Soluasunnot ovat pääosin kaupunkien kiinteistövirastoilta välivuokrattuja perheasuntoja. Tukiasunnot on tarkoitettu ensi sijassa pitkään asuntoloissa asuneille ja päihdeongelmasta vapautuneille henkilöille ja välivaiheeksi henkilöille, jotka ovat ohjattavissa itsenäiseen asumiseen. Se voi olla myös pysyvää sellaisille asunnottomille henkilöille, jotka eivät selviydy ilman jatkuvaa tukea. Helsingin sosiaalivirastolla on 9 omaa tukikotia, jotka on tarkoitettu pitkään asuntoloissa asuneille asunnottomille.

Itsenäinen asuminen tarkoittaa sitä, että asiakas asuu joko omassa vuokra-asunnossa tai sosiaaliviraston välivuokraamassa pienasunnossa eikä asumiseen kuulu palveluja.

Palveluasuminen jaetaan tehostettuun palveluasumiseen ja palveluasumiseen:

1. Tehostettua palveluasumista pidetään laitoshoidon kevyempänä vaihtoehtona. Rajanveto tehostetun palveluasumisen ja laitoshoidon välillä on lääninhallituksen mukaan vaikeaa. Työntekijöiden määrä ja tarve on suurempi kuin palveluasumisessa, koska tehostetussa palveluasumisessa edellytetään, että henkilökuntaa on paikalla ympärivuorokauden. Myös asiakkaat ovat yleensä vaikeasti toimintarajoitteisia ja tarvitsevat jatkuvasti hoivaa ja huolenpitoa samoin kuin laitoshoidossa olevat. (Valvonnan avaimet 2001, 8.)

2. Palveluasuminen on huoltosuhteeseen perustuvaa ympärivuorokautista palvelua niille, jotka eivät ole laitoshoidon tarpeessa, mutta tarvitsevat päivittäistä tukea ja apua. Palveluasuminen voi olla iltaisin ja öisin miehittämättömää, eli valvonta hoidetaan esim. turvarannekkein tai muulla teknisellä järjestelyllä tai paikalla on henkilökuntaa ympärivuorokauden. Asiakkaat saavat päivittäistä tai ympärivuorokautista tukea, apua ja palveluita omatoimisen suoriutumisen mahdollistamiseksi. Palveluntuottaja tuottaa palvelut. Näitä palveluja voivat olla avustaminen asumiseen liittyvissä toiminnoissa kuten liikkumisessa, pukeutumisessa, henkilökohtaisessa hygieniassa, ruokataloudessa ja asunnon siivouksessa, sekä ne palvelut, joita tarvitaan asukkaan terveyden, kuntoutuksen ja viihtyvyyden edistämiseksi. Yksikön nimi voi olla hoitokoti, palvelutalo, pienkoti, asuntola jne. (Rouvinen 2005, 11.)

Kuntouttavilla asumispalveluilla tarkoitetaan tuetusta asumisyksiköstä tai -yksiköistä ja niiden tukipalveluista muodostuvaa kokonaisuutta. Tavoitteena on asiakkaan suunnitelmallinen valmentaminen selviytymään avohoidossa mahdollisimman itsenäisesti. Kuntouttava asumispalvelu sisältää arkielämän taitojen ja vuorovaikutustaitojen harjoittelemista, erilaisiin toiminnallisiin ryhmiin osallistumista, tukea päihdeettömyyteen ja päihdeiden käytön hallintaan. Asumiskeskeisen kuntoutuksen tavoite on siirtyminen omatoimiseen asumiseen. Asumisen lisäksi voidaan järjestää muita kuntouttavia tukipalveluita.

Päihdehuollon asumispalvelut muodostavat yhden osan päihdehuollon erityispalveluista. Alimmalla tasolla oli ensisuoja, jossa pyrittiin asiakkaiden välittömien perustarpeiden, kuten asunto, ravinto ja terveys, tyydyttämiseen,

huollon tarpeen selvittämiseen ja muuhun hoitoon ohjaamiseen. Väliaikaisuudesta huolimatta ensisuojusta tuli sekä Helsingissä että Espoossa työntekijöiden mukaan pysyväisluonteisia asumispaikkoja joillekin, joten niissä paitsi elettiin, niihin myös kuultiin. (Hassi-Nuorluoto 2000, 33.)

Vuoden 2009 Hietaniemenkadun palvelukeskuksen avaamisen jälkeen pääkaupunkiseudulla ei enää ole ensisuoja, vaan ensisuojusta on tullut vastaanottoyksiköitä. Espoossa ja Vantaalla ensisuoja-nimikkeistä on luovuttu jo aiemmin.

Huolto- ja hoitokodit ovat osa päihdehuollon tavoitteellista kuntoutusjärjestelmää, ja ne voivat ennaltaehkäistä laitoshoidon tarvetta ja parantaa jatkohoidon onnistumismahdollisuuksia. Huoltokodit voivat myös tarjota pysyvän asumisratkaisun osalle päihdeongelmaisista eläkeläisistä, sillä joidenkin asumistarpeita vastaa paremmin yhteisasuminen kuin yksin asuminen. Hoitokodin tehtävä on sen sijaan yhteiskuntaan integroiminen.

2.3 Asunnoton ja koditon

Asunnottomuus ilmiönä riippuu yhteiskunnasta, kulttuurista ja aikakaudesta. Ilmiönä asunnottomuuden tarkka määrittelyminen on hankalaa. Se on havaittu myös EU:ssa, jossa ei ole kyetty yksiselitteisesti määrittelemään, mitä asunnottomuuskäsitteellä tarkoitetaan (Edgar ym.1999, 2–3; Edgar & Meert 2005,15). Niin kauan kuin eri maissa asunnottomuus määritellään eri tavoin ja tiedot heidän määrästään kerätään eri tavoin, systemaattinen vertailu valtioiden välillä on vaikeaa.

Se, miten asunnottomuus yhteiskunnassa määritellään, vaikuttaa niihin poliittisiin ja lainsäädännöllisiin toimenpiteisiin, joilla asunnottomuutta pyritään vähentämään ja siihen, mille sektorille, organisaatioille ja laitoksille vastuu asunnottomuudesta kulloinkin kuuluu. Tämä vaikuttaa puolestaan siihen, miten asunnottomien lukumäärää arvioidaan, sillä tiedot kerätään niiltä instituutioilta, joiden vastuulle asunnottomuus kuuluu. (Granfelt 1998, 8; Edgar ym.1999; Tervonen 2004, 3.)

Virossa asunnottomuus nousi sosiaalseksi ongelmaksi 1990-luvun puolivälissä työmarkkinoiden vapauduttua. Asunnottomuuden rakenteellisia syitä siellä ovat olleet yhtiöliberaalinen asuntopolitiikka, työvoimapolitiikan passiivisuus, sosiaalivakuutuksen ja avustusjärjestelmän aukot sekä erityistuen tarpeessa olevien ihmisten kuntoutusjärjestelmän puutteet. Sosiaalityönteki-

jät ryhmittelevät asunnottomat kolmeen ryhmään: kadulla tai asuntoloissa ja yömajoissa elävät, kriisitilanteissa olevat kuten hädätyt, elinkelvottomassa asunnossa asuvat tai perheongelmista kärsivät ja marginaaliryhmät kuten vuokratilailaiset, pitkäaikaistyöttömät, päihdeongelmaiset ja vastaavat (sosiaalityöntekijät Raimo Keskinen 14.9.2006 ja Maja Reet 20.9.2006).

Virosta puuttuu asunnottomuuden virallinen määritelmä, ja yhteiskunnan eri ryhmät hahmottavat asunnottomuuden eri tavoin. Viranomaisarvioiden mukaan Tallinnassa on parisen tuhatta asunnottomaa, mikä on noin 0,5 % väestöstä. Se vastaisi suunnilleen Helsingin asunnottomien määrää. Sosiaalityöntekijöiden mukaan asunnottomien todellista määrää ei tiedetä, sillä Viron itsenäistyttyä osa venäjänvirolaisista ei saanut Viron kansalaisuutta ja näin ollen heitä ei ole tilastoissa. Näitä ilman kansalaisuutta olevia arvioidaan koko Virossa olevan noin 160 000. Myöskään piiloasunnottomien, kuten sukulaisten ja tuttavien luona asuvien määrästä ei ole tietoa. (sosiaalityöntekijä Maja Reet 20.9.2006.)

Ruotsissa viime vuosikymmeninä tapahtuneiden lukuisien yhteiskunnallisten muutosten oletetaan johtaneen lisääntyneeseen asunnottomuuteen. Psykiatristen laitosten purkaminen, päihdehoidon rakenneuudistus, lisääntynyt työttömyys, lisääntynyt psyykinen sairastelu sekä asuntopolitiikan säännöstelyn purkaminen ja muutokset asuntomarkkinoilla ovat merkittäviä näkökohtia (Hemlöshet i Sverige 2005,7).

Ruotsissa asunnottomana arveltiin olevan 17 800 henkilöä vuonna 2005, mikä on noin 0,2 prosenttia väestöstä. Siellä asunnottomiksi määritellään: 1. henkilöt, jotka yöpyvät ulkona tai joille on annettu majoitusosoitus tilapäismajoituksiin ja yömajoihin. 2. henkilöt, joilta puuttuu asunto ja jotka pian (kolmen kuukauden sisällä) joutuvat pois jostakin laitoksesta tai tukiasunnosta. 3. henkilöt, jotka asuvat laitoksissa asunnon puutteen vuoksi ja 4. sellaiset henkilöt, jotka pakosta asuvat perheensä tai ystäviensä luona. (Hemlöshet i Sverige 2005, 7–8.)

Ruotsissa on viime vuosina huomattu uusia ryhmiä, jotka ovat asunnottomia tai vaarassa joutua asunnottomiksi, ennen kaikkea lapsiperheitä. Ennalta ehkäisevien toimien painoarvo on korostunut. Esiin on noussut puute kattavista terveyden-, sairaan- ja hammashoidon palveluista asunnottomille henkilöille. Tieto asunnottomuuden laajuudesta ja luonteesta on tärkeä edellytys tehokkaiden toimenpiteiden kehittämiseksi asunnottomuutta vastaan. (Hemlöshet i Sverige 2005, 7.) Syyt asunnottomuuteen ovat Ruotsis-

sa ja Virossa samankaltaisia kuin Suomessakin eli päihteiden ongelmakäyttö, avio- ja avoerot, vankilasta vapautuminen ja pienet tulot (mt. 7; Raimo Keskinen 14.9.2006).

Suomessa puhuttiin kodittomuudesta aina 1960-luvulle saakka. 1950-luvulla perustetut järjestöt Kodittomien tuki ja Kovaosaisten Ystävät kuvaavat sen ajan sanastoa. Väitöskirjassaan Ilkka Taipale (1982) rajasi koditon sanan tarkoittamaan ”asunnotonta, vailla tiettyä elämänpiiriä olevaa, irrallista juuretonta ihmistä. Asunnottomuutta voidaan torjua asuntojen tuotannon ja jaon avulla. Kodittomuuden vähentäminen edellyttää lisäksi muita ihmissuhteita ja ympäristöä kohentavia tukitoimia. Asunto on kodin perustamisen välttämätön ehto.”

Tutkija Aila Ryhänen Oulun yliopistosta on mielestäni tavoittanut kodittomuuskäsitteen ytimen määrittellessään kodin käsitettä: ”Koti on positiivinen mielentila, tunne turvallisuudesta ja omana itsenä olemisesta. Se voi liittyä paikkaan: kun löytyy paikka, jonka ominaisuudet tukevat ja vastaavat riittävästi tunnetilaa. Paikasta tulee koti tunnetilan kautta. Jos paikkaan alkaa liittyä liikaa negatiivista tunnelatausta, paikka lakkaa tuntumasta kodilta.” (HS 3.12.2006.) Myös Riitta Granfelt on asunnottomia naisia tutkiessaan tarkastellut asunnottomuutta erityisesti kodittomuuden näkökulmasta. Olen tulkinut Granfeltin kodittomuuskäsitteen niin, että se ei ole vaihtoehto asunnottomuuskäsitteelle, vaan asunnottomuuteen sisältyvä tunnekokemus. (Granfelt 1998,76.)

Suomalainen asunnottomuuden määrittely syntyi pitkälti siitä syystä, että näin oli helpompi löytää asunnottomat. Vuodesta 1987 Valtion asuntorahaston (ARA) tehtävänä on ollut kerätä kunnilta tiedot asunnottomien määristä ja olinpaikasta (Tiitinen & Ikonen 2007). Meillä asunnottomuuden määrittely ottaa lähtökohdaksi sen paikan, jossa asunnoton oleilee, siksi Suomessa määritellään myös asuntolassa yhden hengen huoneessa asuva ihminen asunnottomaksi. Syyt, miksi joku on asunnoton, nousevat tarkasteluun vasta sitten, kun asunto- ja sosiaaliviranomaiset alkavat miettiä toimenpiteitä, joilla häntä pyritään auttamaan tai asuttamaan. Asunnottomia ei kuitenkaan luokitella näiden piirteiden mukaan. (Kärkkäinen ym. 1998, 10.)

Asunnottoman tilannetta on kuvattu myös kolmijakona: 1) asunnottomat 2) asunnottomuusriskissä olevat, joilla on vaara joutua asunnottomaksi 2–3 kuukauden sisällä ja 3) ne, joilla ei ole mahdollisuutta hankkia asuntoa. Tä-

mä määritelmä kuvaisi paremmin asunnottoman elämäntilannetta sekä riskiä joutua asunnottomaksi kuin pelkkä tieto siitä, missä hän kulloinkin majoilee. (Hannikainen-Ingman 1998, 6; Hemlöshet i Sverige 2005, 7–8.)

Riitta Granfelt (1998, 55–56) jakaa asunnottomuuden absoluuttiseen, suhteelliseen ja uusasunnottomuuteen. Absoluuttisesti asunnottomia ovat hänen mukaansa juuri syrjäytyneiden ääriryhmä, sellaiset, jotka asuvat ulkona, rappukäytävissä, roskalaatikoissa ja autoissa. Granfeltin mukaan viranomaiset saavat heistä tietoa vain, jos sattuu jotakin sellaista, mikä edellyttää väliintuloa kuten tappeluita tai säilöönottoja päihtymyksen vuoksi.

Pääkaupunkiseudulla ei ole yhtenevää tietoa katuasunnottomien määrästä. Siitä vallitsee erimielisyys kuntien viranomaisten ja asunnottomien parissa työtä tekevien järjestöjen edustajien välillä. Helsingissä on arvioitu ulkona majoilevien määräksi kymmeniä tai useita satoja, sen mukaan, miltä taholta asiaa kysyy. Pienintä lukumäärää edustaa Asunnottomien sosiaalipalvelutoimisto (myöhemmin ASSO), jonka mukaan ulkona majoilevien määrä on 35–70 (Suvanto & Suvanto 2004; Tiitinen & Ikonen 2007) ja suurinta muutamien järjestöjen arviot, jotka vaihtelevat useista kymmenistä pariin sataan. Asiasta keskusteltiin viimeksi Helsingin Sanomien mielipidepalstalla keväällä 2007 (HS 10.1.2007 ja 18.1.2007).

Suhteellisesti asunnottomiksi Granfelt (1998, 55–56) määrittelee ne, jotka kiertelevät sukulaisissa ja tuttavissa tai asuvat tilapäismajoituksissa tai laitoksissa asunnon puutteen vuoksi. Helsingin asunnottomista reilu puolet (60 %) kuuluu sukulaisissa ja tuttavissa kierteleviin (Tiitinen & Ikonen 2007)¹.

Uudet asunnottomat ovat Granfeltin mukaan sellaisia, joihin kaupunkiköyhyys kovimmin kohdistuu, kuten naisia, nuoria, psyykkisesti sairaita, narkomaaneja ja maahanmuuttajia. Tähän asunnottomien ryhmään liittyy usein psykososiaalista problematiikkaa, mistä johtuen asunnottomuuteen vastaavat instituutiot ovat erikoistuneet johonkin erityiskysymykseen, kuten esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmiin. (Granfelt 1998, 55–56.)

Naisten asunnottomuuteen on viime aikoina kiinnitetty erityistä huomiota, vaikka naisten osuus asunnottomista on pysynyt viimeiset kymmenen vuotta noin kahdessakymmenessä prosentissa. Asunnottomuus on kui-

---

¹ Helsingissä ulkona ja ensisuojuissa oleili 70 (2%) , asuntoloissa 750 (24%), laitoksissa asunnon puutteen vuoksi 360 (12%), tilapäisesti sukulaisten ja tuttavien luona 1850 (60 %). Asunnottomia yksinäisiä naisia oli 615 (20 %), nuoria 460 (15 %) ja maahanmuuttajia 150 (5%). (Tiitinen & Ikonen 2007.)

tenkin ennen kaikkea yksinäisten miesten ongelma. Helsingin yksinäisistä asunnottomista noin 80 % on miehiä (Selvitys asunnottomien asumistilanteesta 2006; Tiitinen & Ikonen 2007).

Asunnottomuus on myös yhteiskunnasta syrjäyttävä kodittomuuskysymys. Sellaisena se kytkeytyy sosiaalityön veloitteeseen tuottaen asumispalveluita niille asunnottomille, jotka eivät itse pysty asumisestaan huolehtimaan (Laki asunto-olojen kehittämistä 919/1985 5 §; Laapio 2000,10).

3 SOSIAALISESTA ONGELMASTA ILKEÄKSI ONGELMAKSI

Suomen perustuslain (731/1999) mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Julkisen vallan on turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut (19 §). Tarkoituksena on turvata palvelujen saatavuus ja riittävyys. Lähtökohtana on se, että myös sosiaaliset perusoikeudet ovat oikeudellisesti velvoittavia. Perusoikeuksien perustana ovat kansainväliset ihmisoikeussopimusten säädökset. Sopimukset kieltävät heikentämästä oikeuden toteuttamisessa jo saavutettua tasoa. Tällä on merkitystä sekä valtion että kuntien toiminnassa eikä kuntien päätöksillä saa laskea palvelutasoa alle laissa tarkoitetun riittävyysminimin. Myös sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisessä lähtökohtana voidaan pitää tasoa, joka luo jokaiselle ihmiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä.

Jarmo Nieminen Sosiaalikehitys Oy:stä kutsui Asunnottomuuden vähentämishjelmien arviointiseminaarissa vaikeasti asutettavien asunnottomuus-kysymystä tyypilliseksi ”ilkeäksi ongelmaksi ” (Nieminen 14.2.2006). Käsite on tuttu hallinto- ja suunnittelutieteistä. Markku Sotarauta käyttää sitä alueellista suunnittelua koskevassa tutkimuksessaan kuvatessaan niitä monimutkaisia, ongelmallisiksi koettuja asioita, joihin ei näyttäisi löytyvän yksinkertaista selitystä ja sitä kautta ratkaisua. Hän pitää sosiaalisia ongelmia hyvänä esimerkkinä ilkeistä ongelmista. (Sotarauta 1996, 140–141.)

Lasse Murto (2006, 135–144) on alkanut käyttää ilkeä ongelma käsitettä kuvaamaan päihdeongelmaa. Päihdeongelma on vaikeasti diagnosoitavissa, ei ala selkeästi mistään eikä pääty selkeästi mihinkään. Murron mielestä ihmisten ongelmat ovat useinkin luonteeltaan sellaisia koko elämää koskevia sosiaalisia ja moraalisia ongelmia, joihin ei ole standardiratkaisuja (Murto 2006, 135). Yhteiskuntatieteissä on yleensä puhuttu sosiaalisista ongelmista. Tarja Pösön mukaan yhteiskunnallisessa keskustelussa on tällä hetkel-

lä trendikkäämpää puhua ilkeistä ongelmista kuin perinteisistä sosiaalisista ongelmista. Hänen mukaansa käsite kuuluisi vain suunnittelu- ja hallintopainotteiseen kieleen. (Pösö 2005, 4.)

Sosiaalisten ja (tai) ilkeiden ongelmien kannalta on oleellista se, milloin hankalaksi koettu asiantila tulee tulkituksi ilkeäksi tai kesyksi. Jo kategorisoinnin tekeminen on vaativaa. Esimerkiksi toimeentulo-ongelma voi muuttua köyhyydestä elämäntapaongelmaksi tai asunnottomuus asunnon puutteesta asumiskyvyyttömyydeksi tai asumispalveluiden määrällinen puute voi muuntua yksittäisten ihmisten luokittelemiseksi vaikeiksi, hankaliksi tai haastaviksi.

Tutkimusten valossa asunnottomuus on vähitellen muuttunut määrällisestä ongelmasta laadulliseksi ja yhteiskunnallisesta ongelmasta asunnottomien henkilökohtaiseksi ongelmaksi (Hassi-Nuorluoto 2000, 20–21). Kun tiettyt sosiaaliset ongelmat yksilöllistetään, ei nähdä niiden takana olevia rakenteellisia tekijöitä. Yhteiskunnallisesta ongelmasta tulee ihmisen identiteettiä luonnehtiva ominaisuus. (Helne 2002a, 86–89; Thörn 2004, 81–90.) Rakenteellisesta näkökulmasta katsottuna asiakkaan ongelmat ovat myös järjestelmätason ongelmia. Asiakasta ei ole kohdattu palvelujärjestelmässä oikein tai kukaan ei ole kantanut vastuuta hänen asioistaan ja tämän vuoksi asiakas on syrjäytynyt palvelujärjestelmien väliin saamatta hänelle kuuluvaa tukea. (Suominen & Tuominen 2007, 56.)

Sosiaalityön tutkimuksissa ja raporteissa on korostettu psykososiaalisten ongelmien merkitystä ja vaikeista psykososiaalista ongelmista kärsivien asumispalvelujen puutetta asunnottomuuden pitkittymisessä (Granfelt 1992 ja 1998; Viljaranta 1999; Tervonen 2004; Hynynen 2005, 90–112; Pitkänen & Kaakinen 2004, 23; Törmä & Huotari 2005, 119–120). Psykososiaalisten ongelmien tarkastelu ja tulkinta sekä yksilökohtainen auttamistyö tukeutuu usein tietoisesti tai tiedostamattomasti psykodynaamiseen teoriaperustaan (Granfelt 2005, 248). Psykososiaalisten tekijöiden esiin nostaminen on laajentanut ja syventänyt ymmärrystä siitä, millaisia seurauksia pitkäaikaisasunnottomuudesta on asunnottomille ihmisille. Korostamalla psykososiaalisten ongelmien ensisijaisuutta painotetaan yksilökohtaista näkökulmaa, jolloin auttamistyön tärkeimmäksi tuen muodoksi nousee yksilökohtainen asiakastyö, jossa keskeistä on asiakkaan tukeminen, motivoiminen ja kannustaminen. (Suominen & Tuominen 2007, 56.)

Yksilökohtainen näkökulma on nyky-yhteiskunnassa hallitseva. Ongelman

konstruoiminen ensisijaisesti yksilön ongelmista käsin rakenteiden tai hyvinvointivaltion puutteiden sijasta voi johtaa siihen, että näin suojataan systeemiä kritiikiltä. Samalla saatetaan tahattomasti palvella sellaista yhteiskunnallista ideologiaa, joka määrittelee tietyt ihmisryhmät toisiksi, poikkeaviksi tai erityisryhmäksi. (Thörn 2004, 102, 104, 246; Juhila 2006, 190–195).

Asuntoloiden ja yömajojen asiakaskuntaan on niiden perustamisesta lähtien kuulunut päihde- ja mielenterveysongelmaisia, vapautuvia vankeja, työttömiä ja kognitiivisilta kyvyiltään vajavaisia ihmisiä. Kun asunnottomia oli paljon, korostettiin asunnottomien sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia eikä huomiota kiinnitetty heidän psyykkisiin ongelmiinsa. (Murto 1978; Andersson 1988, 153–164; Kokonaisvaltaisen asuntolapolitiikan... 1986,5.) Hans Swärdin mukaan mikro ja makrotason selitysmallit ja lähestymistavat vaihtelevat. Taloudellisesti hyvinä aikoina puhutaan yhteiskunnan vastuusta ja laskukausina yksilön vastuusta. (Swärd 2000, 55.)

3.1 Vaikeasti asutettavat

Asunnottomat voidaan jakaa helposti ja vaikeasti asutettaviin sen mukaan, kuinka paljon tukea he tarvitsevat asumiseensa. "Helposti asutettavien" ongelma on heidän tulotasoonsa nähden kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen puute. (Kettunen 2007, 388.)

Raportissa "Asuntoja ja tukea asunnottomille" vaikeasti asutettavina ryhminä nostetaan esiin päihde- ja mielenterveysongelmaiset, jotka vaativat paljon työskentelyä, aktiiviset huumeidenkäyttäjät, joilla ei ole hoitomotiivatiota tai jotka jatkuvasti retkahtelevat, horjuvan motivaation omaavat ja vielä sellaiset nuoret, naiset, maahanmuuttajat ja vapautuvat vangit, jotka tarvitsevat räätälöityjä asumispalveluita (Hynynen 2005, 90–112). Tutkimuksissa on kuvattu myös moniongelmaisille yhteisiä piirteitä, joita ovat muun muassa päihde- ja mielenterveysongelmat, ADHD:stä johtuva impulsiivisuus, rikollisuus, väkivaltainen käyttäytyminen ja parisuhteessa koettu väkivalta, periytyvä asiakkuus eli lastensuojelullinen tausta tai vanhempien asiakkuus sosiaalitoimessa sekä omien lasten huostaanotot (Pitkänen & Kaakinen 2004, 23).

Rajattomat mahdollisuudet -selvityksessä todetaan: "Vaikeimmin asutettavien ryhmään kuuluvat moniongelmaiset, jotka tarvitsevat asunnon lisäksi tukipalveluita. Moniongelmaiset asiakkaat ovat vaikeissa tilanteissa eikä hei-

dän motivoitumisensa oman elämän eteenpäin viemiseksi ja erityispalveluiden käyttämiseksi ole erityisen vahva edes palveluohjauksen avulla "(Pitkänen & Kaakinen 2004, 23). Käsitteet leviävät nopeasti mediaan eivätkä aina siinä muodossa tai siten ymmärrettynä kuin tutkijat tarkoittavat. Helsingin Uutisissa (13.12.2006) esimerkiksi todetaan, että häätökierteessä ovat vaikeimmin asutettavissa oleva ryhmä:

"Tällainen asukas on haluton hoitamaan asioitaan. Hän on piittaamaton, mahdollisesti päihdeongelmainen henkilö, jolla periaatteessa olisi riittävät resurssit maksaa vuokransa, ellei hän käyttäisi rahojaan väärin. Häätökierteessä oleva siirtyy ongelmiseen vuokranantajalta toiselle, ja hänen kaltaisiaan pyritään asukasvalinnoissa varomaan."

Vaikeasti asutettava tarkoittaa asuntotoimen ja sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän kannalta asunnottomia henkilöitä, jolle ei nykyisissä palveluissa tunnu löytyvän oikeaa asumis- ja tukimuotoa. Hänen katsotaan tarvitsevan erityisratkaisuja asumisensa järjestämisessä. On syntynyt tilanne, jossa viranomainen tai asumispalvelujärjestelmä ei kykene vastaamaan asiakkaan asumistarpeeseen, koska tarvetta vastaavaa asumismuotoa ei joko ole tai asiakas katsotaan kyvyttömäksi kyseistä asumispalvelua käyttämään. Syntynyt tilanne kertoo myös palvelu- ja hoitojärjestelmän toimimattomuudesta ja ehkäisevän työn epäonnistumisesta. (Karjalainen 2004, 168.)

Vaikeasti asutettava -käsitteen tilalle on esitetty neutraalimpana pitkäaikaisasunnottoman käsitettä, sillä se viittaa asunnottomuuden kroonistumiseen, minkä seurauksena ihmisistä tulee vaikeasti asutettavia (Swärd 2000, 69; Pitkänen & Kaakinen 2004, 42). ARA määrittelee pitkäaikaisasunnottomiksi henkilöt, joiden "asunnottomuus on pitkittynyt tai uhkaa pitkittyä sosiaalisten tai terveydellisten syiden vuoksi. Tavalliset asumisratkaisut eivät heidän kohdallaan toimi, vaan he tarvitsevat tukea asumisessaan. Ajallisesti määritellen henkilö on pitkäaikaisasunnottoman, jos hänen asunnottomuutensa on kestänyt vähintään vuoden tai hän on ollut asunnottomana useita kertoja viimeisen kolmen vuoden." (ARA 2009, 4.)

Molemmat käsitteet ovat ongelmallisia, leimaavia ja stereotypiaa vahvistavia. Voimakkaan käsitteen käyttämisessä on vaarana, että siihen liitetään yleisiä ominaisuuksia ja piirteitä, jotka alkavat määrittää yksittäisiä ihmisiä (Virokannas 2004).

Käytän tutkimuksessa käsitettä pitkäaikaisasunnon synonyymina vaikeasti asutettava -käsitteelle tietoisena käsitteiden ongelmallisuudesta. Tässä tutkimuksessa ne tarkoittavat sekä asumisjärjestelmän (asuntolat ja asumispalvelut) ongelmia että kohderyhmän omia asuttamista vaikeuttavia ongelmia. Pitkäaikaisasunnottomuuden olen määritellyt siten, että pitkäaikaisasunnottomaksi on luokiteltu henkilö, jolla oman ilmoituksensa mukaan ei ole ollut vakinaista vuokrasuhteeseen perustuvaa asumissuhdetta ainakaan kolmeen vuoteen, vaan hän on oleillut tilapäisesti asuntoloissa, tuttavien luona tai ulkona porraskäytävissä, teltassa, autoissa tai vastaavissa.

Pääkaupunkiseudun kuntien sosiaaliviranomaisilta kerätyn tiedon mukaan vaikeasti asutettavia asunnottomia henkilöitä arvioitiin vuonna 2004 olevan 1806. He tarvitsisivat erityisratkaisuja ja ympärivuorokautista tukea, jopa valvontaa. Heidän joukossaan oli raskaasti syrjäytyneitä ja moniongelmaista henkilöitä, kuten kroonisesti päihdeongelmaisia vanhuksia ja mielenterveysongelmista kärsiviä päihteiden sekakäyttäjiä. (Asunnottomien asumispalvelujen kehittäminen ... 2005, 11 ja 22.) Asutettavuusarviointi perustui Pääkaupunkiseudun asunnottomuustyöryhmän luokitukseen. Sen mukaan vaikeasti asutettaviksi määriteltiin asiakkaat, jotka eivät hae aktiivisesti omaa asuntoa tai asiakkaan soveltuvien asumismuoto on huoltokoti, palveluasumistyyppinen yksikkö tai asuntolatyypinen asumisyksikkö, jossa on ympärivuorokautinen tuki saatavilla. (Ohje asunnottomien tilastointiseksi, Espoo 2004.)

Tietoja ei kysytty majoitus- tai asumispalveluita tuottavilta järjestöiltä eikä yksityisten sosiaalipalveluntuottajien asumispalveluyksiköistä. Viime kädessä vaikeasti asutettavat luokiteltiin sosiaalityöntekijöiden subjektiivisten arvioiden mukaan. Tiedonkeruuta ei ole toistettu vuoden 2004 jälkeen, joten ei ole tiedossa, onko vaikeasti asutettavien määrässä pääkaupunkiseudun kunnissa tapahtunut muutosta. Ei myöskään ole tiedossa, mitä näille 1806:lle on kolmessa vuodessa tapahtunut.

Osa pitkäaikaisasunnottomista määritetty asunnottomuuden vähentämishjelmissä vaikeasti asutettavaksi erityisryhmäksi. Erityisryhmäajattelu voi vahvistaa käsitystä siitä, että jotkut huono-osaiset ihmiset ovat niin hankalia ja vaikeita, että he tarvitsevat oman erillisen palvelujärjestelmänsä ja räätälöidyt palvelut. Näin huomio saadaan pois järjestelmän rakenteellisista ongelmista. (Törmä 2007, 110.) Tämä on johtanut siihen, että keskeinen, kaikille asunnottomille yhteinen tekijä köyhyys on jäänyt taka-alalle (Jokinen

& Juhila 1991,19; Rosengren 2003, 52–56).

Merkittävin yksittäinen syy asunnottomien jäämiseen palvelujärjestelmän ulkopuolelle on se, että asiakkaat eivät kykene luopumaan päihteiden käytöstä. Niinpä heitä ei joko valita palveluiden piiriin tai heidät poistetaan niistä sääntöjen rikkomuksen vuoksi. Toisaalta he voivat myös itse jättäytyä palvelujen ulkopuolelle. Useissa selvityksissä on todettu vaikeimmin syrjäytyneiden asunnottomien olevan tyypillisimmillään hoitoon ja elämäntavan muutoksiin motivoitumattomimpia ja sitoutumattomimpia. (Törmä & Huotari 2005, 100–106; Pitkänen & Kaakinen 2004, 51–52.)

Yhteenvetona voi tutkimusten perusteella todeta, että vaikeasti asutettavaksi määrittyy sellainen asunnoton henkilö, jonka päihteiden käyttö kietoutuu mielenterveyden ongelmiin ja psyykkisiin sairauksiin. Hänellä on usein myös hoitamattomia somaattisia sairauksia. Hänellä ei ole sairauden tuntoa eikä hoitomotivaatiota. Hän suhtautuu kielteisesti

ammattilais- ja vertaistukeen eikä hän myöskään pysty tai halua muuttaa elämäntapaansa. (mm. Törmä & Huotari, 2005, 119–120 ; Hynynen 2005, 60; Noponen 2005, 24; Tervonen 2004, 39.)

3.2 Asunnottomuuden yksilökohtaiset syyt

Euroopan asunnottomuutta tutkineen Dragana Avramovin (1999) ja Stake-sin köyhyystutkijan Jouko Karjalaisen (2004,172) mukaan sosiaalisten ongelmien, myös asunnottomuuden, taustalla on yhteiskunnan rakenteellisiin, sosiaalisiin, kulttuurisiin ja asunnottomien henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja elämänhistoriaan liittyviä tekijöitä. Suomessa ja Ruotsissa asunnottomiin on korostuneesti liitetty alkoholiongelmat ja Yhdysvalloissa mielenterveysongelmat. (Jencks 1994, 21–24; Granfelt 1998, 48–49.)

Sosiaali- ja terveydenhuollossa, kuten laajemminkin yhteiskunnassa, syy erilaisiin sosiaalisiin ongelmiin, kuten asunnottomuuteen, on viime vuosikymmeninä alettu mieltää yhä enemmän yksilön omaksi syyksi, sopeutumattomuudeksi ja asumiskyvyttömyydeksi. Asunnottomuuden poliittinen ja taloudellinen puoli on hämärtynyt. Tutkiessaan Tampereella asunnottomien asumisolosuhteita Arja Jokinen ja Kirsi Juhila havaitsivat, että viranomaisperusteissa osa asunnottomista leimattiin asumiskyvyttömiksi (Jokinen & Juhila 1991.) Silloin ei vielä puhuttu vaikeasti asutettavista.

Asiakkuuden pitkä historia, toistuva avun hakeminen ja asunnottomuus

sekä erilaiset ja eritasoiset sosiaaliset ongelmat tuottavat helposti tulkinnan asunnottoman ihmisen kyvyttömyyksistä. Kyvyttömyydet liittyvät elämänhallintaan ja sen hallitsemattomuuteen. Elämänhallinnan mittana käytetään usein asumista, asunnon siisteyttä, vuokrien maksamista, häiriöttömyyttä, itsenäisyyttä ja naapurisopua. Elämänhallinnan kadottamisen ja asumisen yhteen kietominen tuottaa asumiskyvyttömyyden merkityksiä. (Vanhala 2005, 162–163.) Asunnottomana asiakkaana olevan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liitetään kyvyttömyyden tulkinnat, joista käsin asunnottomuutta tarkastellaan.

Yömajojen, katujen ja roskalaatikoiden asukkaat olivat 1960-luvulla suurelta osin syrjäytyneitä ja monilla oli ongelmana alkoholi. Asunnottomuus oli näkyvää, ja puliukot kuuluivat katukuvaan. Viranomaispuheissa asunnottomuuteen liitettiin päihteiden käyttö, asiasiaisuus, rikollisuus sekä sopeutusvaikeudet. (Maksimainen 2007, 27.) Helsingin huoltovirastossa 1970-luvun lopulla tehdyn tutkimuksen mukaan yömajoissa asuvista miehistä joka neljäs oli ollut psykiatrisessa sairaalahoidossa. Käsitys siitä, että yömajat ja asuntolat ovat psykiatrisille potilaille ja kuntoutujille sopimattomia asuinpaikkoja, alkoi tuolloin yleistyä. (Suuri muutto... 1997, 53.)

Vuonna 1997 tehdystä selvityksestä, jossa tutkittiin 70 asuntoloissa asuvaa miestä, kukaan ei oman ilmoituksensa mukaan ollut mielenterveydellisiä ongelmia ja vain 4 % (kolme henkilöä) heistä oli ollut hoidettavana psykiatrisessa sairaalassa. Sen sijaan 23 % kertoi olleensa vankilassa ja peräti 44 % (31 henkilöä) jossain päihdehuollon laitoksessa. Mielenterveyden häiriöistä kärsiviä näytti olevan 1990-luvulla asuntoloissa vähemmän kuin aikaisempina vuosikymmeninä. (Suuri muutto... 1997, 53.)

Mitä pidempään joutuu olemaan asunnottomana ja kohtaamaan sen mukanaan tuomia vaikeuksia, sen suurempia ovat asunnottomuudesta aiheutuvat vauriot. Kymmenen päivää kadulla riittää murtamaan ihmisen tahdon ja itsetunnon, sanovat psykologit ja sosiologit. Ongelmat, jotka ajan myötä tuntuvat eniten lisääntyvän niin miehillä kuin naisillakin, ovat somaattiset ja psyykkiset vaivat. (Hemlöshet i Sverige 2005, 60–64.) Asunnottomuus ja siihen liittyvät olosuhteet voivat johtaa prostituutioon, rikollisuuteen, vahvojen huumeiden käyttöön ja vakaviin mielenterveyshäiriöihin (Avramov 1999, 9; En klinisk pilotstudie av... 2001, 21; Korhonen 2002, 26; Hemlöshet i Sverige 2005, 60–61).

Vaikeasti asutettavien yhteiseksi "henkilökohtaiseksi" ongelmaksi on ai-

kaisemmissa tutkimuksissa todettu ongelmallinen päihteiden käyttö. Päihteiden käyttö on hyvin sisäistynyttä toimintaa, joka syvetessään syrjäyttää muut elämän toiminnat. Ihmisen koko elämänpiiri vähitellen kapeutuu ja keskittyy päihteen ympärille. Merkittävää ei siis ole, kuinka paljon päihdettä käyttää, vaan se, kuinka pitkälle elämä pyörii päihteen ympärillä. (Särkelä 1993, 16–19.)

Suomalainen päihdeongelma on ensisijaisesti alkoholiongelma, vaikka huumeiden käyttäjien määrä on kasvussa päihdeongelmaisten joukossa (Murto 2006, 140; Mustonen ym. 2007, 532–539; Hakkarainen & Metso 2007, 541–551). ”Elämäntapa-alkoholistit” tai ”kroonikkoalkoholistit” muodostavat edelleen pitkäaikaisasunnottomien ydinryhmän. En kuitenkaan tarkastele päihdeongelman syntyä, teoreettisia selitysmalleja enkä hoitoa tai kuntoutusta muuta kuin siltä osin, kun ne koskettavat näitä vaikeasti asutettaviksi määriteltyjä ja heidän asuttamistaan.

4 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

Tutkimukseni kuuluu marginalisaatiokysymysten alaan eli laajemmin köyhyys- ja syrjäytymistutkimuksiin, joita on tehty viime vuosikymmeninä paljon eri näkökulmista sekä Suomessa että kansainvälisesti (mm. Andress 1998, Young 1999, Heikkilä, Karjalainen & Malkavaara 2000, Helne 2002, Juhila, Forsberg & Roivainen 2002, Kangas & Ritakallio 2003, Saari 2005, Juntunen ym. 2007, Hänninen, Karjalainen & Lehtelä 2007).

Tutkimusongelma tarkentui koko tutkimusprosessin ajan. Palasin siihen useaan kertaan prosessin aikana. Mistä muusta pitkäaikaisasunnottomuudessa on kyse kuin asuntopoliittisten toimien epäonnistumisesta ja pienten ja halpojen vuokra-asuntojen puutteesta? Aluksi pohdin sitä, millaiset ongelmat määrittivät asuttamista vaikeuttaviksi. Aikaisempien tutkimusten mukaan niitä olivat asunnottomien vaikeat psykososiaaliset ongelmat, ennen kaikkea päihde- ja mielenterveysongelmat, sopivien asumismuotojen puute tai vähäisyys sekä joissakin tutkimuksissa esiin tuotu köyhyys (Järvinen & Jahnukainen 2001, 127–130 ja 142–143; Granfelt 2003a, 12; Lindqvist 2003b, 9; Kangas & Ritakallio 2005, 29.)

Pitkäaikaisasunnottomuuden on myös osoitettu olevan sidoksissa asunnottomien elinolosuhteisiin (Murto 1978). Elinolosuhteiden parantaminen asumisolojen osalta on asuttamistyön yksi tavoite, mutta asuttamistyöllä on laajempikin tavoite: tukea asunnottomia itsenäiseen asumiseen (Selvitys asunnottomien asumistilanteesta 2006). Mikä sitten hankaloittaa näiden asunnottomien asuttamista käytännön asuttamistyön näkökulmasta? Mitä asuttamistyötä tekevät ja asunnottomat itse ajattelevat? Tutkimustehtäväksi kiteytyi lopulta selvittää, mitkä tekijät asunnottomien, asuttamistyöntekijöiden ja asumisyksiköiden näkökulmasta ylläpitävät pitkäaikaisasunnottomuutta.

Tutkimustehtävään haetaan vastausta kolmen osakysymyksen kautta:

1. Millaista on eläminen asunnottomana (asunnottomien näkökulma)?
2. Mitkä tekijät vaikeuttavat asuttamistyötä (työntekijöiden näkökulma)?
3. Millainen pääkaupunkiseudun asumisjärjestelmä (asuntolat ja asumispalvelut) on pitkäaikaisasunnottomuuden näkökulmasta?

4.1 Fenomenografinen lähestymistapa

Tutkimusaineiston analyysi on saanut virikkeitä fenomenologis-hermeneuttisesta tutkimusperinteestä. Fenomenologis-hermeneuttiselle tutkimukselle on ominaista, että huono-osaisuutta tarkastellaan alhaalta päin eli ihmisten elämismaailmasta käsin. Tutkimusintressinä on ymmärtäminen. Fenomenografia on laadullinen empiirinen tutkimusote, jonka keinoin voidaan kuvailla, analysoida, tulkita ja ymmärtää ihmisten erilaisia käsityksiä maailmasta (Marton 1981; Uljens 1989; Ahonen 1994). Tutkimus on empiiristä silloin, kun siinä hankitaan empiirinen aineisto, josta tehdään johtopäätöksiä ja lopulta kuvaus (Ahonen 1994, 122). Olen perehtynyt aikaisempiin asunnottomuutta käsitteleviin ja sivuaviin tutkimuksiin ennen aineiston keräämistä, mikä on hyväksyttyä fenomenografiassa toisin kuin monissa muissa laadullisissa menetelmissä (Tesch 1990, 72–73; Ahonen 1994; 120–121). Myös Marton ja Booth (1997, 132–134) korostavat, että tutkijalla tulee olla alusta asti selvä kuva tutkimuksen kohteesta.

Fenomenografinen analyysi tähtää kuvauskategorioiden muodostamiseen. Analyysissa korostuu eläytyvä tulkinta, jolloin analyysi on jatkuvaa aineiston ja tutkijan välistä vuorovaikutusta; lukemista, kategorioiden muodostamista ja reflektointia. Tavoitteena on ilmiön laaja kuvaaminen eri puolilta. Aineistosta etsitään olennaisia piirteitä, jotka kuvaavat yksilön käsitystä tarkasteltavasta ilmiöstä. Tutkittavien käsityksistä muodostetaan kuvauskategorioita, jotka ovat jo tutkimustuloksia eikä niitä enää tulkita. Alakategoriat syntyvät ilmaisuista, joilla ihmiset kuvaavat käsityksiään ja kokemuksiaan. Yläkategoriat muodostavat tutkijan oman teorian, selitysmallin, tutkittavalle asialle. (Ahonen 1994, 125–128.)

4.2 Tutkimusmenetelmän valinta ja tutkimusprosessi

Nykyisin menetelmälliselle keskustelulle on ominaista sallivuus ja lähestymistapojen moninaisuus. Tutkimuksessa voi soveltaa joustavasti erilaisia strategioita, lähestymistapoja ja menetelmiä. Synnöve Karvisen mukaan on tärkeää, että tutkimusvälineistö on herkkä tavoittamaan sosiaalityön toimintaympäristöihin kiinnittyvät erityisyydet. (Karvinen 2000, 13.) Sosiaalityön tutkimuksessa on mahdollista muodostaa oma lähestymistapa tutkittavaan ilmiöön. Tässä tutkimuksessa tutkittavaa ilmiötä tarkastellaan useammasta

näkökulmasta. Käyttämällä tutkimuksessa useampaa menetelmää ja keräämällä useampia aineistoja tavoitteena on ollut mahdollisimman monipuolisen kuvan saaminen. Menetelmää kutsutaan tutkimus- ja menetelmäkirjallisuudessa triangulaatioksi tai monimetodiseksi lähestymistavaksi (multiple research strategies, mixing methods). Triangulaatiolla voidaan tarkastella tutkimuskohdetta usealla eri tavalla. Samassa tutkimuksessa voidaan käyttää yhtä tai useampaa triangulaatiotyyppiä: tutkija-, teoria- ja aineistotriangulaatiota sekä metodologista ja metodista triangulaatiota (Denzin 1989; Morse 1991; Brannen 1992; Silverman 1993).

Eri menetelmiä voidaan käyttää yhdessä eikä niiden vastakkain asettaminen ole tarpeellista. Oleellista on tutkia ilmiötä tutkimusongelman kannalta käyttökelpoisilla ja joustavilla menetelmillä. Useimmissa tapauksissa erilaiset aineistot täydentävät toisiaan, sillä aineistojen rinnakkainen käyttö monipuolistaa tutkimusta. (mm. Alkula & Pöntinen & Ylöstalo 2002, 50; Eskola & Suoranta 1998, 14, 69–78; Bryman 1992, 57–58; Hirsjärvi & Hurme 2001, 39.) Tutkimuksessani olen käyttänyt kahta triangulaatiotyyppiä:

1. aineistotriangulaatiota, jossa saman ongelman ratkaisemiseksi kerätään useampia aineistoja eri ajankohtina, eri paikoissa tai erikokoisilta ihmisryhmiltä. Aineistotriangulaatio toteutuu yksityisten asumispalveluyksiköiden ja asuntoloiden esimiestehtävissä toimiville tehdyn kyselyn, asuttamistyötä tekevien työntekijöiden teemahaastattelujen sekä pitkäaikaisasunnottomien ryhmähaastattelujen avulla. Lisäksi olen tehnyt tutustumiskäyntejä asumisyksiköihin.

2. metodologista triangulaatiota, jossa erilaisia tutkimusmenetelmiä käytetään joko yhdistämällä samaan tutkimukseen kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia menetelmiä tai käyttämällä useita kvalitatiivisia tai useita kvantitatiivisia menetelmiä. Metodologinen triangulaatio toteutuu, vaikka olen käyttänyt pääasiassa kvalitatiivisia menetelmiä eli yksilö- ja ryhmähaastatteluja, mutta olen täydentänyt niitä kyselyllä ja tutustumiskäyntien avulla toteuttamallani osallistuvalla havainnoinnilla.

Monenlaisten aineistojen käyttö luo haasteita analyysiin ja kirjoittamiseen. Kuinka yhdistää erilaisia aineistoja kokonaisuudeksi? Olen ratkaissut ongelman mukailemalla Anni Vanhalan väitöskirjassaan tekemää ratkaisua

eli vaikka olen yhdistänyt samaan aiheeseen liittyvät kuvaukset, olen painottanut eri luvuissa eri näkökulmaa (Vanhala 2005). Ratkaisu sopii hyvin, koska teksti rakentuu luontevasti eri tahojen näkökulmiin tutkimuskysymysten mukaan. Kuvaan ensin asunnottomien elinolosuhteita pitkäaikaisasunnottomien näkökulmasta (osakysymys 1), sen jälkeen asuttamistyötä ja asuttamista vaikeuttavia tekijöitä sosiaalipalvelutoimistoissa ja asumisyksiköissä työskentelevien näkökulmasta (osakysymys 2) ja viimeiseksi kuvaan kyselyyn ja tutustumiskäynteihin pohjautuen asunnottomien asumisjärjestelmää pääkaupunkiseudulla vaikeasti asutettavien kannalta (osakysymys 3). Tutkimustehtävä ja kysymykset on rajattu koskemaan vain vaikeasti asutettaviksi määriteltyjen asuttamiseen liittyviä tekijöitä. Taulukossa kaksi seuraavalla sivulla on kuvattu tutkimusprosessi.

Taulukko 2. Tutkimusprosessi

Tutkimuskysymykset	1. Millaista on eläminen asunnottomana?	2. Mitkä tekijät vaikeuttavat asuttamistyötä?	3. Millainen pääkaupunkiseudun asumisjärjestelmä on vaikeasti asutettavien kannalta?
Aineiston hankinta	DIAK / opiskelijatutkijan ohjaus	Tutkija itse	Tutkija itse
Tutkimusmenetelmä	Teemahaastattelu	Teemahaastattelu	Internetkysely ja osallistuva havainnointi (tutustumiskäynnit)
Informantit	Yli 3 vuotta asunnottomana olleet	Asuttamistyötä tekevät sosiaalipalvelutoimistoissa	Asumisyksiköiden esimiestehtävissä toimivat Tutkija itse
Tutkimusaineisto	13 ryhmähaastattelua: 2 ryhmää Espoo 2 ryhmää Vantaa 9 ryhmää Helsinki 2 naisten ryhmää 3 miesten ryhmää 8 sekaryhmää N= 53 , josta miehiä 34 naisia 19	11 yksilöhaastattelua 1 ryhmähaastattelu, jossa 4 osallistujaa N= 15	Kysely N = 38 Tutustumiskäynnit N = 33
Litteroitu aineisto	164 sivua 1,5 rivinväli	40 sivua 1,5 rivinväli	
Aikataulu	2.3.–15.5.2006	6.2.–14.12.2006	13.4.–13.5.2006 täydentävä 14.5–30.5.2006
Taso	Kuvailu, ymmärtäminen	Kuvailu, ymmärtäminen	Kuvailu, ymmärtäminen
Analyysimenetelmä	Fenomenografian sovellus luokittelu/kategoriat	Fenomenografian sovellus luokittelu/kategoriat	Havainnointi taulukointi

4.3. Empiirinen aineisto

Empiirinen aineisto on kerätty vuoden 2006 aikana useammalla eri tavalla siksi, että olen halunnut saada monipuolisemman kuvan pitkäaikaisasunnottomuuteen vaikuttavista tekijöistä. Aineiston muodostavat strukturoitu kysely, haastattelut ja tutustumiskäynnit asunnottomien asuntoloihin, asumisyksiköihin, päiväkeskuksiin sekä yökahvilatoimintaan (Yökiitäjä-bussi ja Kalkkers Kalliossa) Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla.

Tein kyselyn strukturoituna lomakekyselynä Digium Enterprise 3.3 tutkimsohjelman käyttäen pääkaupunkiseudun asuntoloihin ja niihin yksityisiin asumispalveluyksiköihin, jotka tuottavat asumispalveluita pääasiassa asunnottomille päihdeongelmallisille asiakkaille. Kyselyn ulkopuolelle jäivät mielenterveysasiakkaiden asumispalvelut, sillä vaikeasti asutettaviksi määrittyivät sellaiset henkilöt, joilla on keskeisenä asuttamista vaikeuttavana tekijänä päihdeongelma. Lomakkeessa oli muutama avovastaus, jotka analysoin taulukoiksi. Kysely toteutettiin internetissä 13.4.–13.5.2006. Kysely lähetettiin 54 yksikön esimiestehtävissä toimiville (yksikköjohtajat tai vastaavat ohjaajat). Kaikissa yksiköissä ei ollut johtajaa, vaan esimiestehtävät kuuluivat vastaavalle ohjaajalle. Kyselyyn ei voinut vastata anonyymisti, vaan lomakkeessa kysyttiin vastaajan nimi, asema ja yhteystiedot.

Etelä-Suomen lääninhallituksen luparekisterissä 9.1.2006 oli 30 tälle kohderyhmälle asumispalveluita tuottavaa toimintayksikköä, joista karsin pois sellaiset varsinaiset hoitoa tarjoavat yksiköt, joissa ensisijaisena ei ollut asumispalvelun vaan päihdehoidon tarjoaminen. Kysely lähetettiin jäljelle jääneisiin 23 yksikköön. Asunnottomien yhteismajoituspaikat (asuntolat) on saatu kuntien yhteismajoituslistoista, Helsingin osalta sosiaaliviraston asuntoasiamieheltä. Majoitus- ja ravitsemislain mukaan toimivia yksiköitä oli 17. Tämän lisäksi kysely lähetettiin neljäntoista asunnottomille asumispalvelua tarjoavaan projektirahoituksella toimivaan yksikköön, joiden kohderyhmänä olivat pienet valikoituneet erityisryhmät.

Aluksi kyselyyn vastasi vain 23 yksikköä, minkä arvioin olevan liian vähän. Kysely uudistettiin ja vastausprosentti nousi 62 %:iin (32 vastausta). Tämän jälkeen täydensin kyselyä vielä puhelimitse. Puhelimitse luin kysymykset ja vastausten pohjalta täytin itse samanaikaisesti lomakkeen. Yksi vastaus kyselyyn palautettiin täyttämättömänä. Kaikki eivät ole myöskään vastanneet kyselyn jokaiseen kohtaan, joten kaikissa vastauksissa vastausten kokonaismäärä ei ole 38. Kyselyn lopullinen vastausprosentti nousi 70:een. (Taulukko 3).

Taulukko 3. Kyselyyn vastanneet yksiköittäin

Asumismuoto	Vastanneiden määrä N= 38	Vastaamatta jättäneet N=16	Kysely lähetetty N=54
Asuntola	13	4	17
Asumispalveluyksikkö	17	6	23
Erityisryhmien asumisyksikkö	8	6	14

Täydentävässä puhelinkyselyssä soitin niihin yksikköihin, joista ei ollut vastattu, joten sain myös jonkin verran tietoa siitä, miksi kyselyyn ei ollut vastattu. Vastaamattomuuteen ei ollut yhtä yksittäistä syytä, vaan syyt olivat monenlaisia, esimerkiksi erään suuren asuntolapalveluita tuottavan järjestön yksiköiden henkilökunnalla ei ollut nettiä käytössään. Toisen melko suuren yksityisen asumispalveluntuottajan yksiköistä saatiin vastaus vain kolmesta, muut kieltäytyivät vastaamasta lomakekyselyyn. Syyksi ilmoitettiin kesken olevat ostopalveluneuvottelut Helsingin sosiaaliviraston kanssa. Erään yksikön esimiestehtävissä toimiva kieltäytyi vastaamatta, koska katsoi, että heille tulevat asiakkaat ovat niin pitkän hoitojakson läpikäyneitä ja erittäin valikoituneita, että asumisen järjestäminen yksiköstä pois lähdön jälkeen ei ole minkäänlainen ongelma. Oli myös yksiköitä, joista syytä vastaamattomuuteen ei kerrottu.

Lomakkeessa kysyttiin, millaisille asiakkaille asumisyksikkö on tarkoitettu, millaiset ovat fyysiset tilat, millainen on henkilökuntamitoitus ja henkilökunnan koulutustaso, millaisia palveluita majoituksen lisäksi yksikössä on sekä toimintaperiaatteita erityisesti päihytyneiden ja väkivaltaisten asiakkaiden kohdalla. Lisäksi kyselyyn oli sisällytetty muutama avokysymys, joissa kysyttiin, minkälaisia asumispalveluita vastaajan mielestä pääkaupunkiseudun kunnista puuttuu ja millaiset asiakasryhmät jäävät asumisjärjestelmän ulkopuolelle ja miksi.

Täydensin tietojani tutustumiskäynneillä, joita tein koko tutkimusprosessin ajan vielä aineistoa analysoidessani. Asumisjärjestelmä muuttui tutkimukseni aikana niin, että yksi hätämajoitusyksikkö lakkautettiin. Toinen palve-

luntuottaja perusti sen tilalle uuden yksikön ja maaliskuussa 2007 avattiin Helsingissä 25-paikkainen asuntola vaikeasti alkoholiongelmallisille miehille. Tutustumiskäynneillä tein havaintoja siitä, millaisesta toimintaympäristöstä oli kysymys. Millaiset olivat tilat, millaisia palveluja yksikössä oli (toimintoja), millaisia olivat asiakkaat (päihtyneitä, liikuntarajoitteisia) ja millainen oli yleisvaikutelma eli samoihin asioihin, joita kyselyllä oli kartoitettu.

Sosiaalihuoltolaissa luetellaan ja määritellään lyhyesti sosiaalipalvelut (SHL 1982/710,17 § – 27 §). Asumispalveluiden kohdalla todetaan vain, että asumispalveluilla tarkoitetaan palvelu- ja tukiasumisen järjestämistä ja niitä on annettava henkilölle, joka erityisestä syystä tarvitsee apua tai tukea asunnon tai asumisensa järjestämisessä (21 § ja 22 §). Sosiaalityön laki määrittelee sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön suorittamaksi ohjaukseksi, neuvonaksi ja sosiaalisten ongelmien selvitystyöksi ja muiksi tukitoimiksi, jotka ylläpitävät ja edistävät yksilöiden ja perheen turvallisuutta ja suoriutumista sekä yhteisöjen toimivuutta (18 §). Asuttamistyö on kuntien sosiaalipalvelutoimistoissa työnjaollisesti määritelty tiettyjen sosiaalityöntekijöiden tehtäväksi, mutta sitä tehdään hyvin kirjavalla koulutuksella.

Asuttamistyötä tekeviä työntekijöitä haastattelemalla pyrin selvittämään, millaiset tekijät vaikeuttavat asuttamistyötä heidän näkökulmastaan. Helsingissä pääpaino oli asunnottomien sosiaalipalveluyksikön työntekijöiden haastattelussa, koska se vastaa asunnottomien, täysi-ikäisten yksinäisten sosiaalipalveluista. Ensimmäiset tutustumiskäynneillä tekemäni keskustelut työntekijöiden kanssa tammi–helmikuussa 2006 ohjasivat kyselylomakkeen laadintaa. Tein varsinaiset haastattelut helmi–joulukuussa 2006. Haastattelut sijoittuvat teemahaastattelun ja avoimen haastattelun väliin siten, että yhden asiantuntijan kanssa saatoin käsitellä vain yhtä teemaa, joka liittyi hänen työtehtäviinsä asuttamistyöntekijänä. Teemahaastattelun runko oli seuraava:

1. Mitä työhösi kuuluu?
2. Millaisia asiakkaita sinulla on?
3. Millaisia asumispalveluita heille on olemassa ?
4. Millaisia asiakkaita on vaikea asuttaa?
5. Millaisia asumispalveluita puuttuu? Mitä tarvittaisiin?

Haastateltavia voi kutsua myös informanteiksi (Hirsjärvi & Hurme 2001,

46) tai avaintiedottajiksi (Grönfors 1985, 112–113), sillä valitsin heidät tutkimusprosessin kuluessa sen mukaan, millaista tietoa asuttamiseen liittyen tarvitsin ja kenellä työtehtäviensä tai toimenkuvansa mukaisesti kyseistä tietoa oli. Esimerkiksi Helsingissä asuntoasiamiehellä on asunnottomien asuttamisjärjestelmän hallinnassa niin keskeinen rooli, että häntä ei voi jättää haastatteleematta.

Aikaisemman työhistoriani ansiosta tiesin suurin piirtein, mitä majoitusasiamiehen ja asunnottomien sosiaalipalvelun sosiaalityöntekijän työnkuvaan kuuluu, joten oli helppoa valita haastateltavaksi tutkimuskysymyksen kannalta avainhenkilöstöä. En kokenut tämän haittaavan haastattelujen objektiivisuutta, koska haastattelun teemoina olivat järjestelmätaso ja työkäytännöt, eivät yksittäiset asiakkaat tai haastateltavan asiakastyö. Etuna oli lisäksi se, että puhuimme samaa ammatillista kieltä. Ymmärsin sen sanaston, jota haastateltavat käyttivät.

Haastattelin työntekijöitä, sillä asuttamistyöhön liittyvät ongelmat kohdataan käytännön työtilanteissa. Asiakkaille virastot ja organisaatiot, apu ja tuki konkretisoituvat arkipäivän vuorovaikutustilanteissa. Esimiehillä ja johdotehtävissä toimivilla on tärkeä roolinsa toimintaohjeiden ja resurssien jakamisessa, mutta ohjeita soveltaa käytännön työntekijä.

Hirsjärvi & Remes ym. (2001, 193–194) pitävät haastattelun huonona puolena sitä, että haastateltavat saattavat pyrkiä antamaan sosiaalisesti suotavia vastauksia. Samoin he korostavat haastattelun konteksti- ja tilannesidonnaisuutta. Syntyy tilanne, jossa tutkittavat saattavat puhua haastattelutilanteessa toisin kuin jossakin toisessa tilanteessa. Itse kohtasin tämän konkreettisesti silloin, kun jotkut haastateltavat kertoivat minulle haastattelun tai keskustelun kuluessa asioita epävirallisesti ja pysyivät, että heidän henkilöllisyytensä ei näissä kohdin paljastuisi, sen sijaan heidän sanomaansa voisi kyllä käyttää tekstissä. Tästä syystä olen pyrkinyt huolellisesti varmistamaan, ettei haastateltuja työntekijöitä tunnisteta.

Usein nämä kommentit olivat järjestelmää tai sen toimintatapoja kritisoi-
via. Haastateltavat vastasivat ikään kuin kahdesta positioista, organisaation-
sa virallisina edustajina, jolloin kysymyksiin vastattiin siten kuin he olettivat tai tiesivät organisaation edellyttävän ja omasta henkilökohtaisesta positiostaan käsin siten kuin he itse asian kokivat tai näkivät. Yleensä annetussa tiedossa ei ollut ristiriitaa, vaan ensin kerrottiin virallinen näkemys asiasta ja sitten oma mielipide siitä. Useimmat kyseenalaistavat kommentit olivat

asiallisia ja samantyyppisistä asioista olin saattanut keskustella muidenkin kanssa. Miksi haastateltavat eivät halunneet tai uskaltaneet esittää kritiikkiä avoimesti, ei ole tämän tutkimuksen aihe, mutta mm. Willam Foddy (Foddy 1995) on tutkimuksessaan käsitellyt erilaisia haastateltavien haastatteluun liittyviä pelkoja.

Haastattelujen kesto vaihteli 45 minuutista kahteen tuntiin. Haastateltava sai itse valita paikan, useimpia haastattelin heidän työhuoneessaan joko toimistossa tai asuntolan toimistotiloissa. Tein 11 yksilöhaastattelua ja yhden ryhmähaastattelun, jossa oli neljä työntekijää. Yhteensä haastattelin 15 työntekijää.

Litteroin haastattelun ja lähetin sen sähköpostilla haastateltavalle vielä tarkistettavaksi ja pyysin häntä tekemään tekstiin mahdolliset korjaukset ja lisäykset. Haastattelumateriaalia kertyi 40 sivua 1,5 rivin välillä. Tutustumiskäyntien yhteydessä keskustelin esittelyä tekevän työntekijän kanssa. Näistä tein muistiinpanot keskustelun aikana vihkoon.

Pitkäaikaisasunnottomien haastattelut erosivat työntekijöiden haastatteluista muodoltaan ja sisällöltään siten, että asiakashaastatteluissa käsiteltiin useampia teemoja ja ne toteutettiin ryhmähaastatteluina huhti–toukokuussa 2006. Haastattelut toteuttivat Diakonia-ammattikorkeakoulun Helsingin yksikön opiskelijat (OsPk05) pareittain.

Ryhmähaastattelun etuna yksilöhaastatteluihin nähden pidetään sitä, että erityisesti mielipiteitä tutkittaessa haastattelijan vaikutus tilanteeseen on yksilöhaastatteluihin verrattuna pienempi (Sulkunen 1990, 264 ; Krogstrup 2004, 11). Ryhmässä osanottajat voivat kommentoida asioita melko spontaanisti ja ottaa kantaa toistensa perusteluihin, eikä keskusteluista muodostu kovinkaan tunnepitoisia – tosin opiskelijahaastattelijat kertoivat, että yhdessä ryhmässä eräs osallistuja alkoi itkeä muistellessaan aikaisempaa sosiaalityöntekijäänsä. Haastateltavia yhdisti se, että he kaikki olivat olleet yli kolme vuotta asunnottomia ja kaikki asuivat haastatteluhetkellä samassa asuntolassa tai oleilivat päiväkeskuksessa tai ensisuojoissa.

Ennen haastattelujen aloittamista kävin henkilökohtaisesti jokaisessa yksikössä ja tapasin niiden työntekijät. Kerroin heille tutkimuksen ja haastattelujen tavoitteista. Poikkeuksetta työntekijät suhtautuivat tutkimukseen ja haastattelujen organisoimisessa mukana olemiseen myönteisesti. Kerroin, millaiset kriteerit haastateltavien tuli täyttää ja että haastatteluihin tulo on täysin vapaaehtoista. Työntekijät kokosivat haastateltavien ryhmät näiden

kriteerien pohjalta. Työntekijät eivät olleet läsnä yhdessäkään haastattelutilanteessa.

Halusin haastateltaviksi tutkimuskysymyksen kannalta ydinryhmää, siksi määrittelin haastateltavien valintakriteerit. Niitä oli kaksi: pitkäaikaisasunnottomuus (oman ilmoituksensa mukaan yli 3 vuotta asunnottomana olleita, ei vakinaista vuokra-asuntoa kyseisenä aikana) ja palveluiden suurkuluttajuus, eli henkilöt, joiden työntekijät tiesivät käyttäneen runsaasti erilaisia sosiaali-, terveys-, päihdehuolto- ja asumispalveluita. Olisin toivonut, että olisimme saaneet haastatteluihin mukaan myös kaksi alle 25-vuotiaiden ryhmää, mutta se ei onnistunut. Saimme kootuksi vain yhden ryhmän, johon lopulta itse haastattelutilanteeseen tuli vain kaksi.

Teemoina käsiteltiin seuraavia aihepiirejä: kauanko on ollut asunnottomana, elämäntilannetta asunnottomana (missä yöpyy, mistä saa rahaa, missä syö, peseytyy jne.), sosiaalityötä, terveydenhuoltoa, päihteidenkäyttöä, ihmissuhteita ja tulevaisuuden suunnitelmia. Haastatteluohjeistus ja -runko ovat liitteenä.

Ryhmähaastatteluihin osallistui 53 asunnottomaa. Haastattelupaikkoina olivat etupäässä matalan kynnyksen yksiköt eli sellaiset, joihin asiakkaat saavat tulla myös päihtyneinä. Tunnistamisen välttämiseksi haastattelulainauksissa ei ole merkitty, missä yksikössä haastattelu on tehty. Ryhmien koko vaihteli 2–6 henkilöön / ryhmä. Haastattelut kestivät tunnista puoleentoista. Päiväkeskuksessa tehty haastattelu kesti 4 tuntia, koska muiden asiakkaiden päihtymys vaikeutti haastattelutilannetta.

Ryhmähaastatteluihin osallistuminen oli vapaaehtoista. Minulla ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta tarkistaa, miten haastateltavat olivat valikoituneet eli miten työntekijät olivat haastatteluasiakkaille mainostaneet ja miten ryhmät oli koottu. Haastattelunauhoituksista kävi ilmi, että pitkäaikaisasunnottomuuden kriteeri täyttyi hyvin, monien kohdalla oli kyse jopa useiden vuosien asunnottomuusjaksosta. Kaikilla haastateltavilla oli kokemusta palvelujen käytöstä, sillä jo haastattelupaikat olivat asunnottomille tarkoitettuja palveluyksiköitä.

Sosiaalitieteissä yksi tutkimuseettisistä periaatteista on se, että tutkittava voi vetäytyä tutkimuksesta missä vaiheessa tahansa niin halutessaan eikä hänen tarvitse perustella vetäytymistään (Burns & Grove 2005, 199–223; Kuula 2006, 107). Kaikessa ihmiseen kohdistuvassa tutkimuksessa tutkittavan autonomian, ihmisarvon ja yksityisyyden kunnioittaminen on keskeis-

tä (Nikander & Zechner 2006, 518). Haastateltavat esiintyivät tutkimuksessa nimettöminä. Vapaaehtoisuuden varmistamiseksi haastattelijat kysyivät suostumusta vielä ennen haastattelun aloittamista. Haastateltavilla oli siis mahdollisuus kieltäytyä kahdessa vaiheessa. Olimme sopineet haastattelijoiden kanssa, että myös kesken haastattelun on mahdollisuus poistua. Yhdessä ryhmässä näin kävikin. Haastattelut toteutettiin asiakkaille tutussa paikassa (päiväkeskuksessa, ensisuojaassa, asuntoloissa), näin oli mahdollista lisätä haastattelujen onnistumista. Haastatteluun osallistuneille tarjottiin haastattelun päätyttyä ilmainen ruoka, jos se ei sisältynyt asumispalveluun tai jos se oli mahdollista yksikössä järjestää. Toisena vaihtoehtona oli ilmainen elokuvalippu. Jokaisen haastattelun yhteydessä haastateltaville tarjottiin myös kahvia ja pullaa. Kustannuksista vastasi pääkaupunkiseudun asunnotomien palveluiden kehittämissyksikkö -hanke.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että erittäin moniongelmaisia henkilöitä on vaikea haastatella aggressiivisuuden ja päihtymyksen vuoksi. Heitä on myös vaikea tavoittaa haastatteluihin. (Törmä & Huotari 2005, 12.) Pyysin haastattelijoina rajaamaan haastatteluista ulos päihtyneet, sillä päihtyneen haastatteleminen on tutkimuksen kannalta työläämpää kuin siitä saatu hyöty, sillä päihtynyt henkilö on käytökseltään arvaamaton eikä myöskään kykene harkitsemaan sanojaan. Muutamassa ryhmässä oli haastattelijoiden arvioiden mukaan todennäköisesti muutama lievästi päihtynyt henkilö, mutta se ei haitannut haastattelun kulkua.

Ulkopuolisten haastattelijoiden käyttö

Tutkimusavustajien käyttö on tutkimusprojekteissa melko tavallista (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2001, 173). Haastattelu on keskeinen fenomenografinen aineistonkeruumenetelmä, mutta myös muunlaiset aineistonkeruumenetelmät ovat mahdollisia, kuten kirjoitetut tekstit, havainnoinnit ja dokumentit. (Piensoho 2001, 107–113). Aineiston keruussa olen poikennut puhtasoppisesta fenomenografisesta tiedonkeruumenetelmästä siltä osin, että asunnottomien ryhmähaastattelut tekivät Diakonia-ammattikorkeakoulun Helsingin yksikön opiskelijat opintoihinsa liittyvänä harjoitustyönä. Haastattelijat valikoituivat vapaaehtoisesti. Kävin kertomassa tekeillä olevasta tutkimuksestani koko opiskelijaryhmälle ja pyysin kiinnostuneita ilmoittautumaan minulle. Opiskelijat kahta lukuun ottamatta olivat

kokeneita huono-osaisten parissa joko työtä tehneitä – aikuisopiskelijoita – tai opiskeluun liittyvän työharjoittelunsa huono-osaisten yksiköissä suorittaneita. Heillä oli kokemusta asunnottomien asiakkaiden ja päihtyneiden ja mielenterveysasiakkaiden kanssa työskentelystä.

Haastattelijoita oli yhteensä 14 eli 7 haastattelijaparia. Opiskelijoiden avulla heidän nimensä ovat esipuheessa. Toisella opiskelijahaastattelijalla oli keskustelun vetäjän rooli ja toinen teki havaintoja ja valvoi tekniikkaa. Jukka Törrönen ehdottaakin pari- tai ryhmähaastattelua huono-osaisuuden tutkijoille, sillä ajatuksena on, että pari- tai ryhmätilanne saattaa vähentää tutkijan valta-asemaa ja haastateltavien tarve mukauttaa puhettaan tutkijan oletettuun maailmankuvaan vähenee (Törrönen 2005,24). Lisäksi parityöskentely mataloittaa kynnystä lähteä haastattelemaan. Ohjeistin ja valmensin haastattelijat kouluttamalla heitä kahtena päivänä, minkä lisäksi olimme sähköpostiyhteydessä koko prosessin ajan niin usein kuin opiskelijat tarpeelliseksi kokivat. Kaikkien haastattelujen jälkeen pidimme vielä palautekeskustelun, jossa haastattelijat kertoivat haastattelukokemuksistaan.

Ryhmähaastatteluun osallistuu Suomessa tavallisimmin 6–8 henkilöä, sen sijaan Ranskassa tai Yhdysvalloissa helposti 10–15 (Valtonen 2005, 223). Korostin haastattelijoille sitä, että ideana on saada osallistujat keskustelemaan aihealueista, ei haastatella heitä niistä. Ryhmähaastattelussa vetäjä tekee ikään kuin yksilöhaastatteluja ryhmätilanteessa, sen sijaa ryhmäkeskustelussa vetäjä pyrkii tietoisesti saamaan osallistujat keskustelemaan keskenään tutkimuksen teemoista. Ero syntyy ryhmän vuorovaikutuksen luonteesta. (Krogstrup 2004,7–2; Valtonen 2005, 223–224). Käytän kuitenkin ryhmähaastattelua kuvaamaan opiskelijoiden käyttämää metodia, sillä aiheiston keruuvaiheessa ja opiskelijoita ohjeistaessani en ollut tietoisesti tehnyt eroa näiden kahden metodin välillä.

Avoimen ja vapaan ilmapiirin luominen ja keskustelun aikaansaaminen on tutkijoiden mukaan vaikeaa, sillä ryhmissä osallistujat usein viittaavat toistensa puheenvuoroihin, mutta eivät varsinaisesti keskustele (Eskola & Suoranta 1998, 97–98). Keskustelun vetäjän tehtävänä on esittää avoimia kysymyksiä, jotka eivät johdata asiakasta etukäteen mihinkään tiettyyn suuntaan. Ihanteellista on, jos haastateltavat saadaan keskustelemaan keskenään ilman, että vetäjän tarvitsee keskusteluun paljonkaan puuttua. Olennaista on kuitenkin myös se, että aihealueissa pysytään eikä keskustella kaikesta mahdollisesta. Ideana on, että haastateltavat valitsevat itse, mistä näkökul-

masta he haluavat kuvata kokemuksiaan. Keskustelun vetäjän roolina on ylläpitää keskustelua ja yrittää ottaa keskusteluun mukaan myös niitä, jotka ovat hiljaa.

Nauhoituksista ja opiskelijahaastattelijoiden palautteesta päätellen haastattelut sujuivat kohtuullisen hyvin suunnitelmien mukaan. Nuorten ryhmähaastattelu oli kuitenkin jähmeä ja täysin keskustelun vetäjän varassa. Nuoret vastasivat kysymyksiin, kommentoivat jonkin verran toistensa puheenvuoroja, mutta eivät aloittaneet oma-aloitteisesti uutta teemaa tai asiaa. Yhdessä naisryhmässä mukana oli naishaastateltava, jonka puhutulva oli rajaton ja hänellä oli selkeitä vaikeuksia pysyä keskustelun teemoissa. Hänen puheenvuoronsa olivat pitkäköjä monologeja siitä, miten vaikeaa hänellä elämässään on ollut ja on nyt. Keskustelun vetäjä ei aluksi rajannut hänen puhettaan mitenkään ja vasta nauhoituksen puolivälissä myös muut haastateltavat alkoivat osallistua enemmän keskusteluun. Palautteessa haastattelijat kertoikin, että rajaaminen tuntui alussa hyvin vaikealta, koska haastateltavalla oli niin paljon sydämellään ja myöhemmin rajaaminen ei enää onnistunut. (Eskola & Suoranta 1998, 98.)

4.4 Aineiston analyysi

Eskolan ja Suorannan mukaan (1998,146) laadullisen tutkimuksen analysointiin on olemassa kaksi periaatteellista lähestymistapaa joko grounded teorian mukainen tiukka aineistolähtöisyys, jossa tulkinat rakennetaan tiiviisti aineistosta käsin tai tutkija pitää aineistoa teoreettisen ajattelunsa lähtökohtana. Jälkimmäinen tapa on lähempänä omaani, sillä aikaisemmat tutkimukset sekä oma työkokemukseni päihteiden käyttäjien ja asunottomien parissa ohjasivat väistämättä ajatteluani. Aineistoni muodostuu yksilö- ja ryhmähaastatteluista, kyselystä ja tutustumiskäynneistä, jotka yhdessä muodostavat kokonaisuuden.

Fenomenografiassa tutkimuksen kohteena ovat ihmisten erilaiset käsitykset heitä ympäröivästä maailmasta. Fenomenografinen aineiston analyysi etenee yleensä niin, että ensin jokin ilmiö rajataan tarkastelun kohteeksi. Sen jälkeen ilmiön tarkastelukulma rajataan yhteen tai kahteen. Tehdään haastattelut ihmisten käsityksistä kyseiseen ilmiöön liittyen. Haastattelut kirjataan, analysoidaan ja muodostetaan kuvausgallerioiksi. (Uljens 1989, 11.) Joskus aineistoa ja kategoriontia voidaan kuvata myös määrällisesti, jolloin kuvaus

rajoittuu frekvenssi- ja prosenttitaulukoihin sekä ristiintaulukointiin (Ahonen 1994, 151). Useissa tutkimuksissa fenomenografisen analyysin ohella on käytetty muita analyysitapoja (Piensoho 2001, Pessa 2004).

Laadullinen tutkimusprosessi on tutkijan omaan intuitioon, tulkintaan, järkeilyyn ja luokittamisvalmiuksiin perustuvaa. Samasta aineistosta voi tehdä erilaisia ja keskenään ristiriitaisiakin päätelmiä. (Alasuutari 1995, 34–39.) Tavoitteenani oli rakentaa fenomenografista tutkimusotetta soveltaen tutkimusaineiston perusteella relevantteja kuvauskategorioita. Kuvauskategorioiden avulla pyrin ymmärtämään ja kuvailemaan pitkäaikaisasunnottomuuteen ja asuttamistyöhön liittyviä ongelmia eri näkökulmista. En ole analysoinut yksittäisten haastateltavien käsityksiä, vaan olen tulkinnut haastateltavien lausunnot laajoina yksikköinä enkä ositettuina palasina. Olen muodostanut kategoriat tutkimuskysymysten pohjalta. Raportissa olen otsikoinut kategorioittain järjestetyt alaluvut lainaamalla tutkimukseen osallistuneiden havainnollisia ilmauksia. Analyysi ei ole tyyppiesimerkki fenomenografisen haastatteluaineiston analyysistä, vaan pitkäaikaisasunnottomien ja asuttamistyötä tekevien näkemyksiä on analysoitu fenomenografisella otteella.

Kaikki asunnottomien ryhmähaastattelut nauhoitettiin ja sen jälkeen kukin opiskelija litteroi oman ryhmähaastattelunsa. Laadin haastatteliijoille litterointiohjeet. Haastattelut litteroitiin lähes sanatarkasti. Työntekijöiden haastattelut litteroin itse. Olen lukenut kaikki haastattelulitteroinnit läpi useaan kertaan ja kuunnellut nauhat kahdesti. Ensimmäisellä kerralla keskityin kuunteluun muodostaakseni kokonaiskuvan haastattelujen kulusta. Toisella kerralla seurasin litteroinnista, miten se vastaa nauhoitusta ja onko jotain olennaista jäänyt purkamatta. Ne vastasivat hyvin toisiaan. Nauhoituksissa oli paikka paikoin epäselvää puhetta, naurua ja päällekkäispuhumista, mutta opiskelijat olivat merkinneet nekin huolellisesti litterointiin.

Ensimmäisessä haastattelujen analysointi- ja luokitteluvaiheessa minulla oli kahdenlainen haastatteluaineisto ja kaksi pääteemaa, asunnottomuus ja asuttamistyö. Aloitin etsimällä sitaatteja, jotka kuuluivat jompaankumpaan valittuun pääteemaan. (Ahonen 1994, 127–128). Pyrin löytämään tutkimuksen kannalta relevantit kohdat, joiden avulla tutkimusongelmaan löytyy vastaus, joten yhdistelin uudelleen koodauksen avulla muodostuneet pienemmät alaluokat tutkimuskysymyksen kannalta keskeisiksi kategorioiksi. (Strauss & Corbin 1998, 121–136; Pyörälä 1995, 20–23.)

Tutkimuksessani pitkäaikaisasunnottomat puhuivat asunnottomuuteen

liittyvistä aiheista kuuden teeman kautta: asuminen, työ ja toimeentulo, ravitsemus ja hygienia, koettu terveydentila ja päihteiden käyttö, ihmissuhteet sekä asumistoiveet. Asuttamistyöntekijöiden teemoja oli asuttamistyöhön liittyen viisi: asuttamistyö työnä, vuokravelat, asiakkaiden päihteiden käyttö, väkivaltaisuus ja toimintakyky. Teemat auttoivat löytämään eroja ja yhteneväisyyksiä paitsi asunnottomien ja asuttamistyöntekijöiden käsityksistä myös sosiaalipalvelutoimistoissa ja asumisyksiköissä työskentelevien työntekijöiden näkemyksissä.

Toteutin aineiston teemoitus- ja koodaustyön manuaalisesti. Käytin apuna värillisiä tusseja, klemmareita ja tarralappuja. Merkitsin marginaaliin esille tulleet aiheet. Poimin teemoja ja merkitsin paperin reunaan teemakoodin. Keräsin yhteen kutakin teemaa koskevat tekstikohdat. Kategoriat osoittavat ja kokoavat yhteen ne laadullisesti erilaiset käsitykset, joita tietyllä ryhmällä on samasta ilmiöstä. Kategoriat ovat jo tutkimustuloksia. (Uljens 1989, 46.) Niistä muodostin ylemmän tason kuvauskategoriat, jotka puolestaan muodostavan oman selitysmallini (Ahonen 1994, 127–128; Uljens 1989, 43).

Asunnottomien elinolojen kuvauksessa olen analyysissäni nojautunut myös kuvailuun. Kuvailevassa tekstissä on kysymys tapahtumia ja asioita selostavasta aineistosta, kun taas arvioiva teksti pohtii tapahtumien ja asioiden merkityksiä. Ratkaisu on metodologisesti selonteon menetelmä, jossa puhe jäsentyy yksilön kertomukseksi asioista ja sitä kautta syntynyttä aineistoa tarkastellaan faktanäkökulmasta etsien siitä tosiasiatietoja ja haastateltujen kuvauksia. (Tuusa 2005, 8–9; Palander 1996, 27.)

Kolmannen osakysymyksen kohdalla "Millainen pääkaupunkiseudun asumisjärjestelmän vaikeasti asutettavien kannalta?" tavoittelin kyselytutkimuksella tietoa asumisjärjestelmän piirteistä. Kvantitatiivinen analyysi on prosessi, johon kuuluu tiedon kategorisointi, järjestely, muokkaaminen ja laskutoimitukset. Tieto muokataan tulkittavaan muotoon. Metodinen väline aineiston analyysissä on ollut taulukointi, joka on kvantitatiivisen tutkimuksen analysoinnin perusvälineitä. Se on havainnollinen ja kuvaava pieniä aineistoja käsiteltäessä. (Lotti 1995, 48.) Kyselylomakkeen analysointivaiheessa hylkäsin neljä lomaketta, sillä vastanneet yksiköt tuottivat joko asumisen tukipalveluita tai tuettua asumista. Tukiasuntotoiminta ei kuulu tutkimuksen piiriin. Vastausten kokonaismääräksi jäi 34. Tutustumiskäynnillä tekemäni havainnot täydentävät kyselyä. Käymällä asuntoloissa, ensisuojuissa ja päiväkeskuksissa sain tuntumaa siihen ympäristöön, joka on

osa asunnottoman arkipäivää ja joissa eri tavoin mustelmilla olevien ihmisten kanssa työtä tehdään. (Granfelt 2003a, 17.)

Haastatteluaineisto oli niin runsas, että sieltä nousi esiin myös muita teemoja kuin asumiseen liittyviä, kuten sosiaalityöntekijöiden, lääkärien tai terveydenhuoltohenkilökunnan asenteet, päihdehuollon palvelujen toimivuus, tukiasumistoiminta sekä rikollisuus ja vankilassa olo. Kaikkea haastatteluaineistoa ei ole tarpeen analysoida, joten analyysissä en käsittele näitä muita aiheita kuin siltä osin kuin ne liittyvät tutkimuskysymyksiin. (Kvale 1996; Hirsjärvi & Hurme 2001, 135.)

Analysoinnissa olen käyttänyt myös psykososiaalisia ongelmia jäsentävää ja yhteiskuntatieteellistä kirjallisuutta. Kirjallisuutta en ole kerännyt umpimähkäisesti, sillä olen pystynyt tältä osin hyödyntämään työkokemuksiani. Päihdetyön opettajana päihdealaan liittyvät tutkimukset ovat tulleet siten tutuiksi, että olen suurin piirtein tiennyt millaista tutkimustietoa haakea ja mistä.

Tutkimusraportti sisältää runsaasti aineisto-otteita, sillä näin lukijan on helpompaa seurata, mihin tekemäni analyysi ja tulkinta perustuvat. Lukija voi arvioida tutkimusprosessin luotettavuutta, kun hän saa tarpeeksi yksityiskohtaisen kuvauksen prosessista. Ovatko aineisto, käsitteet ja kategoriat relevantteja tutkimustehtävän kannalta? Teksti rakentuu näkökulmaiseksi siten, että eri luvuissa on lähestytty tutkittavaa ilmiötä ensin pitkäaikaisasunnottomien, sitten asuttamistyötä tekevien työntekijöiden ja viimeiseksi asumisyksiköiden näkökulmaa painottaen.

Kvalitatiivisissa tutkimuksissa raportin kirjoittaminen on samalla aineiston analyysiä ja analyysi raportointia, joten viimeisen muotonsa analyysi saa vasta kirjoitusvaiheessa (Eskola & Suoranta 1998, 244). Laadullisen tutkimuksen yhteydessä ei voi puhua validiteetista ja reliabiliteetista samassa mielessä kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Osa tutkijoista on sitä mieltä, että nämä termit eivät edes kuulu laadullisen tutkimuksen piiriin (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2001, 214). Perinteisesti validiteetilla tarkoitetaan tutkimusmenetelmän kykyä mitata sitä, mitä sillä oli tarkoitus mitata. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa se pelkistyy usein otannan edustavuudeksi ja tunnuslukujen käyttöä koskeviksi valinnoiksi. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa validiteettikysymys kulkee mukana koko tutkimuksen ajan. Se liittyy tutkijan kykyyn rakentaa toimiva tutkimusasetelma. Tutkimuksessa tulee kyetä osoittamaan, että juuri tätä tutkimusasetelmaa käyttämällä ja juuri tätä kohde-

ryhmää tutkimalla tutkija voi vastata kysymyksenasetteluun. Tutkijan pitää pystyä myös arvioimaan tulkintojen yleistettävyyttä eli sitä, miten tulkinnat pätevät yhteiskunnallisessa todellisuudessa. (Pyörälä 1995, 15–16.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan ääni on väistämättä hänen tulkintojensa kautta voimakkaampi kuin tutkittavien. Tutkija, ottaessaan oikeuden tulkita muiden toimintaa ja mielipiteitä, ottaa vastuun havaitsemiensa ongelmien esiin nostamisesta ja riskin siitä, että hänen omat tulkintansa voivat olla vääriä ja muut puolestaan voivat tulkita väärin tutkijan tekemiä tulkintoja. (Pösö 2004, 116–117.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen reliabiliteetti pelkistyy Klaus Mäkelän mukaan kahteen kriteeriin: analyysin uskottavuuteen ja arvioitavuuteen. Arvioitavuus tarkoittaa sitä, että lukijan on mahdollista seurata tutkijan päätelyä ja kritisoida sitä. Uskottavuus puolestaan sitä, että tutkimusraportin pohjalta on uskottavaa, että kuvatulla tavalla on päädytty esitettyihin tulkintoihin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tuloksena on empiirisen aineiston pohjalta tapahtuva ilmiöiden tulkitseminen ja tarkka kuvaaminen. (Pyörälä 1995, 14–17.)

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta tärkeää on uskollisuus aineistolle: kuvauskategorioiden yhteys alkuperäisiin käsityksiin esitetään aineistositaaateilla. Suorat lainaukset ovat keskeinen osa raporttia, joten tekstejä ei voi lukea hyppäämällä lainausten yli (Jokinen ym. 1993, 24). Fenomenografisia haastattelututkimuksia onkin kritisoitu siitä, että tutkija voi saada tutkimustulokseksi mitä käsityskategorioita tahansa yhdistelemällä sitaatteja haluamallaan tavalla. Kuvaukset nousevat aineistosta aina valikoivan tulkinnan kautta. Kun suorat lainaukset sisällytetään tutkimusraporttiin, lukija voi seurata, vastaavatko tutkijan tulkinnat haastateltavien ilmaisemia käsityksiä. (Uljens 1989, 52–55; Ahonen 1994, 129–130.)

Laadullisen tutkimuksen reliabiliteettia ei voi tarkistaa tutkimusta toistamalla, koska tutkijan teoreettinen perehtyneisyys ja prosessin intersubjektiiivisuus muodostavat itsessään tutkimusmittarin. Uudessa tutkimuksessa ongelmien merkitys, aineiston luonne ja merkityksien tulkinta muotoutuvat uudelleen. (Ahonen 1994, 130–131.) Martti Grönfors (1982, 174–176) pitää tutkimusta päteväenä, jos siinä on tutkittu sitä, mitä tutkija väittää tulkineensa ja tuloksiin on päädytty tutkijan kuvaamalla tavalla.

Tutkimuksen eettisyys

Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (1991) osoittivat pohjimmaisia asuntomarkkinoita koskevassa tutkimuksessaan, miten viranomaispuhe rakentaa asunnottomille subjektipositiioita, joista voi muodostua pahimmillaan lamaanuttavia identiteettejä. Vaara on erittäin suuri silloin, kun asunnoton tulee luokitelluksi toivottomien huollettavien kategoriaan, johon liittyvät käsitteet avuton, vastuuton ja tahdoton tai kun tulee luokitelluksi viranomaispuheissa vaikeaksi (Jokinen & Juhila 1991.)

Juhilan mukaan on tärkeää puhua sellaisin käsittein ja sellaisen ihmiskuvan puolesta, joka ei jaa kansalaisia kahteen leiriin eikä tee sosiaalityön asiakkaista leimattuja toisia (Juhila 2005, 183–185). Myös muut tutkijat ovat marginaaliryhmiin liittyvissä tutkimuksissaan pohtineet sitä, pitävätkö tutkijat yllä leimaavaa käsitystä näiden ihmisten ongelmallisuudesta. (Virokanas 2004; Weckroth 2006,31). Marginaaliin tai syrjäytyneiksi määritellyt irrotetaan tutkimuksissa ikään kuin muusta yhteiskunnasta erillisiksi saarekkeiksi, jolloin kadotetaan näköpiiristä syrjäytyneiden tai syrjäytettyjen ja enemmistön väliset kytkennät ja yhtäläisyydet (Walls 2005,39).

Riitta Granfelt toteaa, että syrjäytyneiden ihmisryhmien haastatteleminen on aina perusteltua kokemuksen jakamisen näkökulmasta. Kukaan muu kuin kokija itse ei voi kertoa millaista on olla asunnoton, tietämätön siitä, mihin ensi yönä päänsä kallistaa ja kulkea pitkin öisiä katuja tunnista toiseen. Tutkijan on yleensä vaikea välttää marginaalissa elävien ryhmien puolesta puhumista, koska päätöksentekijät harvoin kuuntelevat näitä ryhmiä. Puolesta puhuminen ei kuitenkaan merkitse destruktiivisten tai pahojen tekojen hyväksi selittämistä, vaan pyrkimystä välttää yksioikoista moralisointia ja syrjiviä toimintakäytäntöjä. Granfelt asettaa sosiaalityön tutkimukselle eettisen velvoitteen tuoda yhteiskuntapoliittiseen keskusteluun niiden ihmisten häntää, jotka eivät kykene pitämään kiinni oikeuksistaan, saati vaatimaan asemansa parantamista. (Granfelt 1992, 14–15; 2003a,17; 2005, 247.)

Sanat eivät ole yhdentekeviä. Niillä luokitellaan ja kategorisoidaan ihmisiä. Tehdessäni selvitystäni asunnottomien palveluista (Tainio 2007) huomasin kirjoittaessani, miten vaikeaa on löytää sanoja tai käsitteitä, jotka olisivat tarpeeksi tarkkoja kuvaamaan ilmiötä tai asiaa, mutta eivät kuitenkaan leimaisi yksittäisiä ihmisiä, ihmisryhmiä, palvelumuotoja tai palvelun käyttäjiä, koska jo asioiden nimeäminen on luokittelua (Hassi-Nuorluoto 2000, 14).

Kun kirjoittaessa varoo leimaamisen ja mahdollisen väärinymmärryksen pelossa yleisessä ammattikäytössä olevien käsitteiden käyttöä ja pyrkii korvaamaan ne ilmiötä sivuavilla vähemmän leimaavilla käsitteillä, on mielestäni olemassa se vaara, että menettää jotakin alkuperäisen käsitteen sisältämästä informaatiosta. Myös käsitteen korvaaminen toisella saattaa edellyttää runsassanaista ilmiön kuvailua. Esimerkiksi aktiivihuumeidenkäyttäjät on käsite, joka päihdetyön ammattilaiselle kertoo, että tekstissä tarkoitetaan huumeiden käyttäjäryhmää, jonka koko elämä pyörii huumeiden ympärillä, pahimmillaan päivittäinen aikajänne on kahden huumeannoksen väli. Huumeet ovat heidän elämänsä keskusaktiviteetti. (Knuuti 2007, 57.) Asiaa tuntemattomammille käsite saattaa viestittää tietyn ryhmän leimaamista.

Työntekijähaastattelujen kohdalla olen pyrkinyt takaamaan heidän anonyymisyytensä. Ne organisaatiot, joissa haastatteluja tein, ovat pieniä, ja työnjaon perusteella työtoverien olisi helppo tunnistaa heidät. Olen käyttänyt lähdemerkintänä tai lainauksen lopussa merkintää Tt 1, Tt 2...Tt 12 ilman paikkakuntaa tai haastattelun ajankohtamerkintää. Haastateltujen nimiä ei myöskään ole liitteenä.

Asiakkaiden kohdalla olen käyttänyt pseudonyymejä eli miesten osalta tavallisimpia suomalaisia miesten nimiä kuten Ville, Kalle, Olli, Matti ja Masa. Naisten kohdalla olen käyttänyt ruotsalaisia nimiä kuten Berit, Nina, Greta, Vicky ja Madde. Nimet eivät millään tavalla viittaa haastateltavien taustaan. Haastattelutilanteet on merkitty vain Rh 1 = ryhmähaastattelu 1, Rh 2 ja niin edelleen, jotta haastattelupaikan ja ajan perusteella ei haastateltuja voisi tunnistaa. Työntekijäthän kokosivat haastateltavien ryhmät ja useat haastateltavat olivat pitkäaikaisasiakkaita, joten näin heidän anonyymiutensa on turvattu. (Tschudin 2003, 64–65; Kuula 2006, 201–214.) Sitä paitsi paikoilla sinänsä ei ole merkitystä. Olennaisempaa on tietää, että haastateltaviksi valikoitui pitkäaikaisasunnottomia, joiden asunnottomuus vaihteli heidän oman ilmoituksensa mukaan kolmesta vuodesta yli kolmeen kymmeneen vuoteen.

Tutkimuksissa juonen valtavirran ulkopuolella olevien tarinaan kirjoittaa usein keskiluokkainen tutkija. Hän osaa yleensä kirjoittaa poliittisesti korrektisti niin, ettei kenellekään tule liian paha mieli. (Järvinen & Kolbe 2008, 179.) Kuvatessani pitkäaikaisasunnottomien katuelämää heidän haastatteluidensa pohjalta olen yrittänyt säilyttää realistisen asenteen ja pyrkinyt välttämään asunnottomuuden sentimentalisoitua ja romantisoitua. Olen myös

yrittänyt välttää asunnottomien haastateltavien patologisoimista tai toisaalta heidän asettamistaan uhrin asemaan. Uhrina kohdelluksi tuleminen vähentää ihmisten itsekunnioitusta ja uskoa omiin kykyihinsä. Toisaalta en myöskään kyennyt näkemään asunnottomia ihmisiä vain sankareina tai uhreina. (Juhila 2006,174.) Myös valtavirran ulkopuolella olevilla on omat piirinsä ja niissä omat norminsa (Järvinen & Kolbe 2008,174). Olen halunnut säilyttää tekstissä sen avoimuuden, jolla he itse omaa elämäntilannettaan ja moraalisia valintojaan kuvaavat.

5 “ON RISTEILTY METTÄT JA MAAT JA ASUNTOLAT KAIKKI KIERRETTY”

*Asko: ”Me oltiin täällä jo 80-luvulla..sitte mä oon risteilly pitkin mettiä,maita ja mantuja ja asuntolat kaikki kierretty..Tuloksetta. Asuntolat pystyyn laulelin, ettei tarvii mennä, ku ei ne oo ihmisten paikkoja.”
Nina: ”Joo...monta vuotta asunnotta kiertäny viimeinen jakso yheksän vuotta. ”RH 2.*

Eläminen kadulla on työlästä ja rasittavaa, mutta analysoidessani asunnottomien ryhmähaastatteluja hämmästyin monesti sitä, kuinka humoristisesti he kuvasivat rankkoja elinolojaan. Se, että kykenee säilyttämään huumorintajunsa olosuhteissa, joissa seuraavasta yöpaikasta ei ole tietoa, kertoo paitsi ihmisluonteen joustavuudesta kenties myös siitä, että eläminen kädestä suuhun pakottaa kehittämään erilaisia psyykkisiä selviytymisstrategioita, joista huumori on yksi; jos et muuta voi, naura edes. Huumori ei ole vain hymyä kyynelten läpi eikä sillä pyritä mitätöimään asunnottomuuteen liittyvää kurjuutta ja kärsimystä, vaan osoitus siitä, että ihminen säilyttää subjektiivensa vaikeissakin olosuhteissa. Mikään ympäristön antama leima tai rooli (juoppo, narkkari, asunnoton) ei deterministisesti ohjaa ihmisen toimintaa, vaan ihmiselle jää aina vapaus valita itsensä jonakin. Tarkoitan sitä, että vaikka ympäristö pakottaisi ihmisen johonkin stigmatisoituun rooliin, niin siinäkin roolissa vapaus valita itsensä jonakin säilyy. Ihminen valitsee itse roolinsa toteuttamisen tavan. (Särkelä 1993, 70–72; Stringer 2000,176.)

5.1 ”Kavereiden nurkissa”

Tie vuokra-asunnosta katuasunnottomuuteen kulkee vuokra-asunnon menettämisen jälkeen useimmiten sukulaisten ja tuttavien luona asumisen kautta absoluuttisesti asunnottomaksi. Kun vuokra-asunto on menetetty eikä ra-

haa ole, ovat vaihtoehdot vähissä. Niitä on jäljellä kolme: majoittuminen sukulaisten tai tuttavien luo, siirtyminen asuntolaan tai kadulle.

Veikko: ”Aika monessakin paikassa oon asunu. Dokaamista..jäi vuokrat maksamatta.”

Berit: ”Mulle on sattunu vähän yhtä sun toista. Itse aiheutettua kumminkin. Kun mä jouduin asunnottomaks, niin periaatteessa mut jätettiin ihan yksin.”

*Einari: ”Ku sä lähet tonne, ni sä et pääse mihinkään, jos sulla ei oo rahaa. Sä et voi tehdä mitään. Sit jos sä et ees tiedä mihin sä oot menossa tai mistä haet jotain. Kaikki tiedot, mitä mä oon saanu, on kaverien kautta ja näist paikoista. Kuitenkin aina jälkeensä. Viimeistään siinä vaiheessa, kun saat hädän jostain kämpästä, sulle pitäis lyödä semmonen puhe-
linluettelon kokoinen opus mukaan, jossa on kaikki tiedot, mitä tarviit, kun saat hädän. Mistä saa ruokaa, mistä rahaa, mistä vaatteita, missä voit käydä pesulla.. ”Rh 7*

Osan sukulaisten ja tuttavien luona tilapäisesti asuvien ongelmana ovat lähinnä pääkaupunkiseudun pienten ja halpojen asuntojen puute sekä tuloihin nähden liian korkeat asumiskustannukset. Epävarmoissa asumissuhteissa asuvia tai asunnottomuusuhan alla eläviä saattaa Helsingissä olla kymmeniä tuhansia. (Korhonen 2002, 9.) Ruotsissa on havaittu selvä asunnottomuuden kasvu juuri tässä ryhmässä. Siellä 26 prosenttia asunnottomista eli asunnottomuusuhan alla joko tilapäisesti ja vailla vuokrasopimusta omaisten tai tuttavien luona tai heillä oli vain tilapäinen asunto tai alle kolmen kuukauden alivuokralaissopimus. (Hemlöshet i Sverige 2005,7.) Haastateltavista osakoki erityisen häpeälliseksi sukulaisten tai tuttavien nurkissa asumisen.

Timo: ”Se asunnottomuus, se et jos joutuu kavereitten punkissa, nurkissa nukkumaan, niinku patjoilla, niin se on yhtä asunnottomuutta..”

Pentti: ”Se on vielä kurjempaa kuin tää.. (asuntola-asuminen/HT)

Timo: ”Se on kurjempaa kuin täällä... ” Rh 1

Joskus voi välttyä varsinaiselta asunnottomuudelta palaamalla asumaan ”pimeästi” vanhempien, varsinkin äidin luo. Muiden sukulaisten ja tuttavien luona asumisaikojen pituus vaihtelee sukulaisuus- ja tuttavuussuhteen

luonteen mukaan. Mikäli tuttava on vaihtuva poika- tai tyttöystävä, asumisaika voi olla pidempi, muiden sukulaisten luona yleensä vain muutamasta päivästä muutamaaan kuukauteen. Jotkut kuitenkin sinnittelevät kiertelemällä jatkuvasti eri tuttavien ja sukulaisten nurkissa.

Sami: ”Joo, vanhemmilla asuin. Se oli siksi, että sossusta sai sataasen enemmän..”

Vicky: ”Mä nukkusin kavereitten luona ja tollain. Tosi raskastahan se oli. Ei tienny koskaan, minne menee yöks. Piti aina käydä tai soitella kaikki ihmiset läpi.”

Haastattelija: ”Oliko aina joku, joka otti luokseen?”

Vicky: ”No ei ihan aina ollu. Silloin kävelin ulkona, ettei jäätyny pysyyn. Sit mä asuin yhen ystävän luona jonkun aikaa kun ei omaa asuntoa ollu. Se sano mulle lopuks, et nyt pitäis lähteä. Siellä me tehtiin ruokaa ihan sisällä. ”Rh 6

Kimppa-asuminen on nuoruuteen yleisesti kuuluva hyväksytty asumismuoto. Huumeiden aktiivikäyttäjille kiertelevä asuminen eri tuttavien ”luukuissa” on yleistä, sillä niissä on mahdollista myydä, ostaa ja käyttää huumeita. Samankaltainen elämäntapa yhdistää. (Knuuti 2007, 61; Granfelt 2003a, 39; Linderborg 2001, 131–132; Ouellet ym. 1991, 64–85.) ”Luukkujen” paljastuminen ja niihin liittyvä häiriökäyttäytyminen johtaa lähes aina myös omistajan tai päävuokralaisen häätöön ja asunnottomaksi joutuu saman tien useampi.

Harri: ”Sit oli VVO:n asunto Kannelmäessä... sit niinku siellä kävi epä määräisen näköstä porukkaa. Siinä joku puhu päälle ja sit joku sattuu oleen sellanen pitkätukka, niin siit tuli varotus ja sit häätö”. Rh 5

Haastattelujen perusteella sukulaiset ja tuttavat säilyvät muutamilla asunnottomuuskierteessä olevilla yhtenä pysyvänä asumisvaihtoehtona muiden majoitusvaihtoehtojen ohella. Useimmilla kuitenkin sukulaiset ja tuttavat -majoitus käytetään loppuun jo asunnottomuuskierteen alkaessa.

Masa: ”..totaalista asunnottomuutta on ollu neljä vuotta et ihan kaverien

*nurkiss asunu. Mä oon ollu hirveen huono mihinkään asuntoloihin me-
neen, et mä oon sit nukkunu roskiksis tai kaverien luona, kenen luo on
päässy. Kesällä dösiksell ja tolleen noin... ” Rh 2*

5.2 ”Lintsillä”

Lintsi on Murron (1978, 130–132) määritelmän mukaan asunnottomien alkoholistien kokoontumispaikka, jossa myös yövytään. Haastatteluiden perusteella näyttää todennäköiseltä, että sellaisia asunnottomia henkilöitä, jotka eläisivät pysyvästi ulkona (lintsillä) ympäri vuoden eivätkä missään vaiheessa käyttäisi asuntoloita, ensisuojaia, päiväkeskuksia tai päihdehuollon laitospalveluja on hyvin vähän, jos lainkaan.

Kun seisoo yksin nyssyköineen kadulla, on asiat mietittävä uudestaan, priorisoitava. Tärkeimmäksi nousevat perustarpeiden tyydyttäminen nukkuminen, syöminen, peseytyminen ja toimeentulo. Toisaalta perustarpeiden tyydyttämisen sijasta priorisointilistan kärkeen voi myös nousta päihdeiden saannin turvaaminen ja hankkiminen. Päihdekierteessä muut tarpeet menettävät merkityksensä eikä niitä tunnista. Päihdekierteessä elämä on arvaamatonta, suunnittelematonta, päämäärätöntä ajalehtimistä, jossa aika menettää merkityksensä. Päihdekierteessä voi mennä yhtäjaksoisesti päiviä tai vuosia. Muut perustarpeet aktivoituvat niinä hetkinä ja ajanjaksoina, jolloin päihdekierteeseen syystä tai toisesta katkeaa joko laitoshoidossa tai omin avuin. (esim. Nuorvala 1999, 53–54; Törmä & Huotari 2005, 86–99; Forssen 2005, 67–70.)

Tuomo: ”Mä oon asunu syksyn, kokonaisen talven ulkona, rapuissa. Siis ihan mihin tahansa vaan pääsi (sisälle/HT)..ja siis se on aivan kauheaa...”

Kalle: ”Mulla taas oli hyvä koija tossa Ilmalan aseman yläpuolella. Se oli silloin kun Harkimon jäähallia tehtiin..mulla oli kaksinkertaiset uretaanieristeet, kaasuhellat ja kaikki”

Rh 1

Asunnottomien sosiaalipalvelutoimiston (myöhemmin ASSO) viranomaisarvion mukaan on olemassa tietty ulkona asuvien tyyppi, joka majoittuu makuualustalla erilaisissa syvennyksissä tai lehtilaatikoissa. Nämä ihmiset saat-

tavat olla mielenterveyspuolelta pois pudonneita tai niihin kiinnittymättömiä. Perinteisissä koirissa asuvia ei juurikaan enää ole. Uudet ”katuasujat” asuvat pääasiassa vanhoissa asuntovaunuissa tai autoissa. Pysyväisluontoisesti maastossa asuvia on vaikea tavoittaa ja lukumäärää vaikea arvioida, koska he vaihtelevat yöpymispaikkaa. (Suvanto & Suvanto 2004; Tt 12.)

Törmän ja Huotarin (2005, 24) tekemän selvityksen mukaan, jossa haastateltiin erään helsinkiläisen päiväkeskuksen 81 asiakasta, yksitoista (14 %) ilmoitti yöpyvänsä ulkona rappukäytävissä, pusikoissa, kylmissä mökeissä ja autoissa. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat tutkijoiden mukaan huono-osaisimmat ja moniongelmaisimmat päihteiden käyttäjät.

Simo: ”Mä oon 75-prosenttisesti kadulla. Loppuajan olen sitten monessa paikassa. Muutaman kerran laivalla. Se on paikka, missä pääsee nukkumaan. Kovassa pakkasessa ei ole helppoa olla. Jos ihminen jatkuvasti kävelee pitkin katua niin ei sitä jaksa.”

Eero: ”Kyllähän tuolla Töölönlahdella vois olla yönsä. Mä oon päässyt hyvin, pakkasessa oon asunu Kirvesmiehenkadulla (talvella 2006 avattu ensisuojan lisäosa/HT). Todella mahtavaa. ”Rh 3

Läpi yön käveleminen ei ole mitenkään harvinaista, jos yösijaa ei ole löytynyt tai jos päihtymyksen vuoksi ei ole päässyt asuntolaan. Kävelijä pyrkii välillä torkahtamaan tai levähtämään jossakin ja jatkaa taas päämäärätöntä matkaa. Helsingissä on öisin auki vain Vailla vakainaista asuntoa ry:n Yökahvila Kalkkers, joka sijaitsee Kalliossa. Sinne mahtuu sisälle 18 henkilöä kerrallaan eikä siellä ole mahdollisuutta päästä pitkälle.

Työntekijän mukaan aamuyön tunteina puuduttava kurjuus paljastuu alastomimmillaan, kun ihmiset nuokkuvat pöytien ympärillä (Tt 6). Aamun sarastaessa päiväkeskusten tai sellaisten paikkojen avautuminen, joihin yöllä ei ollut pääsyä, mahdollistaa lepäämisen. Päiväkeskuksissa yön kulkija saattaa istua tuntikaupalla unen ja valveen välisessä horrostilassa. Itä-Helsingissä sijaitseva päiväkeskus onkin muuttanut yhden huoneen makuusaliksi, jonne on tuotu muutama laveri, jotta väsyneimmillä olisi mahdollisuus nukkua päivällä (tutustumiskäynti).

Pelko pakottaa kävelemään ja pelko on aina läsnä oleva seuralainen. Nukkuminen ulkona edellyttää suhteellisen turvallisen ja rauhallisen yöpymispaikan löytämistä, jotta ei joutuisi pahoinpidellyksi tai ryöstetyksi ja pystyi-

si nukahtamaan. Tilan pitää tarjota myös jonkinlaista suojaa sateelta ja kylmältä, siksi suljetut tilat, kuten raput, hylätyt autot, WC-tilat, satamakontit ja lehtilaatikot ovat suosittuja paikkoja.

Väinö: ”Riippuu tietysti, missä nukkuu, mutta me vanhat lintsarit eli ulkona nukkujat tiedämme omat paikat, missä me saadaan olla rauhassa. Ei mitään vaaraa. ”Rh 8

Helsingissä ei voi yöpyä kadun kulmissa patjoilla, sillä Helsinki on hyvin vartioitu kaupunki, jossa on tehokas tekninen valvonta kameroineen ja liiketunnistimineen sekä hyvin toimivat vartiointiliikkeet. Päihdekiinniotoista suurin osa tapahtuu julkisilla paikoilla ja ruuhkaisimpaan aikaan. Tämä viittaisi siihen, että poliisin tekemiin päihdekiinniottoihin sisältyy myös julkisten paikkojen siivoamisstrategia, sillä suurin osa kiinniotoista Helsingissä tehtiin vuonna 2006 liike- ja liikenneaukioilta ja kauppakeskuksista kuten Kluuvi, Kallio, Kaivopuisto, Munkkisaari, Kamppi ja Itäkeskus. (Noponen 2006, 58–62). Majoittuminen julkisille paikoille puistoihin, aukioille, rapujen syvennyksiin tai porttikäytäviin Pariisin asunnottomien tapaan ei siis onnistu (Granfelt 1998,69; Rantanen 2006).

Olli: ”Kyll mä oon seurannu vuoskausii tai vuoskymmenii tätä touhuu. Kun ilmat alkaa lämpenee ni ihmisill alkaa tennarit sutii..”

Masa: ”Joo, se on ihan totta.”

Olli: ”Pärjää lintsillä. Voi koisaila milloin missäkin. Se on aika yleistä, ett monet panee teltantyingän pystyyn.”

Masa: ”Mulla oli vaikeeta toi joulutammihelmikuu, ku oli pimee aika...nyt ku on valosampaa, on paljon levottomampi. Ku mäki oon semmonen kesän lapsi.. ”Rh 2

Suomessa on selkeät vuodenajat. Syksyllä on koleaa ja märkää, keväällä lämmintä ja märkää ja kesään kuuluvat yöttömät yöt ja helteet. Keväällä, kesällä ja vielä syksylläkin voi nukkua missä tahansa, minne voi kätkeytyä torkkumaan muutamaksi tunniksi pelkäämättä. Useimmat telttailevat. Talvella on kylmiä pakkaspäiviä ja lunta, jolloin tilanne on toinen.

Asko: ”Kyllähän me ollaan metässä asuttu kahdenkymmenen asteen pak-

kasessa.”

Nina: ”Ei se oikeen hyvä asia ollu. Oltiin me puoli vuotta? Sitte oli pakko häipyä, kun telttä vuoti. Oltiin siellä lumen keskellä..”

Asko: ”Katolle tuli liikaa lunta. ”Rh 2

Useimpien välttämättömät tavarat kulkevat mukana. Ne on sullottu erikoisiin reppuihin, kasseihin ja muovikasseihin. Niissä kulkee mukana koko omaisuus. Kun joutuu vaikkapa päihteidenkäytön vuoksi lähtemään asuntolasta tai ryyppyputki jää päälle, asuntolaan jäävät myös ne vähät tavarat papereineen, jotka omistaa.

Harri: ”Tavarat on kans siellä sun täällä. Tälläkin hetkellä on tavaroita broidin verkkokellarissa ja myös kaverin verkkokellarissa on jotain kamaa. Eikä enää edes muista, mitä siellä on. Pitäis joskus käydä kurkkaa niitä.”

Alisa: ”Malmilla oli verkkokellari ja sieltä meni kaikki, kun sossut ei enää suostuneet maksamaan varaston kallista vuokraa.”Rh 5

Kiertelevä elämäntapa, jossa yövytään milloin rapuissa, milloin autoissa, teltoissa ja asuntoloissa, vaikeuttaa asiapapereiden ja muiden viranomaisissa tarvittavien dokumenttien mukana kuljettamista. Kiertelevän elämän alkaessa suurin osa tavaroista (vaatteet, erilaiset paperit ja dokumentit, huonekalut, astiat, soittimet, pienkoneet) on jätetty säilöön eri majoituspaikkoihin, arvokkaampi myyty, viety divariin tai pantattu. Monet ovat saaneet hädän, jonka yhteydessä tavarat on sijoitettu kaupungin varastoon odottelemaan parempia aikoja.

5.3 ”On aika vaikee lähtee rapusta töihin”

Valtaosa haastatelluista pitkäaikaisasunnottomista on työttömiä. Se ei ole sinänsä uutta, sillä useissa asunnottomuutta kuvaavissa tutkimuksissa todetaan pitkään asunnottomina olleiden olevan eri syistä työhön kykenemättömiä ainakin ajoittain (Granfelt 2003a, 12).

Työkykyisille on ollut aikaisemmin tarjolla erilaisia apu- ja sekatöitä, joihin kouluttamatonkin on päässyt. Palkka on maksettu käteen jopa muutama tunnin työrupeamasta. Nykyisin tällaisia töitä ei juurikaan ole. (Mur-

to 2006,140; Palola 2006, 104–105; Knuuti 2007, 66.) Osa asunnottomista on yrittänyt sinnitellä työssä asunnottomuudesta huolimatta.

Tuomo: ”Mullakin on se, ett kyll mä oon töitä tehny, mutta se on niin päät-kätöitä, mitä nykyään saa, et se on siitä kahesta kuukaudesta puoleen vuo-teen. Kyl mielellään työtä teen, mut on ikävää olla kaks kuukautta töissä. Just ehtii päästä töitten makuun ja sit se on loppu. ”Rh1

Työelämässä tapahtuneet muutokset ovat laman jälkeen olleet rajuja. Epä-tyypillisistä työsuhteista, pätkätöistä, on tullut arkipäivää. Suomi on EU:n kärkimaita määräaikaississa työsuhteissa. (Kauhanen 2007,100–112.) Työ tuo elämään jatkuvuutta ja tarkoituksenmukaisuutta. Työelämästä syrjäytyminen horjuttaa itsetuntoa siinä määrin, että kohti parempaa huomista on vaikea ponnistella. Lyhytaikaiset työsuhteet eivät myöskään ehdi normalisoida taloudellista tilannetta ennen uutta työttömyysjaksoa. Työttömyys ja rahapula rajoittavat mahdollisuuksia viettää muiden ihmisten kaltaista tavallista elämää.

Birgitta: ”Jossain vaiheessa mulle tuli työvoimatoimistosta tarjouksia, et nyt on pakko mennä töihin, kun jotain on tarjolla. Sitten minä aloin ajatella, että herranen aika, olenko minä kypsä siihen. Mutta jos olisinkin ollut, vaikka minä koen, että olen vieläkin traumatisoitunut, niin koko raha, vaikka tekisin ympärivuorokautisesti töitä, niin minä en saisi käteeni penniäkään enempiä kuin oonko tekemättä työtä vai teenkö työtä.”

Aino: ”Mulla on ihan sama juttu. Mulla ei nouse tulot yhtään vaikka mä kävisin töissä. Mä oon sitä mieltä,että jos ihminen käy töissä niin sen pitää pystyä elämään sillä palkalla kanssa, ettei kaikki mene peruselämiseen ruokaan ja vaatteisiin. Mutta kun se on niin, että jos meet töihin, niin ulosottomies vetää heti kolmasosan palkasta ja sit joudut kuitenkin juoksemaan sosiaalivirastossa. ”Rh 12

Haastattelun perusteella kyseessä ei ole pelkkä työhaluttomuus tai lais-kuus, vaan haastateltavat pohtivat hyvinkin rationaalisesti omaa taloudellista tilannettaan, millä ehdoilla työnteko on kannattavaa ja parantaako se aidosti elämäntilannetta. Työssä käyntiin liittyvät pakolliset menot, kuten Ainokin toteaa, voivat tehdä työnteosta kannattamatonta.

Anneli Pohjolan (2001,193–194) mukaan pitkäaikaisista toimeentulotuen asiakkaista puhutaan arkikielellä herkästi ihmisinä, jotka ovat työhaluttomia, karttavat työtä ja elävät yhteiskunnan siivellä. Työvoimaviranomaiset puhuvat vastaavasti henkilöistä, jotka eivät ole työmarkkinoiden käytettävissä (työhaluttomuutensa tai passiivisuutensa vuoksi) tai jotka ovat vajaakuntoisia tai työkyvyttömiä. Ensimmäinen luokittelu toimeentulotuen asiakkaista on negatiivissävyinen, mutta jälkimmäiseen työvoimaviranomaisen puheeseen sisältyy myös hyväksyttävä syy työttömyydelle.

Seuraavassa haastattelunpöytäkirjassa kokeneemmat asunnottomat informoivat kokemattomampaa kuin ohimennen selviytymisstrategiasta ja toimintatavoista, joilla toimeentuloon liittyviä ongelmia voi työttömänä ja asunnottomana hoitaa.

Tuomo: ”Kyllä sitä ulkona asuessa aina paikan löytää, mut se millasta elämä on ja mitä sä pystyt [...] mä kun esimerkiks asuin sen talven ulkona ni mä kävin töissä. Heräsin aamulla rapusta kello seittemän ja menin kahkeksaan töihin ja voin sanoa, että aika rankkaa oli. Se työsuhde ei kestäny kahta kuukautta pitempään. Rapusta on aika vaikee lähtee töihin.”

Pentti: ”Kun sulla on työpaikka, mutta ei asuntoo niin työnantaja ei ota sua töihin ja kun sulla ei oo asuntoo sä et voi saada töitä ja sä et voi saada asuntoo jos sulla ei ole töitä että tässäkin terveisiä päättäjille.”

Heikki: ”Mutta postiosoite riittää, ei tarvii olla vuokra-asuntoa.”

Jussi: ”Poste restantekin riittää. Kun vaan on käynny maistraatissa että kuuluu Helsingin kaupunkiin. Sillon saa sen toimeentulotukihakemuksen.

”Rh 1

Toimeentulotuki on viimesijainen turva, kun muut toimeentulon lähteet eivät ole pystyneet takaamaan yksilölle riittäviä elinehtoja. Kun toimeentulotuen myöntämisen ehdot kiristyivät 1990-luvulla, toimeentulotukea saavien määrä väheni. Tilastollisesti huono-osaisten tilanne näytti paradoksaalisesti parantuneen, koska yhä harvempi sai toimeentulotukea. Normitulon alittavalla on oikeus toimeentulotukeen, mutta edellytyksenä on avun hakeminen. Tuki myönnetään vain hakemuksesta. Kuitenkaan osa tarvitsijoista ei hae tukea, vaikka tulojen perusteella olisi siihen oikeutettukin. (Kangas-Ritakallio 2005, 49–50.) Jotkut haastateltavat olivat erittäin ylpeitä siitä, ettei heidän tarvinnut asioida sosiaalipalvelutoimistossa. He kokivat ole-

vansa oman elämänsä herroja, kun eivät joutuneet anomaan rahaa virkailijoilta ja saivat itse päättää, mihin rahansa käyttävät.

Simo: ”Mä en ole sosiaalihuollosta saanu koskaan rahaa näissä puitteissa, mitä on ollu tarjolla. En mä ole saanu mistään. Mulla on eläke ja omat tulot. Mä voin syödä ja juoda ja pistää persiistä alas. ”Rh 3

Haastatteluihin osallistuneet kertoivat saavansa eläkettä, työmarkkinatukea ja/tai toimeentulotukea, muutamat olivat työssä. Osa asunnottomista koki olevansa fyysisesti tai psyykkisesti työkyvyttömiä, mutta heillä ei ole ollut kykyä tai mahdollisuutta hakeutua työkyvyn arviointiin ja eläkkeelle. Sosiaalipalvelutoimiston työntekijätkin olivat tietoisia tilanteesta, ja eräs heistä kertoikin haastattelussa, ettei kaikilla hänen asiakkailtaan ole mahdollisuutta sijoittua normaaliin työelämään, joten sellaista ei edes aseteta tavoitteeksi.

”Niit on erilaisii (asiakkaita/HT), osa on ammattikoulussa, osa on töissä tai sitte pärjää, osa on ollut välillä jossain kuntouttavassa työtoiminnassa ja tälle...ett ei siis mihinkään varsinaiseen normalityöelämään mukaan..me ollaan (eläkeprojektit/HT) saatu hirveesti ihmisiä eläkkeelle, joka on ihan mejän perustyötä. ”Tt 9

Myös haastatellut asunnottomat korostivat eläkkeelle pääsyn tärkeyttä, ettei tarvitsisi enää ikääntyvänä ihmisenä muodon vuoksi yrittää työllistyä, kun se ei yli 50-vuotiaalle ammattitaitoisellekaan ihmiselle ole helppoa (Hänninen & Karjalainen 2007,176).

Pentti: ”Täs oli just viime vuonna Alppilan seurakunnassa työttömille näistä uusista laeista, kuinka halutaan saada eläkkeelle nämä ihmiset, joiden on mahdotonta saada töitä. Ja tätä on nyt vähän toteutettu, mutta ei riittävällä nopeudella ja se on huono juttu. Niitten pitäis saada eläkepäätös heti, kun ei raukat voi saada töitä.”

Jussi: ”Ei, ei yli 50-vuotias enää töitä saa. 55 ja siitä eläkkeelle, suoraan eläkkeelle, ei mihinkään putkeen. ” Rh 1

Useimmat pitkään asunnottomana olleet ovat myös päihteiden ongelmakäyttäjiä. Ammattimainen rikollinen toiminta vaatii sen verran voimavaro-

ja, neuvokkuutta ja rohkeutta, ettei monikaan heistä siihen kykene. Tyypillisintä on näpistely ja myymälävarkaudet. Varastetaan ruokaa, olutta ja joskus vaatteita. (Anderson 1988, 83; Knuuti 2007,19.)

Masa: ”Mul kävi puolitoista vuotta sitten jännästi. Mä olin yhes kaupassa, pöllin kolme siiderii, laitoin hibaan. Menin kassalle. Sielt tuli lihatiskin takaa kaks äijää ja sano, ett mennäis tonne takahuoneeseen. Onks sulla tuolla hihassa mitään? No mä sanoin, ett kyl mulla on. Näkeehän ne nyt kun oli kamerast tsiigannu. Mä otin ne siiderit pois hihasta. Sit se toinen vartija sano, ett mitäs me tehdään sulle? Ja mä heitin siihen, että sovitaanks sellanen diili, et mä en tuu enää ikinä tähän kauppaan. Joo et tehdään näin, tää on hyvä diili, ne sano ja heitti mut takaovesta pihalle..”

Olli: ”Kyll sen näkee, selvin päin, ku ne menee paskasis vaatteissa..siin näkee oikeestaan vähän ittensä. Silleen ku ne menee, pälyilee joka suuntaan..pälyilee ja ihmettelee sen jälkeen, kuka vasikoi...et ku pyörii tuol keskustassa niin näkee, ketkä on ritsareita...ei tarvi olla mikään ruudin eikä dynamiitin keksijä [...] Mä oon meinannu sanoo, et vähän siistimät kuteet. ”Rh 2

Asunnottomilla päihdeongelmaisilla on myös muita ryhmiä suurempi riski joutua maksamattomien sakkujen vuoksi vankilaan (Kilpeläinen 2002,3).

Urho: ”Mä kävelen rappusissa aina tämä oikea jalka edellä tai väärin päin. En ole yrittänyt hakea eläkettä, koska mulla on toista sataa rikesakkoa ja ajattelin, etten minä niitä maksa,että ne menisi vanhaksi, mutta eihän ne koskaan mene.. RH 8

Aikaisemmin poliisin määräämät maksamattomat sakot voitiin muuntaa vankeuspäiviksi. Yhdestä sakkorangaistuksesta aiheutuva muuntorangaistus saattoi vaihdella 4–90 vankeuspäivään (Kilpeläinen 2003, 6). Vuonna 2008 eduskunta hyväksyi sakon muuntorangaistusta koskevan lakimuutoksen. Muutoksesta seuraa, ettei poliisin määräämiä ja maksamatta jääneitä sakkoja muuteta enää vankeudeksi. Tuomioistuimen määräämiin sakkoihin muutoksella ei ole vaikutusta, eli ne voidaan muuntaa edelleen vankeudeksi. (Rikoslain muutos 1.6.2008.)

Antti: ”Musta oli hauskaa elää yhteiskunnan ulkopuolella, kun ei saanut mistään rahaa.

Mä opin nauttimaan elämän kummallisista asioista. Joskus sitä hortoili kadulla, pummaili, löys röökin tai viistoista tyhjää kaljapulloa – jippii, mä saan näillä jauhelihaa. Se oli tosi hauskaa. Mun kaverit kyl sano, et toi ukko on ihan sekaisin. ”Rh 9

Suomessa vuonna 2003 voimaan tulleen järjestyslain mukaan kerjääminen ei ole kiellettyä ja poliisi voi puuttua siihen vain, mikäli se on häiritsevää. Kerjäläinen yrittää vedota ohikulkijoiden sääliin hiljaisella ja anovalla olemuksellaan. Laitapuolen kulkijat kerjäävät harvoin, sillä heidän habituksensa herättää ennemminkin vastenmielisyyttä kuin sääliä. He eivät myöskään kaupustele koskaan, sillä heillä ei ole mitään kaupusteltavaa. Pummaaminen on yleisempää. Se eroaa kerjäämisestä siten, että ohikulkijalta pyydetään suoraan euroa tai paria ja yritetään erilaisin selityksin vedota ohikulkijan sääliin. Useimmiten saalis jää heikoksi.

Masa: ”[...] sit vaan assoon, perustoimeentulotuki kolme ja puol hunttii kuussa se anto handuun ja sillä pärjättiin, miten pärjättiin. Ja sitte kaverit oli kelan päivärahoil, dokattiin niit rahoja sit, ja sit maksettiin omista pois ku sai taas omat.”

Pera: ”Pakkohan se on jostain sitä rahaa.. ”RH 2

Raha on välttämätön maksuväline nykyisessä yhteiskunnassa. Se mahdollistaa välttämättömien perustarpeiden tyydyttämisen, mutta myös kuluttamisen. Kulutusyhteiskunnassa on vaikea elää rahattomana. Raha on resursi. (Vanhala 2005, 83–84.) Mikäli rahaa ei ole, eläminen alkaa muistuttaa luontaistaloutta, jossa palveluja tai hyödykkeitä vaihdetaan palveluihin. Hyödykkeet, esimerkiksi velaksi ostetut huumeet, on kuitenkin maksettava tavalla tai toisella. Uhkaavalla ja väkivaltaisella huumevelkojen perinnällä on tarkoitus osoittaa muille ”velallisille”, että huumevelkoja ei saa anteeksi.

Kukaan haastatelluista ei kutsunut itseään köyhäksi, vaikka lähes kaikki heistä täyttäisivät useammankin köyhyysmääritelmän kriteerit. Heiltä puuttuu elämisen taso, jota yhteiskunnassa pidetään normin mukaisena, toimeentulo jää alle mediaanitulosta määritellyn 60 prosentin tulorajan ja useat ovat toimeentulotukiasiakkaita. Haastattelussa korostettiin omaa selviytymistä

ja tehtiin eroa ”todellisiin köyhiin”

Antti: ”Mä sanoin jollekulle joka täällä valitti köyhyydestä, et te ette tiedä köyhyydestä mitään, jos pannaan työttömyyskorvaus, vähän yli neljä sataa kouraan. Köyhyyttä on se, et sä oot yksinhuoltaja ja sulla on kolme alle kouluikästä lasta, kun kaikki menee sun lapsiin. Mut yksin neljällääsdalla sä et oo köyhä!” Rh 9

Se, että haastateltavat eivät kokeneet olevansa köyhiä, ei ole köyhyystutkimuksissa mitenkään poikkeavaa. Ihmiset sopeutuvat tulotasoonsa ja huo-noihin oloihinsa, mikä on köyhyyden määrittelyssä yksi subjektiiviseen lähestymistapaan liittyvä ongelma. Arkiajattelussa köyhyys määrittyy useimmiten juuri rahan puutteena, mutta laajemmin köyhyydessä on kyse taloudellisten resurssien puutteesta johtuvasta sosiaalisen toimintakyvyn rajoituneisuudesta. Kyseessä ei ole pelkästään fyysinen toimintakyky – asuminen, ravinto, vaatetus, terveys – vaan ihmiseltä puuttuvat myös sosiaalisen toimintakyvyn edellytykset osallistua, elää ja kuluttaa niin, että tarpeentyydytys täyttää tietyt yhteiskunnan mukaiset laatuvaatimukset. Tämän vuoksi subjektiivista köyhyyskokemusta ei voi pitää yksinään yhteiskunnassa vallitsevan köyhyyden mittarina eikä päätöksenteon kriteerinä esimerkiksi sosiaaliavun myöntämisessä. (Kangas & Ritakallio 2005, 28–48.)

Köyhyyden mittaamiseksi on kehitetty useita erilaisia mittareita. Köyhyysrajan määritteleminen on sopimuksenvaraista, ja sitä on vaikea perustella tieteellisesti, mutta yleisimmin käytetty mittari köyhyydelle on taloudellisten resurssien riittämättömyys. (Lindqvist 2003 a,3; Moisio 2006, 639; Ritakallio 2007,125.) EU:ssa on vuodesta 2001 lähtien määritelty köyhyysrajaksi 60% kunkin vuoden kansalaisten mediaanitulosta. Suomessa se oli 800–900 € kuukaudessa vuonna 2006. (Hänninen & Karjalainen 2007, 175; Ritakallio 2007,134.) Köyhyysrajan määrittely vaikuttaa siihen, ketkä määritellään köyhiksi (Lindqvist 2003 a, 3).

”Hei Hannele! Mun piti vielä tarkistaa, puhuinko kahvitauolla palturia niistä omista vaikeasti asutettavien asiakkaideni tuloista. Katsoin bruttotulot kolmesta asiakkaasta, jotka viimeksi olen joutunut uloskirjoittamaan (=hätäämään) tukikodilta väkivaltaisen tai muuten häiritsevän käyttäytymisen vuoksi. Kaikki kolme siis asuivat asuntolassa ennen tuki-

kotiin muuttoa ja palasivat häädön jälkeen takaisin asuntolaan eli näkyvät tilastoissa asunnottomina. Tässä tiedot: mies synt. 1944 bruttoeläke 896,90 €/kk, mies synt. 1939 bruttoeläke 1017,15 €/kk ja mies synt. 1931 bruttoeläke 735,30 €/kk. Nuo ovat peruseläkkeitä eli eivät sisällä asumistukia, eläkkeensaajan hoitotukia tms. etuuksia, joihin asiakas saataisi olla oikeutettu. En tiedä, onko minulla vääristynyt käsitys köyhyysrajasta, mutta minusta nuo ovat ihan kohtalaisia tuloja [...] Eli ei voi ainakaan jokaisesta vaikeasti asutettavasta asunnottomasta sanoa, että olisivat köyhiä ja kipeitä – kipeitä kylläkin siitäkkin edestä! ”sosiaalityöntekijä sähköpostilla 17.10.2006

Sosiaalista syrjäytymistä pidetään pitkään jatkuneen köyhyyden seurauksena, jossa yksilön tilanne muodostuu hänen vähäisten resurssiensa vuoksi sellaiseksi, että hänen on mahdotonta osallistua yhteiskunnassa kaikille jäsenille normaaleina pidettyihin toimintoihin. Häneltä puuttuu sellainen elämisen taso, jota yhteiskunnassa pidetään normin mukaisena. (Townsend 1979, 31.) Tämän määritelmän mukaan köyhyys on aina ytimeltään taloudellista eli rahan puutetta. Tunnusmerkkeinä voivat olla huonot asuinolot, huono terveydentila, sosiaaliset suhteet, toimeentulotuen asiakkuus sekä vähittäinen syrjäytyminen kokonaan työmarkkinoilta (Lindqvist 2003b, 9; Kangas & Ritakallio 2005, 29).

5.4 ”Eikä sitä joka päivä tarvi syödäkään”

Asunnottomana ruokailu on satunnaista ja ravitsemus puutteellista. Päihdekierteessä ruokailu unohtuu lähes tyystin. Juomisvaiheen aikana juotavan hankkiminen on tärkeämpää kuin ruuan. Alkoholista tulee ruuan korvike. (Murto 1978,166.) Perustarpeita tyydytetään myös varastelemalla. Päihdeidenkäyttäjät tupakoivat muuta väestöä useammin. Tupakointi on kallista (noin 3,90 € /aski), joten tupakan laadusta tingitään ja kääritään sätkiä.

Jussi: ”Puuroo saa joka päivä..”

Heikki: ”Jos on rahaa niin ruokaa saa ravintoloista edullisesti, 5–6 € seisova pöytä.”

Tuomo: ”Sit on leipäjonot..Pelastusarmeijan tai en tiedä minkä..jossain kirkoissa voi käydä syömässä..”

Kalle: ”Ja dyykkailee roskiksista.”

Tuomo: ”No pahimmassa tapauksessa, joo. Ja kyllä mä joudun myöntää, ett kyllä jouduin varastelemaan ruokaa hyvin paljon, ihan siihen, ett mä pystyn elämään.”

Heikki: ”Pakko ottaa ilman muuta. Jollei oo rahaa... menee kauppaan ostaan makkaraa tai muuta pizzaa, ei vitsi..”

Tuomo: ”..onhan se väärin, ethän sä saa varastaa, mut minkäs teet, kun vatsa kurnii.”

Rh 1

Jos nälkä yllättää eikä ole liian päihtynyt tai muuten huonossa kunnossa, ruokaa hankitaan sieltä, mistä sitä saa. Ruuan jakelupisteet, päiväkeskusten, yksityisten yhdistysten ja seurakuntien euron parin maksavat aamiaiset ja lounaspaikat ovat tiedossa. Niistä myös tiedotetaan melko hyvin. Asuntoloiden ja päiväkeskusten seinillä on ilmoituksia avustus- ja ruuanjakelupisteistä. Viimeksi seurakuntien halvoista aterioista ja ilmaisista elintarvikkelupisteistä tiedotettiin Kirkko ja kaupunki -lehdessä. (Kirkko ja kaupunki 24.10.2007 ja tutustumiskäynnit 11.3.2006, 2.5.2006 ja 15.6.2006.)

Olli: ”Sitä voi käydä safkaas kaupassa hyllyjen välissä..”

Masa: ”No mullon silleen et mun ei oo koskaan tarvinnu mistään roskiksist blokkaa safkaa, Myllypurosta saa safkaa, Rälläkästä..ja kyl noit tyhjii pulloi saa sen verran, et vaik 90 sentin Poprillii, ettei tartte mitään vitun..”

Olli: ”Mä varastin aika paljon.”

Masa: ”Nää on sit nää ekoihmiset, mitkä blokkaa saatana kuolleit vihanneksii roskiksist, ne on sit ihan oma porukkansa. Se nyt on vähä semmosta..”

Asko: ”Ei nykyään kyll tarvi,jos halua kiertää niitä ruokapaikkoja, niit on kirkolla ja kaikkialla.”

Olli: ”Eikä sitä joka päivä tarvi syödäkään.” Rh 2

Ruuan hankkiminen roskalaatikoista on asunnottomuuteen liittyvä kansainvälinen ja melkeinpä ikaikainen keino (Maksimainen 2007, 53–66). Tänä päivänä samalla jäteastialla kohtaavat nälkäänsä ruokaa etsivät sekä vapaaehtoisesti dyykkaavat vaihtoehtonuoret.

Pitkäaikainen ulkona asuminen ja rankka päihteiden käyttö jättävät jälkensä ihmisen koko olemukseen. Laitapuolen kulkijat näyttävät huomattavasti ikäistään vanhemmilta. Hoitamaton ulkonäkö, risaiset hampaat, joka suuntaan harottava pesemätön tukka ja ruokkoamaton parta sekä likaiset vaatteet ja niistä lähtevä haju paljastavat armotta elämän hylkäämän. Rapuissa, hylätyissä autoissa ja metsässä asuessa itsestä ja omasta ulkonäöstä huolehtiminen on vaikeaa. Kampaaja- ja parturikäynnit vaativat rahaa.

Olli: ”Siihen aikaa ku olin lintsillä ni mä en ostanu mitään tälläsii juttui, mitää hygieniajuttuja todellakaan. Ehkä just jonkun halvimmman partakoneen, oranssin värisiä biccejä, jotka raapii verille jossain kapakan vessassa. Kattelee vaan, ettei kukaan tuu. ”

Pera: ”Sekopäissä tuli oranssill bicillä vedetty lettikin kaljuks, huh huh!”

Olli: ”Siin on nostalgiaa siinä tavarassa. ”Rh 2

Päihdekierteessä kiinnostus omasta itsestä huolehtimiseen vähenee, mutta raittiina jaksoina siitä yritetään huolehtia, ja varsinkin naisille ulkonäöstä huolehtiminen on itsetuntokysymys.

Birgitta: ”Mä olin pitkään, etten saanu vaatteita kun korkeintaan kaks paria. Kaupungin varastossa oli vaatteet. Mun oli pakko pestä, et saa puhdasta päälle. Se on aika suuri asia ihmiselle siinä tilanteessa, ett on edes puhtaat vaatteet..psykkisesti.. se vaikuttaa paljon.”

Aino: ”Joo, niin on. Kun tämmöseen tilanteeseen joutuu niin tulee helposti semmonen, ett onks mulla ihmisarvoo enää ollenkaan. Kun kaikki mitä yrität, niin tulee seinä vastaan... ja kun mä olen tottunu koko ikäni, ett mulla on puhtaat vaatteet, etten mä likasissa vaatteissa kulje. ”Rh 12

Haastatteluissa lähes kaikki kertovat käyttävänsä tai käyttäneensä päiväkeskusten peseytymis- ja pyykinpesumahdollisuuksia. Myös päiväkeskusten ja ensisuojiin vaatejakelu on tärkeää. Kirpputoreilta kukaan ei kertonut hakevansa vaatteita, mikä oli hieman yllättävää. Joskus on varastettu UFFin laatikoista vaatteita ja kenkiä. Hätätilassa on peseydytty vessoissa ja joskus uimahallissa, jos sinne on päässyt.

5.5 ”Siinä meni yksi pullo ensin, sitten toinen eikä riittäny nekään”

Käytännöllisesti katsoen kaikki haastatellut asunnottomat käyttivät jossain vaiheessa ainakin alkoholia. Alkoholi on Suomessa pääpäihde ja alkoholin käyttö kulttuurisesti hyväksyttyä. Suurimmalla osalla aikuisväestöstä on omakohtaisia kokemuksia alkoholinkäytöstä ja humalajuomisesta. Sen sijaan vaikka huumeiden käyttö on lisääntynyt, se on edelleen marginaalista ja harvalla suomalaisella on omakohtaista kokemusta huumeiden käytöstä. (Natunen & Jallinoja ym. 2006, 252.)

Jokaisessa ryhmähaastattelussa haastateltavat nostivat itse esiin päihteet, mikä osoittaa, kuinka merkittävässä asemassa ne haastateltavien elämässä ovat.

Olli: ”Ehkä se brenkku loppu, kyl ne juuret aika suht huokeella saa, jos on lintsillä ettei mee mihkään yökerho-osastolle tai tollaseen systeemiin. Kyl sitä niinku päänsä sekasin saa.”

Masa: ”Se on pari kolmen vartin pullo jormaa 15-voltista, ni se on yhheksän dollarii..”

Olli: ”Sunnuntai oli vähän hankalampi ku ei ollut kaupat auki ja tollee. Se oli yleensä vittumainen päivä. Mut kyll senkin jollain tapaa... varsinkin ku nää itäsuomalaiset tuli tänne yhes vaihees myymään tota huokeeta.”

Asko: ”Nythän saa jo neljän viiden aikaan heti. Vaikka pari euroo kourassa ni yhheksän voltista...”

Pera: ”En mä päässy, mä olin kolme kuukautta.. tein silloin ku Nubiksessä asuin ni Itiksee n matkaa, ni Kampin metroasemalla tyssä joka aamu se matka.”

Asko ”Joo, ei sen pitemmälle tarvinnu mennäkään.[...] No niinhä se oli silloin 80-luvullakin. Täältä lähti neljä kaverii Norjaan silakkalaivalle tai johonkin kalatehtaalle, minne ne oli menossa. Mutta tuolla Tokoinrannassahan ne oli, se oli se kalapaikka.(Yleistä naurua). No, vettä siellä oli joka tapauksessa. ”Rh 2

Keskustelussa tulee esille se, kuinka hallitsevassa asemassa alkoholi on ajankäytön jäsentäjänä. Sunnuntai on vaikea päivä, koska alkoholia ei saa, silloin odotetaan vain maanantaita, jolloin sitä taas saa. Vaikka suunnitelmassa on päästä ”Itikseen”, eikä ainakaan tietoisena tarkoituksena ole juominen,

niin matka Itäkeskukseen Kampin kautta kestää kolme kuukautta. Toisaalta keskustelussa Askon kommentti ”ettei sen pitemmälle tarvinnu mennäkään” viittaisi tulkintaan, että matkan tarkoituksena on alun perinkin ollut alkoholin haku. Haastateltavilla on hyvin tiedossa alkoholin hinta–laatu-suhde, siinä mielessä he ovat myös kuluttaja-asiakkaita. Alkoholi estää myös tavoitteellisen toiminnan. Saarnion mukaan toiminnan suunnittelun häiriöt ovat alkoholisteille tyypillisiä (Saarnio 1990, 177).

Juopuneet ovat hyvin alttiita tapaturmille ja pahoinpitelyille. On arvioitu, että yhden promillen humalassa tapaturmariski kasvaa kymmenkertaiseksi. Tapaturmat ja pahoinpitelyt puolestaan ovat myrkytysten ohella yleisimpiä alkoholipotilaiden diagnooseja sairaaloiden päivystyspoliklinikoilla (Päihtyneet ja päihdeongelmaiset potilaat ... 2006, 4923–4927). Kymmeniä kertoja vuodessa juopumuksen vuoksi poliisiin säilöön ottamaksi joutuvia kuvaa melko korkea keski-ikä, asunnottomuus ja työttömyys. Miltei poikkeuksetta heillä on ollut säilöön ottohetkellä ulkoisia vammoja – vanhoja tai tuoreita. Sen lisäksi suurimmalla osalla oli jonkinlaisia kroonisia terveyteen liittyviä ongelmia. (Noponen 2005, 24.)

Väinö: ”[...] Mä olen saanut kaikki mahdolliset taudit. Sit mä en enää näe kunnolla. Mulla on mennyt näkökin osittain. Mä oon alkoholisti. Mulla on tälläkin hetkellä silmälääkärille lähete missä lukee ensimmäisenä – voimakkaasti alkoholisoitunut mies. Miten se liittyy tähän?” Rh 8

Tanja Noposen tutkimuksessa poliisin päihtymyssuojan kanta-asiakkaita (säilöönottoja päihtymyksen vuoksi vähintään 6 kertaa vuodessa) todettiin, että 65 %:lla oli merkintä kroonisesta sairaudesta. Epilepsia, diabetes, sydänvika ja verenpainetauti olivat yleisimmät, minkä lisäksi useat heistä olivat tavalla tai toisella liikuntarajoitteisia: jalka tai osa varpaista oli amputoitu tai henkilö liikkui rollaattorilla. (Noponen 2006, 75.) Väinön kommentti näkökyvyn heikentymisestä voi viitata myös hoitamattoman diabeteksen seurauksiin

Asko: ”Mä kun oon sydäntautinen, ni ulkona mä en päässy oikeen mihinkään. Ku mä en ollu kirjoilla ni ku mä menin Mariaan niin ne potki sieltäkin pois.”

Olli: ”Joutu kyllä kusettaan. Mäkin, ku menin Mariaan niin kusetin, et

joo mä asun Tölikässä. Se ei näkyny niille ni sanoin kirkkain silmin, et oon just muuttanu..mut se jää vähä toi terveyden hoitaminen...sitä on omat lääkkeet.”

Asko: ”Sitä on semmoset tropit, että lähtee.”

Masa: ”Kyll se jää se hoitaminen..”

Asko: ”Menee sit pää kainalossa...kyllä se ku tuolla kivikossa kävelee ni lähtee ne hampaatkin. ”Rh 2

Erilaiset fyysiset ja psyykkiset sairaudet, aliravitsemus ja runsas päihteiden käyttö ovat katuasunnottomuuden väistämättömiä seurauksia. Runsa päihteiden käyttö toisaalta ylläpitää asunnottomuutta ja vaikeuttaa viranomaisten asuttamistoimenpiteitä ja toisaalta auttaa kestäämään ulkona elämistä (Granfelt 1998,143). Ulkona asuminen, tappelut, tapaturmat ja päihteiden käyttö aiheuttavat erilaisia sairauksia kuten tuberkuloosia, infektiota, hammassairauksia, aivovammoja, murtumia ja paletumia (Holopainen 2003, 265–272).

Alkoholiriippuvuuden (alkoholismi) kehittyminen sisältää erilaisia vaiheita ja vaikeutuessaan se on ennemminkin krooninen tila kuin tilapäinen ongelma (McLellan 2002, 249–252). Päihdelääkäri Antti Holopaisen (2003, 265–272) mukaan kroonistunut alkoholismi on tila, joka vaihtelee taudinkuvaltaan, mutta on pitkälle kehittyneenä elinikäinen, invalidisoiva ja fataali sairaus. Useimpien kroonikkoalkoholistien tavoite ei enää ole humaltuminen, vaan humalassa pysyminen. Jotkut juovat niin kauan kuin omat rahat riittävät ja sen jälkeen siipeilevät muita. Kierteessä laiminlyö-
dään muut tarpeet.

Väinö: ”Siinä meni yksi pullo ensin, sitten meni toinen pullo, eikä riittänyt nekään, siitä on niin pitkä aika.”

Ville: ”Minä oon ollu kolmekymmentä kertaa Tervalammella (Päihdehuollon kuntoutuslaitos/HT)

Urho: ”Mä oon ollu yhen kerran tuolla Kyläsaarella”

Ville: ”Olen minä ollut kaksikymmentäviisi kertaa sielläkin.”

Urho: ”Sitten mä olin kerran tuolla Hangonkadulla ja yhden kerran olen mennyt Auroran sairaalan kautta suoraan, kun mulla oli ruusu jalassa. Puukon kärjestä tuli myrkytys. ”Rh 8

Useista hoitokerroista huolimatta keskustelu käydään ensisuojaissa, jonne haastateltavat ovat päätyneet. Ensisuojien hoidollinen ja kuntouttava taso on vaatimaton tai jopa olematon. Näitä palveluja käyttävät asiakkaat ovat kuitenkin monella tapaa sairaita ja ongelmaisia. He tarvitsisivat monipuolista tukea ja apua. (Nuorvala ym. 2007, 126.)

Haastateltavat tuntevat päihdehuollon palvelujärjestelmän ja käyttävät runsaasti päihdehuollon laitospalveluita. Päihdehuoltopalvelujen runsas käyttö on heidän osaltaan oikeutettua ja tarpeenmukaista, sillä päihdeongelmaiset ovat yleisessä sosiaali- ja terveydenhuollossa syrjitty ja torjuttu ryhmä. (Palola 2006, 105; Nuorvala ym. 2007, 117.) Käyttämällä päihdehuollon palveluita he pysyvät hengissä. Lisäksi usealla on hoitoon mennessään tarkoituksena ainakin katkaista juomiskierre. (Juhila 2005, 180; Wahlbeck 2004, 74.)

Huumeiden ongelmakäyttö on usein eri aineiden, alkoholin ja lääkkeiden sekakäyttöä, koska ongelmakäyttäjä yleensä käyttää myös muita aineita sen mukaan, mitä kulloinkin on saatavilla. Käyttäjän elämä käpertyy huumeiden ympärille. Tärkeäksi nousee aineen jatkuva saanti ja vieroitusoireiden välttäminen. Myös opiaattikorvaushoidossa olevat saattavat käyttää muita päihteitä (alkoholi, kannabis, amfetamiini jne.), vaikka saavat riippuvuutensa buprenorfiini- tai metadonlääkityksen.

Annika: "[...] lääkäri katsoo heti, et "te käytätte väärin sitä lääkettä. Ei sitä teille voi antaa. "Mun kohalla ainakin on näin. Mulla on kumminkin huumetausta, niin on kohdeltu ihan kaltoin. Et mä oon joutunut menee yksityiselle lääkärille, ku Marian sairaalassa on työnnetty syrjään ja ajateltu, ett tällä on huumetausta ett ulos vaan. Se yksityislääkäri näki, ett mä ihan itkin, kun mulla oli niin kovat kivut. Se laitto mulle lähetteen Mariaan. "Rh 7

Päihdetapauskentöjen perusteella syrjäytyneet huumeiden käyttäjät ovat kaikilla mittareilla mitattuna huono-osaisimpia päihteidenkäyttäjien joukossa. He ovat sairaampia sekä fyysisesti että psyykkisesti, työttömiä, asunnottomia, kouluttamattomia, sosiaalisesti eristyneitä ja köyhiä. Heillä on todettu olevan suurta palvelun tarvetta jo perusasioiden hoitamisessa, kuten viranomaisten kanssa asioinnissa, sosiaalietuuksien hakemisessa ja asumisasioiden järjestelmissä. He eivät useinkaan osaa hallita jokapäiväistä elämäänsä. Perustarpeet ovat tyydyttämättä, ruuan saanti ja hygieniasta huo-

lehtiminen aiheuttavat ongelmia. Huumeiden käyttö aiheuttaa kuolemia ja lisää sairaaloiden kuormitusta. Sairaalahoitoa vaativat suonensisäisen käytön aiheuttamat tulehdukset ja vammat. Käyttäjät rahoittavat oman käyttönsä omaisuusrikoksilla, prostituutiolla, varastetun tavarän välittämällä, huumeiden myynnillä ja heillä on vankilatuomioita. (Forssen 2005, 17; Salasuo 2004, 152; Weckroth 2006, 103–104, Holden 2007.) Heidän elämänsä kääpertyy ja jäsentyy huumeiden käyttäjien alakulttuurin ympärille. Vielä huumeiden käytön lopettamisen jälkeenkin tarvitaan paljon tukea ja apua, jotta paluu normaaliin, tavalliseen elämään olisi mahdollista. (Törmä ym. 2003, 86; Forssen 2005, 48; Weckroth 2006, 104–110; Knuuti 2007.)

5.6 ”Mä käyn kyläilemässä ja tämmöstä”

Kun puhutaan yksinäisistä asunnottomista, verkkokalvolle piirtey kuva yksinäisestä, resuisesta, hylätystä miehestä, joka nukkuu kadulla sanomalehtiin tai pahveihin kääriytyneenä ja jonka ainoa omainen on viranomainen. Näyttää kuitenkin siltä, että sosiaalisissa suhteissaan asunnottomat eroavat toisistaan yhtä paljon kuin me muutkin. Osa on erakkoluonteita, jotka haluavat olla yksin ja osa ei taas osaa eikä halua olla yksin.

Panu: ”Mullon yks kaveri, joka asu viistoista vuotta tuolla teltassa ja teki majan sinne ja sielläkin se oli melkein vuoden selvin päin. Eikä se halunn olla missään tekemisissä kenenkään kanssa. ”Rh 4

Useimmilla perhesuhteet ovat katkenneet, mutta haastatteluissa ne, joilla oli ollut perhettä, kertoivat lapsistaan, vaikka yhteyttä näihin ei ole ollut vuosiin. Isyys oli miehille tärkeää riippumatta siitä, miten isyys aikoinaan tuli hoidetuksi. Naisten asunnottomuutta koskevissa tutkimuksissa äitiys ja suhde lapseen on noussut koskettavaksi teemaksi. Miesten kohdalla vanhemmuus ja isyys ovat jääneet vähemmälle huomiolle eivätkä miehet hae ymmärrystä elämäntilanteelleen tai itselleen isyyttään korostamalla kuten naiset äitiydestä ja lasten huostaanotoista puhuessaan saattavat tehdä. (Granfelt 1998, 119–137.)

Kalle: ”Minä en unelmoi mistään kuin siitä, että kun mä voitän ton asunto-oikeus homman ja sitten mä pyyhkäsen Tans-

*kaan takas. Siellä on mun ensimmäinen vaimo ja poika..”
Jussi: “.mie oisin päässy Norjaan öljynporauslautalle töihin, mut muija sano, ett sinne et lähe tai hän ottaa eron. Enhän mie sit lähteny, vaan olin puol vuotta lippulaivassa ja hän otti kuitenkin eron. Nyt on 19-vuotias poika Savonlinnassa..”*

Asunnottomuus ei ole vain yksinäisyyttä, vaikka poikkeuksetta lähes kaikki ovat siviilisäädyltään naimattomia tai eronneita. Asunnottomat miehet ja naiset rakastuvat ja solmivat parisuhteita keskenään. Yksinäisen naisen on erittäin vaikeaa selviytyä yksin katuelämässä, joten hän hakeutuu tai joutuu helposti mukaan erilaisiin miesvoittoisiin ryppyremmeihin. Ryhmä pyrkii suojaamaan häntä ulkopuoliselta väkivallalta, mutta hänestä tulee ryhmän omaisuutta, jolloin hänellä on suuri vaara joutua seksuaalisen väkivallan kohteeksi ryhmässä. (Noponen 2006,73; Granfelt 1998, 142–150.) Kun hän solmii parisuhteen jonkun tietyn miehen kanssa, hänestä tulee miehen yksityisomaisuutta. Ryhmä ei suojaa häntä parisuhdeväkivallalta, mutta parisuhde saattaa suojata häntä muiden ryhmän miesten raiskauksilta (Noponen 2006, 73).

Haastattelija: ”Entä ainoa naispuolinen..miten..”

Asko: ”Hän tietää, minun mukana kymmenen vuotta, mitä elämä on tuolla ulkona..”

Haastattelija: ”Te ootte pariskunta?”

Asko: ”Joo, kyllä. Me ollaan kolkyt vuotta harjoteltu tätä reissaamista ja toiset kolkyt vielä yritetään..”

Haastattelija: ”No siinä ei varmaan tarvi pelätä, sillai väkivaltaa tai...”

Asko (keskeyttää) ”Ei kai ku mä oon itte väkivaltainen.. ”Rh 2

Naisen alistettu asema parisuhteessa näkyy haastattelunpätkässä jo siinä, että mies vastaa avo-/aviovaimonsa puolesta, vaikka haastattelija kohdistaa kysymyksensä suoraan naiselle. Toisaalta mies kertoo myös suojelevansa naistaan muiden väkivallalta, mutta myöntää avoimesti oman väkivaltaisuutensa. Nainen vaikenee.

Toini: ”On täällä seuraa sit sillai, et ei tarvi yksinään olla.Sitä mä

vaan.”

Sara: “[..] On nuoria ja on vanhoja ja on ollu mukava auttaa ihmisiä. Siit tulee itselle sellainen hyvä mieli, kun saa auttaa, jos on joku tarvis niin auttaa, koska on aikaa.”

Toini: ”Eikä maksa mitään.”

Sara: ”Nytkin kävin tuolla palvelutalossa, vein lehden ja hedelmiä. Ja raa-putin yhden ison omenan ja söin siinä itekin ja sit mulla oli hyvä mieli, kun hänellä oli pesupäivä ja hän oli tyytyväinen. Kun on hoitajatkin tullu tutuiks. ”Rh 13

Haastattelusta käy ilmi se, miten merkityksellisiä ihmissuhteita vaikeissa-kin olosuhteissa syntyy. Useammassakin haastattelussa kerrottiin vastaavanlaisista ystävyys- ja avunantosuhteista.

Annemari: ”Mä oon oppinu laittaa täällä sille paremmin puuroo ja tekemään lihapullia nyt ihan hyvin. En oo ollu naimisissa, mut oon asunut miehen kanssa yhdessä enemmän ja vähemmän, niin silti oon nyt oppinut laittaa ruokaa perusteellisemmin. Ihan teijän yhteisten sääntöjen ansiosta. Ne on minusta kivat. Se on todella aika erikoista oikeestaan.”Rh 13

Toisten auttaminen tuo itselle hyvän mielen ja se saa ihmisen tuntemaan itsensä tarpeelliseksi. Itsekunnioitus kasvaa, kun tietää olevansa hyödyksi. Toimintakyvyn heikentyessä, ihminen joutuu päivittäisissä toiminnoissaan turvautumaan muihin. (Busch-Geertsema 2005, 60–63.) Asunnottomilla päihdeongelmaisilla tämä ”muu ihminen” on usein joku omasta ryyppyremmistä. On täysin sattumanvaraista, millaisella moraalilla varustettu tämä auttaja on. Jos käy hyvin, kuten Sara haastattelussa omasta toiminnastaan kertoo, apu on pyyteetöntä ja autettavalle korvaamatonta.

Joillakin apu on kuitenkin vastikkeellista. Auttajalla on pankkikortti pantina esimerkiksi viinaveloista, jolloin autettava ei itse välttämättä saa senttiäkään tililleen tulevista rahoista. Nämä ihmiset ovat työntekijöiden mukaan kaikkein heikoimmassa asemassa, koska ei ole keinoa, millä heidän toimeentulonsa pystyttäisiin turvaamaan. Poliisi ei voi puuttua asiaan, koska henkilö on itse luovuttanut pankkikorttinsa vapaaehtoisesti tai vapaaehtoisen pakon kautta toisen käyttöön. Seurauksena on tilanne, jossa eläkkeen tai toi-

meentulotuen nostaa muu henkilö, joka myös saattaa käyttää rahat niin, että autettava jää käytännössä jopa ruuatta.

”Olen usein keskustellut tästä poliisiviranomaisten kanssa, mutta he ovat yhtä avuttomia kuin mekin, koska kysymyksessä on tilanne, jossa asiakas vapaaehtoisesti on luovuttanut pankkikorttinsa toisen haltuun. Poliisi ei voi puuttua asiaan, koska mitään ryöstöä tai varkautta ei ole tapahtunut.” Tt 8

Asuntoloissa, päiväkeskuksissa ja päihdehuollon laitoksissa ihmiset tutustuvat toisiinsa ja solmivat tuttavuus- tai ystävyys-suhteita. Niissä muodostuu yhteisöjä, joissa on mahdollista viettää aikaa ja keskustella työntekijöiden ja muiden asukkaiden kanssa. (Vanhala 2005, 227–234.) Kuitenkin, kun asukkaiden kesken syntyy ristiriitoja tai riitoja, työntekijät pitelevät niistä sivussa.

Birgitta: ”..et sä voi mennä puhumaan henkilökunnalle, koska kokee, et sä kantelet. Sä joudut semmoseen koukkuun siinä, että sun on kuitenkin itse se selvitettävä jollain tavalla. Sä joudut vielä vaikeampaan tilanteeseen, jos meet sanomaan henkilökunnalle. Ihan varmasti, sillä silloin sulle tehdään jotain semmosta, mitä et voi arvatakaan. On niinku vankilan säännöt.” Rh 12

Missään ryhmähaastattelussa ei tullut esille, että asiakkaat olisivat turvautuneet asuntolan henkilökuntaan keskinäisissä erimielisyyksissään. Pelko estää kertomasta henkilökunnalle ja hakemasta turvaa tai apua siltä tilanteeseen. Haastattelukommentti viittaa myös siihen, että työntekijät koetaan kontrolliviranomaisiksi eikä heihin luoteta. Tämä kuormittaa asiakkaita psyykkisesti, koska silloin on itse selvittävä ja pärjättävä alamaailman säännöillä.

Aino: ”Mä pidän mun ystävyys-suhteista huolta, että ne ei saa mennä poikki. Mä käyn kyläilemässä ja tämmöstä.”

Kerstin: ”Mä käyn kavereiden luona ja mulla on kissa. Mä käyn sitä kissaa katsomassa. Mä asuin ennen tossa Haagassa niin tästä on lyhyt kävely-matka sinne. Mä oon alkanut kuntouttaa itseäni. Mä kävelen aina matkat sinne ja tuun bussilla takas. Ja sit mä istun pubissa. Siellä on kaikki

mun kaverit. Nyt mulla on lääkitys niin mä en voi juoda ja siks on vähän kurjaa istua siellä, mutta pääasia on, että tapaa tuttuja. ”Rh 12

Ystävyyssuhteet ovat tärkeitä. Haastattelunpätkä kuvaa myös sitä, miten vaikeista asumisolosuhteista huolimatta haastateltavat yrittävät pitää kiinni yleisistä ja tavallisista vapaa-ajanviettotavoista. Käydään kyläilemässä ja tavataan ystäviä pubissa.

Murron haastattelemat asunnottomat alkoholistit halusivat viettää raittiina ollessaan vapaa-aikaansa yksin, omissa oloissaan. Samoin heidän kontaktinsa yhteismajoituspaikoissa toisiin asukkaisiin olivat Murron tulkinnan mukaan pinnallisia ja vain näennäisesti läheisiä. Pinnallisten, päihteiden käytön ympärille rakentuvien ihmissuhteiden ja aidon ystävyyden eroa on korostettu myös asunnottomia naisia ja huumeidenkäyttäjiä koskevissa tutkimuksissa. (Murto 1978,127; Granfelt 1998, 88; Linderborg 2001, 131–132; Maksimainen 2007, 67–68.) Omassa tutkimuksessani tuli esiin aitoa toisista ihmisistä välittämistä, auttamista ja huolenpitoa. Asukkaiden suhde asumisyksiköiden työntekijöihin edellyttäisi tarkempaa tutkimusta, mutta viitteitä haastatteluissa oli siihen suuntaan, että asukkaat säätelevät luottamussuhteen tasoa ja sitä, mistä asioista puhuvat ja kenelle. (Busch-Geertsema 2005, 60–63; Vanhala 2005, 227–237.)

Viola: ”Täällähän on sairaanhoitaja, joka on portti kun haluaa sinne päin hoitaa asioita. Se antaa neuvoja.”

Paavo: ”Jos haluat asias sekaisin niin varaa sille aika.”

Viola: ”Sita sanotaan hapannaamaks.”

Paavo: ”Se on yks saatanan sähläri. Ihmettelen, miten se on sairaanhoitajaks päässykkään. Mä otin sen kanssa yks päivä yhteen ja kuulin seuraavana päivänä toisessa talossa, et mä olin kuulemma ottanu sen kanssa yhteen.”

Viola: ”Kaikki asiat kiertää tässä talossa. ”Rh 10

5.7 ”Kestävämmistä teltoista tornitaloyksiöön”

Asunnottomien asumistoiveita on tutkittu useissa tutkimuksissa. Yleinen käsitys on se, että kaikki asunnottomat haluavat oman vuokra-asunnon, vaikka heillä ei olisi edellytyksiä sen saamiseen tai ylläpitämiseen. Murron tutki-

muksessa asunnottomien alkoholistien odotukset tulevaisuudesta eivät olleet kovinkaan optimistisia, siksi että he eivät Murrin tulkin mukaan tienneet paremmasta paljon mitään (Murto 1978, 185). Myös tässä tutkimuksessa haastateltavien asumistoiveiden kirjo näytti olevan oman vuokra-asunnon toivetta laajempi: asumistoiveita ei ole tai niistä ei halua kertoa, asumistason parantaminen tai itsenäinen asuminen

5.7.1 Asumistoiveita ei ole tai niistä ei halua kertoa

Väinö: ”Itse asiassa mä en toivo enää yhtään mitään. Tästä poikki. Multa on kaikki menny. Emmä jaksa tyhjän takia elää. Jos on ollu yli viis vuotta Helsingin asuntojonossa ni joku vois joskus plarata jotain lämiskää ja kattoo, et toi jätkä on ollu viis vuotta asunnottomana. Voisko sille jonkun kämpän antaa. Mutta ei. Ei ne ees yritä antaa minkäänlaista mahdollisuutta. Kun on se leima. Mä oon alkoholisti.[...] Mä en jaksa. Mä oon niin väsynyt. ”Rh 8

Pessimistinen suhtautumistapa perustuu aikaisempiin omakohtaisiin kokemuksiin, jotka ovat lisänneet sosiaalista epäluottamusta. Kun elämä on rikki eikä yhteisöllisiä kiinnikkeitä ole, ihminen on keskimääräistä hauraampi ja haavoittuvampi eikä kestä jatkuvia vastoinkäymisiä. (Kortteinen & Elo-vainio 2006, 340.)

Urho: ”Asunto ei ole mulle tärkeä, mä asun huomenna kun on kesä taas. Mutta mä haluaisin että kaupunki tulisi vähän vastaan. Joskus luulee, että se tulee, mutta ei se tule ikinä. Kuule, mä en luota että ne tarjoo asuntoa, ei ikinä. Ne lupasi ja mä en ikinä saanut. En mä ano edes. Mä en ole neljään vuoteen hakenu enää. Se on sama kuin paskaa rappais. ”Rh8

Kun luottamus viranomaisiinkin on mennyt, tilalle tulee uskomus kylmäs-tä, kovasta ja laskelmoivasta maailmasta. Seurauksena voi olla vetäytyminen ja epäluuloisuus, jopa vihamielisyys. Jatkuva torjunta ja epäonnistumisen kokemukset voivat johtaa myös sellaiseen yleiseen avuttomuuteen ja haavoittuvuuteen, jossa ihminen kadottaa tajun omista oikeuksistaan ja ihmis-arvostaan. Tämä saattaa näyttäytyä asuttamistyötä tekeville asiakkaan asu-miskyvyttömyytenä eli avuttomuutena tai tahdottomuutena parantaa asu-

mistasoan. (Hänninen 2007, 262; Juhila & Jokinen 1990, 205.)

Panu: ”No mä voin sen verran sanoa, että musta tuntuu et mä oon tämmösessä samanlaisessa haastattelussa viel viidentoista vuoden päästäkin, jos oon silloin vielä hengissä [...] et mulla ei oo mitään toivomuksii tai et mä en odota mitään tulevaisuudelta, vaikka taivas putois niskaan, niin mä en ihmettelis yhtään.”Rh 4

Osa ryhmähaastatteluihin osallistuneista löi kysymykset asumistoiveista ja odotuksista leikiksi ja vastasi pilke silmäkulmassa. Tämä ei suinkaan tarkoita sitä, etteikö heillä olisi ollut toiveita oman asumisensa tai elämänsä suhteen, mutta he valitsivat haastattelutilanteessa toisin toimimisen. Muutama esimerkki:

Reiska: ”X:ään pitäis laajennuksen jälkeen saada vielä 25-metrinen uima-allas ja sit semmonen baaritiski kans[..]alkoholittomia drinkkejähän ne tietysti joutuis väsään.”Rh 4

tai Asko: ”Kestävämpiä teltoja, ettei ne ala heti vuotamaan!”Rh 2

Laadullisessa tutkimuksessa on korostettu, että konteksti eli tapahtumatilanne (aika ja paikka) on otettava huomioon analysoinnissa (Suoninen 1995, 95–96). Haastattelu on ihmisten välinen vuorovaikutustilanne, johon vaikuttavat monet tekijät. Jokainen haastateltava harkitsee, mitä kertoo ja miten asian ilmaisee. Näissä haastattelutilanteissa on ilmeisesti ollut tekijöitä, joiden vuoksi osa haastateltavista ei ole halunnut kertoa asumistoiveistaan.

5.7.2 Toiveena asumistason parantaminen

Monien toiveet ja odotukset olivat käytännönläheisiä, ja ne vaihtelivat nykyisen asumisyksikön asumistason parannusehdotuksista kuten pesukoneen käyttövuorojen järjestämisestä aina uusien asumisyksikköjen perustamisessa huomioon otettaviin asioihin. Asuntoloihin ehdotettiin muun muassa selviämishuoneita, jotta päihtyneenä ei tarvitsisi lähteä yön selkään kävelemään. Joidenkin asumistoiveet asumistason suhteen olivat häkellyttävän vaatimattomia.

Rauli: ”Mäkin oon alkoholisti. Sitä joutuu kämpästä ulos, jos on juonut. Eikä ne tykkää vaikka olis uskovainen. Ei se niidenkään homma helppoa ole. Ei ne tälläselle alkoholistipoikamiehelle kaupungin kämppää anna. Vaihtoehtona tälle on lehtilaatikko. Siellä ei vaan saa jalkoja suoriks. Täällä on hyvä, kun antavat syödä. Onhan tää välillä raskasta, mutta ei lehtiroskiksissakaan saa olla rauhassa, kun mummot häärii. ” Rh 9

Haastateltava ymmärsi viranomaisten työn vaativuuden ja oli kiitollinen siitä, että sai ruokaa ja lepopaikan, jossa saa jalat suoriksi. Myös eräissä muissa haastatteluissa asumistoiveet olivat tasoltaan lähinnä sodan jälkeisiin aikoihin verrattavia, yhden hengen huoneesta ei edes haaveiltu.

Kalle: ”Tuolla olis lämmin paikka toi vanha Hissin ja koneen mesta. Siellä on lämmöt ja kaikki ja tilaa vaikka kuinka. Sinne mahtuis vaikka 500 jätkää ja akkaa nukkumaan.”

Pentti: ”Siellä pitäis olla valvonta ja sairaanhoitajia. Seuraavana aamuna jatkoon pääsymahdollisuus ja sitä kautta eteenpäin. Pitää olla selvä valvonta, ett viinapullot pois, kerta kaikkiaan. Ei samaan taloon kuuttakymmentä täysin alkoholisoitunutta tai huumeen käyttäjää. Silloin siellä talossa on enemmän tapahtumia kuin kadulla. Pitää hajasijoittaa, se kantaa hedelmää. ” Rh 1

Asuntolassa asumista ei pidetty yksiselitteisen kielteisenä. Asuntoloille on muodostunut ranking-lista sen mukaan, kuinka korkeatasoisena ja viihtyisänä paikkaa pidetään. Mitä vähemmän asuntolassa puututaan päihdeiden käyttöön ja mitä päihtyneempänä saa olla, sen levottomampi paikka ja sen vähemmän haluttu. Sarantauksen tutkimuksen mukaan varsinkin maahanmuuttajataustaiset miehet välttelivät huonomaineisimpiin asuntoloihin joutumista majoilemalla sukulaisten ja tuttavien luona (Sarantaus 2006,14). Kärjistäen voi sanoa, että näihin asuntoloihin pitkäaikaisasunnottomat haluavat itse mennä silloin, kun oma päihdekierre on päällä.

Arto: ”Mä en halua mennä niihin (asuntolat/HT) koskaan. Siellä on meteliä ja mä en tykkää metelistä. Mä oon rauhallinen juoppo, niin mä en tykkää. Oonhan mä nyt siellä ollu muutaman yön, mut siellä oli semmos-

ta. Miten sen nyt sanois? Enhän mä voi ketään loukata. Hirveetä ääntä pidetään ja mä oon mielummin omissa oloissani. Mä meen vaikka rappukäytävään sitten. ”Rh 3

Asunnottomien asumistyytyväisyys riippuu siitä, mihin he asumistasoan vertaavat. Seuraavassa Sara vertaa asumistaan lapsuuden kokemuksiinsa ehkä työläis asumiseen kaupungissa, mutta hänet palautetaan ruotuun muistuttamalla, että nyt puhutaan toisenlaisesta tilanteesta, jossa toisilleen vieraat ihmiset joutuvat asumaan yhdessä pienessä tilassa.

Annemari: ”Mulla on pelkkä vuodepaikka ja vuodepaikka ei ole koti.”

Toini: ”Niin, se vuodepaikka tulee siitä, kun on noin pieni huone – semmonen tunne. Ehdottomasti on väärin, ett samassa huoneessa on kaksi. Vieraan ihmisen kanssa, ku maksaa kuitenkin niin paljon. Onhan kuussataa näin pienestä huoneesta kerta kaikkiaan aivan liian paljon.”

Sara: ”Ennen vanhaan oli sillä tavalla, ett oli pienet huoneet. Meillä oli viiHENkinen perhe ja oli keittiö ja kamari ja piti pärjätä sillä.”

Tua: ”Mut se on se, ett pitää olla vieraan ihmisen kanssa. ”Rh 13

Haastateltavat olivat yleisemminkin tietoisia naisten asunnottomuudesta ja heidän asumispaikkojensa puutteesta, sillä naisille toivottiin lisää sekä asuntolapaikkoja että 24 tuntia vuorokaudessa auki olevaa päivystysyksikköä.

Pentti: ”Nyt on ehdottomasti saatava tämä Fenno (matkustajakoti/HT) ja Töölössä se Hietaniemenkatu, joka pitää remontoida. Se on ehdottomasti saatava ja toi Fenno kokonaan naisille.”

Kalle: ”No eikö se ole venäläisillä naisilla ollutkin?” Rh 1

Silloin kun asuntola-asumisen joutuu itse maksamaan omista palkka- tai eläketuloistaan, haastateltavat miettivät tarkkaan asuntola-asumisen hinta-laatu-suhdetta. He siirtyivät asiakkaasta ja asutettavasta kuluttajien positiioon eli palvelun käyttäjän ja maksajan rooliin. Monet pitivät asuntoloiden vuokria kalliina eivätkä olleet valmiita itse niitä maksamaan. Asuntoloiden päivävuokra yhden hengen huoneessa vaihtelee kyselyn mukaan 10–36 € ja kahden hengen huoneessa 9,50–45 €. Sosiaalihuoltolain mukaisissa asumispalveluyksiköissä, joissa on ympärivuorokautinen valvonta, hinta vaihteli 1539–5160 €/kk ja yksiköissä, joissa ei ympärivuorokautista valvontaa

ollut, kuukausihinta vaihteli 1320–5310 €. Kalleimmat hinnat olivat niissä yksiköissä, joiden kohderyhmänä olivat huume kuntoutujat tai kaksoisdiagnoosiasiakkaat. Hintahaarukka on melkoinen eikä hinnoittelun perustaksi ollut käytössä selkeitä kriteereitä, vaikka osa asumispalveluista oli kilpailutettu.

Kalle: "Laskepas nää meidän koppien neliöhinnat."

Jussi: "310 euroo kuukaudessa."

Kalle: "Täyttä bisnestä."

Timo: "Paljonks sulla on neliöitä viis vai kuus?"

Jussi: "Meitä on kaks kaverii tossa X:ssä, mie maksan 310 € kuukaudessa tai siis sosiaalihuolto maksaa ja kaveri saman, yhteensä 620 € ja 8,5 neliötä. Ja sit se nousee tän vuoden alussa 1,5 € neliö." Rh1

Portaittaiseen asuttamismalliin oltiin tyytyväisiä silloin, kun se oli osa päihdehuollon kuntoutumisprosessia ja laitoshoidon jälkeen oli päästy hoitokotiin. Haastateltavat tekivät selkeän eron asuntoloiden ja kuntouttavien asumispalveluiden välille.

Olli: "Mä oon asunu myös asuntoloissa, niin ku Rälläkässä. Se ei vastannu mun tarkotusta, kun päämäärä on pysyä raittiina. Tää on täällä toinen kerta ja tän mä oon kokenu hyväks."

Pera: "Mulle tää on kolmas kerta täällä. Ei kai sitä oo selvin päin ees ollu muualla ku täällä. Vakaa aikomus olla ... mut sitä ei koskaan tiedä. Niin se elämä heittelee."

Masa: "Eihän tommosis asuntoloissa, sinne menee niin eihän sieltä pääse syvemmälle kuin lapion kanssa. Sit jos yrittää jotain omaa elämää, oikeesti jotain duunii tai jotain, ni eihän siitä tule mitään, ku toiset ördäilee vieressä [...] Kämpän eteen pitää tehdä duunii vuos. Sit se kämppä on niin ku ansaittu." Rh 2

Lisäksi ryhmähaastatteluissa korostettiin sitä, että asuntoloissa on edelleen joukko itsenäiseen asumiseen kykeneviä henkilöitä, joille olisi järjestettävä vuokra-asunto ja heidät olisi saatava pois asuntolakierteestä, jotta he voisivat aloittaa ihmisarvoisen elämän.

5.7.3 Toiveena itsenäinen asuminen

Teukka: ”Minä kävin eilen Vuosaarella tornitalon juuressa. Jos sieltä yläkerrasta saisin asunnon oisin koko loppuelämäni tyytyväinen. Mä vaikka kävelisin, jos ei hissi toimisi.”Rh 9

Useissa asunnottomia koskevissa tutkimuksissa asunnottomat toivovat omaa vuokra-asuntoa, useimmiten kaupungin vuokra-asuntoa (Granfelt 2003 b,32; Tervonen 2004, 25–29; Virokannas & Rinta-Panttila 2004, 15). Sama toive nousi esiin myös tässä haastatteluaineistossa.

Jussi: ”Hetimit kun saisi pienen yksiön ja työpaikan niin ryyppääminen loppuis siihen ja olis henkinen kantti ihan erilainen.”Rh 1

Toiveet ovat samoja kuin meillä muillakin ”oma asunto, työ, perhe ja ihmisarvoinen elämä”. Toiveet ja odotukset eivät itsessään ole idealistisia, mutta sävy, jolla toiveista puhutaan, on haaveellinen, jopa unelmoiva. Siitä puuttuu kaikenlainen pohdinta siitä, mitä haaveet tai unelman toteutuminen edellyttäisi toteutuakseen.

Kerstin: ”Mä nyt odotan vain, että saisin sen asunnon ja kissan mun luokse ja löytäisin uuden kundikaverin [...] että löytäisi jonkun semmosen vielä.”

Birgitta: ”Semmosen, jonka kanssa oisi hyvä vaikka ulkoilla monta tuntia.”

Aino: ”Mulla on kanssa se, että mä toivoisin, että saisin oman asunnon ja siihen ei kyllä kukaan muu mun kanssa muuta kuin minä ja mun lapsi. Sen tästä avoliitosta opin, etten luota kuin omaan itseeni.”Rh 12

Tulkitsen Kerstinin ja Birgitan asumiseen ja perheeseen liittyvät haaveet kaipuiksi tavalliseen, turvalliseen elämään. Sellaiseen elämään, jota ehkä ei ole koskaan saanut viettää edes lapsuudessaan, mutta se on mielikuva onnellisesta elämästä, parisuhteesta, jossa saa rakastaa ja tulee rakastetuksi. Ainin kommentti on jo sävyiltään realistisempi, joskin myös siihen liittyy unelma harmonisesta yhteiselämästä lapsen kanssa.

Osa haastateltavista pohti omia mahdollisuuksiaan selviytyä itsenäisesti vuokra-asunnossa, mitä se heiltä itseltään edellyttäisi. Kaikille oli selvää, että

päihteidenkäyttö olisi saatava hallintaan, jotta omassa asunnossa selviäisi.

Madde: ”Oma asunto ja pyrkimys alkoholista eroon. Asunto on luvattu, mutta täytyis olla näyttöä raittiudesta taas.”

Viola: ”Pitäis olla niin vahvalla pohjalla, kun täältä lähtee vieraiden ihmisten keskelle. Joudut tekee sitä verkostoo koko ajan ja tilaa omalle uudelle elämälle. Sitä pitää opetella elämään alusta pitäen, kaikki arjen asiat kuten kaupassa käymiset ja mihin rahat riittää. Aivojen pitää toimia.”

Paavo: ”Pitäis löytää joku ystävätär, jonka kanssa ei tulis liikaa heitettyä kaljaa helttaan.”

Viola: ”Täällä hirveen vähän kukaan sukulainen käy ketään kattomassa. Ihan ku tää olis joku spitaalisten paikka. ”Rh 10

Monien suhteet sukulaisiin ovat katkenneet joko asunnottomuuskierteen aikana tai jo sitä ennen. Ihmissuhteiden merkitys korostuu ja yksin asumista myös pelätään, koska yksin asuminen omassa vuokra-asunnossa saattaa eristää muista ihmisistä. Se voi johtaa yksinäisyyteen, sillä asumismuoto edellyttää paitsi asumisen opettelua, myös kykyä luoda uusia ihmissuhteita. (Busch-Geertsema 2005, 58–64.) Tässä muutenkin yksinäisten ihmisten yhteiskunnassa uusien ihmissuhteiden luominen ei ole kenellekään helppoa. Yksinäisyys pelottaa ja ihmissuhteita lähdetään hakemaan sieltä, mistä niitä on aikaisemminkin totuttu hakemaan.

Reiska: ”Jos on tottunu aina asuu jonkun kanssa ja sitte yhtäkkiä sä muutatkin yksin yksiöön ni mä tiedän tasan tarkkaan, mitä mulle tapahtuu. Mä lähen sitä seuraa hakeen jostain ja mistä sitä nyt hakis kun..”

Panu: ”..kapakkaan sitä painuu, et katotaas tää ensin.”

Reiska: ”Niin et alotetaans vaikka tästä ensimmäisestä ja lähimmästä.”

Panu: ”Niin ja sit mennään viinakauppaan ja katotaan et siinä tulee epä-määräisen näkönen ukko, jolla on viinakassi ja seurataan sitä ja katotaan et aha, se menee tohon pusikkoon, et painutaas perässä”

Reiska: ”Niin ja sit siinä meneekin pari kolme kuukautta ja kas, sulla ei enää ole yksiö..”

Panu: ”Pyöröovi pyörii. ” Rh 4

Haastateltavat pohtivat kykyään hoitaa arkielämän asioita, kuten raha-asioiden ja kodinhoidon taitojaan. Osa oli sitä mieltä, että he ovat pitkän asunnottomuuden jälkeen täysin avuttomia itsenäiseen asumiseen tarvittavien arkielämän taitojen suhteen, mutta osa puolestaan oli selkeästi sitä mieltä, että suurimman haasteen itsenäiselle asumiselle tuottavat yksinäisyys ja päihteiden käyttö, mutta muuten arkielämästä kyllä selviäisi.

5.8 Päätelmiä asunnottomien elinoloista

Haastattelujen perusteella näyttäisi siltä kuin pitkäaikaisasunnottoman kuva olisi pysynyt lähes muttumattomana vuosikymmeniä. Kuten aikaisemminkin myös nykypäivän pitkäaikaisasunnottomon on useimmiten mies kuin nainen, kantaväestöön kuuluva yli 25-vuotias, siviilisäädyltään naimaton tai eronnut, jolla on heikko koulutustausta. Työttömyys, turvattomuus, heikko fyysinen ja psyykinen terveydentila sekä toimeentulon epämääräisyys ovat leimallisia. Osalla on vakava päihderiippuvuus. (mm. Murto 1978; Andersson 1988; Granfelt 1998; Maksimainen 2007.)

Lähes kaikilla ryhmähaastatteluihin osallistuneista asunnottomuuskierteseen joutuneista on ollut aikaisemmin vuokra-asunto tai useampia. Sen he ovat menettäneet joko avio- tai avoeron yhteydessä tai heidät on hädetty joko maksamattomien vuokrien tai häiritsevän elämän vuoksi. Suurimmalla osalla on kuvioissa mukana ollut hallitsematon päihteidenkäyttö. Haastateltavat ovat kaikki olleet vähintään kolme vuotta asunnottomina, joten asunnottomuuskierteen alkusyyllä ei enää ole merkitystä.

Yhteiskunnan muuttuessa lintsillä oleminenkin on muuttunut. Kojjakylät ja useiden asunnottomien yhteiset lintsimestat, joissa myös yövytään, ovat kadonneet. Kaavoitus, uusien asuinalueiden rakentaminen, tekninen valvonta, vartioinnin yleistyminen ja parantunut valaistus ovat pakottaneet asunnottomat hakeutumaan heille järjestettyihin asumisyksiköihin ja oleskelutiloihin. Vaikka edelleen asutaan rapuissa, autoissa ja teltoissa niin varsinkin talvella siirrytään asuntoloihin ja ensisuojiin. Päivisin mestoja, joihin kokoonnutaan viettämään aikaa ja ryyppäämään, ovat liike- ja kauppakeskukset, rannat, lähiöiden kuolevat ostoskeskukset, torit, metsiköt ja puistikot, mutta niissä yövytään harvoin.

Niiden asunnottomien, joille päihteiden käyttö on ongelma, päihteiden käyttötavat ovat muuttuneet. Väkevät viinit on korvattu kirkkaalla viinalla,

jota juodaan samaan tapaan kuin viinejäkin. Sitä hankitaan ennen kauppohen avautumista aamuyöllä esimerkiksi Kampin metroaseman tuntumasta pimeiltä myyjiltä. Alkoholin lisäksi varsinkin nuoremmilla asunnottomilla päihteiden käyttäjillä mukaan ovat tulleet erilaiset huumeet. Erilaisten mämöjen (lääkkeiden) ja alkoholin sekakäyttö on ollut yleistä jo vuosikymmeniä. Asunnottomat päihteiden käyttäjät ovat edelleen päihdehuollon laitos- ja kuntoutuspalvelujen perinteinen asiakaskunta, jonka edessä päihdehuolto näyttää yhä olevan voimattomin.

Väkivaltaisuus liittyy asunnottomien elämään monella tasolla. Se voi aiheutua yksilöpsykologisista tekijöistä tai se voi olla tilannesidonnaista ja liittyä päihteiden käyttöön. Se voi olla osa huume- tai muuta rikollista toimintaa. Pahimmillaan se on kaikkia näitä. Asunnottomana on vaikea suojautua väkivallalta ja myös asunnottoman suojeleminen siltä on vaikeaa. Pelko on aina läsnä, joskin sen kanssa on opittava elämään. Viranomaiset eivät myöskään kykene – edes halutessaan – suojelemaan asunnottomia väkivaltaisilta velkojen perijöiltä.

6 "MITEN SILLE SAADAAN INHIMILLISET ASUMIS- OLOSUHTEET? "

Tässä luvussa tarkastelen niitä tekijöitä, jotka asuttamistyötä tekevien työntekijöiden kokemuksen mukaan vaikeuttavat asuttamistyötä ja pitkittävät asunnottomuutta. Luku perustuu työntekijöiden haastatteluihin pääkaupunkiseudun sosiaalipalvelutoimistoissa. Helsingissä pääpaino on ollut asunnottomien sosiaalipalveluyksikön (ASSON) työntekijöiden haastatteluisissa, koska yksikkö vastaa asunnottomien täysi-ikäisten yksinäisten sosiaalipalveluista. Näitä ovat toimeentulotuki, päihdehuolto, vammais- ja vanhustenhuolto, päiväkeskustoiminta ja asunnottomien asumispalvelut.

Espoossa ja Vantaalla ei ole keskitettyä asunnottomien sosiaalipalvelutoimistoa, vaan asunnottomat asiakkaat hoidetaan aluetoimistoissa. Vantaalla on viisi asumisohjaajaa, jotka yhdessä alueen sosiaalityöntekijän kanssa etsivät asunnottomaksi jääneelle asiakkaalle sopivaa asumismuotoa. Espoossa puolestaan jokainen alueen sosiaalityöntekijä hoitaa oman alueensa asunnottomien asiat ja asuttamisen (= majoituksen). Vuoden 2009 aikana myös Helsingin sosiaalivirastossa on laadittu suunnitelma ASSON hajauttamisesta siten, että asunnottomien asiakkaiden sosiaalityö ja toimeentulotuki siirretään alueellisille sosiaaliasemille (Kettunen 2009).

Sosiaalityöllä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sosiaalipalvelutoimistoissa ja asumisyksiköissä tehtävää työtä, joka on työnjaollisesti määritelty sosiaalityöksi riippumatta siitä, millä koulutuksella tai virkanimikkeellä sitä tehdään (vrt. Mäntysaari 1991,22). Tutkimus rajautuu sosiaalityön osalta vain asunnottomien asuttamistyöhön eikä kohdistu laajemmin muuhun sosiaalityöhön eikä yksittäisten sosiaalityöntekijöiden tekemään asiakastyöhön, paitsi jos ne liittyvät tutkimuskysymykseen.

Asuttamistyö on prosessi, jossa asunnottomalle henkilölle yritetään löytää tilapäinen majoituspaikka, ettei hän joutuisi yöpymään kadulla eikä vastentahtoisesti sukulaisissa tai tuttavissa. Asuttamistyö pohjautuu portaittaisen asuttamistyön malliin, jossa asuminen aloitetaan asumisjärjestelmän alimmalta portaalta asuntolasta tai ensisuojusta ja asumisessa vaadittavien taitojen

karttuessa siirrytään asumistasolta toiselle. Asuttamiseen liittyy voimakkaasti portaittaisen kuntoutuksen idea, jota ei sen kummemmin kyseenalaisteta eikä perustella. (Noponen 2006, 26–27.) Asuntolapaikan saaminen edellyttää useimmiten akuutin päihdekierteen katkaisua ja sitä kautta asumiskyvyn ja elämänhallinnan osoittamista. Asuttamistyötä tekevän sosiaalityöntekijän tehtävä on elämänhallinnan tason ja asumiskyvyn arvioiminen. (Noponen 2006,86; Pitkänen & Kaakinen 2004, 50–51.)

"Miten sille saadaan semmoset asumisolosuhteet, jotka on inhimillisiä ja jossa se pärjää ja sehän ei aina tarkoita omaa asuntoa. "Tt 9

Asuttaminen eroaa sijoittamisesta siinä, että kunnissa sijoittaminen esimerkiksi palveluasumiseen tai päihdehuollon kuntoutuslaitoksiin tapahtuu erilisen SAS-ryhmän kautta. SAS tulee sanoista selvitä – arvioi – sijoita. SAS-ryhmä, määritellyt työntekijät, arvioi asiakkaan asumis- tai laitoshoidon tarpeen. Kun asiakas sijoitetaan palveluasumisyksikköön, hänelle tehdään sijoituspäätös. Esimerkiksi lyhytaikainen sijoitus voi olla osa päihdekuntoutusprosessia, kun taas asumispalveluihin pysyvämmiin sijoitettavat on määriteltävä sellaisiksi, jotka eivät selviä asumisestaan ilman eriasteista tukea. Kyseessä on usein pitkäaikaiseksi arvioitu sijoitustarve. Prosessi on hidas ja sen verran monimutkainen, että siitä on esimerkiksi Helsingin sosiaalivirastossa ja terveyskeskuksessa annettu niin sanottu pysyväisohje 20.6.2005, jossa ohjeistetaan SAS-ryhmien toiminta.

6.1 "Markkinoilla on lukuisa määrä yrittäjiä"

Helsingin sosiaalivirastossa yhteismajoituspaikat on jaettu keskitetysti 1960-luvulta lähtien. Majoitustoiminta laajennettiin ympärivuotiseksi 1978, ja tässä yhteydessä sovittiin majoitustoiminnan harjoittajien kanssa vapaiden asuntolapaikkojen jakamisesta majoituskeskuksessa sekä yhtenäisistä asukkaaksi ottamisen perusteista (kahdenväliset kirjalliset sopimukset). Majoitusasiamiehen toimi perustettiin 1978 kaupunginhallituksen päätöksellä 23.10.1978 § 2633. Enää ei käytetä majoittamistermiä, vaan se on korvattu asuttamisella. Kuitenkin virkanimikkeenä majoitusasiamies on edelleen olemassa ja sen rinnalle on tullut asuntoasiamies, joka vastaa asuttamistoiminnasta asunnottomien sosiaalipalvelutoimistossa (ASSOssa). (Kokonais-

valtaisen asuntolapolitiikan työryhmän ...1986, 20; Kaakinen 1988, 89.) Helsingissä asuntolat ilmoittavat päivittäin ASSOn asuttamistyöntekijöille, kuinka paljon vapaita paikkoja heillä on. Asuttamistyötä säätelee vapaiden asuntolapaikkojen määrä. Kun kaikki asuntolapaikat ovat täynnä eikä ensisuojaankaan mahdu, joudutaan työntekijöiden mukaan turvautumaan tilapäiseen hätämajoitukseen, kuten viimeksi talvella 2006 (Tt7; Tt8).

Sosiaalipalvelutoimiston työnjaossa asuttaminen on sosiaalityöntekijän työtä, jossa asiakkaalle etsitään tai osoitetaan tilapäinen yöpymis- tai majoituspaikka. Asuttamistyötä tekevillä on käytössään sekä yksityisten palveluntuottajien että kuntien omia asumisyksiköitä. Erilaisten kolmannella sektorilla toimivien järjestöjen ja säätiöiden ylläpitämiin asumispalveluihin oli tiin pääsääntöisesti kohtalaisen tyytyväisiä. Toki puutteitakin nähtiin, mutta pelkästään taloudelliselta pohjalta toimiviin yrityksiin työntekijöiden suhtautumistapa oli ristiriitaista.

"Markkinoilla on lukuisa määrä epämääräisiä yrittäjiä. Asiakkaat ovat onnettomia ja avuttomia ja niiden nimissä tehdään erilaisia papereita ja vuokrasopimuksia. Vuokra voi olla ihan markkinahintainen. Jos meillä herää epäily vääriinkäytöksistä, niin meiltä tehdään tarkastuskäynti. Toisaalta ne asuttaa oikeesti hankalaa väkeä. "Tt 8

Silloin, kun asunnottoman asuntolavuokran maksaa sosiaalipalvelutoimisto, hänellä on vain harvoin itsellään oikeutta valita, mihin asuntolaan majoitusosoituksen haluaa. Päätöksen tekee viranomainen. Tietysti päätökseen vaikuttaa se, missä asuntolassa on vapaita paikkoja, mutta myös se, mihin asuntolaan asuttamistyöntekijä katsoo asiakkaan parhaiten soveltuvan. Pitkäaikaisen yhteistyön myötä asuttamistyöntekijöille on muodostunut asuntoloista tietynlainen kuva ja ne on porrastettu sen mukaan, voiko asuntolaan tulla päihtyneenä ja kuinka korkeatasoisena asuntola pidetään. Merkitystä on paitsi sillä, onko asiakas tulossa päihdekuntoutuksesta tai vastaavasta, myös asiakkaan habituksella ja menneisyydellä: mitä epäsiisimpi ulkonäkö, mitä pidempi asuntola- ja päihdehistoria, sen pienemmät mahdollisuudet päästä parempitasoisiin asuntoloihin. Asiakkaan vaihtoehtoiksi jää joko mennä osoitettuun asuntolaan tai jättää menemättä. (Vanhalala 2005, 82–93.)

Timo: "Asuntoloitahan on erilaisia ja koska mä oon metadon-hoidossa niin niiden (sosiaaliviraston työntekijöiden/HT) mielestä mä en oo selvin päin..mutta mä oon selvin päin ja tää oli ainoo paikka, mikä hyväksyy metadon-potilaita. Mä käyn metadon-hoidossa..

Jussi: "Mä olin Nupiksessa viimeks ja sit jouduin vankilaan..sit Nupis suljettiin just kaks viikkoa ennen ku vapauduin niin pakko oli tulla tänne."

Tuomo: "Mullakin vaihtoehtona oli se, ett asutko tuolla kadulla vai täällä. Niin kyllä se on parempi täällä."

Timo: "Se on niin yksilöllistä, mä oon kuullu tarinoita, että muut, ne on joutunu sellasiin räkäpaikkoihin, niin sanotusti...ett tääkin on vielä lottovoitto, puhumattakaan jos täällä saa oman huoneen niin silloin..."

Tuomo: "Kyll vähän tuntuu siltä, ett vähän kattoo sosiaalitoimisto niin ku naaman mukaan..."

Timo "...niin, ett mihin sut sijoitetaan. "Rh 1

Työntekijän mukaan asunnottomat ovat alkaneet asettaa odotuksia asumisensa tasolle ja asumispaikan sijainnille. Asumismuodoista soluasuminen, jossa esimerkiksi kerrostalohuoneistossa jokaisella on oma huone, mutta muut tilat ovat yhteisiä, ovat jopa asuntoloitakin epäsuosituimpia.

"Soluasuminen kävi vielä 1980-luvulla, mutta ei enää. Asiakkaat ovat alkaneet asettaa odotuksia asumisen tasolle. Kysyntä soluasuntoihin pienehi. Niihin on vaikea saada asukkaita ja myös sijainnilla on merkitys. "Tt 8

Granfeltin (Granfelt 2003 a, 34 ja 76) mukaan soluasuminen sisältää asukkaan kannalta myös riskejä. Asukkaiden pitäisi olla tavoitteeltaan samanhenkisiä. Jos asuinkaveri retkahtaa, riski koko soluasujamiston retkahtamiselle on suuri, koska useimmilla oma raittius ja elämäntavan muuttaminen ovat hyvin hauraalla pohjalla.

Masa: "Mul kävi silleen ku olin kuukauden ollu X:ssä siin oli sellanen vanhempi ukko mun kaa samas huoneessa. Se ei ollu dokannu puoleentoista vuoteen ja mä taas pämpäsin pirtuu joka päivä, ni eihän siit tullu mitään. Mä lähin vapaaehtoisesti kävelemään. Parempi se oli sille ukolle, ett mä lähin meneen. Ei se koskaan sanonu siit mun keiton otosta mitään enkä mä siel vetäny keittoa. Mä lähin aamulla liikenteeseen ja tulin ihan

koomassa illalla bägee. Mä aattelin ett parempi se on sen äijän sielulle et mä lähen menee sieltä. "Rh 2

Jos yksinäinen asunnoton asiakas pitää itse pääasiallisena ongelmanaan vain asunnottomuutta, hänelle on vaikeaa löytää majoituspaikkaa Espoosta tai Vantaalta, jossa asuntolajärjestelmää ei ole. Useimmiten tällainen asiakas sijoitetaan yksityisten majoitusyritysten asuntoihin, jotka sijaitsevat eri puolilla pääkaupunkiseutua. Ne saattavat laadultaan olla hyvinkin monenlaisia aina Helsingin keskustassa sijaitsevista yksioista laitakaupungilla sijaitseviin huonokuntoisiin puutaloihin, joissa on soluasunnot. (Tt2; Tt5.)

"Yksinäiset menee Forenomiin (kalustettuja huoneita vuokraava yksityinen yritys/HT) , sillan alle, ystäville.. " Tt2

Kommentti paljastaa asuttamistyön ydinongelman tilanteessa, jossa asunnottomien majoitus kunnassa järjestetään päihde- ja mielenterveyspalvelujen kautta eikä asiakas suostu olemaan millään tavoin ongelmainen. Tilanne on helpompi heti, kun asunnoton tunnustautuu päihde- tai mielenterveysongelmaiseksi, sillä silloin sektoroitunut palvelujärjestelmä löytää hänelle asianmukaisen asumismuodon, joka aluksi saattaa olla ensisuoja. Ideaalitalanteessa asiakas motivoituu ensisuojaan päihdehoitoon ja käytyään sen läpi sijoittuu päihdehuollon kuntouttaviin asumispalveluihin ja myöhemmin itsenäiseen vuokra-asuntoon.

Helsingin sosiaalivirastossa on määritelty kriteerit asuttamiselle, jotka ohjaavat sosiaalityöntekijöiden asuttamistyötä. Näitä ovat asutettavan fyysinen ja psyykinen selviytyminen, raittiiseen elämään ja päihdeongelman hallintaan pyrkiminen, pyrkimys muutokseen, motivoituneisuus koulutukseen ja työelämään, kyky yhteisöasumiseen, riittävät arkielämän taidot (siivous, ruuanlaitto, peseytyminen jne), ikääntyminen ja tuen tarve, riittävä helsinkiläisyys, kyvyttömyys hankkia asuntoa muualta, tuen tarve (esim. mielenterveys- tai päihdeongelma, elämänhallinnan puute, avuttomuus ja puutteelliset asumistaidot), maksetut vuokravelat tai vuokravelkojen maksusuunnitelma ja aloitetut lyhennykset. (Noponen 2006, 26–27.)

Kriteerit ovat keskenään osittain ristiriitaisia, sillä toisaalta edellytetään jonkin tason elämänhallinnan taitoja kuten pyrkimystä muutokseen, motivoituneisuutta koulutukseen, riittäviä arkielämäntaitoja ja kykyä yhteisöasumi-

seen ja toisaalta henkilöllä täytyy olla tuen tarve kuten puutteelliset asumis-
taidot, mielenterveys- tai päihdeongelma esimerkiksi. Ymmärtäisin, että kri-
terien tarkoitus on auttaa asuttamistyötä tekeviä ohjaamaan asunnottomat
tarpeensa mukaisiin asumismuotoihin. Tämä tietysti edellyttää onnistuak-
seen, että riittävä määrä erilaisia asumismuotoja on käytettävissä.

*"Tällä hetkellä tulisi tehostaa tukiasumista ja miettiä, millä tavalla ih-
mistä voidaan tukea. Pitäisi myös miettiä, mitä asunnottomuus tekee ih-
miselle. Tukemisen pitäisi olla ihmisen elämän tukemista, ei asumisen tu-
kemista. Pelkkä asunto ei tee onnelliseksi. Jotkut tarvitsee tiivistä tukea.
Joillekin viranomaiset ovat ainoita omaisia."Tt 4*

Helsingin sosiaalivirastolla on käytössään 9 omaa tukikotia ja 223 tuki-
asuntoa (lähinnä soluasuntoja), joihin sijoitetaan sellaisia asunnottomia, joi-
den sosiaalityöntekijä arvioi selviytyvän tuetun asumisen kautta itsenäiseen
asuntoon. Asumisaika niissä vaihtelee, mutta käytännössä se on ollut kes-
kimäärin kaksi vuotta. Asumisen tukeminen on koostunut sosiaalityönte-
kijän tai sosiaaliohjaajan kotikäynneistä ja keskusteluista. Hyvin sujuneen
tukiasumisvaiheen jälkeen asukkaalle on osoitettu oma, itsenäinen vuokra-
asunto ASSOn asukasvalintakiintiössä olevasta itsenäiseen asumiseen tar-
koitetuista pienasunnoista, joita Helsingin sosiaalivirastolla oli 2150 vuon-
na 2006 (sivu 175, liite1). Asukkailla on tällöin vuokrasuhde sosiaaliviras-
ton kanssa. Joskus asukas on saanut asunnon myös normaalista kaupungin
vuokra-asuntokannasta. (Tt 8.)

6.2 "Vuokravelat on ilman muuta este asuttamisen kannalta"

Sosiaalihuoltoasetuksen mukaan (10§) sosiaalityön ja muiden sosiaalipalve-
lujen tavoitteena on tukea asiakkaan siirtymistä itsenäiseen asumiseen. Tä-
tä tavoitetta vaikeuttavat kuitenkin vuokravelat. Asuttamistyön kannalta
vaikeasti asutettaviksi nousivat kaikissa kunnissa haastattelujen perusteella
"vuokrärästiläiset" eli ihmiset, jotka olivat jättäneet vuokransa maksamat-
ta erilaisista syistä.

*"Vuokravelat on ilman muuta este asuttamisen kannalta. Asiakkaille teh-
dään joko lyhentämissuunnitelma tai kirjataan (ASSOn /HT) tappioti-
lille, mikä on budjetissa iso kuluerä."Tt8*

Christa Salovaara-Karstu ja Vesa Mutttilainen (2004) ovat tutkineet häd-
töjä osana asunnottomuusongelmaa. Häädön perusteina olivat tyypillisim-
min 2–3 kuukauden ajalta maksamatta olevat vuokrat. Vuonna 2006 Hel-
singin asunnottomien sosiaalipalvelutoimistossa vuokravelkoja oli noin 800
henkilöllä (Tt8) .

Häätötutkimus osoitti, että osalla asunnottomista nykyiset vaikeudet ovat
alkaneet aikaisemmasta hädöstä. Varsinkin ne, jotka oli häädetty häiritse-
vän elämän vuoksi, olivat heikoimmassa asemassa, sillä heillä oli myös päih-
de- ja mielenterveysongelmia. Ainoaksi vaihtoehdoksi heille jäävät usein so-
siaalihuollon asuttamisratkaisut ja todennäköisimmäksi vaihtoehdoksi näyt-
ti muodostuvan asuntolakierre. (Salovaara-Karstu & Mutttilainen 2004, 96–
97.) Samassa tutkimuksessa todetaan myös, että vuokranantajat korostivat
asukasvalinnan kriteerinä hakijan asumishistoriaa. Hakijalla ei saa olla mak-
samattomia vuokravelkoja. Vuokranantajat tarkistavat yleensä asunnonhaki-
joiden maksuhäiriöt luottotietorekisteristä. Jos henkilöllä on luottotiedoisa
vuokravelasta johtuva maksuhäiriömerkintä, hänen täytyy maksaa velka
pois ennen uuden asunnon saamista. Ruotsissa on ehdotettu, että sosiaali-
toimi voisi auttaa hädän uhatessa vuokran maksussa jopa määräämättö-
män ajan, jotta häätökierteeltä vältyttäisiin (Beijer 2003,30). Myös Sosiaali-
ja terveysministeriön oppaassa (2007, 88) todetaan, että toimeentulotu-
kea voidaan myöntää takautuvasti, jos asiakasta uhkaa häätö tai asunnotto-
maksu joutuminen vuokravelkojen takia.

Elisabeth Erkkilä ja Agnes Stenius-Avoade tutkivat pääkaupunkiseudun
(Espoo,Vantaa ja Helsinki) vastaanottoyksiköissä olevien asunnottomien
sosiaalista ja terveydellistä tilaa. He selvittivät myös asukkaiden asunnotto-
muuteen johtaneita syitä. Heidän mukaansa asumiseen liittyvät häiriöt ja
maksamattomat vuokrat liittyvät usein toisiinsa. Maksamattomia vuokria
käytetään virallisena syynä hädän hakemiselle, koska ne ovat helpommin
todennettavissa. Kiintoisaa oli heidän havaintonsa siitä, että asunnottomis-
ta vastaanottokotien asukkaista suurin osa oli häädetty kuntien asunnoista
tai sosiaalitoimen pien- tai tukiasunnoista perusteluna päihteiden käyttöön
liittyvät häiriöt. Tutkijat toteavatkin, että "tukiasumisen päättyminen häi-
ritsevän elämän vuoksi herättää kysymyksen kotiin annettavan tuen riittä-
mättömyydestä nykyisessä tukiasumisen järjestämisen muodoissa ". (Erkki-
lä & Stenius-Avoade 2009, 23–30.)

Asumisneuvonnan vahvistaminen on ollut yksi keskeinen toimenpide hallituksen asunnottomuuden vähentämishjelmassa vuosina 2001–2005. Eri-laisissa asumisneuvontahankkeissa on luotu uusia käytäntöjä asukkaiden asu-misongelmien ratkaisemiseksi kehittämällä tukitoimintaa asukkaan, kiinteis-töyhtiön ja julkisten palveluiden välille. Asumisneuvonnan kehittäminen liittyy myös asunnottomuuden vähentämishjelmaan vuosiksi 2009–2015, jossa tavoitteena on asunnottomuuden ennaltaehkäisy. Kaikissa hankkeis-sa asumisneuvojan työn keskeisimpänä tavoitteena on vuokranmaksuongel-mien ja siitä aiheutuvien häätöjen vähentäminen, asukkaiden häiriökäyttäy-tymisen vähentäminen ja sitä kautta kaikkien asukkaiden viihtyvyyden pa-rantaminen. Asumisneuvojan työhön voi sisältyä asumisneuvonnan ohella myös muita työtehtäviä, kuten esimerkiksi asukasvalinta ja vuokravalvonta. Työssä pyritään hyödyntämään kaikki käytettävissä olevat keinot, jotta asu-kas pystyisi säilyttämään asuntonsa. Asumisneuvonnalla on pystytty vähen-tämään häätöjä, vuokratärastejä ja asumisongelmia. (Asumisneuvonta asuk-kaan ja asuinyhteisön tukena. 2003.)

Asumisneuvonta on monilta osin uudenlainen työmuoto kiinteistö- ja so-siaalialalla, ja arvioiden mukaan sillä on selkeä paikkansa palvelujärjestel-mässä, sillä kuntien kasvavat taloudelliset vaikeudet ja sosiaalitoimen resurs-sipula jättävät yhä useamman tukea tarvitsevan tukipalvelujen ulkopuolelle, eivätkä kiinteistö- ja huoltoyhtiöt pysty vastaamaan lisääntyviin sosiaalisiin ongelmiin (Asumisneuvonta asukkaan ja asuinyhteisön tukena 2003). Täl-lä hetkellä ei vielä ole käytettävissä tutkimustietoa asumisneuvonnan vai-kuttavuudesta vaikeimmin syrjäytyneiden asunnottomien häätöjen vähen-tämiseen (Kettunen 2009).

Jos henkilö on häädetty häiriköinnin takia, uuden asunnon voi saada, mi-käli on näyttöä siitä, että elämäntapa on muuttunut häiriön jälkeen. Espoon vaikeasti asutettavien projektiraportissa todettiin, että asiakkaan on vaikea antaa näyttöä elämäntavan muutoksesta koska se, miten näytön voi antaa ja mikä on riittävä näyttö, on määrittelemättä. (Juvonen & Varjonen 2006, 6.) Vuokravelat kuntien kiinteistöyhtiöille eivät vanhene, joten takaisinmak-su saattaa kestää vuosia.

”[T]örmäsin sellaiseenkin, että yhdelle mielenterveysongelmaiselle oli teh-tä takaisinmaksusuunnitelma kymmeneksi vuodeksi. Se oli lyhentänyt räs-tiään neljä vuotta 100 €/kk (eläkkeestä/HT) ja vielä jäljellä oli 6 vuot-ta [...] ”Tt2

Aikaisempina vuosina vuokravelkaa saattoi kerääntyä useampia tuhansia Suomen markkoja. Kuntien kiinteistöyhtiöt ovat tehostaneet vuokranmaksujen seurantaan, ja nykyisin jo 2–3 kk:n maksamatta jääneistä vuokrista tehdään työntekijän mukaan ilmoitus. Kaikissa pääkaupunkiseudun kuntien sosiaalitoimissa tehdään räätälöity lyhentämissuunnitelma vuokransa maksamatta jättäneille asiakkaille.

"Asiakas voi lyhentää toimeentulotuestaan 20–30 € kk maksusuunnitelman mukaan. Suhtautuminen maksusuunnitelmaan ja vuokravelkoihin riippuu sossusta. Joskus vuokravelka voidaan maksaa kerralla pois, joskus tehdään maksusuunnitelma. Tavoitteena on asiakkaan kasvattaminen vastuun ottamiseen ja siihen, että hän harjaantuu maksamaan aiheuttamiin menoja. "Tt 5

Maksu- ja lyhentämissuunnitelma asiakkaalle tehdään työntekijän mukaan siksi, että tavoitteena on asiakkaan vastuullisuuden kehittäminen sosiaalipedagogisin keinoin. Marketta Rajavaara tarkasteli lisensiaattityössään pedagogisen työn ja paternalistisen hoivatyön eroja toimeentulokityötä tekevien sosiaalityöntekijöiden työmuotoina. Pedagogisen työmuodon perustelut ovat asiakaslähtöisiä ja johtuvat tämän mahdollisesta avuttomuudesta tai elämäntaidottomuudesta. Paternalistisen hoivatyön perustelut löytyvät palveluorganisaation tarpeista eivät asiakkaan tarpeista ja odotuksista. Toinen tärkeä ero on se, että pedagogiassa sosiaalityöntekijällä tulee olla toiminnalleen jonkinlainen asiakkaan valtuutus tai sitoumus. (Rajavaara 1992, 136.)

Vuokravelkojen maksusuunnitelman kohdalla pedagoginen työmuoto edellyttäisi sitä, että asiakkaan kanssa myös opetellaan yhteisesti talouden hallintaa. Mikäli tällaista yhteisesti sovittua toimintaa ei ole, työntekijän kasvatus ja opetus muodostuu paternalistiseksi hoivatyöksi. Paternalistinen hoivatyö eroaa byrokratiatyöstä kuitenkin siinä, että edellisessä työntekijä–asiakas-suhde on keskeinen ja siinä on kasvatuksellisia sisältöjä. Rajavaaran mukaan paternalistinen hoivatyö on sosiaalityöntekijöiden selviytymiskeino tilanteissa, joissa sen paremmin byrokratiatyö kuin psykososiaaliseen työhön eivät tunnu mahdollisilta tai sovittuvat huonosti toisiinsa. (Rajavaara 1992, 136.)

On vaikea sanoa, mistä vuokravelkojen maksu- ja lyhentämissuunnitelmissa sosiaalityön kannalta pohjimmiltaan on kysymys. Kyseessä saattaa olla sosiaalityön painottuminen huolenpitytyöhön, jolloin tavoitteena on asiakkaan asumistarpeista huolehtiminen. Jos kyseessä on hallinnointikäytäntöjen ja ohjeiden kritiikitön toteuttaminen, saattaa silti olla, että normeja toteuttaessaan sosiaalityöntekijät eivät välttämättä havaitse toimivansa hallinnoiden ohjatussa asunnottomia tiettyjen normien mukaiseen käyttäytymiseen. Siitä on tullut tavanomaista toimintaa, jota ei helposti kyseenalaisteta. (Dean 1999, 64–65.)

Pitkäaikaisasunnottomien eläkkeet ovat useimmilla rikkonaisen työhistorian vuoksi niin pieniä, että niiden ohella on turvauduttava toimeentulotukeen. Perustoimeentulotuki oli yksinäisellä 389 euroa kuukaudessa vuonna 2007. Se merkitsi 12–13 € per päivä. Toimeentulotuen perusosa sisältää ravintomenot, vaatemenot, vähittäiset terveydenhuoltomenot, henkilökohtaisen puhtauden, kodin puhtauden menot, lehtitilaukset, televisioluvan ja puhelimen käytön (Laki toimeentulotuesta 1412/1997). Kodin puhtaudesta, lehtitilauksista ja televisioluvasta säästyy asunnottomalla muutamia kymmeniä senttejä kuukautta kohden, sen sijaan puhelin ja siitä aiheutuvat kulut tuottavat ongelmia.

Annemari: "[...]sosiaalitoimistosta ne anto mulle semmosen listan, et miun piti juosta ympäriinsä näitä erilaisia avustustoimistoja ja avustuspaikkoja. Ei miul ollu kännykäs rahaa soittaa .. "Rh 13

Haastateltavan kommentissa tulee esiin myös se, kuinka sosiaalitoimesta ohjataan asiakkaita kolmannelle sektorille erilaisten järjestöjen ja vapaaehtoistoimijoiden avun piiriin. Hännisen ja Karjalaisen (2007,185) mukaan tällainen menettely voi olla merkki siitä, kuinka julkista vastuuta siirretään huomaamatta sosiaalitoimesta kolmannen sektorin vastuulle.

Toimeentulotuen perusosa on viimesijainen minimitoimeentulo. Vuokravelkojen lyhentäminen siitä tuntuu kohtuuttomalta asiakkaan näkökulmasta tarkasteltuna, varsinkin, jos maksusuunnitelma on viranomaisen tekemä, johon asiakas on suostuteltu mukaan. Sopijaosapuolet eivät ole tasavertaisessa asemassa, koska asiakas on anomassa toimeentulotukea tai asumispaikkaa. Hänellä ei ole tilanteessa aitoja vaihtoehtoja. Mielestäni tulisikin nostaa esiin keskustelua siitä, onko tällainen käytäntö toimeentulotukilain hengen

mukainen tai jopa lain vastainen. Kun lainsäätäjät ei ole ilmaissut selkeästi omaa tahtoaan laissa, organisaatiot ja työntekijät joutuvat tulkitsemaan lakia ja silloin viime kädessä jopa yksittäisen työntekijän omat arvot ja asenteet ohjaavat toimintaa, kuten työntekijän (Tt 5) haastattelusta käy ilmi.

Asunnottomuutta ylläpitävänä tekijänä vuokraveloilla on keskeinen merkitys asuttamistyössä, sillä valinnanmahdollisuudet asumispalveluiden järjestämiseen rajautuvat. Osa pitkäaikaisasunnottomista oli myös hyvin perillä siitä, ettei mahdollisuutta kaupunkien vuokra-asuntoon ole, jos on maksamattomia vuokria kaupunkien kiinteistöyhtiöille. Suhtautuminen näiden velkojen takaisinmaksuun vaihteli jonkin verran, mutta yleisesti niiden takaisinmaksuun suhtauduttiin penseästi. Katsottiin, että kaupungit ovat niin rikkaita, että pärjäävät ilman heidän senttejäänkin.

Pentti: "Monella on maksamattomia vuokria, siinä pitäis kaupungin tulla jotenkin vastaan."

Jussi: "Minä jäin Punkaharjun kuntaan pystyyn 62 €. Mie soitin äitille, ett mie en sitä pysty maksamaan. Äiti kävi maksamassa ja kun mie menin sinne Sukevalta niin asuntosihteeri sano, että avaimet tänne. Mie sainoin, ett vuokrahan on maksettu. Se sano, ett joo, mut jäi yhen kuukauden vuokra maksamatta."

Pentti: "Mä en oo suostunu siihen. Ku ei oo mitään takeita, että saa kämpän. Olkoon stadi niitä rahoja vailla. "Rh 1

Yksi tehokkaista tavoista valvoa vuokrien maksamista on niin sanottu välitystiliasiakkuus. Välitystiliasiakkaat ovat sosiaalihuollon asiakaskunnan raskassarjalaisia, sen kova ydin. Välitystiliasiakkuudella tarkoitetaan sitä, että sosiaalilautakunta ottaa asiakkaan sosiaaliturvaetuudet hallintaansa, mikäli sosiaalitoimessa katsotaan, että asiakas ei kykene syystä tai toisesta itse hoitamaan asioitaan. Näin menetellään, vaikka asiakasta ei ole julistettu holhouksen alaiseksi. Kun asiakas haetaan holhoukseen ja hänelle määrätään edunvalvoja, toimeentulotuen tarvetta ei enää pitäisi olla. Sosiaalihuollon toteuttaja on silloin sosiaalityöntekijän sijasta edunvalvoja. (Mäntysääri 2006, 119–120.)

Välitystiliasiakkaita on ASSOssa nelisensataa. Espoossa ja Vantaalla välitystilejä käytetään melko vähän eikä niiden suhteen ole yhtenäistä linjaa. (Tt 10 ja Tt 5.) Käytännössä välitystiliesityksen Kelalle tai eläkelaitoksille

sairauspäivärahan, työttömyyspäivärahan tai eläkkeen maksamisesta sosiaalilautakunnan välityksellä tekee sosiaalityöntekijä yhdessä asiakkaan kanssa. Etuuden maksajat kuulevat vielä erikseen asiakasta varmistaakseen tämän suostumuksen. Se millä perusteella välitystiliesitys tehdään, riippuu sosiaalityöntekijästä. Tavallisin syy on juuri se, että vuokrat jäävät toistuvasti maksamatta ja asuntoloihin kertyy vuokravelkaa. Välitystililtä maksetaan aina ensimmäisenä vuokrat, jotta asumispaikka säilyisi. (Tt 10.)

Vuokrien maksamisen seuraaminen nousee asuttamistyötä tekevän sosiaalityöntekijän työssä tärkeäksi. Mikäli vuokravelkaa syntyy, myös sen selvittäminen, mistä on kyse ja millainen on asiakkaan elämäntilanne, kuuluu sosiaalityöntekijälle. Lähes kaikissa kunnissa vuokranmaksun seuraaminen ja vuokrien maksamatta jättämiseen pikaisesti puuttuminen on osa tukiasuntotyöntekijöiden ja asumisohjaajien työtä. Saumaton yhteistyö asumisohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden välillä korostuu. Vaikka vuokranmaksujen seuranta ja maksamattomuuteen puuttuminen ovat asunnottomuutta ennalta ehkäisevää toimintaa, ne painottavat sosiaalityötä kontrollin suuntaan.

6.3 "Kova ydin: hoitamaton mielenterveys- ja päihdeongelma"

Sosiaalipalvelutoimistoissa asuttamistyöntekijät kytkivät pitkäaikaisasunnottomuuden voimakkaasti päihde- ja mielenterveysongelmiin. Asunnottomuus ja päihdeongelmat ovat kuin saman kolikon kaksi puolta (Kettunen 2007, 386).

"90 %:lla asson asiakkaista on päihdeongelma, mutta vaikeasti asutettavien kovan ytimen muodostavat ne asiakkaat, joilla on hoitamaton mielenterveys- ja päihdeongelma. Näiden seurauksena on sitten osalla aggressiivista käyttäytymistä. "Tt 7

Myös asumisyksiköihin tehdyssä kyselyssä asuttamista vaikeuttaviksi tekijöiksi nousivat hallitsematon päihteiden käyttö ja siihen liittyvät ongelmat. 62 % asumisyksiköistä katsoo, etteivät niiden palvelut sovi lainkaan niille, joiden päihteiden käyttö on päivittäistä. Yllättäen asumisyksiköissä kaksoisdiagnoosia ei pidetty erityisen merkittävänä asumista vaikeuttavana tekijänä. Vain kolme asumisyksikköä ilmoitti, ettei heidän yksikkönsä sovi lainkaan kaksoisdiagnoosiasiakkaille. (sivu 175, taulukko 4.) Jokaisessa pääkaupunki-

seudun kunnassa hallintoviranomaiset sekä sosiaalipalvelutoimistoissa asuttamistyötä tekevät ovat kokeneet kaksoisdiagnoosiasiakkaat ryhmäksi, jolle kohdennettu asumispalveluiden tarjonta on riittämätöntä ja asiakaskunnan tarpeisiin soveltumatonta (Pitkänen & Kaakinen 2004, 54).

”Ongelmana psykiatrian puolella on se, että hoito edellyttää sitoutumista, mutta jos on päihdeongelma niin sitoutuminen ei välttämättä onnistu. Jos sairaalahoito jää kesken syystä tai toisesta, sairaita tulee asumispalveluyksiköihin. Toivoisin kaksoisdiagnoosiasiakkaiden kohdalla mielenterveyspuolen asumispalveluyksiköiltä suurempaa sietokykyä eli jos tulee retkahdus, ei heti seuraisi uloskirjoitus. Katuskitsofreenikoiden määrä on kuitenkin pienentynyt, mutta on myös niitä mielenterveysongelmaisia, jotka asuvat omissa asunnoissa, eivätkä voi hyvin ”Tt 4

Kaksoisdiagnoosipotilaat päätyvät asuntoloihin, koska sektoroitunut hoito- ja palvelujärjestelmä ei kykene vastaamaan heidän asumistarpeisiinsa. Jos potilas ohjautuu päihdehuollon erityispalveluihin, voi käydä niin, että psykiatrisen hoidon tarvetta vähätellään tai siltä jopa ummistetaan silmät ja taas psykiatrisen erikoissairaanhoidon piirissä päihdeongelman luonnetta paisutellaan ja korostetaan sen ensisijaisuutta. (Mäkelä 2003, 188–189; Kärkkäinen 2006, 302.)

Eräs selitys siihen, että kaksoisdiagnoosiasiakkaiden asutettavuus ei asumisyksiköissä ole asutettavuuden ongelmallista kärjessä, voi olla se, että asiakaskuntaan on totuttu ja sen ongelmien kanssa on opittu elämään. Kaksoisdiagnoosiasiakkaita on ollut asiakaskunnassa alusta asti. Toisaalta asuntoloiden työntekijät tiedostavat sen, että tämä asiakaskunta ei kuulu asuntoon. Nämä asiakkaat tarvitsisivat asianmukaista hoitoa ja tukea, jota asuntoloissa ei ole saatavilla.

”Porukka on yksinkertaisesti sellaisia, etteivät kykene asumaan asuntoloissa. Joukossa on paljon mielenterveysongelmaisia ja huumeriippuvaisia. Tarvitsisivat pitkän hoidon vaikka Tervalammella (päihdekuntoutuslaitos/HT) ja sitten asuntolaan. Heillä on puutteita henkilökohtaisessa hygieniassa, kantavat täitä ja syyhyypunkteja ja he ovat selkeästi sairaita. Heitä ei voi ottaa edes asuntolaan, kun tartuttavat nämä syöpäläiset muihin. Ovat vielä täysin yksin ja heidät on pakko viedä pesuun. ”Tt1

Asuntoloissa ja ensisuojuissa majoittuvat huumeiden käyttäjät ovat kaksinkertaisia epäonnistujia: he eivät ole pärjänneet ns. normaaliyhteiskunnassa, mutta eivät huume-maailmassakaan, koska ovat joutuneet syrjäytetyiksi viimesijaisiin asumisyksiköihin alkoholistien joukkoon. Heidän terveydentilansa on huono. Psykiatristen laitoshoidojen ja vankiloiden vuorottelu on johtanut laitostumiseen, jonka seurauksena heidän on vaikea elää yhteiskunnan sääntöjen mukaan. Pysyvänä toimeentulona ovat tarveharkintaisesti kontrolloidut sosiaalietuudet. Monet heistä jäävät näiden tukien ulkopuolelle, koska heillä ei ole riittävästi voimavaroja hakea niitä. Suunnitelmallinen varastaminen ja muu rikollinen toimintakin vaatii sen verran voimavaroja, ettei siihenkään enää välttämättä kyetä, jolloin myös päivittäisen huumeannoksen hankkiminen alkaa olla ongelma. (Knuuti 2007, 19.)

Portaittainen asumisen malli toimii niiden kohdalla, jotka ovat kiinnittyneet päihdekuntoutukseen ja selviytyvät yhteisasumisessa (Granfelt 2003a, 76). Raittiutta edellyttävä asuttamismalli ja elämänhallinta ovat ylivoimaisia moniongelmaisille asiakkaille, koska vaikeimmin syrjäytyneet asunnottomat ovat niitä, jotka ovat tyypillisimmin hoitoon ja elämäntavan muutoksiin motivoitumattomampia ja sitoutumattomampia, minkä lisäksi he tarvitsevat paljon tukea arkipäiväisten asioidensa hoitamiseen. (Granfelt 2003a, 28–29; Pitkänen & Kaakinen 2004, 51–53.) He ovat myös asiakaskunta, joka tarvitsisi päihdehuollon palveluja, mutta tutkimusten mukaan he jäävät helposti päihdehuollon avo- ja hoitopalvelujen ulkopuolelle. Päihdehuollon palvelujärjestelmä on muokkaantunut sellaiseksi, että näiltä asunnottomilta moniongelmaisilta päihdeikäisiltä edellytetään sellaista käyttäytymistä, kuten raittiutta hoitoon pyrkimisessä, johon he eivät kykene. Päihdepalveluja on lisäksi yhä vaikeampi saada ilman ajanvarausta tai päihtyneenä. (Nuorvala ym. 2007, 149–150.)

Olavi Kaukonen puhuu päihdepalvelujärjestelmän asiakasvalikoinnista. Asiakasvalikoinnin sijasta päihdehuollossa pitäisi alentaa palvelukynnystä. Myös Sinikka Törmä kritisoi päihdepalvelujen asiakasvalikointia ja pohtii, kenen päihde- tai mielenterveysongelma oikeastaan sopii hoitojärjestelmälle. (Kaukonen 2005, 312; Törmä 2007, 104–111.) Kaukonen mukaan juuri näiden moniongelmaisten ihmisryhmien saaminen kuntoutuksen piiriin olisi yksilöllisesti, yhteiskunnallisesti ja kokonaistaloudellisesti kannattavaa, koska vaihtoehtoiskustannukset kuntoutuksen ulkopuolel-

le jättämisestä muodostuvat korkeammiksi kuin työelämässä ja sosiaalisesti kiinnittyneimmillä päihdeongelmaisilla. Lisäksi kyseessä olisi sosiaali- ja terveyspolitiikan palauttaminen päihdepalvelupolitiikkaan: kyse on huono-osaisimpien suhteellisen aseman parantamisesta palvelujen keinoin. (Kaukonen 2005,312–320.)

Osa näistä kroonisista päihteidenkäyttäjistä on jo niin lamaan-tuneita, että heidän kykynsä saada heille oikeutettuja palveluja ovat rajalliset (Nuorvala ym. 2007,151). Muun tarkoituksenmukaisemman palvelujärjestelmän valikoinnin vuoksi he uhkaavat jäädä palveluiden ulkopuolelle. Asuttamistyöntekijöiden tehtäväksi jää löytää heille ainakin jonkinlainen asumispaikka. Ratkaisuksi jää helposti heistä huolehtiminen minimitasolla – tarjoamalla asuntolapaikka ja minimitoimeentulo. (Palola 2006, 103; Juhi-la 2006, 173.)

6.4 "Ne taustat on niin kauheet, et mitä niiltä vois odottaa?"

Väkivaltainen käytös on yksi merkittävimpiä asumispalveluista pois sulkevia tekijöitä. Huumemaailmaan liittyvästä väkivallasta ja sen uhkasta on lukuisia kuvauksia (mm. Lalander 2001; Weckroth 2006, 104–110). Väki-valtaista käyttäytymistä tai käytöshäiriöitä liittyy myös dementoitumiseen, alkoholin ja lääkkeiden sekakäyttöön sekä alkoholinkäyttöön. Suurimmas-sa osassa väkivaltarikoksia alkoholi on osatekijänä. Haastateltujen työnteki-jöiden mukaan väkivaltaa ja sen uhkaa esiintyy verrattain harvoin, mutta jokainen kerta on yksi kerta liikaa.

Asiakkaat käyttäytyvät aggressiivisesti ja uhkaavasti myös tietoisesti. Uh-kaava käytös on keino käyttää valtaa. Sitä käytetään suhteessa toisiin asiak-kaisiin ja työntekijöihin, jotta oma tavoite toteutuisi.

Kalle: "Minä kun menen sinne (Kela / HT) niin siellä on aina saatana vastassa. Minä oon pitänyt siellä semmosen konsertin, ne pelkää mua – he-ti on plikat, luukulta kun näkee, niin tajuu, että oon paikalla taas."

Jussi: "Sie et oo humalassa koskaan?"

Kalle: "Enhän mä, kun en oo neljään kuukauteen juonut. "Rh 1

Väkivalta, viha ja kokemus elämän tarkoituksettomuudesta ovat asioita, joita asunnottomien rikos- ja päihdekierteessä elävien ihmisten kanssa työ-s-kentelevät kohtaavat lähes päivittäin (Granfelt 2003 a, 76). Usein työnteki-

jöiden ammattitaito ja maltillinen suhtautumistapa voivat ehkäistä uhkaavien tilanteiden syntymistä (Nuorvala ym. 2007, 145).

Epäoikeudenmukainen syyttely, mitätöinti, uhkailu ja kiusanteko provoisoivat ja herättävät vihaa myös työntekijöissä. Viralliseksi muodostunut ihmiskäsityksemme on kuitenkin tällä hetkellä yksipuolisen myönteinen, ja näin ollen työntekijät joutuvat salaamaan tunteensa. Työntekijä, joka suutuu tai loukkaantuu, kun häntä uhkaillaan tai kiusataan, ei ole mielipuolinen sadisti eikä edes epähumaani tai epäilyttävä. Tällaiset tunteet ovat inhimillisiä, vaikka niistä puhuminen ei nykyisin olekaan hyväksyttyä. (Lauerma 2006, 180–181). On selvää, että ammatillisuuteen kuuluu provosoitumattomuus ja työntekijä on aina vastuussa siitä, mitä tunteidensa vallassa tekee, mutta kaikenlaiset tunteet ovat inhimillisiä – eivät itsessään hyviä tai pahoja. Negatiiviset tunteet on purettava ja pyrittävä käsittelemään esimerkiksi työnhajauksessa, mikäli sellainen on järjestetty. Akuutti tilanne olisi hyvä purkaa lähiesimiehen kanssa, mutta valitettavasti liian usein työntekijät jäävät yksin ja joutuvat turvautumaan muiden työtovereiden epäviralliseen vertaistukeen jopa työajan ulkopuolella (Tt 9).

Tiettyssä valikoituneessa psyykkisesti sairaiden ryhmässä väkivaltariski on aina olemassa. Heillä on rajuja tilanvaihteluita myös lääkittynä, ja tarkka käyttäytymisen ennustaminen on vaikeaa. Viranomaisiin kohdistuva epäluulo on yleistä, ja he mukautuvat heikosti suoriin vaatimuksiin ja sääntöihin. (Fabritius 11.8.2005.) Tämä ryhmä on tosin pieni, mutta erittäin vaativa.

"Akuutti tilanne eletään "myötäkarvaan "ja käsitellään tilanne, kun asiakas on rauhoittunut. Tarvittaessa kutsutaan poliisi toimittamaan asiakas pois talosta. Asuminen voidaan päättää ja avaimet ottaa haltuun, kun tilanne on rauhoittunut, työntekijä ei tee sitä yksin. " Asumispalveluyksikön johtaja kyselyn avovastaus

Väkivallan uhka tunkeutuu asumisyksiköiden sisällä myös asiakkaiden keskinäisiin suhteisiin. Tällainen pelon ja väkivallan läsnäolo aiheuttaa paitsi turvattomuuden tunnetta, joskus myös fyysisen väkivallan kohteeksi joutumista. Kun on useita eriasteisesti ja eri aineista päihtyneitä samassa tilassa, voi kenen tahansa käyttäytyminen olla arvaamatonta.

Olli: "Mä koen aina nois asuntolois sellasta turvattomuutta ja sit sitä täy-

tyis itte tumpata ja saada rohkeutta mennä siihen mukaan..Kyllähän mä sit oon rohkee ku mä oon tintannu”

Nina: ”Nimenomaan se turvattomuuden tunne nois asuntoloissa..”

Olli: ”ja sattuuhan niissä ja tapahtuu..”

Asko: ”Kyllä siellä viikatteet heilahtelee.. kaikki sekasin niin tottakai..

”Rh 2

Ne asiakkaat, joilla on raskas väkivaltatausta ja joista työntekijähaastatteluisissa käytettiin termiä oikeesti väkivaltaisia (henkilöitä, jotka olivat tehneet väkivaltaisia tekoja – tappoja, törkeitä pahoinpitelyitä), asutetaan matkustajakoteihin tai yksityisten yritysten vuokra-asuntoihin, koska muuta paikkaa ei kerta kaikkiaan ole. Ratkaisua perustellaan sillä, että heitä ei voi asuttaa mihinkään asumisyksikköön, koska muiden asukkaiden ja/tai henkilökunnan turvallisuutta ei pystytä takaamaan. Asumisyksiköissä kysymyksessä on yhteisasuminen, jolloin työntekijöiden tehtävä on ottaa huomioon myös muiden asukkaiden turvallisuus ja fyysinen koskemattomuus. On tietysti kyseenalaista majoittaa väkivaltaiseksi tiedetty asiakas, jota yhteistyökumppanit eivät suostu majoittamaan, tavalliseen matkustajakotiin, sillä yhtä lailla niissä olisi huomioitava muiden ihmisten turvallisuus.

”Niillä on hirvittävät taustat. Kymmenien vuosien päihdetaustat. Nehän on ihan järkyttäviä. Suurimmalla osalla ei ole mitään normaalia. Ihme, että ovat siinäkin kunnossa. Lapsuus on ollu suurin piirtein sitä, että jompikumpi tai molemmat vanhemmista on ollu hulluja ja juoppoja – tää nyt on kärjisty – niit on pahoinpidelty, ne on joutunu laitoksiin, päihteidenkäyttö on alkanut hirveen nuorena. Ne taustat on niin kauheet et mitä niiltä vois odottaa? Ei niillä ole monellakaan mitään normaalia elämän mallia...silti osa niistä pärjää ihmeen hyvin sit kuitenkin... ”Tt 9

Asiakkaan väkivaltaiseen käyttäytymiseen suhtaudutaan asumisyksiköissä ja sosiaalipalvelutoimistoissa aina vakavasti. Jo uhkaavasta käytöksestä seuraa usein uloskirjoitus (kyselyn avovastaukset). Helsingissä asunnottomien sosiaalipalvelutoimistossa on vartijat ja työntekijöillä on mahdollisuus tarvittaessa ottaa asiakas vastaan yhdessä vartijan kanssa. Työntekijöillä on mahdollisuus suojautua väkivaltaisiksi tiedettyjen tai hankaliksi luokiteltujen asiakkaiden palvelemisesta äärimmäisissä tilanteissa niin, että asiakasta

ei päästetä toimiston tiloihin sisään lainkaan. Häntä palvellaan niin sanotusti ”tuulikaappiin”.

”Meillä asiakaskunta on kaikkien rauhoittunut eikä ongelmia pahemmin ole. Mikäli asiakas käyttäytyy huonosti ja on yhteistyökyvytön, niin hänelle voidaan asiat palvella ulos, mikä tarkoittaa sitä, että ohjaaja/vartija vie maksusitoumukset yms. asiakkaalle tuuletuskaappiin.” (Tt 10)

Majoitus- ja ravitsemuslain mukaan majoitusyksiköillä (asuntolat) on oikeus valita asiakkaansa. Ne voivat kieltäytyä majoittamasta asiakasta, jos siihen on järjestyksenpidon tai liikkeen toiminta-ajatuksen vuoksi perusteltu syy. (Laki majoitus- ja ravitsemustoiminnasta 308/2006 5§.) Sosiaalihuollon mukaisissa asumispalveluissa ei tällaista lakiin perustuvaa kieltäytymisperustetta ole. Asuntoloissa kieltäytymisen taustalla on usein aikaisempia kokemuksia kyseisen asukkaan käyttäytymisestä ja asumisyhteisöön sopeutumattomuudesta. Mitä useampia epäonnistuneita asuntola-asumisyhteyksiä eri asuntoloissa asukkaalla on eli mitä useammin on ”lentänyt ulos” häiriökäyttäytymisen tai sääntörikkomusten vuoksi, sitä vaikeampaa häntä on asuttaa. Tätä kautta syntyvät ”mustat listat” ja niin sanotut ”porttikiellot”, joita virallisesti ei ole.

”Jos henkilöllä on hyvin raskas väkivaltatausta – ei mielellään oteta meille. Palveluita puuttuu juuri näiltä hyvin väkivaltaisilta henkilöiltä, joilla on paljon porttikielloja ja uloskirjoituksia väkivaltaisuuksien vuoksi. Eivät välttämättä ole potilaita, mutta kaikki ovat huumeidenkäyttäjiä – kyseessä kuitenkin hyvin pieni, spesiaaliryhmä. Näille pitäisi olla pieniä yksiköitä, joissa henkilökuntamitoitus, osaaminen ja koulutus kohderyhmästä. Ei siis kuitenkaan vankiloita, vaan hoidollisia yksiköitä.” Yksikön esimies / kyselyn avovastaus

Käytännössä asuttamisura etenee tällöin laskusuuntaan: viimeinen sosiaalihuollon asuttamispaikka on virallisesti ensisuoja. Ensisuojienkin ulkopuolelle jää ihmisiä liikuntarajoitteisuutensa, väkivaltaisuuksensa tai ensisuojan rajoitetun paikkamäärän vuoksi.

”Meillä ongelmana ovat jari-henkilöt, joiden kanssa on kokeiltu kaikki

mahdollinen. He eivät sopeudu minkäänlaisiin yhteisöihin, hoitoihin. Lukuisien kokeilujen jälkeen he eivät enää pääse minnekään, koska kaikkialla on heistä jo kokemus. Jarit ovat haluttomia, motivoitumattomia, joskus väkivaltaisia päihdeidenkäyttäjiä ja pistävät paikat remonttiin. Jarit tarvitsivat paikan, joka voisi olla oma asunto, koska eivät pärjää yhteisöissä, kontrollia [...] kysymys on myös siitä, kuin paljon yhteiskunnan ja yhteisöjen tai työntekijöiden pitää sietää poikkeavaa käyttäytymistä.. "Tt 5

Haastattelu kuvaa työntekijän turhautumista ja toivottomuutta. Asiakkaina on henkilöitä, joille ei asumispalvelujärjestelmässä löydy paikkaa. Yksittäisen työntekijän kohdalla tilanne on kohtuuton: "jarit" jäävät käsiin, ellei heitä saa ujutettua johonkin asumisyksikköön, jossa heitä ei vielä tunneta, tai väkivaltaisuus johtaa asiakkaan väliaikaisesti sairaalaan tai vankilaan.

Helsingin sosiaaliviraston päihdeasiointimistossa selvitettiin keväällä 2001, miten moniongelmaisten ja vaikeahoitoisten palvelujen suurkuluttaja-asiakkaiden hoito tulisi järjestää. Pitäisikö heille perustaa oma erityinen hoitopaikkansa? Työryhmä totesi, että kyseessä on määrällisesti pieni ryhmä ja uuden yksikön perustaminen heille ja sen riittävä resursointi tulisi kalliimmaksi kuin nykyisten hoitopalveluyksiköiden varustaminen vahvistamalla henkilöstöresurssia ja parantamalla fyysisiä rakenteita. Työryhmä katsoi, joskin tarkemmin perustelematta, että vaikeiden asiakkaiden keskittäminen yhteen yksikköön ei ole myöskään asiakkaiden edun mukaista. (Päihdehuollon väkivaltatyöryhmän raportti 2002.)

Riitta Granfelt on selvityksessään Kriminaalihuollon tukisäätiön asumispalveluista tullut toisenlaiseen johtopäätökseen. Selvityksessä hän toteaa, että akuutti päihdeongelma liittyneenä mielenterveyden järkkymiseen voi tuottaa vaaratilanteita yhteisössä ja tukiasunnoissa, varsinkin, jos henkilöllä on myös vaikeuksia hallita väkivaltaisuuttaan. Tällaiset henkilöt eivät pysty asumaan yhteisössä eivätkä itsenäisesti tukiasunnossa. He tarvitsevat kuitenkin paljon tukea. Asiakasryhmän jättäminen ammattitaitoisen avun ulkopuolelle olisi kohtalokasta, joten olisi erittäin perusteltua kehittää heille heidän lähtökohdistaan omia tukiasumisen malleja. (Granfelt 2007, 27–28.)

6.5 "Joskus miettii, ett missähän sitä on työssä"

Asuttamistyötä vaikeuttavat asiakkaiden fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen

toimintakyvyn lasku. Se mikä osa asiakkaan toimintakyvyn heikkenemisessä painottuu, vaihteli hieman sen mukaan, työskentelikö vastaaja sosiaalipalvelutoimistossa vai asumisyksikössä. Toimintakyvyllä tarkoitetaan sosiaali- ja terveydenhuollossa kykyä suoriutua arjesta ja henkilön eri rooleihin liittyvistä välittömistä tehtävistä. Käsitteeseen liittyvät fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky. Toimintakyky on osa elämänhallintaa. (Haapola 2005, 12.)

Sosiaalipalvelutoimistoissa asuttamistyön kannalta nousivat esiin henkilöt, joiden päihteen käyttö on päivittäistä sekä ne, joiden kognitiiviset kyvyt ("heikkolahjaiset ja dementikot "Tt 8) ovat laskeneet. Tutkimukset vahvistavat työntekijöiden kokemusta päihdeasiakkaiden toimintakyvyn laskusta, sillä niiden mukaan psykososiaalinen toimintakyky heikkenee päivittäisen alkoholin käytön seurauksena ja kasvaessa (Ahlström 2007, 564; Graham & Schmidt 1999, 345–351).

"Meillä on välitystiliasiakkaina myös edunvalvonnan asiakkaita. Ovat usein sellaisia reppanoita, jotka eivät kykene huolehtimaan raha-asioistaan eikä oikein muustakaan. Osalla asiakkaista on henkilötodistukset ja pankkikortit jatkuvasti hukassa. He käyvät nostamassa rahat rahatoimiston kautta toimistosihteeriltä saamansa maksuosoituksen kanssa. Osa käy jopa kerran päivässä. Jotkut dementit asiakkaat ovat niin reppanoita, että saatuaan ajan lääkäriin eivät yksinkertaisesti osaa sinne mennä, vaan tarvitsisivat asiakas- tai palveluohjaajan, joka kulkisi mukana." Tt 10

Työntekijän kaipaama palveluohjaus on työmenetelmänä osittain käytössä. Kolmannella sektorilla on raha-automaattiyhdistyksen varoin toteutettu projekteja, joissa yhtenä työmenetelmänä on ollut palveluohjaus. Palveluohjauksen perustehtävät ovat koordinointi, asiakkaan asioiden ajo ja neuvonta. Projektityöntekijöiden mukaan yksilökohtaisen palveluohjauksen keskeisimmäksi tehtäväksi syrjäytyneimpien asiakasryhmien kohdalla on muodostunut asiakkaiden luotsaaminen palveluiden piiriin. Muina tehtävinä ovat korostuneet asiakkaiden etujen ajaminen eli sen varmistaminen, että asiakkaat saavat ne oikeudet ja etuudet, jotka heille kansalaisuuden perusteella kuuluvat. (Valokivi 2002, 173–174; Törmä & Huotari 2005, 78–79; Suominen & Tuominen 2007, 58.)

Huolestuttavaa on, jos sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden välille raken-

tuu uusi ammattikunta, palveluohjaajat, jotka toimivat asiakkaiden tukijoina ja edusmiehinä jopa tapaamisissa sosiaalityöntekijöiden kanssa. Millaiseksi sosiaalityöntekijän asiakas–työntekijä-suhde silloin rakentuu? Ketä sosiaalityöntekijä edustaa? Jos palveluohjaajat vielä tulkitsevat ja selittävät asiakkaan ongelmia sosiaalityöntekijälle, niin millaisesta positiosta sosiaalityöntekijä silloin työskentelee? Kuinka asiakaslähtöistä hänen työskentelynsä on ja mitä hän tietää tai ymmärtää asiakkaidensa sosiaalisesta todellisuudesta?

Eräs ongelma asiakkaiden kannalta on sosiaalityöntekijöiden saavutettavuus. Mikko Mäntysaari on todennut, että välitystiliasiakkaat ovat sosiaalitoimistojen raskassarjalaisia, joiden sosiaalihuollon toteuttaja on sosiaalityöntekijän sijasta edunvalvoja. (Mäntysaari 2006,119–120). Asunnottomien kohdalla sosiaalihuollon toteuttaja näyttää olevan toimistosihteerin tai kanslistin.

"Sosiaalityöntekijä tekee raamipäätökset vuodeksi kerrallaan. Käytännössä toimistosihteerit (=kanslistit/HT) huolehtivat rahojen seurannasta ja päivittäisestä jakamisesta. Sosiaalityöntekijät tapaavat näitä asiakkaitaan kerran vuodessa. Todellisuudessa, koska sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on melko suurta, välitystiliasiakkaina on ihmisiä, jotka eivät ole tavanneet omaa sosiaalityöntekijäänsä kolmeen neljään vuoteen. Sosiaalityöntekijöiden puhelinaikakin kello 9–10 on ehdottomasti liian lyhyt, sillä sinä aikana jonnossa voi olla monta asiakasta eikä kaikille ehditä vastata. " Tt 10

Työntekijän haastattelu tukee Helsingin sosiaaliasiamiesten raportin havainnot. Raportin mukaan useat pitkäaikasiakkaat jäävät sosiaalityön ja tuen ulkopuolelle, vaikka tarvitsisivat sitä. (Autti & Soppela 2007, 3 ja 5.)

Useat Helsingin sosiaalitoimen asiakkaat ovat jatkuvasti raportoineet sosiaaliasiamiehille vaikeuksistaan tavoittaa heidän asioitaan hoitavia sosiaalityöntekijöitä tai muitakaan työntekijöitä sekä vaikeuksistaan päästä tapaamaan näitä työntekijöitä. Myös sairaaloiden sosiaalityöntekijät ovat olleet huolissaan siitä, miten fyysisesti sairaat, mielenterveysongelmaiset tai päihkeitä käyttävät pärjäävät sosiaaliviraston byrokratiassa, kun heidän eivät tavoita työntekijöitä hoitaakseen asiakkaidensa asioita. (Autti & Soppela 2007,1.) Varsinkin asunnottomien ja rahattomien asiakkaiden näkökulmasta tilanne on erittäin ongelmallinen. Tuntuu jopa asiakkaan nöyryyttä-

miseltä, kun ratkaisuksi ehdotetaan toimistoon tulemista pelkän ajan varaamisen vuoksi.

Aino: "Mä yritin saada sosiaalihoitajalta aikaa täältä Assosta. Niin en saanu aikaa. Hän antoi mulle numeron ja mä soitin heti seuraavana aamuna, kun hänellä on yhdeksästä kymmeneen se puhelinaika. Niin hänelläpä oli siellä nauburi päällä ja "jätä viesti vastaajaan ja anna yhteystietosi niin otan yhteyttä. "Ja ikinä ei ole tullut mitään yhteydenottoa tähän päivään mennessä."

Birgitta: "...jotku vielä sanoo, kun mä pääsen puhelimella, että miksi sinä soitat, miksi et tule paikan päälle. Sitä ei arvaa, kuinka hurjasti minä olen kävelly ja mennyt paikan päälle..uskomatonta tää homma.. "Rh 12

Periaatteessa monet asiat on mahdollista ja vaivatonta hoitaa puhelimitse. Puhelinasiointi vaatii kuitenkin rahaa. Käytännössä pitkäaikaisasunnottomien rahattomuus voi olla este asioimiselle.

Einari: "Jos sä oot vaan jossain kartsalla tai mettässä ja sulla ei oo puhelinta, ei puheaikaa tai mitään muutakaan – millä sä mihinkään otat yhteyttä? Ei oo rahaa,sä et pysty lähtee hakemaan mitään."

Annika: "Ei voi soittaa,mulla ei oo puheaikaa. Ei ne usko missään virastossakaan sitä.Mikset sä soittanu? Ku ei todellakaan ole ollu.."

Einari: "Millä sä lähet mihinkään, jos sulla ei oo (puhe-/HT)aikaa, busirahaa tai mitään muutakaan.Et sä voi tehä mitään."

Annika: "Ei voi tehä mitään, joo se on näin. Pummillahan sitä matkustettiin,ainakin mä, täytyy tunnustaa."

Einari: "Mullakin oli viel silleen, et ennen ku sain kännykän, oli puhelinkortteja automaattiin [...] Jos sulla ei oo rahaa, sä et voi tehä mitään. Sä et pääse mihinkään ja sä et voi soittaa mihinkään.Miten siinä sitten elät? "Rh 7

Puhelinliittymän aukaiseminen voi olla asiakkaalle mahdotonta, jos on luottohäiriömerkintä luottotietorekisterissä tai maksamattomia puhelinlaskuja. Prepaid on silloin ainoa vaihtoehto. Pre paid -liittymien käyttö ja jatkuva vaihtaminen merkitsee toisaalta sitä, että myöskään asiakas ei ole vi-

ranomaisten tavoitettavissa. Hänellä ei ole osoitetta eikä julkista puhelinnumeroa. Hänen ei-olemassaolonsa vakinaistuu ja ainakin ajoittain hänen on mahdollista kulkea omia polkujaan kontrollin ja huolenpidon ulottumattomissa.

Asunnottoman päihde- tai mielenterveysongelmaisen on elämäntapansa ja asumisolosuhteidensa vuoksi vaikea noudattaa puhelin- ja tapaamisaikoja tai erilaisia kirjallisia käytäntöjä, joiden vuoksi perusasiatkin jäävät heiltä hoitamatta (Noponen 2006, 95).

Seuraavassa asuttamistyöntekijä kritisoikin työn uutta organisointitapaa, joka on tehnyt asuttamistyön vaikeaksi ja vienyt yksittäisiltä työntekijöiltä mahdollisuuden tehdä kokonaisvaltaista asiakastyötä (ks. myös Autti & Soppela 2006,7).

"Ku tuli tavallisia duunareita, menny työpaiikka, perhe, asunto ni useimmiten mä katsoin, ett vaikka oli mitkä systeemit, mukamas portaitaisuudet ni niin paljo ku pystyin, asutin suoraan stadin luukkuihin, et saatiin niitä pois, ennenku ne putos..siinähän ne tulee just päihdeongelmat ja muut. Musta se oli ihan järkevää toimintaa. Silloin meillä oli asuminen ja kaikki yhdessä [...] ihmisillä oli työvälaineet. Nyt on kauhee portaitaisuus organisaation sisällä. Eri paikasta jaetaan rahaa ja sit jos ne haluu asumispalveluu niin ne joutuu eri ihmisen haastatteluun. Se oli tosi hyvä, kun ihmisellä oli kaikki työvälaineet käytössä, silloin pystyy ymmärtämään kokonaisuuden eri tavalla. Tietysti se on raskaampaa. "Tt 9

Haastattelu kuvaa myös kokeneen työntekijän toimintamahdollisuuksia ammatillisessa auttamistilanteessa silloin, kun hän tuntee palvelujärjestelmän, ohjeet ja normit sekä työn tekemisen rakenteelliset ehdot. Niiden hyvä tuntemus laajentaa vaihtoehtojen ja toisin tekemisen mahdollisuuksia sekä antaa työntekijälle välineitä tehdä työtään asiakaslähtöisesti, joustavasti ja ammattitaitoisesti. (Immonen & Kiikkala 2007,56–57.) Haastattelussa työntekijä korostaa myös taloudellisen avustamisen (toimeentulotuen myöntämisen) merkitystä sosiaalityön tekemisen välineenä.

Asumisyksiköiden näkökulmasta asiakkaan fyysinen toimintakykyisyys korostuu. Vastaja nostivat kyselyssä esiin asutettavuutta vaikeuttavana tekijänä liikuntarajoitteiset ja päivittäisissä toiminnoissa apua tarvitsevat asuk-

kaat. Nämä ovat asiakkaita, joiden toimintakyky on joko tilapäisesti tai pysyvästi alentunut. Liikuntarajoitteisia ei myöskään pystytä auttamaan päivittäistoiminnoissa, koska ei ole tarvittavaa määrää henkilökuntaa ja lähtökohtaisesti asuntoloissa edellytetään omatoimisuutta.

"Meillä yritetään olla avustamatta. Asiakkaiden pitäisi olla omatoimisia. Pyörätuolia käyttäville on hankittu apuneuvoja esimerkiksi suihkutuoli ja semmosta...kukaan ei ehdi auttaa, koska ilta- ja yövuorossa on korkeintaan kaksi. Meillä on nyt kaksi rollaattoria käyttävää, mutta molemmat ovat muuten omatoimisia, saavat ruokansa itse pöytään tai kaverit tuo. Raja on kuitenkin veteen piirretty viiva. Välillä autetaan, välillä ei. "Työntekijä/kyselyn avovastaus

Vammaispalvelulain (380/1987) 8 §:n perusteella kunnan on järjestettävä vaikeavammaisille henkilöille palveluasumista, jos henkilö välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista toiminnoista. Myös mielen-terveyden häiriöihin sisältyy usein sairauden ja haitan pysyvyys ja pitkäaikaisuus (Haapola 2005,17; Kärkkäinen 2006, 298). Liikuntavammaiset eivät missään olosuhteissa kuuluisi asuntoloiden eivätkä ensisuojiin asiakaskuntaan.

"Homma ei näiden kohdalla toimi alkuunkaan, siis pyörivät (liikuntarajoitteiset /HT)muiden jaloissa. Taitaa kyllä olla niin, että yritetään sijoittaa heidät muualle, paremmin sopivaan paikkaan. Juuri siksi, että aiheuttavat lisää työtä ja henkilökuntaa on vähän, aamuvuorossa vain yksi. " Johtaja /kyselyn avovastaus

Erään haastatellun työntekijän (Tt3) mukaan päivittäisen avun tarve merkitsee yksinkertaisesti sitä, että henkilö ei selviä arkisista asioista, kuten kodinhoidosta, kauppa-asioista tai raha-asioiden hoidosta. Hän saattaa tarvita apua myös pukeutumisessa, riisumisessa, syömisessä ja WC:ssä asioimisessa. Päivittäistoiminnoissa autettavat tarvitsevat konkreettista apua parranajossa, peseytymisessä, lääkitsemisessä, syömisessä ja joskus

kuivittamisessa eli vaippojen vaihdossa useampia kertoja päivässä. Joskus tarvitaan kaksi työntekijää nostamaan asiakas vuoteesta, koska hän ei itse siihen fyysisen tilansa vuoksi kykene.

"Meidän yksikössä lähes kaikki ovat jollain tavoin huollettavia ja porukka on kaikenlaista. Dementtejä, sekakäyttäjiä, huumeidenkäyttäjiä, korvaushoidossa olevia jne. Meillä on matala kynnyks asukkaaksi ottamiseen. Meillä on mielenterveysongelmaisia ainakin puolet ja heistä varmaan kaikilla on myös päihdeongelmaa, joten kaksoisdiagnoosipotilaita on paljon. Tosin ikähaitari on vanhemmassa päässä, joten nuoret, jos niitä tänne tulee, eivät kauaakaan viihdy. Meidän henkilökunta saunottaa ja auttaa päivittäistoiminnoissa, koska porukka on sen laatuista...joskus itse, kun katsoo ympärilleen, miettii, että missähän sitä on työssä.. "asumispalveluyksikön johtajal kyselyn avovastaus.

Pitkäaikainen alkoholin käyttö aiheuttaa vakavia psyykkisiä ja fyysisiä haittoja. Alkoholisairauksien aiheuttamat haitat ovat rinnastettavissa muiden kroonisten sairauksien aiheuttamiin haittoihin. Neuropsykologinen tutkimustieto kertoo melko yksimielisesti, että pitkäaikainen alkoholin käyttö heikentää ajan mittaan pysyvästi korkeampia henkisiä suorituksia ja useimmiten myös muuttaa persoonallisuutta, minkä lisäksi se aiheuttaa mm. muistitoimintoihin liittyviä neurologisia sairauksia. (mm. Saarnio1990, 181–185; Evert & Oscar-Berman 1995, 89–94; Holopainen 2003, 265–272.) Dementiapotilaan hoidon pitäisi olla sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyötä, sillä dementoituva potilas ei pysty oireiden edetessä huolehtimaan ruokailustaan, lääkkeistään eikä muista käytännön asioista. Kun kotipalvelu ja kotisairaanhoido yhdistettiin kotihoidoksi, haettiin tehokkuutta. Tilanne kunnallisessa kotihoidossa näyttää kuitenkin olevan sellainen, että mitkään asiakasryhmät eivät saa riittävästi kotihoitoapua henkilökunnan vähyyden vuoksi. (Vaarama ym. 2005, 55).

6.6 Päätelmiä asuttamista vaikeuttavista tekijöistä

Työntekijöiden kokemuksen mukaan asuttamista vaikeuttaviksi tekijöiksi nousivat sosiaalipalvelutoimiston näkökulmasta epämääräiset asumispalvelun tuottajat, jotka pyrkivät hyötymään taloudellisesti asunnottomien kustannuksella, asiakkaiden syrjäytyminen sosiaalityöstä sekä työntekijöiden työolot ja työn kuormittavuus niin sosiaalipalvelutoimistoissa kuin asumispalveluyksiköissään. Molemmissa työntekijät altistuvat uhkailulle ja väki-

vallalle. Asumispalveluyksiköissä ja asuntoloissa työskentelevät nostivat esiin myös ne asukkaat, joita on autettava päivittäistoiminnoissa tai jotka ovat liikuntarajoitteisia. (sivu 175, taulukko 4.) Lisäksi haastatteluissa tulivat esiin sosiaalipalvelutoimiston näkökulmasta maksamattomat vuokravelat ja sellaiset asiakkaat, jotka ovat hoitoon motivoitumattomia ja joiden päihdekäyttö on lähes päivittäistä. Myös kaksoisdiagnoosiasiukkaat ja sellaiset asiakkaat, jotka käyttäytyvät väkivaltaisesti vaikeuttavat asuttamistyötä. Heille ei tahdo löytyä sopivaa asumispaikkaa. Tämä vahvistaa aikaisempien tutkimusten tuloksia vaikeasti asutettavien elämäntilanteen ongelmallisuudesta.

Yhden työntekijän haastattelussa esiin nostama tilanne, jossa hän kertoo, että välitystiliasiukkaat tapaavat sosiaalityöntekijäänsä vain kerran vuodessa, joskus kerran kolmessa neljässä vuodessa, on hälyttävä. Sen voi tulkita jopa niin, että syrjäytyneimmissäkin asiakaskunnissa on vielä syrjäytyneimpiä, jotka eivät pääse tapaamaan edes sosiaalityöntekijää, vaikka juuri he tuntuisivat olevan elämäntilanteessaan eniten sosiaalityön tarpeessa.

Haastatteluissa ei tullut esiin asumis- tai kuntoutussuunnitelmaa, joka olisi tehty sosiaalipalvelutoimistossa yhdessä sosiaalityöntekijän ja asunnottoman asiakkaan kanssa, vaikka laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta korostaa asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja mahdollisuutta osallistua koko palveluprosessiin. Asiakkaan omat toivomukset ja mielipide on otettava huomioon. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000,8 §.) Kirjallisten suunnitelmien tarkoitus on toimia työntekijän työvälineenä ja asiakastyön apuna, siksi hämmästytti se, ettei niitä nostettu työntekijöiden eikä asunnottomien haastatteluissa esiin. Portaittaisen asuttamistyön kannalta asumis- tai kuntoutussuunnitelmalla luulisi olevan keskeinen merkitys, sillä siihenhän tulisi kirjata ne kriteerit ja tukitoimenpiteet, joiden perusteella asiakas siirtyy portaittaisessa asuttamismallissa asumistasolta toiselle kohti itsenäistä asumista. Samalla siinä sovittaisiin yhdessä niistä tavoitteista, joihin sekä asiakas että työntekijä sitoutuvat. Toteutumista seurattaisiin ja suunnitelmaa muutettaisiin tarpeen mukaan. Tästä ei voi vetää sitä johtopäätöstä, että suunnitelmia ei tehtäisi, sillä yhdessä työntekijähaastattelussa työntekijä (Tt 9) kertoo tekevänsä asiakkailleen palvelusuunnitelman, mutta hänenkään haastattelustaan ei käy ilmi, millainen rooli tai osuus asiakkaalla tilanteessa on. Pitkäaikaisasunnottomien ryhmähaastattelujen perusteella voi tehdä ainakin sen johtopäätöksen, että asiakkaat itse eivät näytä tietävän, minkälainen heidän asuttamissuunnitelmansa on, koska he ei-

vät siitä yhdessäkään haastattelussa puhu.

Vuokko Niirasen mukaan ihminen saa erilaisia kokemuksia vaikuttamisesta, mukana olemisesta tai syrjäytymisestä sen mukaan, millainen rooli hänelle asiakkuudessa tarjotaan. Jos asuttamistyössä asunnotonta ihmistä kohdellaan objektina, toimenpiteiden kohteena, johon jo termit asuttaminen ja majoittaminen viittaavat, asunnottomalle saattaa välittyä sellainen viesti, ettei hänellä ole kykyä arvioida omaa tilannettaan ja kehitellä omia ratkaisujaan. Hänestä tulee kohdeasiakas, jonka kuuluu toimia työntekijän ohjeistamalla tavalla, noudattaa annettuja ohjeita ja sitoutua työntekijän osoittamiin tavoitteisiin. Toivottomaksi hänet leimataan silloin, kun työntekijä uskoo, että asiakas ei kykene nyt eikä tulevaisuudessakaan itse huolehtimaan itsestään. Kun uskoa asiakkaiden kykyihin ei ole, heidän osallisuuttaan ei edes pyritä edistämään. (Niiraniemi 2002, 67–68.)

Toisisaalta tällaisen työntekijöiden turhautumisen ja epäluottamuksen asiakkaiden kyvykkyyteen voi ymmärtää, kun asunnottomien kanssa pidempään työskennelleet työntekijät kohtaavat uudelleen ja uudelleen samat asiakkaat: "Meillä on asiakkaita, jotka ovat käyneet asumispalveluketjun ympäri ja ovat taas alkupisteessä." (Tt 7 ; Noponen 2006, 87.)

7 ASUMISYKSIKÖT SOSIAALISTEN ONGELMIEN SÄILIÖNÄ

Vuosikymmenien kuluessa asuntoloita ovat kritisoineet niin tutkijat, asiakkaat kuin viranomaisetkin. Naisten asunnottomuutta tutkinut Margaretha Järvinen on luonnehtinut asuntoloita sosiaalisten ongelmien säiliöiksi, joihin kertyy sellaista psykososiaalista problematiikkaa, jonka edessä professionaalinen palvelujärjestelmä on avuton. (Järvinen 1993; Granfelt 2003a, 73.) Asuntoloita on moitittu heikkotasoisiksi, henkilökunnan heikkoa koulutustasoa on kritisoitu ja fyysisiä tiloja on pidetty asumiseen täysin sopimattomina (Suuri muutto... 1997, 10–12; Granfelt 2003a, 29–30).

Seuraavassa kuvailen pääkaupunkiseudun asunnottomien asumisjärjestelmää pitkäaikaisasunnottomien kannalta. Tarkastelun kohteena ovat asuntoloiden ja asumisyksiköiden toimitilat, henkilökunnan mitoitus ja koulutus sekä asumiseen liitetyt tukipalvelut. Luku perustuu pääasiassa asumisyksiköille tekemääni kyselyyn ja tutustumiskäynteihini. Kysely lähetettiin vain niihin sosiaalihuoltolain mukaisiin asumispalveluyksiköihin, joiden kohderyhmänä olivat päihdeongelmaiset tai päihdekuntoutujat.

Olen jakanut asunnottomien asumispalvelut lainsäädännöllisin perustein kahteen ryhmään: majoitus- ja ravitsemislain mukaan toimiviin asuntoloihin ja sosiaalihuoltolain mukaisiin asumispalveluihin. Selvytyden vuoksi käytän jatkossa asuntola-termiä tarkoittaessani majoitus- ja ravitsemislain mukaan toimivia yksiköitä ja asumispalvelu-termiä tarkoittaessani Sosiaalihuoltolain 23 §:n mukaan toimivia yksiköitä riippumatta siitä, mitä nimitystä yksiköt itse käyttävät.

7.1 Pysyvää tilapäisasumista

Sosiaalihuoltolain mukaan toimivat päihdehuollon asumispalveluyksiköt ovat osa päihdehuollon kokonaiskuntoutusjärjestelmää. Hoitokodit ovat sellaisia kuntouttavia asumispalveluja aktiivi-ikäisille, joiden tavoitteena on kuntouttaa asiakas itsenäiseen asumiseen, mahdollisesti myös työhön. Hoi-

tokoteja on sekä kuntoutusyksiköissä että erillisinä. Hoitokotien lisäksi asumispalveluja tarjoavat huoltokodit, jotka on tarkoitettu pitempiaikaista, jopa pysyvää asumista varten iäkkäille päihdeiden käyttäjille. (Päihdehuollon laatusuositukset 2002, 30–31.) Asumispalveluissa on eroja asumisajoissa ja kohderyhmässä. Yhdeksän asumispalveluyksikköä oli profiloitunut tuottamaan palveluja pelkästään joko naisille, kaksoisdiagnoosiasiakkaille, korvaushoidossa oleville, huume kuntoutujille tai ikääntyneille alkoholisteille.

Kolmasosa (33 %) kyselyyn vastanneista yksityisistä asumispalveluntuottajista tuottaa asumispalveluita kuntarajoista riippumatta kaikille pääkaupunkiseudun kunnille (sivu 176, taulukko 5). Osa näistä asumispalveluista kuuluu ostopalvelusopimusten piiriin. Ostopalvelusopimuksessa kunta ostaa yksikön kaikki paikat ja maksaa ne, riippumatta siitä, käyttääkö kaikkia paikkoja vai ei. Kunta siis maksaa myös tyhjästä paikoista. Sopimus velvoittaa palvelun tuottajaa tuottamaan palvelut sovitulla tavalla, sovituin kustannuksin ja ehdoin. Toinen tapa on solmia palveluntuottajan kanssa puitesopimus, jolloin kunta maksaa vain käyttämistään paikoista. Palveluntuottaja voi solmia puitesopimuksen useamman kunnan kanssa. Asuntoloiden toiminta on vapaampaa. Ne voivat valita asukkaansa vapaammin, koska asuntoloihin voi tulla myös ns. itse maksavana, jolloin asukas maksaa itse vuokran eläkkeestään tai palkastaan. Eläkeläiset saavat asumistukea vuokranmaksuun, ja heille tehdään usein vuokrasopimus. Asuntoloihin ei pääsääntöisesti ole kuntarajoitetta, mutta yksi asuntola ilmoitti vastauksessaan majoittavansa vain vantaalaisia.

Asuntoloissa, ensisuojusta puhumattakaan, asuminen on tarkoitettu lyhytaikaiseksi välivaiheeksi. Vaikka asuntola-asumisen tilapäisyydestä puhutaan koko ajan, valtaosassa asuntoloita ja asumispalveluyksiköitä ei ole asetettu aikarajoitetta asumiselle. Myöskään ASSOssa Helsingissä aikarajoitetta ei työntekijöiden mukaan ole (Tt 7 ja Tt8). Sen sijaan Espoossa sosiaalityöntekijä saa myöntää maksusitoumuksen tilapäismajoitukseen vain 1–3 kk:ksi. Kolmea kuukautta pidetään ”ehdottomana maksimina”, mutta silti molemmissa kunnissa on ihmisiä, jotka ovat asuneet vuosikausia tilapäismajoituksissa maksusitoumuksilla tai itse maksavina. (Tt 5.)

7.1.1 Fyysiset puitteet

Asuntoloissa asunnottomat ihmiset elävät omaa arkeaan. He syövät, nukkuvat, katsovat televisiota, lukevat kirjoja tai lehtiä, hoitavat asioitaan, ta-

paavat työntekijöitä ja toisia asukkaita. Sieltä he poistuvat kuka minnekin ja palaavat jälleen takaisin. Asuntolassa asumista säätelevät tietyt säännöt ja toimintarutiinit. Näihin rutiineihin sisältyy sekä myönteisiä että kielteisiä kokemuksia samoin kuin asuntolan ihmissuhteisiin. (Vanhala 2005, 221–222.)

Tilaratkaisut vaikuttavat asiakkaiden ja työntekijöiden vuorovaikutukseen, toimintoihin, turvallisuuteen ja viihtyvyyteen. Toimitiloissa on huomioitava työturvallisuuden ja suojeluun liittyvät tekijät. Palo- ja asumisturvallisuuden on kiinnitettävä erityistä huomiota. (Päihdepalvelujen laatusuositukset 2002, 17–18.) Heikon tai heikentyvän toimintakyvyn myötä ikääntyneillä, mielenterveys- ja päihdeongelmallisilla on erityisiä tarpeita myös asumisturvallisuuden suhteen (Erityisryhmien asumisturvallisuuden... 2007, 20).

Tutustumiskäynneillä havaitsin, että fyysisissä puitteissa on isoja eroja sekä asumispalveluyksiköiden ja asuntoloiden kesken että niiden välillä. Osa yksiköistä sijaitsee omakotitaloissa, osa kerrostaloissa, joista yksi kerros on saatettu antaa yksikön käyttöön. Osa taas toimii rakennuksessa, jotka on alun perin rakennettu muuhun käyttöön (päiväkoti, terveysasema, opiskelija-asuntola, hotelli). Osa on rakennettu asuntolatarkoituksiin, mutta vuosikymmeniä sitten, jolloin asuntola-asumisen kriteerit ovat olleet toiset. Osa on museoviraston suojelemia, eikä ylläpitäjä voi vapaasti remontoida niitä tarkoituksenmukaisemmiksi.

Osassa rakennuksia on runsaasti portaita ja kynnyksiä ja osasta puuttuu hissi. Askelmat, kaiteet ja valaistus ovat osittain puutteellisia. Lähtökohtaisesti voin havaintojeni perusteella todeta, että kaikki asuntolat ja suurin osa sosiaalihuoltolain mukaista asumispalvelua tarjoavista yksiköistä edellyttävät tilojensa puolesta asukkaalta omatoimisuutta ja vähintään tyydyttävän tasoista fyysistä toimintakykyä. Rollaattoreilla liikkuminen, pyörätuoleista puhumattakaan, ei valtaosassa asumisyksiköitä onnistu. Yhdellä tutustumiskäynnilläni vuorossa oleva työntekijä puolusteli epäsoivia tiloja seuraavasti:

”meidät on sijoitettu tilapäisesti tähän, kun meidän vanha paikka meni remonttiin. Pääsemme sinne sitten takaisin, kun se on remontoitu. Tämä on alun perin opiskelija-asuntola ja tarkoitettu ihan toisenlaisille asukkaille. Tää on sokkeloinen, paljon portaita ja pimeitä kohtia, joita ei pystytä valvomaan. Harva se päivä joku on kaatunut tai kolhinut itseään.. odotamme kovasti pääsyä uusiin tiloihin”

Kaatuminen on yleisin iäkkäiden tapaturmista. Sen seurauksena moni voi joutua pysyvään laitoshoittoon (Sulkava & Erkinjuntti & Palo 1989, 55).

Varustetaso asumisyksiköissä vaihtelee. Omassa huoneessa yleisimmät varusteet ovat käsienpesuallas (37 %), jääkaappi (35 %), oma WC (26 %) ja oma suihku (26 %). Keittomahdollisuus omassa huoneessa on harvinaista (16 %). Yleisin ratkaisu on yhteiskeittiö (74 %). (sivu 176, taulukko 6.) Osalla, varsinkin naisista, oli huoneissaan oma kahvinkeitin ja mikro. Itsenäiseen asumiseen liittyvän ruuanlaiton harjoittelu on valtaosassa yksiköistä vaikeaa, kun keittomahdollisuuksia omassa huoneessa ei ole ja yhteiskeittiön käyttö edellyttäisi muun muassa keittovuoroista sopimista.

Viranomais-suosituksissa ja laatukriteereissä suositellaan yhden hengen huoneita, koska ne tarjoavat yksityisyyden suojan (oman rauhan ja intimitetin). Vain poikkeustapauksissa asukkaan suostumuksella huoneeseen voitaisiin sijoittaa kaksi henkilöä. (Asumista ja kuntoutusta... 2007, 25.) Haastatteluisa ennen kaikkea naiset kaipaavat yksityisyyttä ja omaa rauhaa. Valtaosassa asumisyksiköitä tämä on huomioitu ja huoneet ovat yhden tai kahden hengen huoneita. Viimeaikaisissa asuntoloiden muutostöissä on muutettu kahden hengen huoneita yksioiksi, joissa on keittomahdollisuus ja oma WC ja suihku. Tämä oli kuitenkin vielä harvinaista. Eräässä uusitusasuntolassa oli huomioitu myös lapset ja perhetapaamiset. (tutustumiskäynnit)

Asumisyksiköissä on erittäin vähän pariskuntapaikkoja, joten lapsettomat avoparit majoitetaan tavallisimmin siten, että nainen asutetaan naisten asuntolaan ja mies miesten. Näin ollen tavanomainen aikuisten välinen sukupuolielämä on mahdotonta.

Toini: ”[ ] Ajatellaan vaik pariskuntaa, olisi sitten avio- tai avoliitto, ketkä odottaa asuntoa ni ois kaikkein järkevintä, et niille ois niin ku parihuone. Vaikka pikku koppero, et ne olis keskenään. Et ne ei olis erillään, eri rakennuksissa, eri puolilla kaupunkia – hyvinkin voi olla. Onhan se vähän hankalaa se elämä. ”Rh 13

Samaa sukupuolta olevien pariskuntien olemassa olosta tai homoseksuaalisista suhteista ei haastatteluissa puhunut kukaan. Kuitenkin jo Lasse Murron ja Nels Anderssonin tutkimuksissa asunnottomista miehistä homoseksuaalista käyttäytymistä esiintyi jonkin verran. Ilmeisesti aihe on erittäin arkaluontoinen miesvaltaisessa kulttuurissa ja edelleen tabu. (Andersson 1988,171–177; Murto 1978,182–183.)

7.1.2 Henkilöstöresurssit

Onnistuneella henkilöstömitoituksella tarkoitetaan sitä, että henkilöstöllä on riittävät tiedot ja taidot tuottaa määrältään ja laadultaan tarkoitukseenmukaiset palvelut suurimmalle mahdolliselle määrälle asiakkaita kustannustehokkaimmalla ja inhimillisesti vaikuttavimmalla tavalla (Voutilainen 2007, 37).

Henkilöstömitoitus-käsite sisältää kannanoton sekä hoitotyössä tarvittavan henkilöstön määrään että sen koulutusrakenteeseen. Henkilöstömitoituksen kuvaamisessa käytetään erilaisia tunnuslukuja, joista tässä olen käyttänyt henkilöstön ja asukkaiden välistä laskennallista tunnuslukua. Olen verrannut asuntoloiden henkilöstömitoitusta asumispalveluiden henkilöstömitoitukseen ja tehnyt muutamia huomioita Sosiaalihuoltolain mukaisen asumispalveluiden välillä.

Asuntoloissa henkilöstömitoitus vaihtelee 0,1:stä 0,5:een, mediaanin ollessa 0,1. Asumispalveluyksiköissä ympärivuorokautisessa palveluasumisessa vaihteluväli on 0,2–1,0, mediaanin ollessa 0,4 ja palveluasumisessa vaihteluväli on 0,1:stä 1,8:aan mediaanin ollessa 0,3. Korkein henkilöstömitoitus 1,8 oli yhdessä korvaushoidossa olevien huumeidenkäyttäjien asumispalveluyksikössä. Tosiasiallinen mitoitus työvuoroissa on kaikissa yksiköissä matalampi, sillä mitoitukseen vaikuttavat vuorotyö, sairauspoissaolot ja lomat (sivu 176, taulukko 5).

Päihdehuollon laatusuosituksissa huoltosuhteisen palveluasumisen henkilöstömitoitukseksi suositellaan 0,3 (Päihdehuollon laatusuositukset 2002, 18–19). Helsingin sosiaalivirasto suosittelee tehostettuun palveluasumiseen mitoitukseksi 0,45, jota tulee lisätä 0,1–0,2:lla, jos yksikössä on erityisosaimista (kuten dementiaa) edellyttäviä potilaita (Tt 4). Ikäihmisten hoitoa ja palvelua koskevissa suosituksissa hyvänä henkilöstömitoituksena pidetään 0,8, keskiwertona 0,5 ja välttävänä 0,3 (Voutilainen 2007, 25). Suositukseen verrattuna voidaan todeta, että asuntoloiden henkilöstömitoitus on kaukana suosituksista ja myös asumispalveluyksiköiden, muutamaa erityisryhmille kohdennettua asumispalveluyksikköä lukuunottamatta, henkilöstömitoitus jää suositusten tasolle keskiwertoväliltä.

Sosiaalihuoltolain mukaisissa asumispalveluyksiköissä henkilöstön kelpoisuutta säätelee laki (272/2005), sen sijaan asuntoloissa henkilöstöllä ei ole kelpoisuusvaatimuksia. Toisen asteen sosiaali- ja terveysalan tutkinnon

suorittaneita kyselyyn vastanneiden 34 yksikön joukossa oli asuntoloissa 47 prosentilla ja asumispalveluissa 44 prosentilla henkilökunnasta. Asuntoloissa ei ollut yhtään sairaanhoitajan, sosiaalityöntekijän eikä lääkärin tutkinnon suorittanutta. Asumispalveluyksiköissä 13 prosentilla oli sairaanhoitajan tutkinto, viidellä sosiaalityöntekijän tutkinto ja yhdellä prosentilla lääkärin tutkinto. Lähes kaikissa asuntoloissa ja asumispalveluyksiköissä on myös työntekijöitä, joilla ei ole sosiaali- ja terveydenhuoltoalan koulutusta, yleisimmin he toimivat vahtimestareina, valvojina, laitosapulaisina tai johtajina. (sivu 179, taulukko 9.)

Asumisyksiköiden henkilöstön koulutustason kehittymistä ei voi verrata aikaisempaan, koska sitä ei ole pääkaupunkiseudun kunnissa seurattu. Yhteenvetona voi sanoa, että henkilöstöllä on yleisimmin kouluasteen tutkinto sosiaali- tai/ja terveysalalta, korkeammat tutkinnot ovat vielä harvinaisia. Edelleen yksiköissä on myös kouluttamatonta henkilökuntaa asiakastyössä vaikkakin lähinnä vahtimestareina. Kyselyn tulos vahvistaa tältä osin aikaisempia tutkimuksia, joissa on todettu, että raskaimman asiakaskunnan kanssa työskentelevät vähiten koulutusta saaneet henkilöt (Järvinen 1993 ja 1998; Granfelt 2003a, 34).

7.2 Tukipalvelut

Asuntolat tarjoavat pääsääntöisesti majoituksen, puhtaat liinavaatteet (= pyyhkeet, lakanat, vuodevaatteet), siivouksen sekä ympärivuorokautisen valvonnan. Valtaosassa asuntoloita (92 %) ateriapalveluita ei ole, mutta yhteiskeittiö tai edullinen lounasruokala löytyy (sivu 176, taulukko 6 ja sivu 177, taulukko 7). Seuraavassa tyypillinen asuntola-asumisen palveluvalikko:

Yhden hengen huone X e/vrk sisältää: peruskalustus sänky, pöytä ja tuolit, säilytystila

- * sänkyvaatteet, peitto, tyyny
- *liinavaatteet, lakanat
- * pesutupa
- * sauna
- * siivous
- *valvonta 24 h/vrk

Erillismaksusta aamiainen (X e), keittolounas (X e) tai liha/kala/kanalounas (X e).

Asuntoloissa itsenäiseen asumiseen valmentavaa arkielämän taitojen opettelua tai harjoittelua ei juurikaan tullut haastatteluissa esille. Kolmen asuntolan avovastauksissa tuotiin esille hyvin monipuolisia asumisen tukipalveluita. Tukipalvelut sisälsivät esimerkiksi neuvontaa ja ohjausta asioiden hoidossa, nettiyhteyksillä varustetun tietokoneen käytön ja siihen liittyvää opastusta, psyykkisen ja fyysisen terveydentilan seuraamista, keskustelua 15 h/vrk, henkilökohtaista taloudenpidon ohjaamista, vuokraseurantaa, päihdehoitoon ohjausta ja asumistaitojen opettelua. Näistä palveluista ei peritty erillistä maksua. Jäin miettimään, missä määrin näitä palveluja on käytännössä mahdollista toteuttaa, kun henkilöstöresurssit otetaan huomioon.

Yleisesti itsenäiseen asumiseen tarvittavien asumistaitojen opettelu ja niissä ohjaaminen kuten raha-asioiden hoito, kaupassa käynti, vaatehuolto, ruuanlaitto, kodinhoito ja muut arkielämän edellyttämät selviytymistäidot sisältyivät pääasiassa tukiasumispalveluihin. Tukiasuntoon pääsee päihdekuntoutusjakson jälkeen tai kun asuntola-asumisen aikana on osoittanut riittävää päihdekäytön ja asioiden hoitamisen hallintaa, esimerkiksi maksanut vuokrat ajallaan. Asumispalveluyksiköissä tällaista valmennusta oli hiukan enemmän kuin asuntoloissa, mutta ei niissäkään kaikissa yksiköissä. Asumisen lisäksi asumispalveluyksiköissä oli vaihtelevasti muita palveluja, kuten mahdollisuus erilaisiin päihdehoitoihin ja -kuntoutukseen. Osassa asuntoloita ja asumispalveluyksiköitä korostettiin virike- ja harrastustoimintaa, käytiin elokuvissa ja uimahallissa, tehtiin retkiä, järjestettiin hengellisiä tapahtumia, pihatalkoita ja grillijuhlia. (yksiköiden avovastauksia.)

7.2.1 Sosiaalityö

Melkein puolessa asuntoloista (38 %) tehdään palvelu-, hoito- tai kuntoutussuunnitelma asiakkaalle (sivu 177, taulukko 7). Sitä, kuka suunnitelman käytännössä tekee, ei kysytty. Vain kahdessa asuntolassa sosiaalityöntekijöiden osuus näkyy. Kyseessä ovat pääsääntöisesti ”jalkautuneet” ASSOn sosiaalityöntekijät. Kyselyyn vastanneet asumisyksiköiden esimiehet ovat tulkinneet nämä ASSOn jalkautuneet sosiaalityöntekijät yksikön omiksi työntekijöiksi. Johtopäätös perustuu siihen, että kyselyyn vastanneista asuntoloista yhdessäkään ei ollut omaa, palkattua sosiaalityöntekijän koulutuksen suorittanutta työntekijää (sivu 177 taulukko 7 ja sivu 179 taulukko 9).

Nykyisin jalkautuminen tarkoittaa pääosin sitä, että sosiaalityöntekijät käyvät tapaamassa asiakkaitaan asuntoloissa ja päiväkeskuksissa. Aikaisemmin sosiaalityöntekijöitä on työskennellyt asuntoloissa sosiaalipalvelutoimiston sijasta. Esimerkiksi Helsingin Vieraskoti ry:n asumispalveluyksikössä (ent. Pursimiehenkadun asuntola) ja päiväkeskus Stoorissa oli sosiaalityöntekijällä oma työtila ja päätösvoima, jolloin hän pystyi hoitamaan asiakkaiden sosiaalipalvelut paikan päällä. Munkkisaaren palvelukeskuksessa on nykyisinkin ASSOn sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja, jotka hoitavat Munkkisaaren palvelukeskuksen helsinkiläisten asiakkaiden sosiaalipalvelut.

Asumispalveluyksiköissäkin sosiaalityöntekijöiden näkyväisyys oli yllätys. Vain kuudessa yksikössä oli oma sosiaalityöntekijä (sivu 177 taulukko 7). Ne yksiköt, joissa sosiaalityöntekijä oli, olivat useimmiten päihdehuollon asumispalveluyksiköitä. ”Jalkautuneita” sosiaalityöntekijöitä oli vain muutamissa asumispalveluyksiköissä. Asiakas hoitaa toimeentuloon, päihdekuntoutukseen ja muuhun sosiaalityön tarpeeseen liittyvät asiansa itse sosiaalipalvelutoimistossa. Sosiaalipalvelutoimisto edellyttää tässä suhteessa asiakailta omatoimisuutta, vaikka työntekijät haastatteluissa kertoivatkin olevansa huolissaan asiakkaiden toimintakyvystä. Vaatimus päihdeongelman asiakkaan omatoimisuudesta ei välttämättä aina ole merkki asiakkaan arvostamisesta ja kunnioittamisesta, vaan se voi pahimmillaan olla merkki myös piittaamattomuudesta ja välinpitämättömyydestä. Se voi myös olla osoitus siitä, että sosiaalipalvelutoimistossa ei aina ymmärretä, mistä vaikeassa päihdeongelmassa on kysymys. Vaikealle päihdeongelmalle on tyypillistä juuri se, ettei päihdeongelman käyttö ole yksilön kontrollissa. Päihtymys vaikeuttaa ihmisen rationaalista ajattelua ja käyttäytymistä, joten se myös vaikeuttaa sosiaalipalveluihin hakeutumista. (Nuorvala ym. 2007, 150.)

Useimmissa asumispalveluyksiköissä henkilökunta avustaa esimerkiksi ajan varaamisessa tai poikkeustapauksissa jopa lähtee asiakkaan mukaan sosiaalipalvelutoimistoon, sillä useilla moniongelmaisilla asunnottomilla on vaikeuksia asioidensa hoitamisessa ja asioimisessa jopa asunnottomien sosiaalipalvelutoimistossa (Tt 14; Törmä & Huotari 2005, 113.)

Eero: ”Jos sosiaalityöntekijältä menee pyytämään jotain, ensin ne kysyy paperit. Täytyy tämä lomake. Täytyy tämä lomake. Aina kun täytät, aina puuttuu yks lomake. Viimeksi kun kävin toisella linjalla se sanoi mulle, että sulta puuttuu työnantajan lausunto. Sitten minä kysyi sieltä, että mi-

tä vielä puuttuu. Seuraavan kerran piti pankkitosite tuoda. Onko ne ihan ajan tasalla ne ämmät siellä? Nukkuuko ne siellä? Jos ihminen menee sinne niin niidenhän pitää tietää, mitä lappuja pitää tuoda. Pitääkö asiakkaan tietää? Jos menee kysymään, niin et vastausta saa. ”Rh 3

Helsingin sosiaaliamiehet raportoivat selvityksessään, että sosiaalivierastossa on tehty uudistuksia, jotka ovat vaikeuttaneet monien asiakkaiden asioimista. Asiakkailta vaaditaan yhä uudestaan samoja tai eri dokumentteja, eivätkä he saa kiinni sosiaalityöntekijöitä tai muitakaan, joiden kanssa voisivat keskustella toimeentulotuestaan. Lilli Autti ja Marja-Terttu Soppela toteavat, että asiakkaan tulisi olla hyväkuntoinen ja voimissaan, jotta hän pystyisi tekemään riittävän hyvän toimeentulotukihakemuksen. Hänen tulisi hallita sosiaalihuollon lainsäädäntö soveltamisohjeineen saadakseen itselleen kuuluvat etuudet. Lisäksi hänen tulisi itse osata hakea harkinnanvaraista toimeentulotukea ja esittää sille riittävät perustelut. (Autti & Soppela 2007,22.)

Erilaisia hakemuksia voi täyttää myös internetissä (Salo-Laaka & Sankala 2007, 43–45). Periaatteessa kaikilla on mahdollisuus käyttää internetiä ja tietokonetta useissa julkisissa tiloissa kuten kirjastoissa. Julkisen käytön ongelmana on kuitenkin yksityisyyden säilyminen, mikäli konetta haluaisi käyttää sosiaalityöntekijän kanssa asiointiin. (Mt., 46.) Verkkopalvelujen käyttö tuottaa haasteita pitkäaikaisasunnottomille. Joissain asumis-yksiköissä, päiväkeskuksissa ja kirjastoissa on mahdollisuus käyttää internetiä ja hoitaa asioitaan, mutta sen käyttö pitää ensin opetella. Teknologian käytön esteenä ovat paitsi taloudelliset myös osaamisen puutteisiin liittyvät syyt. Pitkäaikaisasunnottomat ovat usein monella tapaa sairaita ja ongelmaisia, joten suurin osa heistä ei kykene opettelemaan vaadittavia taitoja ja tarvitsee edelleen joustavaa henkilökohtaista palvelua.

7.2.2 Terveyspalvelut

Vaikeasti asutettavien asiakkaiden terveydentilan ja psykososiaalisten ongelmien kannalta merkittävää on se, että puolessa asumispalveluyksiköistä (53 %) ja 92 %:ssa asuntoloista ei ollut minkäänlaisia terveydenhuollon palveluita, joten asiakkaat hakeutuvat itse terveyspalveluiden piiriin, kun kokevat niitä tarvitsevansa. Valtaosa kyselyyn vastanneista asuntoloista (77 %)

ja lähes kolmannes (29 %) asumispalveluyksiköistä on jättänyt lääkkeellisen hoidon täysin asiakkaiden omalle vastuulle. Hoitovastuu on siirretty näin moniongelmaisille asiakkaille itselleen. (sivu 177, taulukko 7.)

”Monisairaat ovat lisääntyvä ryhmä. Heidät kuntoutetaan sairaalassa, jonka jälkeen he tulevat ulos ja aloittavat juomisen. Terveyspuoli satsaa hoitoon ja sosiaalipuoli turvaa asumisen. Silloin, kun mielisairaalat ajettiin alas, avohoito ei ollut lainkaan kehittynyt sille tasolle, jota laitosten purku olisi vaatinut. Asiakkaat tuli suoraan kadulle. Myös terveyspuolella on todettu, että silloin oli liian naiivi käsitys asiakkaiden mahdollisuudesta selviytyä laitoshoidon jälkeen itsenäisesti. Pitkäaikaissairaanhoidon purku aloitettiin 2004 ja Assoon tuli 95 päihdetaustaista, dementoitunutta, alzheimeria sairastavaa ja muista syistä vammautunutta, jotka eivät kuitenkaan täyttäneet vammaislain kriteereitä... ”Tt4

Asiakkaan tai potilaan terveydentila, tiedot ja taidot vaikuttavat hänen itsehoitotaitoonsa ja lääkehoidon onnistumiseen. Kotioloissa tai avohoidossa (kuten asuntolassa) korostuu asiakkaan ja potilaan itsehoitotaito. Potilaan tulee olla tietoinen lääkkeen käyttötarkoituksesta ja -tavasta sekä ymmärtää, minkälaisia mahdollisia haittavaikutuksia lääke saattaa aiheuttaa ja millaisia mahdollisia yhteisvaikutuksia muiden lääkkeiden ja päihteiden kanssa lääkkeellä saattaa olla. Yhteen sopimattomien lääkkeiden ja lääkeyhdistelmien käyttö saattaa aiheuttaa asiakkaalle/potilaalle vakavia sivuvaikutuksia. Lisäksi asiakkaan/potilaan on kyettävä seuraamaan ja arvioimaan lääkeshoitonsa tehokkuutta.

Psykykeongelmaisten kohdalla asianmukainen lääkitys, lääkityksen annostelu ja lääkehoidon asianmukainen seuranta pitäisi oletettavasti oireilun pois, vähentäisi dementiaa sairastavien levottomuutta ja ahdistusta sekä kohtaisi myös muulla tavoin sairastuneiden fyysistä kuntoa. Osassa asuntoloista käy kotisairaanhoito ja yhteistyö alueellisen kotisairaanhoidon kanssa on hyvää ja laadukasta (tutustumiskäynti).

Suomessa on kiinnitetty huomiota vanhusten päällekkäiseen tai yhteen sopimattomaan lääkitykseen sekä puutteisiin lääkehoidon vaikuttavuuden seurannassa. (Turvallinen lääkehoito 2006, 32.) Sen sijaan asunnottomien yhteismajoituksissa asuvien sairaiden alkoholistien, mielenterveysongelmisten tai ikääntyneiden alkoholistien lääkehoidon ongelmallisiin kysymyksiin

olen törmännyt vain Noposen ja Törmän tutkimuksissa. Poliisin päihtymysuojan kanta-asiakkaista tehdyssä tutkimuksessa haastateltavat kertovat lääkkeiden olevan erityisen haluttua tavaraa, jopa verenpainelääkkeitä varastetaan (Noponen 2006, 80–81). Sinikka Törmän artikkelissa puolestaan päiväkeskusprojektin työntekijät kertovat, että psyykkisesti sairaat huumeiden käyttäjät hakevat terveysasemilta runsaita määriä psykielääläkkeitä, jotka siten menevät katukauppaan (Törmä 2007, 94).

7.3 Päihneiden käyttö: asumisen kynnyksysymys

Asumisyksiköiden työntekijät nostivat keskeiseksi asumista vaikeuttavaksi tekijäksi asukkaiden hallitsemattoman päihneidenkäytön. Kysyin suhtautumista asukkaiden päihneidenkäyttöön sekä lomakkeessa että avovastauksissa. Aikaisemmasta luokittelustani poiketen jaoin kyselyyn vastanneet yksiköt tämän kysymyksen yhteydessä päihdehuollon asumispalveluja tuottaviin (hoito- ja huoltokodit, kuntouttavat asumispalveluyksiköt sekä ensisuoja-tyyppiset yksiköt) ja muihin yksiköihin (asuntolat + muut asumispalveluyksiköt).

Päihdehuollon asumispalveluita oli 15 ja muita 19. Kaikki yksiköt voitiin jakaa päihneiden käytön sallivuuden osalta kolmeen ryhmään: kiellettyä, osittain sallittua ja sallittua (sivu 180, taulukko 10).

Kielletty päihneiden käyttö tarkoittaa sitä, että päihtyneenä ei pääse sisään. Päihteettömyyttä edellytti yhdeksän päihdehuollon asumispalveluyksikköä ja yhdeksän muuta asumisyksikköä. (sivu 180, taulukko 10.) Nämä toimivat käytännön tilanteissa samalla tavalla eli päihtynyt kirjoitetaan ulos välittömästi. Kun päihtyneeltä evätään pääsy sisään, hänet ohjataan useimmiten hakeutumaan ensisuojaan, ettei hän jäisi päihtyneenä kadulle. Jos on vahvasti päihtynyt, saatetaan kutsua poliisi noutamaan. Joskus myös asiakas itse kehottaa kutsumaan poliisin paikalle.

Jussi: ”Olin jonkun verran humalassa ja tulin ennen puolta yötä tänne ja yritin päästä sisälle – en päässyt. Minä sanoin kylmästi, että soita poliisille, et mie lähen Kisahalliin nukkumaan. Poliisi sanoi, etteihän tää kaveri ole ees kovassa humalassa. Minä sanoin, ett siitä huolimatta Kisahalliin. No, milloin haluat päästä pois? Seitemältä. Ja tasan seitemältä aukes ovet. ”Rh 1

Osassa päihdehuollon asumispalveluista täyden päihteettömyyden vaatimus vaikuttaa varsin perustellulta silloin, kun yksikön tehtävänä on kuntouttaa irti päihteistä ja tukea päihteettömyyttä. On myös selvää, että tarvitaan asuntoloita, joissa alkoholin käytön tulee olla hallittua ja kontrolloitua muiden asukkaiden asumisviihtyvyyden ja turvallisuuden vuoksi.

”Myös juomista pitää alkaa kontrolloida, koska jos henkilön juomattomuutta on sairaalassa hoidettu ja tuettu ja ihminen on päässyt juomisesta, niin täytyy olla myös palveluita, joissa ei voi juoda.” Tt 4

Onko nollatoleranssi ja täysi päihteettömyys perusteltua asettaa yleiseksi asumisen ehdoksi asuntoloissa, herättää mielestäni kysymyksiä. Alkoholi on laillinen päihde, eikä kaikilla alkoholia käyttävillä asunnottomilla ole päihdeongelmaa. Aikuisella ihmisellä tulisi olla aikuisen elämä ja oikeudet myös asuntolassa asuessaan. Toisaalta asuntoloilla on omat toiminta-ajatuksensa ja ideologiansa, joiden perusteella niillä on laillinen oikeus valita asiakkaansa (Laki majoitus- ja ravitsemistoiminnasta 308/2006 5 §). Monia asuntoloita ylläpitävät kristilliset yhdistykset, jolloin täysraittiuuden vaatimus voi liittyä taustayhteisön (palveluntuottajan) arvomaailmaan ja sen suhtautumiseen alkoholinkäyttöön.

Kirjava käytäntö oli kahdessa päihdehuollon asumispalveluyksikössä ja kuudessa muussa asuinyksikössä (sivu 180, taulukko 10). Tällöin yksikössä on periaatteena, että päihteidenkäyttö ei ole sallittua. Käytännössä päihtyneeseen suhtautuminen vaihtelee työntekijän mukaan. Tavallista on neuvoa päihtynyttä kävelemään ulkona muutama tunti, jotta humala haihtuisi.

Pentti: ”Täällä on vahtimestarit, jotka tsiikaa [...] hei, joo, sä saat mennä, hei sä et tuu sisään [...].”

Tuomo : ”Käypä kiertään pari kierrosta.”

Pekka: ”Sit sä kierrät pari kierrosta ja otat enemmän viinaa [...].” Rh 1

Tällainen kirjava käytäntö mahdollistaa käytännön, jota voi kutsua oven-suuvallaksi. Se on mikrovaltaa, jossa asiakkaan persoonalla on merkitystä. Rauhalliseksi tiedetty päihtynyt voidaan päästää huoneeseensa nukkumaan, mutta räyhäävät asiakkaat ohjataan kadulle kävelemään tai kutsutaan paikalle poliisi. Huumeiden tai lääkkeiden vaikutuksen alaisena saattaa olla helpom-

paa päästä sisälle, koska päihtymystilaa on vaikeampi tunnistaa ovelta.

Päihteidenkäyttäjät saattavat kokea tällaisen kirjavan käytännön epäoikeudenmukaiseksi (Maksimainen 2007, 42). Monet asiakkaat odottavat ehdotonta oikeudenmukaisuutta. He tulkitsevat oikeudenmukaisuuden absoluutiseksi. Oikeudenmukaista on kohdella kaikkia samalla tavalla olosuhteista riippumatta. (Alvessalo-Erjanti 2006, 163–164.) Ovensuulvaltaa käyttävät valvojat ja vahtimestarit, joilla ei aina ole alan ammatillista koulutusta. Yhdessä ryhmähaastatteluissa tähän oli kiinnitetty huomiota.

Mara: ”Tässä talossa on hyvä asua. Vaikea näihin on päästä. Nyt on muuttunu kaikki: vahtimestaritkin on koulutettu. Vähän on lievempi kanta ku ennen. Ennen ku tulit töistä ja silmät punotti, niin piti mennä kävelemään pari rundii. Eiköhän tämä asuntola ole parhaimmasta päästä Helsingissä?” Rh 9

Asunnottoman kannalta sisäänpääsyn epääminen päihtymyksen vuoksi on ongelmallista. Pääkaupunkiseudun kunnissa ei ole katkaisuhuoltopaikkaa, johon pääsisi sisälle ympäri vuorokauden ja ensisuoijat sijaitsevat kaupunkien laidoilla. Helsingissä ensisuoja sijaitsee Herttoniemessä, jonne matkustaminen päihtyneenä ja rahattomana on vaikeaa etenkin yöaikaan. Espoossa ja Vantaalla tämä on vielä mahdollisempaa. Vaihtoehdoista jää jäljelle Helsingissä asunnottomille tarkoitettu yökahvila Kalkkers, johon mahtuu 18 henkilöä yössä. Espoossa tai Vantaalla ei ole tätäkään vaihtoehtoa.

Asunnottomat päihdeongelmaiset ovat kehittäneet ilmeisesti hyviä selviytymisstrategioita, koska paleltumiskuolemia sattuu ani harvoin verrattuna 1960-lukuun. Pitäisikö asumispalveluyksikköihin lisätä selviämishuone, johon asiakas pääsisi yöksi, kuten eräässä ryhmähaastattelussa ehdotettiin? Aamalla asiakas vietäisiin, ei vain ohjattaisi, hoitoon hänen niin halutessaan.

Sallivat yksiköt vaihtelevat ensisuoja- tai hätämajoitustyyppisistä yksiköistä ikääntyvien päihdeongelmaisten pysyviin asumispalveluihin. Osassa päihteidenkäytön sallivistakin asumisyksiköistä korostettiin kristillisiä arvoja. Vastaajien mukaan kaikilla ihmisillä on ihmisarvo yksinomaan hänen ihmisyytensä perusteella. Ihmisen arvo on riippumaton hänen laadustaan ja elämäntavoistaan. Jokaista tulee auttaa ilman vaatimusta elämäntapojen muuttamisesta. Tavoitteena on edistää syrjäytyneiden ja leimautuneiden ihmisten ihmisarvoista elämää: ”[...] toimintastrategiana on puolustaa myös

sellaisten ihmisryhmien oikeuksia ja ihmisarvoa, jotka on muualla leimattu ja joiden elämää yleisesti moralisoidaan” (Törmä ym. 2002, 17).

”Meillä on sallittu omassa huoneessa alkoholin- ja huumeidenkäyttö, koska asiakaskunta on hyvin spesiaali.”(avovastaus/kysely.)

”Alkoholinkäyttö omassa huoneessa on sallittua. On sovittu, että yhteisissä tiloissa ei käytettäisi, mutta kun he ovat siellä iltaisin keskenään, niin on vaikea sanoa, missä sitä käyttöä sitten on. Iltaisin ei ole valvontaa [...]”(avovastaus/kysely.)

Päihdehuollon asumispalveluissa sekä muissa asumisyksiköissä molemmissa sallivia yksiköitä oli neljä (sivu 180, taulukko 10). Näissä ei ollut mukana kuntien ensisuoja, koska kysely kohdistettiin yksityisten sosiaalipalvelun tuottajien asumispalveluihin ja asuntoloihin. Sallivat yksiköt jakautuvat yksiköihin, joissa alkoholin käyttö on sallittu omassa huoneessa ja yksiköihin, joissa työntekijät eivät puutu myöskään omassa huoneessa tapahtuvaan huumeiden käyttöön.

Ryhmähaastatteluissa asunnottomat kertoivat asumiskokemuksistaan yksiköissä, joissa päihtyneenä olo on sallittua. Tilanteet voivat sujua yhteisymmärryksessä ja sopusoinnussa, joku voi sammua ja joku oksentaa, mutta pääsääntöisesti tilanne on ”rauhallinen” tai sitten tilanne voi päättyä katastrofiin – jopa tappoon.

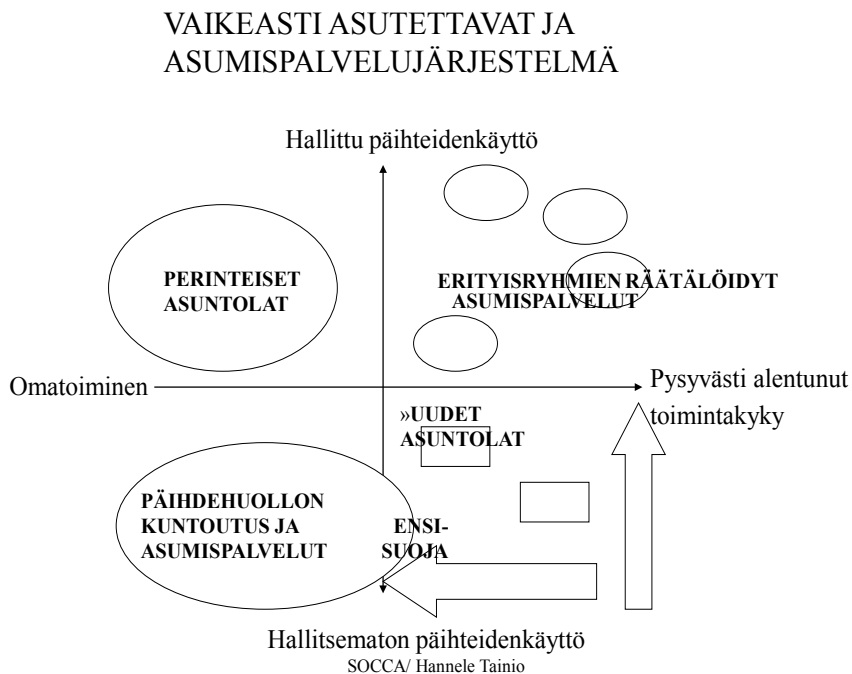
Harri: ”Pahin paikka missä mä oon asunut oli soluasunto Vuosaarella. Sossussa joutu asuun ja porukkaa oli laidasta laitaan. Se oli yks hurjimmista paikoista. Poliisit ravas joka yö, siellä asu nistejä. Ite ku yritti olla suht koht rauhallisesti, mut tuli sitä sekoiltua. En nyt piriä vetäny enkä mitään. Alkoholi kyllä tuli mukaan. Niin ku keskellä yötäkin, kauheeta hälinää. No R:stä lähettiin reilu kuukausi sitten. Heti sen jälkeen siellä oli murha. Kaveri siinä lähti..”Rh 5

Näissä asumisyksiköissä päihitteettömänä pysyttelemine edellyttää suurta itsekuria, lähes yli-inhimillisiä kieltäymyksiä vakavasti päihdeongelmaiselta henkilöltä. Työntekijän mukaan: *”Tarvitaan paikkoja juovalle porukalle, dementikoille ja sitten niille, jotka ovat pää selvänä.”(Tt 4)*

7.4 Päätelmiä nykyisestä asumisjärjestelmästä

Nykyistä asumispalvelujärjestelmää suhteessa vaikeasti asutettavien ongelmiin voi kuvata kuvion 1 mukaisesti. Siinä asumisyksiköt sijoittuvat nelikenttään sen mukaan, miten niissä suhtaudutaan päihteiden käyttöön ja toisaalta miten niissä pystytään vastaamaan asukkaiden toimintakyvyn tilapäiseen tai pysyvään laskuun.

Nuolet kuviossa osoittavat, millaisiin ongelmiin vaikeasti asutettavat asumispalvelujärjestelmässä törmäävät. Vaikka heillä on alentunut toimintakyky ja he olisivat oikeutettuja käyttämään räätälöityjä asumispalveluita, estää hallitsematon tai jopa kaoottinen päihteidenkäyttö pääsyn näihin palveluihin. Päihdehuollon asumispalveluissa päihteidenkäytön hallitsemattomuus ja kaoottisuus viestittävät päihdehoidon tarpeesta ja siihen osataan puuttua. Kuitenkin suurimmassa osassa päihdehuollon kuntoutus- ja asumispalveluja on isoja puutteita sekä asumisratkaisujen että henkilökunnan koulutuksen osalta työskennellä asiakkaiden kanssa, joilla on kognitiivisesti tai fyysisesti alentunut toimintakyky.

KUVIO 1. Vaikeasti asutettavat ja asumispalvelujärjestelmä

Perinteiset asuntolat vastaavat lähinnä sellaisten asunnottomien asumistarpeisiin, jotka ovat omatoimisia ja joiden päihteidenkäyttö on hallittua tai kontrolloitua. Mikäli asunnottomuus johtuu tilapäisestä kriisistä, asuntolaauminen voi toimia väliaikaisena asumisratkaisuna. Vanhat asuntolat sijaitsevat Helsingissä keskeisillä paikoilla, joten niiden sijainti on erinomainen. Asuntoloiden fyysiset puitteet, palvelut, henkilökuntamitoitus ja henkilökunnan koulutus ovat omatoimiselle asiakaskunnalle riittävät. Asumistaso on kohtuullinen, mikäli asukkaalla on käytettävissään riittävän kokoinen oma huone keittomahdollisuuksineen sekä omat saniteettitilat. Asunnottomuuden vähentämishjelman mukaisesti nämä yksiköt tarjoavat jatkossa vain vuokrasuhteeseen perustuvaa asumista tai sosiaalihuoltolain mukaista asumispalvelua.

Räätälöidyt asumispalveluratkaisut ovat toimivia myös niille asunnottomille, joiden toimintakyky on laskenut tilapäisesti tai pysyvästi. Pienille erityisryhmille kohderyhmän ongelmiin erikoistunut, motivoitunut ja koulutettu henkilökunta sekä pieni yksikkökoko on sinne pääsevälle asukkaalle ”lottovoitto”. Yleensä näissä yksiköissä päihteiden käytön tulee olla hallittua. Toisaalta räätälöidyt, tarkasti rajatuille kohderyhmille tarkoitettut palvelut myös syrjäyttävät asiakkaita. Niihin rakentuu valikoitumismekanismi, jonka tarkoituksena on valita oikea asiakas oikeaan paikkaan oikeaan aikaan. Räätälöidyt asumispalveluratkaisut rakentuvat sektoroituneen palvelujärjestelmän mukaisesti: kaksoisdiagnoosiasiakkaat, mielenterveysongelmaiset tai korvaushoidossa olevat huume-kuntoutujat. Monista ongelmista samanaikaisesti kärsivät asiakkaat jäävät helposti näiden palvelujen ulkopuolelle.

Päihdehuollon kuntouttavat asumispalveluyksiköt toimivat päihdekuntoutusjatkumolla joko ensisuojoina, joista asiakkaat ohjautuvat katkaisu- tai laituskuntoutukseen tai laituskuntoutuksen jälkeisinä jatkohoitoyksikköinä. Ensisuojiin muodostui pitkäaikaisasiakkaiden joukko, joiden päihteiden käyttö on kroonistunut. Asiakkaiden kognitiivisen tai fyysisen toimintakyvyn rajoitteet vaikeuttavat pääsyä päihdehuollon kuntouttaviin palveluihin. Liikuntarajoitteisille on vaikeaa löytää päihdehuollon piiristä hoito- tai asumispalveluyksikköä, koska tilaratkaisuissa ei ole huomioitu pyörätuolia tai rollaattoria käyttäviä henkilöitä. (Nuorvala ym. 2007, 131–132.)

Päihdehuollon kuntouttavat avo- ja laitospalvelut erilaisine terapioineen eivät ole työmuodoissaan kyenneet ottamaan huomioon pitkäaikaisten päih-

teidenkäyttäjien alentunutta kognitiivista omaksumiskykyä. Vaikeimmassa asemassa olevat alkoholistit ohjautuvat helposti ”säilytyshoitoon” (Saarnio 1990, 183; Kaukonen 2005, 318). Päihde-

huollon asumispalveluihin kuuluvat myös huoltokotityyppiset yksiköt, jotka on tarkoitettu eläkkeellä oleville itsenäiseen asumiseen kykenemättömille päihdeongelmallisille. Huoltokodissa päihdeiden käyttö on sallittua, ja niissä on täysihoito eikä asumisaikaa ole rajattu.

Viime vuosina kehitys näytti kulkevan yllättävään suuntaan. Vaikeasti asuttavien asuttamisongelmaa alettiin ratkaista perustamalla uusia asuntolatyyppejä asumisyksiköitä kaikkein syrjäytyneimmille ja haastavimmille asiakkaille, joiden asuminen ei muissa yksiköissä ollut heidän elämäntapansa tai muiden syiden vuoksi mahdollista.

Tässä tutkimuksessa näistä uusista asumisyksiköistä oli mukana kolme. Vastausten ja tutustumiskäyntieni perusteella ne eivät poikenneet fyysisiltä puitteiltaan tai henkilöstömitoitukseltaan perinteisistä asuntoloista, mutta henkilöstön koulutuksessa oli selkeä ero. Uusien asumisyksiköiden henkilöstöllä oli vähintään sosiaali- ja terveystieteiden koulutuksen ammattillinen tutkinto. Näissä asumisyksiköissä oli erityinen kristillinen arvopohja, joka paitsi velvoitti työntekijöitä myös tuki osaa heistä. Kristillisen vakaumuksensa varassa osa työntekijöistä ilmeisesti jaksoi tehdä työtä tämän vaativan asiakaskunnan kanssa. (ks. myös Törmä 2007, 109; Sennett 2004, 67.) Asumisyksiköiden asiakaskunta oli poikkeuksellisen vaativaa, huonokuntoista sekä fyysisesti ja psyykkisesti sairasta. Oletan, että työntekijöiden päivittäin kohtaamat haasteet, kuten asiakkaiden huonokuntoisuus, päihtymys ja siihen liittyvät mahdolliset uhka- ja väkivaltatilanteet yhdessä niukan henkilöstömitoituksen kanssa asettivat paineita myös henkilökunnan omaan ja muiden asukkaiden turvallisuuskysymyksiin.

Uusien asumisyksiköiden ideologian mukaisesti asumisen ehtona ei ollut elämäntavan muuttaminen, joten henkilökunta ei pääsääntöisesti puuttanut asiakkaiden päihdeiden käyttöön, vaan runsaskin alkoholinkäyttö ja juopuminen olivat sallittuja. Margaretha Järvinen on pohtinut erilaisia suhtautumistapoja asuntola-asiakkaiden päihdeidenkäyttöön. Järvisen mukaan on vaikeaa tukea asiakkaan itsearvostusta, jos hänen päihdeidenkäyttönsä suhtaudutaan täysin välinpitämättömästi. Työntekijät, jotka työskentelivät yksiköissä, joissa asiakkailta ei edellytetty elämäntapojen muutosta, joutuivat tasapainoilemaan välinpitämättömyyden ja suvaitsevaisuuden sekä rea-

lismien ja luovuttamisen välimaastossa. (Järvinen 1998 ; Granfelt 2003,73.) Tilanne ei ole ammatillisesti eikä eettisesti helppo, sillä asiakkaan oman hygienian laiminlyönti, yksipuolinen ruokavalio, lääkkeiden ja alkoholin yhteisvaikutukset edellyttäisivät ainakin joskus ulkopuolisen puuttumista tilanteeseen.

Monet sairaudet ja vammaisuudet vaikuttavat asukkaan jokapäiväiseen elämään päihteidenkäytön ohella. Varsinkin ikääntyvien päihteidenkäyttäjien kohdalla runsasta päihteidenkäyttöä saatetaan vähätellä (Suhonen 2005,17.) Saatetaan ajatella hyvin dikotomisesti, että ikääntyvä ihminen on jo elämässään loppusuoralla, joten hänen hoitamisensa on resurssien tuhlausta tai toisaalta, että itsemääräämisoikeuden perusteella hänellä on oikeus myös sellaisiin elämäntapoihin, joihin hän on elämänsä aikana tottunut, vaikka ne ylläpitäisivät tai pahentaisivat hänen muita sairauksiaan. Tällöin unohdetaan ikääntymiseen liittyvät fysiologiset muutokset, toimintarajoitteet, lääkitys, tapaturmat ja näiden yhteys runsaaseen päihteidenkäyttöön. Jotkut heidän sairauksistaan myös vaatisivat asianmukaista hoitoa. Näihin sairauksiin liittyy usein hyviä hoitokäytäntöjä, joista ei tämänkään asiakaskunnan osalta saisi tinkiä. Myös dementiaa sairastavien syrjäytyneiden alkoholistien elämän pitäisi olla ihmisarvoista ja hoidon laadukasta äyllisen suorituskyvyn laskusta huolimatta.

Asumisyksiköissä henkilöstömitoituksen tulisi vaihdella joustavasti asiakaskunnan tarpeiden ja hoitoisuuden mukaan. Myös päihdepalvelujen laatusuosituksissa todetaan, että joidenkin asiakasryhmien hoidossa ammattikoulutetun henkilöstön tarve saattaa olla 1,5 työntekijää asiakasta kohden. Tällaisia asiakkaita voivat olla huumeiden käyttäjät ja sekakäyttäjät, psyykkisistä ongelmista kärsivät tai päihtyneet. (Päihdepalvelujen laatusuositukset 2002, 19.) Missään näistä uusista yksiköistä henkilöstömitoitus ei ollut tämän suosituksen mukainen, vaikka asiakaskunnan fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen toimintakykyisyys oli pysyvästi alentunut heidän pitkäaikaisien päihteidenkäyttötapojensa ja päihdehistoriansa vuoksi.

8 PITKÄAIKAISASUNNOTTOMUUTTA YLLÄPITÄVÄT TEKIJÄT

Tutkimuksessa tarkastelin sitä, millaisia näkemyksiä asuttamistyöntekijöillä ja asunnottomilla on pitkäaikaisasunnottomuutta ylläpitävistä tekijöistä ja millainen on nykyinen asumisjärjestelmä vaikeasti asutettavien kannalta pääkaupunkiseudulla. Lähestyin tutkimustehtävää kolmen osakysymyksen kautta, joista ensimmäinen liittyi siihen, millaista on eläminen asunnottomana. Toinen kysymys liittyi suoraan asuttamistyötä vaikeuttaviin tekijöihin työntekijöiden näkökulmasta. Näiden osakysymysten analyysissa käytin soveltuvien osin fenomenografista lähestymistapaa. Tavoitteena oli nostaa haastattelujen pohjalta esiin laadullisesti erilaisia kategorioita tekijöistä, jotka vaikeuttavat asuttamista ja näin ylläpitävät pitkäaikaisasunnottomuutta. Kolmannessa osakysymyksessä kuvailen nykyistä asunnottomien asumisjärjestelmää vaikeasti asutettaviksi määrittyneiden kannalta. Viimeiseen kysymykseen hain vastausta osallistuvalla havainnoinnilla eli tutustumiskäynneillä sekä kyselyllä. Tutustumiskäyntini voidaan tulkita väljästi osallistuvaksi havainnoinniksi, sillä rajanveto osallistuvan ja ulkopuolisen havainnoinnin välillä on vaikeaa. Jo ollessaan passiivisesti läsnä jossakin vuorovaikutustilanteessa ihminen on osa tapahtumaa tai tilannetta. (Grönfors 1982, 88–92.)

Olen soveltanut kvalitatiivisessa analyysissa fenomenografista menetelmää hyvin väljästi ja luokitellut aineiston eritasoisiksi kategorioiksi. Luokitukset syntyivät niistä ilmaisuista, joilla haastateltavat kuvasivat näkemyksiään ja kokemuksiaan. Kategorioiden muodostamisen pohjana olen käyttänyt aihekokonaisuuksia, en yksittäisten haastateltavien yksittäisiä ilmaisuja. Tiivistin alakategorioiksi samaan aiheeseen liittyvät puheet. Havainnoista, kokemuksista ja käsityksistä rakennettu kategoriasysteemi kuvaa pitkäaikaisasunnottomuuden kompleksisuutta ja eri tahoja edustavien ihmisten erilaisia käsityksiä. Laadullisesti toisistaan poikkeavia alemman tason kategorioita sain kaksitoista, joita olen kuvannut tarkemmin analyysiosiossa. Alemman tason kategorioita olivat:

- A. toimeentulo
- B. ravitseminen ja hygienia
- C. hallitsematon päihteiden käyttö
- D. fyysinen ja psyykinen terveydentila (toimintakyky)
- E. ihmissuhteet (sosiaalinen verkosto)
- F. suhde asuttamisjärjestelmään (odotukset)
- G. vuokravelat

KUVIO 2. Pitkääikaissunnottomuutta ylläpitävät tekijät

- H. väkivaltaisuus
- I. asumisyksiköiden määrällinen puute
- J. asumisyksiköiden fyysiset puutteet
- K. asumisyksiköiden henkilöstöresurssit
- L. asumisyksiköiden palvelut (tukipalvelut)

Muodostin näistä ylemmän tason kategoriat (kuvio 2). Ne selittävät Ilmiötä yleisemmällä tasolla ja muodostavat tutkimuksen johtopäätökset ja oman teoriansi vastaukseksi tutkimuskysymykseen (Ahonen 1994,128; Uljens1989, 46–51).

Rakenteellisia tekijöitä olivat asumisyksiköihin liittyvät tekijät, kuten sopivien asumisyksiköiden määrällinen puute, jolloin asiakkaita joudutaan asuttamaan yksityisten yritysten tai henkilöiden tarjoamiin huoneistoihin, asumisyksiköihin tai matkustajakoteihin. Nämä eivät useinkaan vastaa asiakkaiden tuen tarvetta ja ovat kustannuksiltaan kalliita. Asiakaskunta on muuttunut ja moniongelmaistunut, joten asunnottomuuden määrällisen vähentämisen tarpeisiin syntynyt asuntolajärjestelmä ei kykene vastaamaan tämän asiakaskunnan asumistarpeisiin, kuten olen osoittanut (luku 7). Henkilökunnan mitoitus, koulutus ja yksiköiden fyysiset puitteet ovat suurimmaksi osaksi riittämättömät tai puutteelliset kohderyhmän tarpeisiin nähden.

Kun asumisyksiköiden asiakaskunta on yhä moniongelmaisempaa, on asumisyksiköiden henkilökunta joutunut enenevässä määrin tekemisiin asukkaiden lääkehoidon kanssa. Asukkailla on erilaisia somaattisiin ja psyykkisiin sairauksiin liittyviä lääkityksiä, joista he itse eivät välttämättä kykene huolehtimaan. Kyseessä on asiakaskunta, joista osalla on dementia, psyyke-lääkitys ja vakava päihderiippuvuus. Tällöin päihtymyskäyttöön kelpaa helposti kaikki, millä pään saa sekaisin. Asukkaiden omassa kontrollissa oleva lääkkeiden käyttö herättääkin paljon kysymyksiä. On oletettavaa, että suurin osa asiakaskunnasta ei kykene hoitamaan omaa lääkitystään asianmukaisesti lääkärin ohjeiden mukaan.

Oman kysymyksensä muodostavat PKV-lääkkeet eli bentsodiatsepiinit, rauhoittavat ja unilääkkeet sekä keskivahvat tai kodeiinia sisältävät kipulääkkeet. Koti- eli avohoidossa näiden lääkkeiden käytössä ja säilytyksessä tulisi olla erityisen tarkka, etteivät ne joutuisi katukauppaan. Niissä asumisyksiköissä, joissa eritasoisista päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivät asukkaat itse säilyttävät lääkkeensä, tästä ei ole mitään takeita. (Noponen 2006,

80–81; Törmä 2007, 94.) Toisaalta asuntoloissa ei ole riittävästi lääkinnälliseen hoitoon koulutettua henkilökuntaakaan. Vaikeasti asutettavien moniongelmaisten asunnottomien lääkehoito on ratkaisematta. Jos asiakas ei kykene huolehtimaan omasta lääkehoidostaan asianmukaisesti alentuneen toimintakykynsä vuoksi, niin kenen vastuulla se on? Kysymykseen vastaaminen on juridisesti helppoa, mutta huolenpidon näkökulmasta kysymys on problemaattisempi. (Julkunen 2006.)

Asunnottomuutta pitkittää köyhyys. Köyhyys merkitsee rahatalouden yhteiskunnassa sitä, että rahan puute varjostaa ja rajoittaa arkielämää. Toimeentulon ja asumisen epämääräisyys ja turvattomuus, ruuan puute, erilaiset sairaudet, kiertelevä elämä, työttömyys ja toimeentulotukiasiakkuus ovat kaikki köyhyyteen liittyviä ilmiöitä. (Karjalainen 2007, 181–187.) Pitkäaikaisasunnottomien ryhmähaastatteluista piirtyi selkeä kuva niistä vaikeista elinoloista, joissa he elävät. Kertomukset leipäjonoista, ruuan varastamisesta tai etsimisestä roskalaatikoista tarkoittaa kädestä suuhun elämistä ja monenlaisia vaikeuksia. Se kertoo myös pysyvistä köyhyydestä. Kertomukset selviytymisestä kadulla rahatta ja asunnotta osoittavat, kuinka he ovat sopeutuneet elinoloihinsa, jopa siinä määrin, etteivät enää tunnista omaa köyhyyttään. Kertomukset osoittavat myös sen, että sopeutuminen köyhyyteen on pikemminkin ollut aktiivista, rationaalista ja kokemukseen perustuvaa kuin passiivista alistumista tai kyvyttömyyttä.

Asunnottomien taloudellisten resurssien puute, köyhyys ja siitä johtuvat kurjat elinolot eivät nousseet esiin asunnottomuutta ylläpitävinä tekijöinä työntekijöiden haastatteluissa. Se, mistä näkökulmasta työntekijä tarkastelee asiakkaiden ongelmia, vaikuttaa siihen, miten hän niitä tulkitsee ja miten pyrkii niitä ratkaisemaan. Esimerkiksi merkittävänä asuttamista vaikeuttavana tekijänä esiin nostetut vuokravelat saavat aivan eri merkityksen sen mukaan, tarkastellaanko niitä yksilökohtaisesta vai rakenteellisesta näkökulmasta. Yksilökohtainen näkökulma painottaa puutteellista rahankäytön hallintaa, haluttomuutta tai kyvyttömyyttä kantaa vastuuta laiminlyönneistä. Rakenteellisesta näkökulmasta tarkasteltuna maksukyvyttömyyden tai haluttomuuden taustalla on myös krooninen rahattomuus, köyhyys. Jos työntekijän näkökulma rajoittuu vain asunnottoman yksilökohtaiseen kyvyttömyyteen, alhaisen elintason vaikutukset ja siihen vaikuttavat rakenteelliset syyt voi helposti sivuuttaa (Suominen & Tuominen 2007, 58). Kun Olavi Kaukonen peräänkuulutti artikkelissaan sosiaali- ja terveyspolitiikan palaut-

tamista päihdehuoltoon (Kaukonen 2005, 320), minä peräänkuuluttaisin yhteiskuntapoliittisen ajattelun palauttamista sosiaalityöhön.

Sosiaalityössä, vaikka se Helsingissä onkin keskitetty omaan sosiaalipalvelutoimistoonsa, ei ole riittävästi huomioitu tämän asiakaskunnan tarpeita, sillä palveluita on yhä vaikeampi saada ilman ajanvarausta, ja kaikkein moniongelmaisimmat ja kyvyttömimmät (kuten välitystiliasiakkaat) näyttävät jäävän kokonaan sosiaalityön ulkopuolelle etuuskäsittelijöiden ja toimistosihteerien asiakaskunnaksi. (Pitkänen & Kaakinen 2004, 51; Juhi-la 2006, 177; Mäntysaari 2006, 130.) Köyhät ja eri tavoin toimintakyvyllään vajavaiset pitkäaikaisasunnottomat, ”nuo vaikeasti asutettavat”, näyttävät syrjäytyvän myös viimesijaisista sosiaalihuollon palveluista poliisin ja hyväntekeväisyyden armoille ilmaisten ruuanjakelupisteiden, leipäjonojen, roskalaatikoiden, juoppoputkan, katujen ja kujien hämärään.

Psykososiaalisten tekijöiden painottaminen oli työntekijöille tyypillistä (ks. myös Järkestig-Berggren 2006; Suominen & Tuominen 2007, 56–57). Yhteinen yksittäinen asuttamista vaikeuttava tekijä oli hallitsematon päihteiden käyttö seurauksineen, jonka merkityksestä myös haastatellut asunnottomat olivat tietoisia. Toinen selkeästi asuttamista vaikeuttava psykososiaalinen tekijä oli asutettavan väkivaltaisuus. Heidän näkemyksensä vahvistaa aikaisempia tutkimustuloksia. Työntekijät korostivat haastatteluissa sitä, että kyseessä ovat ”oikeasti väkivaltaiset” asiakkaat. Ilmauksella haluttiin todennäköisesti korostaa sitä, että kysymyksessä ei ole vuorovaikutushäiriö tai työntekijän asenneongelma.

Työntekijöiden asennetta tai vuorovaikutustaitoja ei ole tältä osin syytä kyseenalaistaa, sillä osalle pitkään asunnottomien sosiaalipalvelutoimistossa tai asumisyksiköissä työskennelleelle on kehittynyt erityinen ammattitaito näiden asiakkaiden kanssa työskentelemiseen. Vaikkakin todella vaaralliset ja väkivaltaiset asiakkaat ovat harvinaisia ja rajoittuvat pieneen joukkoon, he muodostavat asuttamistyössä todellisen haasteen. Näillä asutettavilla on usein taustalla väkivaltarikoksia ja monia vaikeita psyykkisiä ongelmia kietoutuneina kaoottiseen päihteidenkäyttöön. Heille on lähes mahdotonta löytää järjestelmässä sopivaa asumismuotoa, jossa muiden asukkaiden tai työntekijöiden turvallisuus voitaisiin varmuudella taata. Lisäksi heillä on suuria vaikeuksia sopeutua yhteisasumiseen (Granfelt 2007, 21).

Tämä asiakaskunta myös kuormittaa työntekijöitä sekä sosiaalipalvelutoimistoissa että asumisyksiköissä. Varsinkin päihdekierteessä olevien asiakkai-

den kanssa suunnitelmallinen työskentely on vaikeaa alati muuttuvien tilanteiden vuoksi. Sosiaalipalvelutoimistojen esimiestehtävissä toimivien pitäisikin miettiä, miten tukea työntekijöitä henkisesti raskaassa työssä haasteellisen asiakaskunnan kanssa ennen kuin työntekijöiden turhautuminen ja toivottomuus alkavat saada institutionaalisia muotoja. Silloin ne vaikuttavat ja näkyvät heidän asiakastyössään ja kyseisen palveluyksikön toimintakulttuurissa, johon myös uudet työntekijät huomaamattaan sosiaalistuvat. (Palola 2006, 103–104.)

Psykososiaalisten ongelmien korostaminen saattaa antaa viitteitä siitä, että medisiininen diskurssi on levinnyt myös sosiaalityöhön. Medisiiniselle diskurssille ominaista on puhua asiakkaan psyykkisistä oireista, rahan käytön vaikeuksista ja vuorovaikutushäiriöistä. Vastapainona medisiiniselle diskurssille kansalaisdiskurssissa tuodaan esiin yhteen sopivan tuen puute, kohtaamisen puutteellisuus sekä rakenteellisten puutteiden vaikutus asiakkaiden alhaiseen elintasoon. (Lehtonen & Salonen 2008, 41.)

Murron (1978) mukaan asunnottomien alkoholistien elämäntavalle tyyppillisiä piirteitä olivat joukkomajoituksissa asuminen, työelämän ulkopuolella oleminen, heikko fyysinen kunto sekä suhteellisen pitkät juomiskaudet, joita katkoivat eripituiset raittiit kaudet laitoksissa, mutta nämä raittiit ajan jaksot nostivat vain harvan asumistasoa. Tässäkin tutkimuksessa vahvistui, että asunnottomat päihdeongelmaiset ovat hyvin heikossa sosiaalisessa asemassa oleva ryhmä ja osalla heistä päihteidenkäyttö on kroonistunut.

Asunnottomien ryhmähaastatteluisia esitetyt asumistoiveet ja odotukset toivat esiin välähdyksenomaisesti erilaisia suhtautumistapoja asuttamisjärjestelmään. Ne vaihtelivat toiveikkaasta pettymykseen ja epäluuloon. Työttömien selviytymistä koskevassa tutkimuksessa on selvitetty sitä, mikä erotti selviytyjät ja syvempään huono-osaisuuteen vajoavat toisistaan. Tulos oli yksinkertainen: mitä vähemmän työtön luotti muihin ihmisiin, sitä todennäköisemmin hän sairastui ja syrjäytyi yhä vakavammin. Sosiaalinen epäluottamus selitti myös sitä, ketkä jäivät yksin elämään vaikeuksiensa keskelle. (Kortteinen & Elovainio 2006, 333.) Tutkijoiden mukaan sosiaalinen epäluottamus on keskeisellä sijalla huono-osaisuuden syvenemisessä. Ihmiset näyttävät tarvitsevan tietyn määrän luottamusta siihen, että sosiaalisen elämän perustana olevilla yhteisillä arvoilla ja säännöillä on sitovaa merkitystä. Erilaiset pettymykset kuluttavat tätä luottamusta. Kun luottamus häviää, seuraa yleensä vetäytyminen ja epäluuloisuus, jopa vihamielisyys. (Mt.

2006, 338–340.) Muutamissa asunnottomien kommenteissa tällaista syvää epäluottamusta, jopa vihamielisyyttä asuttamisjärjestelmän toimintaa kohtaan oli havaittavissa. Esimerkiksi nimimerkki Urho toteaa : ”[...] *mä haluaisin että kaupunki tulisi vähän vastaan. Joskus luulee, että se tulee, mutta ei se tule ikinä. Kuule, mä en luota että ne tarjoa asuntoa, ei ikinä. Ne lupasi ja mä en ikinä saanut. En mä ano edes. Mä en ole neljään vuoteen hakenu enää. Se on sama kuin paskaa rappais.* ”Rh8

Pitkäaikaisasunnottomuutta ylläpitävät sekä yksilökohtaiset että rakenteelliset tekijät. Köyhyydestä johtuva alhainen elintaso, psykososiaaliset ongelmat, erityisesti hallitsematon päihteiden käyttö seurauksineen sekä pysyvästi alentunut toimintakyky ja nykyisen asuttamisjärjestelmän (asuttamistyö ja asumisyksiköt) puutteet pitkittävät asunnottomuuskierrettä. Nämä tekijät sijoittuvat yhteiskunnan mikro- ja makrotasolle (ks. myös Karjalainen 2004,174). Vaikka pitkäaikaisasunnottomuus koskettaa vain marginaalista joukkoa pääkaupunkiseudun väestöstä, se on edelleen sekä yhteiskuntapoliittinen ongelma että henkilökohtainen tragedia.

9 KÖYHYYS JA PSYKOSOSIAALISET ONGELMAT - VAIKEA ASUTETTAVUUS

Haastattelujen ja aikaisempien tutkimusten perusteella voidaan todeta, että huono-osaisimmat asunnottomat päihdeongelmaiset ovat sairaita ja heidän toimintakykynsä on joko tilapäisesti tai pysyvästi laskenut. Osalla asunnottomista päihdeongelma on lisäksi niin vaikea, että he todennäköisesti jatkavat päihteiden käyttöä, kohdistettiinpa heihin millaisia hoito- tai rankaisutoimenpiteitä tahansa. Toimintakyvyn alenemisen taustalla ei välttämättä tarvitse olla varsinaisia mielenterveyden häiriöitä, sillä ruotsalaisen mielenterveystyön palveluohjausta tutkineen Ulrika Järkestig-Berggrenin mukaan vaikeiden elämäkokemusten seurauksena syntyy psyykkisiä ongelmia, jotka vaikuttavat toimintakykyyn (Lehtonen & Salonen 2008, 41).

Psykiatrian erikoislääkäri Carola Fabritiuksen mukaan (11.8.2005) potilaat, joilla on mielisairaus tai vakava mielenterveyden häiriö sekä vakava päihderiippuvuus, kuuluisivat psykiatrisen hoidon piiriin. Sen lisäksi heille tulisi tarjota samanaikaisesti päihdehoitoa. Kaksoisdiagnoosiasiakkaiden ja -potilaiden asumispalveluiden järjestäminen edellyttäisi sosiaali- ja terveydenhuollon tiivistä yhteistyötä. Joidenkin psyykkisesti sairaiden päihdeongelmaisten kohdalla palvelu saattaa edellyttää tehostettua palveluasumista-kin hoidollisempaa yksikköä, kuten sairaalaa tai psykiatrista laitoshoidoa. Joillekin laitoshoido voi olla avohoidoa inhimillisempi ratkaisu.

Yhteiskuntatieteissä medikalisaation (käsitteellä tarkoitetaan sosiaalisina pidettyjen ongelmien uudelleenmäärittelyä lääketieteellisin termein ja niiden siirtämistä terveydenhuollon toimenpitein hallittaviksi) vaarana on pidetty sitä, että se siirtää huomion pois rakenteellisista ongelmista yksilöön ja tämän persoonan muokkaamiseen (Weckroth 2006, 18; Granfelt 2003a, 73). Osittain siksi päihdetyössä on ilmeisesti vastustettu päihdeongelman sairausmäärittelyä.

Olennaisempaa olisi mielestäni se, millä tavoin alkoholismien määrittelyminen sairaudeksi tai ei-sairaudeksi vaikuttaisi asunnottomien alkoholistien asemaan ja elinoloihin. Konkreettinen esimerkki sairaustulkinnan merkityk-

sestä on päihdeasiakkaan sosiaalivakuutuksellinen asema. Vuoden 1963 sairausvakuutuslakia laadittaessa päihdeongelman sairausluonnetta pohdittiin ja tulokseksi tuli, että vapaaehtoisesti laitoshoitoon hakeutuva oli oikeutettu sairausvakuutuksen päivärahaan laituskuntoutusjakson ajalta. 1990-luvulla tilanne muuttui sosiaalivakuutuslakia uudistettaessa niin, että Kelan mukaan laitoshoittoa vaativa päihdeongelma ei yksinään ole riittävä sairaus sairausvakuutusetuksien saamiseksi, vaan päihdesairauden lisäksi tarvitaan jokin muu työkykyä haittaava vika, vamma tai sairaus. Tämä tulkinta heikensi oleellisesti työttömien päihdeongelmaisten asemaa ja toimeentuloa. (Kaukonen 2000, 185–186.) Pitkän taistelun jälkeen päihdetyön toimijat saivat muutoksen aikaan: 1.1.2006 lähtien myös työttömät päihdeongelmaiset ovat oikeutettuja kuntoutuksen ajalta saamaan kuntoutusrahaa (Murto 2006, 140).

Nykyisessä medikalisoituneessa yhteiskunnassa olisi perusteltua hyväksyä alkoholismi asiakkaiden sosiaaliturvan, yhteiskunnallisen aseman ja kohtelun parantamisen vuoksi myös sosiaali- ja päihdetyössä laajasti. Sen sairauslottuvuus tulisi ottaa huomioon, varsinkin kun kansainvälisissä tutkimuksissa on jo osoitettu, että alkoholismi ei ole tilapäistä vaan krooninen tila. Matti Huttusen (1977) määritelmä alkoholismista on mielestäni osuva: "Alkoholin käyttöön liittyy aina yksilön oma vastuu ja valinta. Tämän vuoksi alkoholismi ei ole sairaus samassa mielessä kuin keuhkokuume. Alkoholismia voidaan pitää sairautena, mikäli käsitettä sairaus käytetään laajemmassa merkityksessä ja sillä tarkoitetaan tilaa, josta yksilö kärsii subjektiivisesti ja jonka hoitamisessa hän tarvitsee ympäristön ja asiantuntijoiden tukea, apua ja ymmärtämystä. "

Sairaaksi leimaaminen ei enää näiden uloslyötyjen asemaa heikentäisi, vaan se saattaisi turvata heille jonkinlaisen minimitoimeentulon harkinnanvaraisen toimeentulotuen ohella. Se nostaisi heidän itsetuntoaan ja vahvistaisi heidän asemaansa kansalaisina. Perusturva, kuten eläke, jäisi suurimman osan kohdalla todennäköisesti niin pieneksi, että he joutuisivat edelleen turvautumaan toimeentulotukeen ja pysyvät todennäköisesti koko loppuikänsä "sosiaalivaltiokansalaisina" ja toimeentulotuen asiakkaina.

Köyhyys on monitahoinen ja-ulotteinen yhteiskunnallinen ilmiö. Se voi olla absoluuttista tai suhteellista. Se voi olla objektiivisesti määriteltyä tai subjektiivinen kokemus. Se voi olla pysyvää tai tilapäistä. Köyhyys voi olla näkyvää ja avointa tai jopa piilotettua ja salattua. Helsinkiläisistä yhdeksän

prosenttia luokiteltiin köyhiksi vuonna 2005. He olivat henkilöitä, joiden bruttotulot jäivät alle köyhyysrajan (800 €kk). Heidän määränsä vastasi Rovaniemen asukaslukua (55 000). Toimeentulotuen saajista 74 % oli yksin asuvia. Erityisen suuri ryhmä toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaissa ovat yksin asuvat miehet. (Parpo & Moisio 2006, 121–132; HS 25.11.2007.) Sosiaalihuollon asiakkaat ovat myös saamansa taloudellisen tuen jälkeen yhteiskunnassa heikoimmin toimeentulevia. Heidän arkipäiväänsä varjostavat ongelmat ovat samoja, joita köyhyyden määritelmä pitää sisällään. (Kangas & Ritakallio 2005, 58.) Viimeaikaisissa köyhyyttä käsittelevissä tutkimuksissa on nähty merkkejä siitä, että 2000-luvulla pääkaupunkiseudulle, varsinkin Helsinkiin olisi muodostumassa uudenlainen kaupunkiköyhien ryhmä, jossa on tunnistettavissa alaluokkaisia aineksia. (Hänninen & Peltola 2005, 85.)

Sosiaalityötä käsittelevissä tutkimuksissa ei mielellään käytetä 1970-luvun yhteiskuntatieteellisiin tutkimuksiin liittyvää terminologiaa yhteiskuntaluokista, joten myös köyhyys ja köyhät käsitteenä on häivytetty. Köyhyyttä ei enää nähdä sosiaalisena ongelmana. Sosiaalityössäkin saatetaan köyhyys ja siihen liittyvät ongelmat tulkita erilaisiksi elämänhallinnan puutteiksi, joiden paikkaamisessa käytetään milloin toimeentulotukea, milloin ohjausta kolmannen sektorin avustusjärjestöjen piiriin (Bauman 2000, 5–11; Karjalainen 2005, 326–327).

Asunnottomuus- ja päihdekierteessä pyörivät köyhät ihmiset ovat vankiloiden, sosiaalihuollon, työvoimatoimistojen, päivystyspoliklinikoiden, päihdehuollon, poliisin ja asuntoloiden yhteinen "vaikea ja hankala" asiakaskunta, josta jokainen sektori haluaisi eroon. Mikään taho ei ole kyennyt heidän tilannettaan ratkaisemaan, sillä julkisten palveluiden kyvyssä käsitellä erityisen vaikeita ongelmia ja syrjäytymiskierteitä on suuria vaikeuksia. Pirstaleisten palveluiden, tukitoimenpiteiden ja taloudelliseen toimeentuloon liittyvien etuuksien yhteensovittaminen ei ole onnistunut. (Murto 2006, 135.)

Kirsi Juhilan mukaan hyvinvointivaltioon on synnytetty uusi asiakasryhmä, vaikeasti autettavat, jotka toisaalta näyttävät putoavan palvelujärjestelmän ulkopuolelle, mutta toisaalta heille suunnitellaan omia, erikoistuneempia palveluita (Juhila 2006, 192). Erityisten huono-osaisille tarkoitettujen asumis- ja muiden palvelujen yksipuolinen vahvistaminen voi johtaa siihen, että korostamalla pitkäaikaisasunnottomien ongelmien vaativuutta ja heidän erityisiä tarpeitaan tulee hyväksyneeksi yleisten kaikille tarkoitettujen perus-

palvelujen asiakasvalikoinnin ja vahvistaneeksi normaalipalveluista poissulkemista ja marginalisaatiokehitystä (Törmä 2007, 110). Näiden kaikkein haavoittuneimmissa olosuhteissa elävien ihmisten tilanteen edessä suomalainen yhteiskunta näyttää olevan avuttomin (Hänninen 2007, 263).

10 PARADIGMAN MUUTOS

Ympäristöministeriön asettaman työryhmän raportissa peruslähtökoh-
ta pitkäaikaisasunnottomien ongelman ratkaisemiseksi on asunto en-
sin -periaate. Työryhmä katsoo, ettei sosiaalisten ja terveydellisten ongelmi-
en ratkaisu ole edellytys asumisen järjestämiselle, vaan asunto on edellytys,
joka mahdollistaa muiden ongelmien ratkaisemisen. Paradigman muutos
portaittaisesta "asunto on ansaittava" -perusteisesta kuntoutusideologiasta
"asunto on perusoikeus" -periaatteeseen edellyttäisi työ- ja ajattelutapojen
muutosta paitsi asuttamistyössä, myös laajemmin yhteiskuntapoliittisessa
ajattelussa ja toiminnassa.

Työryhmä otti tiukan kannan asuntola-asumiseen. Sen mielestä asuntola-
asuminen ei voi olla edes tilapäinen asumisratkaisu asunnottomien asut-
tamisessa. Työryhmän ehdotuksen mukaan asuntola-asumisesta on päästä-
vä eroon vuoteen 2015 mennessä. Asuntolat tulisi muuttaa yhteistyössä yl-
läpitäjien kanssa joko pienasunnoiksi, joihin sovelletaan huoneenvuokra-
lakia tai sosiaalihuoltolain mukaisiksi asumispalveluyksiköiksi. Helsingissä
toimeentulotukiasiakkaille ei enää myönnettäisi maksusitoumuksia asuntola-
asumiseen. (Nimi ovesa 2007, 13.) Sitä, kuka toimeentulotukea saavan
pienasunnon vuokran maksaa, ei raportissa käsitellä. Todennäköisesti useim-
pien vuokra maksettaisiin edelleen toimeentulotukena tai välitystililtä.

Asuttamistyötä ohjaa portaittaisen asuttamistyön malli ja hallitseva työ-
muoto sosiaalipalvelutoimistossa on edelleen yksilökohtainen sosiaalityö.
Paradigman muutos voisi asunnottomien sosiaalityössä merkitä sitä, että
asuttamistyön lähtökohta olisi kokonaisvaltainen suunnitelmallinen sosiaa-
lityö. Mallia voisi ottaa lastensuojelun sosiaalityöstä, jossa sosiaalityöntekijä
on vastuutyöntekijä koko asiakassuhteen ajan. Hänen tehtävänsä on arvi-
oida asiakkaan elämäntilannetta kokonaisuutena ja sen pohjalta tämän pal-
velujen tarvetta ja seurata tapahtuvia muutoksia.

Tutkimuksissa on korostettu yksilökohtaista palveluohjausta toimivana
työmuotona kroonisesti alkoholisoituneiden asunnottomien auttamisessa
(Noponen 2006, 91–92; Cox & Walker & Freng 1998, 523–532). Britan-

niassa palveluohjaus ja asiakkaiden palvelukokonaisuuksien suunnittelu ja hallinnointi on 1990-luvulla muodostunut sosiaalityöntekijöiden keskeisimmäksi työtavaksi, joka on syrjäyttänyt aiemmat työtavat (Kröger 2004, 202). Sosiaalityön menetelmänä palveluohjauksella tarkoitetaan useimmiten sitä, että sosiaalityöntekijä toimii palveluiden asiantuntijana, joka määrittelee asiakkaan palvelutarpeet ja etsii niihin sopivat palvelut ja tuen. (Valokivi 2002,165; Suominen & Tuominen 2007, 31.)

Yhteistyö asumispalveluiden tuottajien ja asuntolatyöntekijöiden, muiden viranomaisten ja järjestöjen kanssa tulisi olla keskeinen työmuoto myös asuttamistyössä. Usein asumisyksiköiden henkilökunta tuntee asiakkaan palvelutarpeen paremmin kuin sosiaalipalvelutoimiston sosiaalityöntekijä, koska asumisyksikössä asiakasta on pystytty seuraamaan eripituisia jaksoja ympäri vuorokauden mahdollisesti useaan eri otteeseen kuukausien ja vuosien aikana. Vain asiakkaan todellinen tunteminen mahdollistaa asiakasta kuntouttavien ja tukevien palveluiden järjestämisen, joihin myös asiakkaan on helpompi sitoutua (Suominen & Tuominen 2007, 51).

Arviointikumppanit voivat olla palveluyksikön edustajan ohella vanhustyön, vammaistyön, päihdehuollon, psykiatrisen hoitotyön, kriminaalihuollon, kotihoidon tms. työntekijöitä. Asumisyksikön edustajan mukana olo on tärkeää siksi, että hän tuntee yksikkönsä palvelut ja resurssit ja pystyy arvioimaan asukkaan selviytymistä omassa yksikössään. Näin saatetaan välttyä vääriltä sijoituksilta. Myös palvelutarpeen arviointi edellyttää eri ammattialojen yhteistyötä, asiakasta itseään unohtamatta, varsinkin kun kyseessä ovat asiakkaat, joilla on monenlaisia ongelmia (Sennett 2004, 176–177).

Huumeiden käyttäjät herättävät ennakkoluuloja ja pelkoja, sillä heihin liitetään sellaisia piirteitä kuin rikollisuus, arvaamattomuus, väkivaltaisuus ja vaarallisuus. Narkomaanin leima on kohtalokas, sillä siitä on vaikea päästä eroon siitä huolimatta että huumeiden käytöstä olisi aikaa. Leima vaikeuttaa monella tavalla paluuta tavallisen kansalaisen elämään. (Hurme 2002, 296–308; Salasuo 2004, 21–22; Knuuti 2007.)

Tulisiko huumeiden käyttö sallia joillekin ryhmille, ja jos, niin millainen käyttö, missä ja keiden valvonnassa ja vastuulla? Aktiivisesti päihkeitä käyttäville asumispalveluita järjestettäessä olisi myös mietittävä, miten yksikössä varaudutaan niihin lieveilmiöihin, joita aktiivikäyttö mahdollisesti aiheuttaa korttelissa tai asumisyksikössä. Myös huumeiden käyttöön mahdollisesti liittyvät tapaturmat, yliannostukset ja myrkytykset edellyttävät henki-

lökunnalta erityisosaamista ja mm. ensiaputaitoja. Mikäli aktiivisesti huumeita käyttävillä halutaan järjestää asumispalveluita ilman elämäntavan muutosvaatimusta, on huolellisesti pohdittava ja harkittava, millaista asumispalvelua järjestetään ja millaisin ehdoin se tuotetaan. Kun aktiivikäyttäjät saadaan pysymään palvelujen piirissä ja pois kaduilta, tuo se turvaa myös muulle yhteiskunnalle. Niin kauan kuin huumeiden käyttö on kaikissa muodoissaan laitonta, erityisryhmille myönnettävien poikkeuslupien ja käytäntöjen tulee perustua lainsäädännöllisiin päätöksiin eikä erilaisiin toimintakäytäntöihin. Jos toiminta perustuu kirjoittamattomiin sääntöihin tai käytäntöihin, sitä on vaikeaa valvoa.

Asunnottomien omat kokemukset ja toiveet asumisensa suhteen ovat merkityksellisiä. Tässä tutkimuksessa haastateltavat korostivat toivettaan asua myös sellaisissa yksiköissä, joissa päihteiden käyttö ei ole sallittua. Asunnottomien kannalta tiivis kiinnittyminen samanlaisessa tilanteessa olevien yhteisöön voi olla keskinäisestä solidaarisuudesta huolimatta riski. Jos ystäväpiiri koostuu pelkästään päihteidenkäyttäjistä ("ryppyremmistä" tai "käyttäjäkavereista"), joka elää elämäänsä erillään muusta yhteiskunnasta ja jonka kiinnikkeet valtakulttuurin ovat vähäisiä tai jopa olemattomia, ystäväpiiri voi kiinnittää asunnottoman omien riippuvuuksiensa kautta vahvasti marginaalisiin elämänmuotoihin ja muodostua esteeksi yhteiskuntaan integroitumiselle. (Knuuti 2007, 63–64; Suutari 2001, 180–181.)

Sosiaalipalvelutoimistossa asiakkaan palvelutarpeen arviointi, asiakkaan asioiden ajaminen ja etujen puolustaminen organisaation sisällä voi olla eri syistä vaikeaa (Juhila 2006, 181–183). Kun julkisella puolella kysyntää on aina jollain tavoin rajoitettava ja kysynnän hallinta edellyttää usein palvelun rajoittamista (Ekroos 2004, 10), asiakkaan etujen puolustaminen saattaa käydä luontevammin organisaation ulkopuoliselta palveluohjaajalta. Paradigman muutos edellyttäisi kaikissa pääkaupunkiseudun kunnissa myös asunnottomien aikuissosiaalityön menetelmien kehittämistä.

Asuntoloiden ylläpitäjien kannalta asuntoloiden muuttaminen sosiaalihuoltolain mukaisiksi tuetun asumisen yksiköiksi merkitsee sitä, että toiminta siirtyy kauppa- ja teollisuusministeriöltä sosiaali- ja terveysministeriön alaisuuteen. Muutos merkitsee myös sitä, että asumispalveluissa henkilöstöltä edellytetään tarvittava sosiaali- ja terveysalan koulutus (L272/2005).

Sosiaali- ja terveydenhuollon määritelmässä korostetaan, että palveluasuminen sisältää aina sekä asumisen että palvelut (Andersson 2007, 9). Asu-

misen tukipalvelut voidaan järjestää joustavasti joko kunnan omana toimintana, asumispalvelun tuottajan toimesta tai palvelut voi tuottaa ulkopuolinen esimerkiksi yksityinen kotipalveluyritys. Palvelun toteuttaa aina toinen ihminen. Työvoiman riittävyys onkin sosiaali- ja terveydenhuollon yhteinen ongelma, se, joka voi kaataa hyvätkin tavoitteet.

Palvelujen osalta ympäristöministeriön raportti jää ohueksi. Vaarana onkin, että ilkeäksi koetun ongelman ratkaiseminen asunto ensin -periaatteella johtaa pitkäaikaisasunnottomuuteen liittyvien ongelmien monimuotoisuuden yksinkertaistamiseen tai siihen, että ne jätetään huomiotta. Vuosikausia päihdekierteessä, vailla työtä ja asuntoa eläneet, fyysisesti ja psyykkisesti väsyneet elämän kolhimat ihmiset tarvitsevat kokonaisvaltaista ja riittävän pitkäkestoista tukea ja huolenpitoa. Heidän kohdallaan tavoitteena tulee olla minimissäänkin toimintakyvyn ylläpitäminen, kuntouttava työote. Jokainen omin voimin sängystä nousu, jokainen askel ja itse syöty ateria, jokainen parranajo, ulkoilu ja päihtetön päivä nostaa itsearvostusta ja parantaa elämänlaatua.

Kohderyhmän tuen tarve on suuri, joten myös henkilöstöä tarvitaan paljon. Raportissa tuetun asumisen henkilöstömitoitukseksi on arvioitu 0.1, joka on sama kuin nykyisten asuntoloiden henkilöstömitoitus. Palveluasumisessa sekä siihen rinnastettavassa valvotussa asumisessa henkilöstömitoitukseksi on esitetty 0.5 (Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelma 2008, liite 3), mikä vastaa keskitasoista henkilöstömitoitusta. Työryhmän raportista ei käy ilmi, pitääkö palveluasuminen sisällään myös tehostetun palveluasumisen eikä sitä, mitä palveluasumiseen rinnastettava valvottu asuminen on. Hoidon laatua koskevissa tutkimuksissa on osoitettu, että myönteiset muutokset asiakkaiden toimintakyvyssä ja käyttöhäiriöiden vähenemisessä ovat yhteydessä henkilöstön korkeaan mitoitukseen ja vähäiseen vaihtuvuuteen (Voutilainen 2007,38).

Asunnottomien asuttamisessa on vallinnut konsensus pääkaupunkiseudun kuntien, erityisesti Helsingin, kolmannen sektorin ja raha-automaattiyhdistyksen välillä. Kolmannen sektorin järjestöt ja yhdistykset ovat toimineet ikään kuin suojellussa ilmapiirissä. (Kettunen 2007,384.) Vanhustenhuollossa hoivamarkkinat ovat kuitenkin jo avautuneet yrityksille kilpailutuksen myötä. Kun kunnat ovat ulkoistaneet omia hoivapalveluitaan, ne joutuvat jatkossa hankkimaan myös asunnottomien tarvitsemat hoiva- ja tukipalvelut kilpailutuksen kautta ostopalveluina. Kolmannen sektorin, hyvänteke-

väisyyden ja kuntien omien palveluiden rinnalle tulevat yksityiset yrittäjät ja yritykset. Pohjimmaisten asuntomarkkinoiden (Jokinen & Juhila 1991) tilalle tulevat pohjimmaiset palvelumarkkinat.

LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti (1995) Kvalitatiivinen analyysi kulttuurisen kieliopin etsimisenä. Teoksessa Leskinen, Jaakko (1995) toim. Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, 27–38.
- Ahlström, Salme (2007) Iäkkäiden naisten päihteiden käyttö. Kirjallisuuskatsaus. Yhteiskuntapolitiikka 72:5, 562–567.
- Ahonen, Sirkka (1994) Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa Syrjälä, Leena & Ahonen, Sirkka & Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo (1994) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä, 114–161.
- Alkula, Tapani & Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka (2002) Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Juva: WSOY.
- Alvessalo, Anne & Ervasti, Kaijus (2006) Oikeus yhteiskunnassa – näkökulmia oikeussosiologiaan. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Andersson, Nels (1988) Kulkumiehet – hobojen elämää 20-luvun Amerikassa. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Andersson, Sirpa (2007) palveluasuntoja ikäihmisille. Palveluasumisen nykytilanne ja tuleva tarve. Raportteja 14. Helsinki; Stakes.
- Andress, Hans-Jürgen (1998) Empirical Poverty Research in a Comparative Perspective. Aldershot: Ashgate.
- Asumisneuvonta -asukkaan ja asuinyhteisön tukena. 2003. Ympäristöministeriö. Asumista ja kuntoutusta. Mielensterveyskuntoutujien asumispalveluja koskeva kehittämissuositus. STM. Helsinki 2007:13.
- Asunnottomat 2008. Selvityksiä 3/2009. ARA - asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.
- Asunnottomien asumispalvelujen kehittäminen pääkaupunkiseudulla. Pääkaupunkiseudun asunnottomuuden vähentämishojelman 2002–2005 toteutuminen ja tavoitteet. Helsingin kaupungin talous- ja suunnittelukeskuksen julkaisu 2/ 2005.
- Asunnottomuuden arkipäivää (1988). Jyväskylä; Gummerus.
- Autti, Lilli & Soppela, Marja-Terttu (2007) Asiakkaan asialla. Mitä asiakkaat kertovat yhteydenotollaan? Selvitys Helsingin sosiaaliasiamiesten toiminnasta vuonna 2006.
- Avramov, Dragana (1999) Coping with Homelessness: Issues to be Tackled and Best Practices in Europe, Ashgate Publishing: Aldershot.
- Bauman, Zygmunt (2000) Am I My Brother's Keeper? European Journal of Social Work (3) 1, 5–11.

- Beijer, Ulla (2003) Hur stor del av den samlade ohälsan finns hos utslagna grupper? Statens Folkhälsoinstitut. Rapport nr 2003:42.
- Brannen, Julia (1992) toim. *Mixing Methods. Qualitative and quantitative research.* Aldershot: Avebury.
- Bryman, Alan (1992) Quantitative and qualitative research: Further reflections on their integration. Teoksessa Brannen, Julia (toim.) *Mixing methods: Qualitative and quantitative research.* Aldershot: Avebury, 81–100.
- Burns, Nancy & Grove, Susan K. (2005) *The Practice of Nursing Research. Conduct, Critique & Utilization.* 5th edition. Elsevier Saunders, St. Louis. 199–223.
- Busch-Geertsema, Volker (2005) Från härbärge till egen bostad. Uppföljning av projektet H 13 i Hannover sju år senare. Stockholm; Intellecta Docycus.
- Cox, Gary B., Walker RD, Freng SA (1998) Outcome of a controlled trial of effectiveness of intensive case management for chronic public inebriates. *Journal of Studies on Alcohol* 1998;59, 523–532.
- Dean, Mitchell (1999) *Governmentality. Power and Rule in Modern Society.* London: Sage.
- Den(t)zin, Norman K (1989) Strategies of Multiple triangulation. Teoksessa *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods.* 3rd ed. Englewood Cliffs, Nj: Prentice Hall, pp. 235–247.
- Edgar, Bill & Meert, Henk (2005) Fourth Review of Statistics on Homelessness in Europe. *The Ethos Definition of Homelessness.* Feantsa.
- Edgar, Bill & Doherty, Joe & Mina-Coull, Amy (1999) *Services for Homeless people. Innovation and change in the European union.* University of Bristol. Great Britain; The Policy Press.
- Ekroos, Nora (2004) Helsingin kaupungin sosiaaliviraston ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen ympärivuorokautisen hoidon tehokkuuden ja prosessien esiselvitys 1.10.–1.12.2004. Helsingin kaupungin terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportteja 2005:5.
- En klinisk pilotstudie av 35 hemlösa i Stockholm (2001). *Samhällsmedicin och Karolinska Institutet.* Stockholms läns landsting.
- Erityisryhmien asumisturvallisuuden parantaminen. Sosiaali- ja terveysministeriö. *Selvityksiä* 2007:25.
- Erkkilä, Elisabet & Stenius-Avoade, Agnes (2009) Pääkaupunkiseudun asunnottomien vastaanottoyksiköiden asiakkaiden sosiaalinen tilanne ja terveydentila. *Ympäristöministeriö.*
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen.* Tampere: Vastapaino.

- Evert, Denise & Oscar-Berman, Marlene (1995): Alcohol-related cognitive impairments: An overview of how alcohol may affect the workings of the brain. *Alcohol Health & Research World* 19 (1995), 89–96.
- Fabritius, Carola LL, psykiatrian erikoislääkäri, Helsingin sosiaalivirasto 11.8.2005. Luentomuistiinpanot.
- Foddy, William (1995) *Constructing questions for interviews and questionnaires: Theory and practice in social research* (3.p) Cambridge. Cambridge University Press.
- Forsen, Tuulikki (2005) *Huumehoidon asiantuntijuuden rakentuminen päiväkeskuksessa*. Raportteja 1 / 2005. Helsinki:Stakes.
- Gordon, David and Townsend Peter (2006) toim. *Breadline Europe: The Measurement of Poverty*. Bristol; The Policy Press.
- Gordon, David & Pantazis, Christina & Townsend, Peter (2000) *Absolute and overall poverty: a European history and Proposal for Measurement*. Teoksessa Gordon, David & Townsend, Peter (2000) toim. *Breadline Europe: The Measurement of Poverty*. Bristol: The Policy Press: 79–105.
- Gordon, David & Townsend, Peter (2000) toim. *Breadline Europe: The Measurement of Poverty*. Bristol: The Policy Press.
- Graham, Kathryn & Schmidt, Gail (1999) Alcohol use and psychosocial well-being among older adults. *Journal of Studies on Alcohol* 60, 345–351.
- Granfelt, Riitta (2007) *Tuettua polkua vapauteen. Selvitys Kriminaalihuollon tukisäätiön asumispalveluista ammatillisen tuen näkökulmasta*. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 1/2007.
- Granfelt, Riitta (2006) *Paha olla – vankilan sisällä, ulkona, vangin lähellä?* Teoksessa Helne, Tuula & Laatu, Markku (2006) *Vääryyskirja*. Vammala: KELAn tutkimusosasto, 145–158.
- Granfelt, Riitta (2005) *Marginaalitarinat ammattikäytäntöjen kehittämisen aineksina*. Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (2005) toim. *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Palmenia-kustannus Oy, 240–258.
- Granfelt, Riitta (2003a) *Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta*. Suomen ympäristö 613. Ympäristöministeriö.
- Granfelt, Riitta (2003b) *Kodittomuuden ja kodin kuvia*. Teoksessa Kopomaa, Timo (2003) toim. *Kohti kaupunkisosiaalityötä*. Palmenia-kustannus, 155–164.
- Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

- Granfelt, Riitta (1992) Asuntolan naisen elämää. Helsingin Yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/1992. Helsinki.
- Grönfors, Martti (1985) Kvalitatiiviset kenttätyömenetelmät. Juva: WSOY
- Haapola, Ilkka (2005) Asumisen malleja etsimässä. Arviointitutkimus Päijät-Hämeen sosiaalipsykiatrisen säätiön tuetusta asumisesta. Helsingin yliopisto. Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Moniste.
- Hakkarainen, Pekka & Metso, Leena (2007) Huumeekysymyksen muuttunut ongelma-kuva. Vuoden 2006 huumeekyselyn tulokset. Yhteiskuntapolitiikka 72:5, 541–552.
- Hakkarainen, Pekka & Metso, Leena (2005) Märkä pilvi ja vuosi 2004. Yhteiskuntapolitiikka 70:3, 252–265.
- "Halpoja aterioita ja ilmaisia elintarvikkeita " Kirkko ja kaupunki 40 /24.10.2007
- Hamilo, Marko (2007) toim. Älkää säätäkö päätänne – häiriö on todellisuudessa. Suomalaisen psykokulttuurin kritiikki. Vaajakoski: Gummerus Oy.
- Hannikainen-Ingman, Katri (1998) Oman oven kahvassa vai hätäavun varassa? Stakes. Aiheita 1998:43.
- Hassi-Nuorluoto, Laura (2000): Vailla asuntoa 1999. Uudelleenjakoa, sivilisointia ja riskien hallintaa kasvukeskuksissa. Stakes. Aiheita 2000:10.
- Heikkilä, Matti & Roos, Milla (2004) Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2005. Saarijärvi: Gummerus Oy.
- Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko & Malkavaara, Mikko (2000) Kirkonkirjat köyhyydestä. Kirkkopalvelujen julkaisuja 5. Helsinki: Kirkkopalvelut.
- Helne, Tuula & Laatu, Markku (2006) Vääräkirja. Vammala : Kelan tutkimusosasto.
- Helne, Tuula & Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (2004) Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Helne, Tuula (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. Stakes tutkimuksia 123. Helsinki:Stakes.
- "Helsingin sosiaalivirasto antaa jatkuvasti apua asunnottomille. "Helsingin Sanomat 18.1.2007
- "Helsingissä on yhä paljon asunnottomia. "Helsingin Sanomat 10.1.2007
- "Helsinki järjestää asunnottomille 1500 asuntoa lähivuosina. "Helsingin Sanomat 17.1.2008.
- "Helsinki ryhtyy kartoittamaan suurkaupungin köyhyyden erityispiirteitä. "Helsingin Sanomat 25.11.2007
- Hemlöshet i Sverige 2005. Omfattning och karaktär. Socialstyrelsen.
- Hiilikellarista terapeutiseksi yhteisöksi. 30 vuotta päihdehuoltoa 1961–991. Suoja-Pirtti ry.

- Hillbom, Matti (2003) Aivot ja alkoholi. Teoksessa Salaspuro, Kiianmaa & Seppä (2003) toim. Päihdelääketeiede. Jyväskylä: Gummerus, 315–329.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki : Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2001) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Holden, Kate (2007) Enkelivaihde. Keuruu: Otava Oy.
- Holopainen, Antti (2003) Päihdeongelma ja sosiaalinen syrjäytyminen. Teoksessa Salaspuro, Kiianmaa & Seppä (2003) toim. Päihdelääketeiede. Jyväskylä: Gummerus, 255–264.
- Hurme, Toivo (2002) Rikollinen, potilas vai anonyymi asiakas? Huumausaineiden ongelmakäyttäjän ristiriitainen identiteetti. Sosiologia 4 /2002, 296–308.
- Huttunen, Matti (1996) Havaintoja kolmannelta linjalta. Saarijärvi: Gummerus.
- Hynynen, Raija (2005) toim. Asuntoja ja tukea asunnottomille. Suomen ympäristö. Asuminen 745. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Häkkinen, Antti & Peltola, Jarmo (2005) toim. Suomalaisen alaluokan historiaa: köyhyys ja työttömyys Suomessa 1860–2000. Teoksessa Häkkinen, Antti & Pulma, Panu & Tervonen, Mikka (2005) Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa. Helsinki; Suomalaisen kirjallisuuden seura , 39–94.
- Häkkinen, Antti & Pulma, Panu & Tervonen, Mikka (2005) toim. Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa. Helsinki; Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja (2007) toim. Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Helsinki: Stakes.
- Hänninen, Sakari (2007) Mene sinne tule tänne. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja (2007) toim. Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Helsinki: Stakes, 253–279.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (2007) Tarve harkinnassa. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja (2007) toim. Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Helsinki: Stakes, 157–191.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (2005) toim. Toinen tieto. Helsinki: Stakes.
- ”Häätöuhkaus johtuu useimmiten maksamattomista vuokrasta. ”Helsingin Uutiset 13.12.2006
- Immonen, Tuula & Kiikkala, Irma (2007) Sopimaton systeemiin. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja (2007) toim. Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Helsinki: Stakes, 55–85.

- Immonen, Tuula & Kiikkala Irma & Ahonen, Juha (2003) toim. Mielekäs elämä! -ohjelman loppuraportti. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu 2003:8.
- Jallinoja, Piia & Mäkelä, Johanna (2007) Kuka on vastuussa? Yhteiskuntapolitiikka 72 : 1, 88– 92.
- Jencks, Christopher (1994) *The Homeless*. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts, London, England.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino Oy.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991) Pohjimmaiset asuntomarkkinat. Diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä. Sosiaaliturvan keskusliitto ja asuntopolitiikka: Helsinki.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1990) Sosiaalityön toimintastrategiat pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla. Teoksessa *Suomalainen sosiaalityö (1990)*, Sosiaalipolitiikka 1990:2. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen viidestoista vuosikirja. Helsinki : Sosiaalipoliittinen yhdistys, 201–214.
- Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (2002) toim. *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino Oy.
- Juhila, Kirsi (2005) Sosiaalityö, yrittäjäyys ja riippuvuus. Oikeuksista velvollisuuksiin, tuesta kontrolliin? *Janus*, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti. 3:2, 179–185.
- Julkunen, Raija (2006) Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.
- Juntunen, Elina & Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki (2007) Viimeisellä luukulla – tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Juntto, Anneli (2003) Köyhyystutkimukset eivät tavoita asunnottomia. Hyvinvointikatsaus. Tilastollinen aikakauslehti 1/2003. Tilastokeskus, 28–31.
- Juvonen, Tuula & Varjonen, Kaijus (2006) "On turha luulla, että ihminen kadulta pärjäs itekseen ilman tukea" – Vasu-projektin loppuraportti. Mielenterveys- ja päihdepalvelut. Espoon sosiaali- ja terveystoimi. Moniste.
- Järkestig Berggren, Ulrika (2006) *Personligt ombud. Social praktik i medicinsk diskurs. Rapportserie i socialt arbete nr 2*. Växjö: Växjö universitet.
- Järvinen, Katriina & Kolbe, Laura (2008) Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa. Nykysukupolven kokemuksia tasa-arvosta. Jyväskylä: Gummerus.

- Järvinen, Margaretha (1998) *Det dårlige selskap: misbrug, behandling, omsorg*. Holte: Forlaget SOCPOL.
- Järvinen, Margaretha (1993) *De nye hjemlose. Kvinder, fatiigdom og vold*. Holte: Forlaget SOCPOL.
- Järvinen, Tero & Jahnukainen, Markku (2001) kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Suutari, Minna (2001) toim. *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Nuorisotutkimuseura. Julkaisuja 20. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 125–152.
- Kaakinen, Juha & Nieminen, Jarmo & Pitkänen, Sari (2006) *Oikeus asuntoon, oikeus ihmisarvoiseen elämään*. Valtakunnallisen (2001–2005) ja pääkaupunkiseudun (2002–2005) asunnottomuuden vähentämisen toimenpideohjelmien arviointi. Ympäristöministeriön raportteja 8/2006. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Kaakinen, Juha (1988) *Yömajoista tukikoteihin*. Teoksessa *Asunnottomuuden arkipäivää*. Jyväskylä: Gummerus Oy, 88–96.
- Kaapu, Taina (2006) *Fenomenografinen luokittelu kuluttajien yksityisyyskäsitteistä sähköisessä kaupassa*, (Phenomenographic Classification of Consumers' Views on Privacy in eCommerce, in Finnish.), University of Tampere, Tampere.
- Kangas, Olli & Ritakallion, Veli-Matti (2005) *Köyhyyden teoria ja käytäntö*. Teoksessa Saari, Juho (2005) toim. *Köyhyysspolitiikka. Johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen*. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Vantaa, 28–62.
- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2003) *Eri menetit, eri trendit – köyhyys Suomessa 1990-luvulla*. Turun Yliopiston Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja. Sarja A:13/2003. Turku.
- Karjalainen, Jouko (2005) *Sivutietoa*. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (2005) toim. *Toinen tieto*. Helsinki: Stakes, 319–335.
- Karjalainen, Jouko (2004) *Kuka pelkää Sorbuksen herroja?* Teoksessa Helne, Tuula & Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (2004) toim. *Seis yhteiskunta – tahdon sisään!* Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 167–194.
- Karvinen, Synnöve (2000) *Sosiaalityön tutkimuksen metodologiset jännitteet*. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & satka, Mirja (2000) toim. *Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia*. Jyväskylä: SoPhi, 9–34.
- Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & satka, Mirja (2000) toim. *Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia*. Jyväskylä: SoPhi.
- Kauhanen, Merja (2007) *Eriytymiskehitys työmarkkinoilla jatkunut 2000-luvulla*. Teoksessa Taimio, Heikki (2007) toim. *Taloukasvun hedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman*. Helsinki: Työväen sivistysliitto, 100–121.

- Kaukonen, Olavi (2005) Torjunta vai poisto? Päihdepalvelujen kehitys laman jälkeen. *Yhteiskuntapolitiikka* 70:3, 311–322.
- Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (2002) toim. Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus.
- Kaukonen, Olavi (2000) Päihdepalvelut jakautuneessa hyvinvointivaltiossa. *Stakes tutkimuksia* 107. Helsinki:Stakes.
- Kautto, Mikko (2006) toim. Suomalaisten hyvinvointi. Vaajakoski: Gummerus.
- Kettunen, M (2009) Asumisturvakeskuksen selvitystyö. Asumisneuvontaforum 8.6.2009. Esitys
- Kettunen, Marko (2007) Kysymyksiä asunnottomuudesta Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 72:4; 380–391.
- Keskinen, Rauno sosiaalityöntekijä, suullinen tiedonanto 14.9.2006 Tallinna
- Kilpeläinen, Mia (2003) Sakon muuntorangaistus.
<http://www2.lut.fi/oikeustiede2003/Alustukset/MiaKilpelainen.pdf2> luettu 15.11.2007
- Knuuti, Ulla (2007) Matkalla marginaalista valtavirtaan. *Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia* 1 / 2007. Helsinki.
- Kokonaisvaltaisen asuntolapolitiikan työryhmän mietintö. Sosiaaliviraston julkaisusarja A 2/1986. Helsingin kaupunki. Sosiaalivirasto.
- Kopomaa, Timo (2003) toim. Kohti kaupunkisosaalityötä. Palmenia-kustannus.
- Kopomaa, Timo (2005) Naapurussuhteiden vahvistaminen ja palvelutoiminnan yhteys lähiympäristöön, asukasvaikuttamiseen ja kaupunkisuunnitteluun. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Korhonen, Erkki (2002) Asunnottomuus Helsingissä. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2002:4.
- Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko (2006) Miten auttaa huono-osaisia? Teoksessa Kautto, Mikko (2006) toim. Suomalaisten hyvinvointi. Vaajakoski: Gummerus Oy, 329–342.
- Krogstrup, Hanne (2004) Asiakaslähtöinen arviointi. BIKVA-malli. Finsoc arviointiraportteja 1/2004. Helsinki: Stakes.
- Kuula, Arja (2006) *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Kröger, Teppo (2004) Sosiaalipalvelujen tutkimus ja sosiaalityö. *Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 2:2004; 200–216.
- Kvale, Steiner (1996) *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. London. Thousand Oaks: Sage.

- Kärkkäinen, Sirkka-Liisa (2005) Minne häviää asunnon mielenterveysongelman? Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti Tuukka (2005) toim. Toinen tieto – kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki:Stakes, 293–315.
- Kärkkäinen, Sirkka-Liisa & Hannikainen, K & Heikkilä, I (1998) Asuntoja ja palveluja asunnottomille: historiaa ja nykypäivää. Stakes. Aiheita 1998:8.
- Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma vuosille 2003–2005. (2003) Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2003: 23. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Laapio, Marja-Liisa (2000) Kalkkers – Kallion paras mesta? Evaluaatio vailla vakinaista ry:n yökahvilatoiminnasta. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 10/2000. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Laitinen, Merja & Kempainen, Tarja (2007) Tutkiva sosiaalityö. Näkökulmia tulevaisuuteen ja innovaatioihin. Sosiaalityön tutkimuksen seura/Talentia-lehti. Forssa.
- Laki asunto-olojen kehittämisestä 919/1985. www.finlex.fi (luettu 17.11.2006)
- Laki julkisista hankinnoista 1505/1992. www.finlex.fi (luettu 29.11.2006)
- Laki majoitus- ja ravitsemistoiminnasta 308/2006 www.finlex.fi (luettu 17.11.2006)
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 www.finlex.fi (luettu 29.11.2006)
- Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista L272/2005. www.finlex.fi luettu 17.11.2006
- Laki toimeentulosta 1412/1997 www.finlex.fi (luettu 24.3.2007)
- Laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 603/1996. www.finlex.fi (luettu 29.11.2006)
- Lalander, Philip (2001) Hela världen är din – en bok om unga heroinister. Lund: Studentlitteratur.
- Lauerma, Hannu (2006) Usko, toivo ja huijaus – rohkaisusta johdattelun kautta psykoteroriin. Jyväskylä :Gummerus Oy.
- Lehto, Juhani (1991) Juoppojen professionaalinen auttaminen. Sosiaali-ja terveyshallitus. Tutkimuksia 1. Helsinki.
- Lehtonen, Leena & Salonen, Jari (2008) Asunnottomuuden monet kasvot. Suomen ympäristö 3/2008. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Leshner, Alan I (1997) Addiction is a Brain Disease and It Matters. Science 278, 45–47.
- Leskinen, Jaakko (1995) toim. Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Helsinki: Kulttajatutkimuskeskus.

- Linderborg, Henrik (2001) *Brott och straff. En undersökning av samhällstjänsten som straff*. Åbo:Åbo akademis förlag.
- Lindqvist, Markku (2003 a) Miten köyhyyttä pitäisi mitata? Hyvinvointikatsaus. Tilastollinen aikakauslehti 1/2003.Tilastokeskus, 2–6.
- Lindqvist, Markku (2003 b) Monenlaisia köyhyysasteita. Hyvinvointikatsaus. Tilastollinen aikakauslehti 1/2003.Tilastokeskus, 9–13.
- Lotti, Leila (1995) *Markkinointitutkimuksen käsikirja*. Porvoo; Weilin & Göös.
- Löfstrand, Cecilia (2003) *Boendetrappor och bostadslöshetskarriärer. En pilotstudie i Göteborg*. Växjö: Grafiska Punkten.
- Maksimainen, Mervi (2007) *Asunnottomien alkoholistien arki.Mikrotason tarkastelu Helsingistä 1967–1972.Helsingin Yliopisto.Valtiotieteellinen tiedekunta.Talous- ja sosiaalishistorian laitos.Pro gradu. [http:// www. socca.fi/asunnottomuus/liitteet/mervi.pdf](http://www.socca.fi/asunnottomuus/liitteet/mervi.pdf) (luettu 15.10.2007)*
- Marton, Ference & Booth, Shirley (1997) *The Idea of Phenomenography. In Learning and Awareness. The Educational Psychology Series. Lawrence Erlbaum Associates; 110–136.*
- Marton, Ference (1988) *Phenomenography: A Research Approach to Investigating Different Understandings of reality. Teoksessa Sherman,Robert & Webb, Rodman eds. Qualitative Research in Education:Focus and methods.London:The Falmer Press, 141–161.*
- Marton, Ference (1981) *Phenomenography.Describing Concepts of the World Around Us. Instructional Science 10, 177–200.*
- McLellan, Allan (2002) *Have we evaluated addiction treatment correctly? Implications from a chronic care perspective. Addiction 97, 249–252.*
- "Mikä on koti?" *Helsingin Sanomat 3.12.2006*
- Moisio, Pasi (2006) *Suhteellinen köyhyys Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 71:6:639–645.*
- Morse, Janice M (1992) *Comfort.The Refocusing of Nursing Care. Clinical Nursing research 1992:1, 91–106.*
- Murto, Lasse (2006) *Ilkeät ongelmat haaste hyvinvointipalveluille. Teoksessa Helne, Tuula & Laatu, Markku (2006) toim. Vääräykirja. Helsinki: Kelan tutkimusosasto135–144.*
- Murto, Lasse (2002) *Päihdehuollon suomalainen malli kansainvälistyvässä ympäristössä. Teoksessa Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (2002) toim. Huumeiden käyttäjäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 167–192.*

- Murto, Lasse (1978) Asunnottomien alkoholistien elinolosuhteet ja elämäntapa sekä yhteiskunnan toimenpiteet. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 30. Forssa.
- Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia & Huhtanen, Petri (2007) Kaksi vuotta alkoholin hinnan laskun jälkeen. Alkoholien käyttö vuonna 2006. Yhteiskuntapolitiikka 72:5, 522–531.
- Mäkelä, Klaus (1990) toim. Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.
- Mäkelä, Pia & Österberg, Esa (2006) Alkoholien kulutus kasvaa – lisääntykö hyvinvointi. Teoksessa Kautto, Mikko (2006) toim. Suomalaisten hyvinvointi. Vaajakoski: Gummerus Oy, 306–328.
- Mäkelä, Rauno (2003) Alkoholiriippuvuus ja muu psyykinen sairastavuus. Teoksessa Salaspuro & Kiianmaa & Seppä (2003) toim. Päihdelääketiede. Jyväskylä: Gummerus, 183–191.
- Mäntysaari, Mikko (2006) Syrjiikö sosiaalityö? Teoksessa Helne, Tuula & Laatu, Markku (2006) toim. Vääryyskirja. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 115–134.
- Mäntysaari, Mikko (1991): Sosiaalibyrokraatia asiakkaiden valvojana. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 51. Tampere: Vastapaino.
- Natunen, Sanna & Jallinoja, Piia & Helakorpi, Satu & Uutela, Antti (2006) Huumekontaktit ja mielipiteet huumeongelman vakavuudesta – tutkimus työikäisistä suomalaisista. Yhteiskuntapolitiikka 71:3, 250–258.
- Niemelä, Pauli (2006) Hyvinvoinnin käsite toiminnan teorian valossa. Teoksessa Niemelä, Pauli & Pursiainen, Terho (2006) toim. Hyvinvointi yhteiskuntapolitiittisena tavoitteena. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia nro 62. Kuopion Yliopisto, 67–79.
- Niemelä, Pauli & Pursiainen, Terho (2006) toim. Hyvinvointi yhteiskuntapolitiittisena tavoitteena. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia nro 62. Kuopion Yliopisto.
- Niiranen, Vuokko (2002) Asiakkaan osallistuminen tukee kansalaisuutta sosiaalityössäkin. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (2002) toim. Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 63–80.
- Nikander, Pirjo & Zechner, Minna (2006) Ikäetiikka – elämäntapaan ääripäät, haavoittuvuus ja eettiset kysymykset. Yhteiskuntapolitiikka 71: 5, 515–526.
- Nimi ovelta. Kansallinen tavoite: Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä. Ympäristöministeriön työryhmän raportti 15.10.2007
www.socca.fi/asunnottomuus/liitteet (luettu 18.10.2007)
- Nojonen, Tanja (2006) Ei muuta paikkaa. Tutkimus poliisin päihtymyssuojan kanta-asiakkaisista. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 26. Helsinki: Edita Prima Oy.

- Noponen, Tanja (2005) Poliisiin suorittamat päihtyneiden säilöönotot ja säilöönotettujen asiakaskunta Helsingissä. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 43. Helsinki :Poliisiammattikorkeakoulu.
- Nuorvala, Yrjö & Halmeaho, Matti & Huhtanen, Petri (2007) Verukkeiden verkossa. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja (2007) toim. Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Helsinki:Stakes, 116–153.
- Nuorvala, Yrjö (1999) Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut huumausaineiden käyttäjien silmin. Stakes. Aiheita 1999:26.
- Ohje asunnottomien tilastoimiseksi Espoossa. Moniste 2004.
- Opas toimeentulotukilain soveltajille. STM:n julkaisuja 2007:11.
- Ouellet, Lawrence & Jimenez, Antonio & Johnson, Wendell & Wiebel, Wayne (1991) Shooting galleries and HIV disease: Variations in places for injecting illicit drugs. *Crime Delinquency*, 37 (1), 64–85.
- Paara, Erkki toim.(2005) Vammaispalvelujen järjestäminen ja osaaminen. Selvitys vammaislakien yhdistämisestä. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2005:4. Helsinki : Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Palander, Seppo (1996) Pentti leipäjonosta. Teoksessa Palander, Seppo & Pouke, Airi (1996) Syrjäytyneitä ja syrjäytettyjä. Yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia. Joensuun yliopiston yhteiskuntapolitiikan ja filosofian laitos. Joensuu: 5–70.
- Palander, Seppo & Pouke, Airi (1996) Syrjäytyneitä ja syrjäytettyjä. Yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia. Joensuun yliopiston yhteiskuntapolitiikan ja filosofian laitos. Joensuu.
- Palola, Elina (2006) On tämäkin yhteiskunta, jossa möröt saavat syödä kenet vain haluavat eli pohdintoja sosiaalityön arjesta EU:n retorikkaan. Teoksessa Helne, Tuula & Laatu, Markku (2006) toim. Vääräyskirja. Helsinki:Kelan tutkimusosasto, 103–114.
- Parpo, Antti & Moisio, Pasi (2006) Toimeentulotuen saannin kesto ja dynamiikka Suomessa 1992–2003. *Yhteiskuntapolitiikka* 71:2, 121–133.
- Partanen, Juha (2007) Huume politiikan kaksi raidetta. *Yhteiskuntapolitiikka* 72:5, 569–571.
- Partanen, Päivi & Hakkarainen, Pekka & Hankilanoja, Arto & Kuussaari, Kristiina & Rönkä, Sanna & Salminen, Mika & Seppälä, Timo & Virtanen, Ari (2007) Amfetamiinien ja opiaattien ongelmakäytön yleisyys Suomessa 2005. *Yhteiskuntapolitiikka* 72:5, 553–561.
- Perustuslaki 1919/1995 ja 731/1999. www.finlex.fi (luettu 18.4.2006)

- Pesso, Kaija (2004) Terveydenhoitotyön viitekehys tutkimuskohteena. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Hoitotieteen laitos. <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-5961-x.pdf> (luettu 10.9.2007)
- Piensoho, Tuula (2001) äitiyden alkumetrit. Naisten raskaudelle ja synnytykselle antamat merkitykset ja oppimiskokemukset. Helsingin Yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 176. Helsinki.
- Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma. Ohjelmatyöryhmä AHKERAT. Raportti 10.1.2008.
- Pitkänen, Sari & Kaakinen, Juha (2004) Rajattomat mahdollisuudet. Esiselvitys pääkaupunkiseudun asunnottomien tuki- ja palveluasumisen kehittämissuunnitelmaa (2005–2007) varten. Ympäristöministeriön moniste 141. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Pitkänen, Sari & Rissanen, Pekka & Mattila, Kari (2004) Ihmisen arvoista asumista. Y-säätiön ja Asumispalvelusäätiö Aspan tuki- ja palveluasumismallien arviointi. Avustustoiminnan raportteja 13.RAY.
- Pohjanpalo, Virve (2006) Raivon vallassa – kuinka saada kuriin persoonallisuushäiriö, joka tuottaa terveyspalveluita, sosiaalihuoltoa ja vankeinhoitoa kovin koettelevia väkivaltarikollisia? Yliopisto 13. Helsingin yliopiston tiedelehti.
- Pohjola, Anneli (2001) Nuorten myyttinen ongelmallisuus. Teoksessa Suutari, Minna (2001) toim. Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimuseura. Julkaisuja 20. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 187–204.
- Pulma, Panu (2000) Kasvun katveessa. Teoksessa Schulman et al., Helsingin historia vuodesta 1945, 2. Edita ja Helsingin kaupunki 2000.
- Pyörälä, Eeva (1995) Kvalitatiivisen tutkimuksen metodologiaa. Teoksessa Leskinen, Jaakko (1995) toim. Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, 11–26.
- Päihdepalvelujen laatusuositukset (2002) Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2002:3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto.
- Päihdehuollon väkivaltatyöryhmän raportti 13.2.2002. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Moniste.
- Päihtyneet ja päihdeongelmaiset potilaat Peijaksen sairaalan päivystyspoliklinikalla. Suomen Lääkärilehti 47 / 2006, 4923–4927.
- Pösö, Tarja (2005) Ilkeät ongelmat, hyvät käytännöt. FinSoc 2/ 2005. Stakes, 4–6.

- Pösö, Tarja (2004) Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Stakes tutkimuksia 133. Helsinki.
- Rajavaara, Marketta (1992) Tavallisesta perheestä tapaukseksi. Sosiaalitoimiston asiakastyö arvioinnin kohteena. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.Helsingin Yliopisto.
- Rantanen, Leena (2006) Vastaantulijoita. Keuruu; Otava.
- Rastas, Tarja (2002) Maahanmuuttajien asunnottomuus Helsingissä. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Reet,Maja sosiaalityöntekijä, suullinen tiedonanto 20.9.2007, Tallinna
- Rikoslaki 68/2008. www.finnlex.fi
- Ritakallio, Veli-Matti (2007) Vauraudesta osattomaksi jääneet – köyhyys Suomessa 1995– 2005. Teoksessa Taimio, Heikki (2007) toim. Talouskasvun hedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman. Helsinki: Työväen sivistysliitto, 122–140.
- Roivainen, Irene (2003) Kun ongelmalla on osoite. Teoksessa Kopomaa, Timo (2003) toim. Kohti kaupunkisosaalityötä. Palmenia- kustannus, 133–153.
- Rosengren, Annette (2003) Mellan ilska och hopp. Om hemlöshet, droger och kvinnor. Stockholm:Carlsson Bokförlag.
- Rouvinen, Pasi (2005) Vaikeavammaisten, pitkäaikaissairaiden ja kehitysvammaisten ihmisten asumispalvelujen tarve Espoossa. Asumispalvelusäätiö ASPA.
- Runquist, Wedding & Swärd, Hans (2000) red. Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) toim. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino Oy.
- Saari, Juho (2005) toim. Köyhyyspolitiikka – johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Vantaa.
- Saarnio, Pekka (2004) Päihdeongelmista toipumisen punaista lankaa punomassa. Yhteiskuntapolitiikka vol.69, 3/2004, 287–299.
- Saarnio, Pekka (1990) Alkoholistien hoidon ja kuntoutuksen peruslähtökohtia. Tutkimus huoltola-asiakkaiden kognitiivisista toiminnoista, sosiaalisesta tilanteesta ja selviytymiskeinoista. Helsinki: Yliopistopaino.
- Salaspuro, Mikko & Kiianmaa, Kalevi & Seppä, Katja (2003) toim. Päihdelääketiede. Jyväskylä: Gummerus.
- Salasuo, Mikko (2004) Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa. Tutkimuksia 149. Helsinki :Stakes.
- Salo-Laaka, Marja & Sankala, Jukka (2007) Informaatioteknologia: sosiaalityön tulevaisuuden mahdollisuus? Teoksessa Laitinen, Merja & Kempainen, Tarja (2007) Tutkiva sosiaalityö. Näkökulmia tulevaisuuteen ja innovaatioihin. Sosiaalityön tutkimuksen seura/Talentia-lehti. Forssa, 42–47.

- Salovaara-Karstu, Christa & Muttilainen, Vesa (2004) Asuntohäädöt 2000-luvun Suomessa. Ulosoton rekisteritietoja ja vuokrasuhteen osapuolten kokemuksia. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 213/ 2004. Helsinki.
- Sarantaus, Antti (2006) Kodittomana ja muukalaisena – asunnottomien maahanmuuttajamiesten kokemuksia elämästään Helsingissä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin Yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Yhteiskuntapolitiikan laitos. (julkaisematon)
- Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (2005)toim. Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsingin Yliopisto. Palmeniakustannus Oy.
- Sauli, Hannele & Simpura, Jussi (2005) Hyvinvoinnin käsite pohjoismaisen tilastollisen elinolututkimuksen historiassa. Janus 13 (1), 5–20.
- Sherman, Robert & Webb, Rodman (1988) eds. *Qualitative Research in Education: Focus and methods*. London: The Falmer Press.
- Selvitys asunnottomien asumistilanteesta 30.5.2006. Helsingin sosiaalivirasto. Moniste.
- Seppänen, Juhani (2006) *Selvästi juovuksissa*. Keuruu: Otava Oy.
- Sennett, Richard (2004) *Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa*. Tampere: Vastapaino.
- Silverman, David (1993) *Interpreting Qualitative Data. Methods for analysing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.
- "Skotlanti yrittää lopettaa kodittomuuden kokonaan " Helsingin Sanomat 24.9.2006
- Sosiaalibarometri 2006. Hyvinvointipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.
- Sosiaalihuoltolaki ja -asetus 710/1982 www.finlex.fi
- Sotarauta, Markku (1996) Kohti epäselvyyden hallintaa. Tulevaisuuden tutkimuksen seura. Acta Futura Fennica no 7. Tampere: Finnpublishers.
- Strauss, Anselm & Corbin, Julie (1998) *Basics of qualitative research. Techniques and procedures for developing grounded theory*. Second edition. London:Sage.
- Stringer, Lee (2000) *Vinter vid Grand Central. Historier från gatan*. Nordstedts Förlag. Stockholm.
- Suhonen, Heikki (2005) Ikääntyneiden päihdeongelmat haaste sosiaali- ja terveydenhuollolle. EST – Ehkäisevän sosiaali- ja terveystieteiden verkostolehti 1/ 2005.
- Sulkava, Raimo & Erkinjuntti, Timo & Palo, Jorma (1989) *Dementia, tutkimus ja hoito*. SITRA 106. Helsinki.

- Sulkunen, Pekka (1990) Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (1990) toim. Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki : Gaudeamus, 264–285.
- Suomalainen sosiaalityö. Sosiaalipoliitikka 1990:2. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen viidestoista vuosikirja. Helsinki: Sosiaalipoliittinen yhdistys.
- Suominen, Sauli & Tuominen, Merja (2007) Palveluohjaus – portti itsenäiseen elämään Helsinki: Profami Oy.
- Suoninen, Eero (1995) Miten rakennamme kulttuurin virtaa? Teoksessa Leskinen, Jaakko (1995) toim. Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, 91–102.
- Suuri muutto – yömajasta yksioon (1997). Sosiaalikehitys Oy:n julkaisuja 7/1997. Hämeenlinna.
- Suutari, Minna (2001) toim. Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 20. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Suvanto, Hannu & Suvanto, Juha (2004) Maastossa asuvat – etnografinen tutkimus vuosina 2002–2004 Helsingin alueella maastossa asuneista henkilöistä. Opinnäytetyö. Stadia.
- Swärd, Hans (2000) Teser och föreställningar om hemlösa och hemlöshet i dagens samhälle. Teoksessa Runquist, Wedding & Swärd, Hans (red.) Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller. Stockholm: Carlsson Bokförlag, 47–72.
- Syrjälä, Leena & Ahonen, Sirkka & Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo (1994) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Särkelä, Antti (1993) Sosiaalityön asiakas subjektina ja ei-subjektina. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Täydennyskoulutusjulkaisuja 7. Helsinki.
- Taimio, Heikki (2007) toim. Talouskasvun hedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman. Helsinki: Työväen sivistysliitto.
- Tainio, Hannele (2007) Päivästä päivään elämistä. Selvitys pääkaupunkiseudun asunnottomien asumispalveluista ja muuttuvista asumistarpeista. <http://www.socca.fi/tyopaperit.htm>
- Taipale, Ilkka (1982) Asunnottomuus ja alkoholi, sosiaalilääketieteellinen tutkimus vuosilta 1937–1977. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 32. Jyväskylä.
- Taipale, Ilkka (1991) Suoja-Pirtti – ihminen nousee roskalaatikosta. Teoksessa Hiilikellarista terapeuttiseksi yhteisöksi. 30 vuotta päihdehuoltoa 1961–1991. Helsinki: Suoja-Pirtti ry.

- Tervonen, Heidi (2004) *Moninaiset. Selvitys asunnottomien, moniongelmaisten naisten asumispalvelutarpeista Helsingissä*. Helsinki:Asumispalvelusäätiö ASPA.
- Tesch, Renata (1990) *Qualitative research: Analysis types and software tools*. New York, Philadelphia;London:The Falmer Press.
- Thörn, Catharina (2004) *Kvinnans plats(er) – bilder om hemlöshet*. Stockholm: Ega-lite.
- Thishelman, Carol (1993) *Making sense of Sickness Experience*. Department of International Health Care Research. Karolinska Hospital, Stockholm.
- Tiitinen, Virpi & Ikonen, Marja-Leena (2007): *Asunnottomat 2006*. Valtion asuntorahaston selvityksiä 6. Helsinki:Ympäristöministeriö.
- Tiitinen, Virpi & Ikonen, Marja-Leena (2004) *Asunnottomat 2003*. Valtion asuntorahaston selvityksiä 6. Helsinki:Ympäristöministeriö.
- Townsend, Peter (1979) *Poverty in the United Kingdom – A survey of household resources and standard of living*. Harmondsworth:Penguin Books.
- Tschudin, Christian F (2003) *Narrative ethichs*. In *Approaches to Ethichs*. Elsevier Science, Edinburgh, 61–72.
- Tuusa, Matti (2005) *Sosiaalityö ja työllistyminen. Kuntouttavan sosiaalityön ammatikäytännöt kuntien aktivointi- ja työllistämispoluissa*.
- Turvallinen lääkehoito – Valtakunnallinen opas lääkehoidon toteuttamisesta sosiaali- ja terveydenhuollossa. (2006) STM. Oppaita 2005:32.
- Törmä, Sinikka (2007) *Sopimaton hoitojärjestelmälle*. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja (2007) toim. *Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva*. Helsinki:Stakes, 86–115.
- Törmä, Sinikka & Huotari, Kari (2005) *Sateisten teiden kulkijoita. Huono-osaisimmat moniongelmaisimmat päihteiden käyttäjät avun tarvitsijoina ja asiakkaina*. Sosiaalikehitys Oy. Helsingin Diakonissalaitos.
- Törmä, Sinikka & Huotari, Kari & Inkeroinen, Tiia (2003) *Kurvi 24 h*. Helsingin Diakonissalaitoksen Kurvin huume-poliklinikan ulkoinen arviointi. Sosiaalikehitys Oy. Hämeenlinna.
- Törmä, Sinikka & Huotari, Kari & Kinnunen, Riitta & Nieminen, Jarmo (2002) *”Mäkin oon ihminen!” – erityispalvelut hiv-positiivisille huumeiden käyttäjille*. Kluuvin palvelukeskuksen toiminnan arviointi. Julkaisuja 1 / 2002. Sosiaalikehitys Oy.
- Törrönen, Jukka (2005) *Toisen ääni, näkökulma ja kohteena oleminen*. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka toim. *Toinen tieto*. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki:Stakes, 15–37.

- Uljens, Michael (1989) Fenomenografi – forskning och uppfatningar. Lund: Studentlitteratur.
- Valokivi, Heli (2002) Toimiva asiakkuus – kriminaalihuollon palveluohjauskokeilu naisasiakkaiden kertomana. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (2002) toim. Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 164–187.
- Valtioneuvoston periaatepäätös pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaksi 2008–2011. www.ymparisto.fi/asuminen/ohjelmatjastrategiat
- Valtonen, Anu (2005) Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) toim. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino Oy, 242–263.
- Valvonnan avaimet – Selvitys vanhainkotien ja asumispalveluyksiköiden mitoitusrusteista. (2001) .Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 44. Helsinki.
- Vammaispalvelulaki 380/1987. www.finlex.fi (luettu 29.11.2006)
- Vanhala, Anni (2005) Paikka ja asiakkuus. Etnografia naisten Asuntolasta. Acta Universitatis Tamperensis. Tampere.
- Viljaranta, Liisa (1999) ”Että naisille pitäis löytyä jotain parempaa paikkaa ” – kartoitus asunnottomien naisten palvelutarpeista Helsingissä. Helsingin Diakonissalaitos.
- Virokannas, Elina (2004) Selvitys palveluiden ulkopuolelle jäävän asiakaskunnan profilista ja palvelujen järjestämisen edellytyksistä. Helsingin Diakonissalaitos. Julkaisematon muistio.
- Virokannas, Elina & Rinta-Panttila, Kirsti (2004) Toiveena tavallinen tulevaisuus. Helsingin Diakonissalaitoksen naistyö. Helsingin Diakonissalaitoksen raportteja 1/2004.
- Voutilainen, Paavo, Helsingin sosiaalijohtaja, ARA-päivän seminaari 15.1.2008 www.ymparisto.fi/ajankohtaista/tiedotteet (luettu 21.1.2008)
- Voutilainen, Päivi (2007) Laatu laatusuosituksella? Ikäihmisten hoitoa ja palveluja koskevan laatusuosituksen seuranta ja arviointi. Raportteja 2 / 2007. Helsinki: Stakes.
- Vähätalo, Kari (1998) Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus.
- Walls, Georg (2005) Sosiaalityön käytäntötutkimus – koordinaatteja ja paikannuksia. Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (2005) toim. Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsingin Yliopisto. Palmenia-kustannus Oy, 23–46.
- Wahlbeck, Kristian (2004) Mielenterveyspalvelut. Teoksessa Heikkilä, Matti & Roos, Milla toim. (2004) Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2005. Saarijärvi: Gummerus, 60–75.

- Weckroth, Antti (2006) Valta ja merkitysten tuottaminen korvaushoidossa. Etnografinen tutkimus huumehoitolaitoksesta. Helsinki: Alkoholitutkimuslaitoksen julkaisu.
- Ågren, Margareta (1992) Life At 85. A study of life experience and adjustment of the oldest old. Department of geriatric and Long-term Care Medicine. University of Göteborg, Göteborg.
- Åstedt-Kurki, Päivi (1992) Terveys, vointi ja hoitotyö kuntalaisten ja sairaanhoitajien kokemana. Väitöskirja. Acta Universitatis tamperensis. A 349. Tampere.

Liite 1 HELSINGIN SOSIAALIVIRASTON (ASSO) ASUMISPALVELUTILASTOT 19.1.2007

VUOSI	tuki-asuntoja/paikkoja	tukikoteja/paikkoja	pienasunto-paikkoja	asuntolapaikkoja	(Asuntohankinta+Y-säätiö)	M	N	YHT
1971	-	-	-	-	-	3270	375	3645
1975	-	-	-	-	-	2722	314	3036
1980	-	-	-	-	-	2060	291	2351
1981	5	19	-	-	-			
1982	7	27	-	-	-			
1983	8	31	-	-	-			
1984	21	72	-	-	-			
1985	32	99	1	28	65	1865	256	2121
1986	49	142	1	28	107	1732	224	1959
1987	105	241	5	124	208	1572	224	1796
1988	146	305	8	170	254	1633	149	1782
1989	314	538	9	194	317	1390	180	1570
1990	233	423	9	194	382	1234	169	1403
1991	256	451	9	195	447	932	123	1055
1992	254	423	9	194	744	932	123	1055
1993	262	429	9	194	898	984	123	1107
1994	268	407	10	199	1026	827	139	966
1995	269	409	10	199	1223	761	123	884
1996	270	410	10	203	1350	738	123	861
1997	270	410	10	203	1422	738	123	861
1998	261	384	10	203	1503	736	123	859
1999	254	374	10	203	1591	782	123	905
2000	254	374	10	203	1667	765	141	906
2001	254	374	10	209	1718	795	141	936
2002	253	371	10	209	1788	884 ¹	151 ¹	1035 ¹
2003	252	368	10	208	2044	728	129	857
2004	251	365	10	209	2069	728	129	857
2005	223	335	9	178	2130	557	102	659
2006	223	335	9	178	2150	608	148	756

1. Siirretty päihdehuollon asumispalveluista Solakallion toipilaskodin 49 paikkaa ja Alku ry:n 50 paikkaa

TAULUKOT

TAULUKKO 4. ASIAKASKUNNAN SOVELTUVUUS ASUMISYKSIKÖIHIN

N =34 (100%)

asiakaskunta	hyvin	melko hyvin	huonosti	ei lainkaan
alkoholi- ja sekakäyttäjät	17 (51%)	6 (17 %)	4 (12 %)	7 (20%)
huume-kuntoutujat	14 (41%)	5 (14%)	10 (29%)	5 (16%)
mielen-terveys-kuntoutujat	13 (38%)	7 (22%)	10 (29%)	4 (11%)
kaksois-diagnoosi-asiakkaat	12 (35%)	8 (24%)	11 (33%)	3 (8%)
liikunta-rajoitteiset	5 (16%)	2 (5%)	13 (38%)	14 (41%)
dementoitu-neet	4 (11%)	1 (3%)	12 (35%)	17 (51%)
Nuoret (< 25v.)	15 (43%)	5 (14%)	8 (24%)	6 (19%)
väkivaltaiset	0	4 (11%)	13 (38%)	17 (51%)
avo- ja avioparit	7 (22%)	3 (8%)	9 (27%)	15 (43%)
aktiivikäyt-täjät	5 (16%)	1 (0 %)	7 (22%)	21 (62%)

TAULUKKO 5. KUNTAKOHTAISET ASUMISPALVELUT N = 21

Mille kunnalle yksikkösi asumispalvelut on tarkoitettu?	SHL 23 § mukaiset Asumispalveluyksiköt N = 21 (100%)
Helsinki	8 (35 %)
Espoo	3 (16 %)
Vantaa	3 (16 %)
Ei kuntarajoitetta	7 (33 %)

TAULUKKO 6. ASUMISTILOJEN VARUSTETASO N= 34 (100%)

varustetaso	omassa huoneessa	yhteisissä tiloissa	ei ole	ei vastannut
WC	9 (26%)	25 (74%)		0
käsienpesuallas	13 (37%)	20 (60%)		1 (3%)
suihku	7 (21%)	26 (77%)		1 (3%)
sauna	1 (3%)	29 (86%)		4 (11%)
pesukone	2 (6%)	30 (89%)		2 (5%)
jääkaappi	12 (35%)	20 (60%)		2 (5%)
keittomahdollisuus	5 (16%)	29 (84%)		0
yhteiskeittiö	-	25 (74%)	7 (21%)	2 (5%)
ruokala	-	11 (31%)	16 (46%)	7 (23%)

TAULUKKO 7. ASUMISEEN LIITTYVÄT TUKIPALVELUT (N = 34)

Palvelu	Asuntolat N = 13 (100%)		Asumispalvelut N =21 (100%)	
	Kyllä	Ei	Kyllä	Ei
majoitus	13 (100%)	0	21 (100%)	0
liinavaatteet	11 (85%)	2 (15%)	21 (100%)	0
siivous	13 (100%)	0	21 (100%)	0
ateriat	1 (8%)	12(92%)	17 (82%)	4 (18%)
terv.palvelut *	1 (8%)	12(92%)	10 (47%)	11 (53%)
Sos.palvelut**	2 (15 %)	11(85%)	6 (29%)	15 (71%)
Ympäri vuorokautinen valvonta	9 (69%)	4 (31%)	11 (53%)	10 (47%)
Palvelu-, hoito- tms.suunnitelma	5 (38%)	8 (62%)	18 (88%)	3 (12%)
Lääkehoito ***	3 (23%)	10(77%)	15 (71%)	6 (29%)

* yksikössä on käytettävissä oma sairaanhoitaja tai lääkäri

** yksikössä on oma sosiaalityöntekijä

*** henkilökunta valvoo asiakkaiden lääkkeiden käyttöä ja myös säilyttää asiakkaiden lääkkeet

TAULUKKO 8. HENKILÖSTÖMITOITUS ASUMISYKSIKÖISSÄ (N= 29)

ASUNTOLAT N=13			ASUMISPALVELUT N = 16		
Paikka- määrä	henk lkm	Henklkm/ asukas	Pai paikka- määrä	Henkilö- kunnan lukumäärä	Henklkm/ au asukas
259	14	0,1	14	8	0,6
58	5,5	0,1	22	13	0,6
16	8,5	0,5	8	5	0,6
24	2	0,1	10	5	0,5
56	7	0,1	11	11	1,0
30	6	0,2	13	3	0,2
72	5	0,1	14	4	0,3
17	3	0,2	41	20	0,5
5	2	0,4	46	11	0,2
40	6	0,2	9	2	0,2
49	5	0,1	8	14	1,8
20-30	7	0,3	12	2	0,2
36	2	0,1	92	21	0,2
			14	4	0,3
			15	17	1,1
			40	4	0,1
YHT 662	73	0,1	369	144	0,4

TAULUKKO 9. HENKILÖKUNNAN KOULUTUS (N = 29)

KOULU- TUSTASO	ASUNTOLAT N=13		ASUMISPALVELUT N=16	
	henkilöstön lukum 73	% 100	henkilöstön lukum 150	% 100
ei sos. tai terv.alan koulutusta	31	43	36	24
perustutkin- to, II aste	34	47	66	44
opistotas. sos.alan kou- lutus /diako- ni / AMK	4	5	5	10
sairaanhoi- taja	0	0	19	13
sosiaalityön- tekijä	0	0	8	5
lääkäri	0	0	2	1
koulutukses- ta ei tietoa	4	5	4	3

TAULUKKO 10. SUHTAUTUMINEN PÄIHTEIDEN KÄYTTÖÖN
ASUMISYKSIKÖISSÄ N= 34

	Päihdehuollon asu- mispalvelut N= 15 (100%)	Muut asumispalvelu- yksiköt ja asuntolat N= 19 (100%)
kiellettyä	9 (60%)	9 (48 %)
osittain sallittu	2 (13%)	6 (32 %)
sallittua	4 (27%)	4 (20 %)

Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja B Raportteja

Sarjassa julkaistaan pääsääntöisesti Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä, henkilökunnan tutkimuksia ja opinnäytetöitä sekä niiden Diakin kehittämisprojektien raportteja, jotka ovat tuottaneet innovatiivisia ja merkittäviä työelämää kehittäviä tuloksia.

B 1 Hurskainen, Eeva & Puukki, Arja 1999. Maahanmuuttajien opintojen ohjaus ja ku-ratiivinen toiminta

B 2 Rintatalo, Paula 1999. Kun yhteiskunnan todellisuus musertaa: kontekstuaalista teologiaa Englannissa

B 3 Gothoni, Raili, Tenhunen, Sirpa & Mallik, Bijli 1999. A future for the children: evaluation research from Calcutta

B 4 Gothoni, Raili & de Carvallio Silveira, Claudio 1999. Program for social education: evaluation report of the project in Rio de Janeiro

B 5 Mikkola, Arto & Heiskanen, Tatu 1999. OlenNainen: raportti toiminnallisesta kou-lutushankkeesta

B 6 Gothóni, Raili (toim.) 2000. Yhteisyyttä vapaaehtoistyössä, hoitamisessa ja päihde-huollossa: kolmen päättötyön tuloksia

B 7 Ilkka-Ahola, Sirpa 2001. Suomalaisen diakonian juurilla: Otto Aarnisalón seurakun-tadiakonia Virroilla 1895-1899

B 8 Kohonen, Sanna-Maija & Uuksulainen, Riikka & Kortelahti, Teemu 2002. "Lähe miun artteliksein": yhteisvastuukeräys yhteisöjen tukena

B 9 Kainulainen, Sakari (toim.) 2002. Neljä ikkunaa nuorisotyöhön

B 10 Kainulainen, Sakari (toim.) 2002. Työkäytäntöjä tutkimassa ja kehittämässä

B 11 Mattila, Marita 2002. Työttömän toivo - vapautuksen teologiaa Lappeenrannassa

B 12 Huovila, Mikko 2002. Hoivaajasta vaikuttajaksi? Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijoiden osallistuminen ja vaikuttaminen

B 13 Välttilä, Orvokki 2002. Keneltä toivo ja tulevaisuus? Kroatian evankelisen kirkon tuki jäsenilleen sodan aikana

B 14 Hursti, Irene 2002. Ystävyyttä yli etnisten esteiden. Tutkimus SPR:n maahanmuuttajien ystävävälityksen ja neuvonnan kehittämiseksi.

B 15 Ritokoski, Sami & Valtonen, Minna 2003. Miten suunta löytyy? Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijat kutsumusta, ammatillista identiteettiä ja työhön sijoittumista pohtimassa.

B 16 Laurila, Anja 2003. Toivo ja Ilona

B 17 Novitskij, Jaana 2003. Elämäntaitoja ryhmätyönä – kuntoutusmalli nuorille huu-meidenkäyttäjille

B 18 Laulaja, Hanna & Takamaa, Maria 2003. Viittomakielinen käännös: Varhaisen kommunikaation ja kielen kehityksen arviointimenetelmä, MC-DI-lomake 8 – 16 kk

B 19 Laine, Terhi & Haavisto, Kari & Viemerö, Jaana 2004. Sosiaalityö poliisilaitoksella. Keski-Uudenmaan kokeilun loppuraportti.

B 20 Lehtinen, Jonna & Säilä, Sanna 2004. Seikkailujen saari - Vapaa-ajan toiminnan kehittämishanke Perheryhmäkoti Myötätuulessa.

B 21 Manninen, Anja 2004. "Koko työyhteisön voimin" - Laadukkaat hyvinvointipalvelut ja palveluketjut -projektin loppuraportti

B 22 Djupsjöbacka, Stefan 2004. "Valinta kokeessa" - Valtakunnallinen so-

siaali- ja terveysalan opiskelijavalintakokeiden kehittämishanke vuosina 2002 - 2003: Kartoitusraportti

B 23 Noppari, Eija & Tanttinen, Marja-Terttu (toim.) 2004. Arvokas vanhuus ja vanhus-työn arvostus.

B 24 Poikolainen, Päivi & Rinne, Leena & Taruvuori, Karoliina 2005. Kaupunki- ja maaseutu ympäristö koulutusvalintojen ja elämäntavan muovajina.

B25 Girsén, Mervi 2005. Kuntoutuksen asiakaspalvelun yhteistyö. Solmut auki vuoro-vaikutteisella työn kehittämisellä.

B 26 Helminen, Jari (toim.) 2005. Kiintopisteitä nuoruusaikaan. Psykososiaalinen tuki ja työ nuorten kanssa toimittaessa

B 27 Hämäri, Eira 2005. Orpolasten elinolot Emkhuzwenin alueella Swazimaassa

B 28 Tikka, Irina 2005. Katulapsityön kahdet kasvot

B 29 Mattila, Kati 2005. "Jos nainen lepää, sakaali vie kanat". Tyttöjen ja naisten asema Nepalissa.

B 30 Helminen, Jari (toim.) 2005. Hyvinvoinnin rakentajat. Näkökulmia hyvinvointityön ja sen edellyttämän ammatillisen osaamisen kehittämistarpeisiin Uudellamaalla.

B 31 Kortelainen, Hanna 2006. Tiedettä, tutkimusta vai kehittämistä? Ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystoiminta valtion, työelämän ja akateemisen imun ristipaineissa.

B 32 Thitz, Päivi 2006. Diakonian yhteisölliset merkitykset.

B 33 Kinnunen, Tuula 2006. Vertaistuki erityislapsen vanhempien voimavarana.

B 34 Markkanen, Seija, Kohonen, Sanna-Maija & Nieminen, Ari 2007. Ohjatusi työhön - oppiminen, motivointi ja sosiaalinen yrittäjyys.

B 35 Malinen, Anette 2007. Pakko ja autonomia. Päihteidenkäyttäjä sosi-aali- ja päihde-huollossa.

B 36 Vuokila-Oikkonen, Päivi; Kivirinta, Mervi (toim.) 2007. POVER : psykiatrisen hoitotyön malli – verkostot ammatillisen pätevyyden kehittä-misessä : loppuraportti

B 37 Leino, Irina 2008. Olla kannettuna – olla suojattuna : kertomus erään kuvataidepa-jan pyhiinvaelluksesta

B 38 Noppari, Eila 2008. Monialaiset verkostot perheitä tukemassa

B 39 Tainio, Hannele 2009. Asunnottomuuskierteessä